גבעת חיים

חמש עשרה שנה

גבעת־חיים

טו״ו שנה לעליה על הקרקע

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל
הקבוץ המאוחד • גבעת־חיים • ת ש ״ ח

ערוך בידי שלמה דרכסלר

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

הציורים: נוף, „שטן", פרדס, אל
תעיר — מאת לאה גרונדינג

כל הזכויות שמורות
נדפס בארץ־ישראל 1947
דפוס א. מוזס, רח' פין 7, תל־אביב

חמש־עשרה שנות עמל.

והעין חובקת נוף שדות חרושים־מוריקים, בתי דירה מלבינים, בנין קומה וקומתיים בניני משק, מלאכה ותעשיה, רפתים ודיר ומצודות־משכן לבעלי־כנף, מוסדות חינוך ותרבות ופינות לנוי, למרגוע ולהתרעננות גופנית. ובינות לעצי הפיקוס והג׳יקורנדה שצמרותיהם כה גבהו והסתעפו לעינינו, בשבילי החצר ועל פני המדשאות, רוננת עדת ילדים בשובבות עליזה — דור שני, שצמח וגדל על הגבעה הזו, ותהי לו בית ומולדת ונוה־חיים.

כמאה איש היינו בימי העליה על הגבעה וכשמונה מאות ושלושים נפשות אנו מונים היום: ישוב מגוון ובו 360 חברים, מועמדים ועולים צעירים, 70 איש בהכשרה מגוייסת, 36 בני נוער־עולה מארצות גולה, 28 הורי חברים, 35 ילדים־מעפילים ו־304 בנים ובנות, ילידי המקום.

עוד צעיר הבית שבנינו על הגבעה וגם ילדינו צעירים, רובם טרם עברו את מפתן בית־הספר. אך כבר זכינו והראשונים בהם בגרו והצטרפו השנה כחברים למפעל ההורים. ואין לך חזיון מעודד יותר, נוסך בטחון ונושא בשורת־עתיד משילוב דורות במעגל חיים אחד ובנתיב הגשמה משותף.

ביתנו אינו גדול, חצרנו צרה ואדמתנו מועטה. אנו יושבים צפופים מאד. בניני־ביטון וצריפי־עץ ואהלי־בד עומדים סמוכים אלה לאלה. אך נוף הבית רחב ונטוי הרחק מעבר לגבולותיו הגיאוגרפיים. בצפון ובנגב, בהר ולחוף ימים שתולים חניכינו, גרעיני חברה וישוב, שהיינו להם מקום הכשרה ותחנת חיים ראשונה במולדת.

ולבית הזה שלוחות רבות גם מעבר לימים. כעשרים מחברינו עושים בכל נתיבי הנדידה של יציאת אירופה, בקרב הנענים והמצפים במחנות ובקפריסין, בתוך השרידים בארצות השארית ועם הנוער היהודי באמריקה — זרועות שלוחות אל גולת ישראל להינוך ולארגון, למגן ולהעפלה.

שטח אדמתנו מצער. שנים רבות רעבנו לאדמה, נאבקנו על כל אמה ועמדנו במערכה מרה על תנאים לגידול ועל הזכות להיות ישוב גדול, קולט עליה ובונה את חברתו בצלם חזוני הקבוצי. עתה רווח לנו מעט. נוספה קרקע והורחב הגבול. אדמתנו משתרעת על שטח של 2350 דונם, מהם 1200 דונם כולם משקה, נטועים, מטופחים ונושאים יבול. השטח האחר של 1150 דונם יושקה ויפותח אף הוא בשנים הקרובות ויעלה את יכולתנו בקליטה ובגידול. על אדמה זו הקימונו משק אינטנסיבי ומגוון מאד, אשר החקלאות, המלאכה והתעשיה ממוזגות בו יחד.

מיעוט אדמה והעדר הון השקעה היו בעוכרינו כל השנים ותחמו תחומים צרים מדי להיקף ייצורנו החקלאי ולרמת התפתחותו. תוספת האדמה שזכינו בה הסירה אמנם את המעצור האחד, העיקרי, אך טרם ידענו מאין יימצא לנו הון ההשקעה הדרוש — כמאה אלף לא"י בתקופה של חמש־שש שנים — לביצוע תוכנית הפיתוח החקלאי המוכנה עמנו.

שילוב החקלאות עם המלאכה והתעשיה נתן אותותיו לטובה בכל שטחי חיינו. נוצרו מקורות קיום חדשים ועמם גדלה גם יכולת הקליטה, שופר מאזן ההכנסות, עלתה רמת החיים ונפתרה בעית העבודה בחדשי החורף. מספר ימי העבודה המכניסה המושקעים, בממוצע שנתי, במשק כולו מתחלק באופן כמעט שווה בין החקלאות לבין ענפי המלאכה והתעשיה. שתי החטיבות הללו מאזנות, איפוא, אחת את רעותה ומחזקות זו את זו. בית־החרושת „גת" קולט את עודף הידים העובדות בעונת החורף ומחזירן למשק החקלאי בחדשי האביב. הודות לענפי המלאכה והתעשיה עלה מאד המחזור השנתי של הייצור, והגיע בשנת המאזן האחרונה (1947) לסכום כולל של רבע מיליון לא"י. אך העול הכספי כבד מדי. כי מסכום כולל של 210 אלף לא"י המושקעות במשקנו באו רק 49 אלף כהלואות ממוסדות מיישבים. הון ההשקעה העיקרי, מיעוטו הוא פרי חסכונותיהם של חברי המשק ורובו המכריע — הלואות מסחריות ממקורות בנקאיים ר„לים, שרביתן גבוהה וזמן פרעונן קצר. אף־על־פי־כן אנו מוסיפים לבנות ולנטוע כי צווינו על הגידול ועל הקליטה.

ועוד אנו בתוך הצמיחה. עוד אנו בפני השקעות גדולות, בפני תפקידי־בנייה רבים ובפני צרכים דחופים של מיכון ושכלול, של הרחבה וגיוון.

חמש עשרה שנה שחלפו הן מסכת אחת של היאבקות עם תנאים סוררים ושל חבלי התערות בקרקע החולית של עמק חפר; סיפור אחד ארוך של ייבוש ביצות והדברת קדחת, של מאמצי בנין ויסורי קליטה, של עמידה על הנפש, על הכבוד ועל הזכות לעלות ולחיות בני־חורין וזקופי־קומה במולדת. בזרע האמונה זרענו את אדמתנו ובמחרשת העמל חרשנוה, וכולנו גדלנו עם המפעל ועם התפקיד. נתגלו ועלו כוחות לבנין, לעיצוב חיי חברה, להנהלה, לארגון, לחינוך ולמגן. אכן, יש גמול!

עת־דמים באה לנו ועת־תוחלת גדולה. מתוך הלהבה אנו צופים פני ימים באים.

בברית עם האדמה, עם הקומונה העברית הגדולה, המקבצת גלויות וקוראת לכל אדם עובד, ניכון לקראת מבחנים ונעמוד בהם. כי קשרנו עצמנו בעבותות של אהבה, של גורל משותף ושל חזון־לבב מאחד. וכל שעשינו ואגרנו, העץ שנטענו והבאר שחפרנו, הבית שבנינו והשדה שזרענו, — עמל חמש־עשרה שנה יפריין, אנו נושאים אותם עמנו — נ כ ס י ם ל י ע ו ד.

בטרם התישבות

א.

חמשה חברים מנתה הקבוצה הראשונה של חלוצי „השומר־הצעיר״ ברומניה, שעלתה בנמל חיפה בפברואר 1925. והתעודה שנשאו בנפשם — להיות גרעין קבוצי ראשון לקליטת עולי־תנועתם בארץ.

עוד בשבת חמשת החברים בכרכרה, שהסיעה אותם מהנמל לבית העולים, הונח יסוד ראשון לקומונה העתידה: איש־איש התפרק מכספו שהביא עמו והשליש את הרכוש המעט בידי מי שנתמנה להיות ה„גזבר״. כה נוצרה הקופה המשותפת הראשונה.

רק חמשה היו. ותנאי הארץ טרם ידעו. לכן הצטרפו תחילה לקבוץ השומר הצעיר ב׳ (משמר העמק של היום), שישב בנהלל ועבד רובו ככולו בהקמת חוות הלימוד של חנה מייזל. בקבוץ ב׳ עשתה הקבוצה הקטנה כשלושה חדשים. שם נפגשה לראשונה עם חיי העבודה בארץ ועם ההויה הקבוצית. אף הם, כיתר חברי הקבוץ, עבדו בבנייה והסתגלו יפה לעבודה ולאקלים. באחת מאסיפותיו של קבוץ ב׳ הוחלט, כי על הקבוצה הרומנית לשמש גרעין לרכוז העליה השומרית מרומניה וליצירת קבוץ שומרי חדש בארץ. באפריל אותה שנה, עם העברת קבוץ ב׳ לעפולה, החלו החיים העצמאיים. קבוץ ב׳ ערך נשף פרידה לגרעין הרך וגם שי נתן לו — מנורת „לוכס״. והגרעין פרש כנף ויצא לבנות קן לעצמו ולעתידים להצטרף אליו. והוא מונה אז — תשעה חברים.

ראשית מעשה העצמאות בעפולה — הקמת חדר אוכל ומטבח. היה זה צריף אחד, אשר שימש בשני הכתרים גם יחד. אך כדי כיסוי הגג ברעפים לא הספיק הכסף, וברדת הגשם היו מצטנפים מתחת לשולחן ואוכלים בחסותו את הארוחה הדלה — לחם ושום. הרבה גלגולים עברו על צריף־מטבח זה ואחרון להם — המתפרה של היום.

בעפולה גדל הגרעין. בחודש מאי עלתה הקבוצה השניה מחברי התנועה ברומניה ובספטמבר הקבוצה השלישית. בראש השנה הוכרז רשמית על יסוד קבוץ השומר הצעיר ג׳. באוקטובר נצטרפה לחברים הרומנים קבוצה קטנה מיוצאי השומר הצעיר בגליציה. בדצמבר 1925, בשוך גליה האחרונים של העליה הרביעית, מנה הקבוץ עשרים ושמונה חבר וחברה. אך עתה נכנס הגוף הצעיר למסלול של חיים תקינים ולהיווי „חברה קבוצית״.

באותם הימים ועפולה, זו הנועדה להיות „בירת העמק", המתה מתנועת בנין גדולה ומאדם רב. כשנים עשר קבוצים היו מרוכזים על מגרש אחד ואהליהם הרבים התנוססו מבהיקים למרחוק ושוקקים חיים. וביניהם גם קבוץ ג'. רוב חבריו עבדו בחפירת תעלות ובבנינים. ההסתגלות לעבודה וקניית מקצועות היו מרכז החיים. לא יצאו ימים מרובים וחברי הקבוץ עלו בשלבי ההתמחות המקצועית, נתפרסמו בטיב עבודתם ובכושר ארגונם. הם קבלו על אחריותם עבודות בניה רבות וביצעו אותן בקפדנות ובכשרון. גם החברות עבדו בחפירות, בבנין ובחצץ ובכל מקצוע מפרך אחר. אף־על־פי־כן לא הספיקו ההכנסות אלא כדי לחם־לחץ בלבד. יום הכלכלה עמד, כביתר הקבוצים, על תקציב הוצאה של 30 מא"י לחבר ליום והמנה העיקריה, מלבד הלחם, היה המליח. בבוקר — לחם מלופת דג־מלוח, בצהרים לחם עם מרק שעועית ולעת ערב שוב לחם עם דג־מלוח.

ארגון החיים והעבודה היה משפחתי־אינטימי. הנהלת חשבונות טרם ידעו עדיין, ואסיפות הקבוץ היו מתכנסות כרצון חבר וחבר. ביקש אחד להשיח לבו לפני חבריו, אם בעניני צבור ואם בעניני פרט, היה מצלצל בפעמון אחר ארוחת הערב, — והיתה אסיפה. הכל רווקים היו. במשך שלש השנים הראשונות לא נוצרה אף משפחה אחת. והיו הבחורים דרים בפני עצמם והבחורות בפני עצמן.

אותה תקופה היתה שטופה בדיונים על יסודות הקומונה. הפגישה עם צורת החיים הקבוצית היתה חויה ראשונית וכל תג ותו במסכת חיים זו היה נושא לבירור ולכיבוש רעיוני. שאלות שיתוף וביצוע, מעמד החברה בעבודה, יחסי פרט וכלל, וכיוצא בעניינים אלה, היוו חלק רב־משקל בחיי הקבוץ.

המחסן הושתת מיד על שיתוף מלא, כל הרכוש שהובא על ידי העולים הופקד ברשות הכלל. ולמען ימוגר לחלוטין, וללא שיור, כל שריד מהעבר הבורגני הוחלט, כי גרבי־המשי שהובאו מחוץ לארץ ישמשו לעבודות הגסות בלבד. וכה קרה, שבחורות הקבוץ יצאו לעבודתן בבנין ובחצץ לבושות גרבי־משי, תוצרת אחרונה של האופנה האירופית. מדי ערב שבת היתה המחסנאית עוברת מאהל לאהל, מצפה את המטות והכרים, מנקה ומנערת ומניחה על כל מטה חבילת בגדי שבת. והחברים, בשובם עם ערב מעבודת יומם, היתה אוירת שבת אופפת אותם מיד. מדורות אש גדולות היו נדלקות בלילות שבת בכל פינות מגרש הקבוצים הגדול והריקודים לא פסקו עד שהפציעו זהרורי בוקר־שבת. ההורה היתה בין־קבוצית; במעגליה נפגשו דרי כל האהלים, והיא נעשתה חלק חיוני מהווי החיים הקולקטיביים שבמגרש הקבוצים. קבוץ ג' היה מורכב כולו אנשים צעירים, ועל אף הקושי שבהסתגלות ובתנאים החמריים היתה חדות־החיים מפכה בו בעוז, ונוהג היה בקבוץ — והוא נמשך ונתקיים עד לשנות ההתישבות הראשונות — : ארוחת בוקר שבת לא כארוחות בוקר־חול היא, לא לחם ולא סלט אלא עוגות וקקאו.

ב.

בשלהי 1925 נתחולל המשבר הכלכלי הגדול ונפתחה תקופת האבטלה. הבניה בעיר נפסקה כליל ובמחנה הפועלים השתרר הרעב. מגרש הקבוצים הסואן, אשר איכסן כ־800 איש, נתרוקן מיושביו, שנתפזרו על פני הארץ. למען הקל על המצב הוחלט בקבוץ ג׳ לצאת לטיולים בקבוצות של חמשה־חמשה. עבודות ייבוש בביצות־כברה נתנו אפשרות לשלוח לבנימינה פלוגת עבודה של שבעה אנשים. כל חפצי הפלוגה הושמו בתרמילים מלבד המטות שנשלחו ברכבת, והחברים יצאו ברגל למקום עבודתם החדש. בבנימינה שכרו אורוה והיא שימשה חדר אוכל, מטבח וחדר מטות לפלוגת העבודה כולה.

באותו זמן של אבטלה גוברת הופיעה התכנית של חברת „קהילת ציון״ לבנות עיר עברית בעמק זבולון, והחלו בסלילת כביש חיפה — עכו. העבודה בוצעה ע״י סולל בונה, וקבוץ ג׳ קבל חמשה מקומות בחציבה ובסילול. העמק היה כולו שממה וזרוע ביצות־קדחת. פלוגת העבודה נאלצה להשתכן בנוה שאנן אשר בהר ולכתת רגליה פעמיים ביום בין מקום העבודה בעמק למחנה האהלים אשר בהר. מקץ זמן קצר, לאחר שהוכן מלאי אבנים גדול למדי, התחילו עבודות היישור, החפירה והסילול. מספר הפועלים גדל ועם הגידול הוקמו מחנות־מגורים בסמוך למקום העבודה. יחד עם קבוצים אחרים עבר גם קבוץ ג׳ לעבודה בין ביצות המפרץ. מחנה הקבוץ היה נטוי בקצה גבול החולות. הצריפים שהובאו מעפולה שימשו חדרי־דירה, ואוריוה אחת, מהאורוות אשר הקימה הקרן־הקימת לשיכון הסוסים, שחרשו את אדמת המפרץ, הוכשרה לחדר אוכל. בור שנחפר בחולות, בעומק של מטר אחד, היה המקלחת. אך העיקר הושג: הקבוץ נתרכז שוב ועבודה היתה לו די־הצורך.

ברבות הימים התמחו חברי הקבוץ גם בעבודות הסילול והפיקו תוצרת יומית גבוהה למדי. אף־על־פי־כן לא איזן הקבוץ את הוצאותיו, אלא בקושי. חברת „קהילת ציון״ לא היתה משלמת לפועלים את שכר עבודתם במזומנים אלא בהמחאות, אשר שווין הממשי היה ב־20% נמוך משווין הנקוב. ומי שבא להוציאן לקניית מצרכים נאלץ להפסיד כדי חמשית משכר עבודתו. גם הריחוק מהעיר ייקר את המחיה. לבד מזאת היתה הנהלת המשק לקויה בחוסר נסיון וחוסר חשבון, וסיכום הוצאות הכלכלה שנעשה יום אחד גילה, להפתעתם ולמבוכתם של החברים, כי במקום התקציב היומי של 35 מא״י לכלכלה הוצאו למעשה 130 מא״י לאיש.

באביב 1927 כלתה העבודה במפרץ והקבוץ העתיק שוב את צריפיו. הפעם נטש את אדמת ג׳ידרו ועבר לחיפה העיר. למרגלות הכרמל, לא הרחק מצריפיו של קבוץ השומר הצעיר מס. ס. ר., הוקם המחנה.

לא היה זה מעבר גיאוגרפי בלבד, אלא שינוי סוציאלי: מעבודה לסיוע, מקיום בכוח עצמי לסמיכות אל שולחן הצבור, מחיי יצירה לחיים של חוסר עבודה. כל החיפושים אחר אפשרות־עבודה העלו חרס. רוב רובו של צבור הפועלים ניזון מכספי הסיוע. הקבוץ מנה אז שלשים חבר וסכום הסיוע שניתן לו היה — 10 לא״י לשבוע.

התחלת העבודה באיזור הקישון חיסלה את הסיוע, ולצבור הפועלים היתה הרווחה נפשית וכלכלית. הקבוץ התחיל לעבוד במלוא אנשיו. כלכלתו נשתפרה, סרה המועקה הנפשית, כוחות יזמה גדולים שרדמו משותקים בצוק התנאים, נתגלו ועלו. אף עירית חיפה, שביצעה עבודות גדולות בעיר, נכבשה לפועל העברי, וקבוץ השומר הצעיר ג' היה בין כובשי העבודה העיקריים בעירית חיפה. הוא השתתף בסלילת כבישיה ובהתקנת רשת הביוב של העיר. התפקיד הכיבושי וההצלחה בעבודה זקפו את קומת החברים וגיבשו אותם כחברה.

תחנת חיפה היתה הפגישה הבלתי אמצעית הראשונה עם צבור הפועלים בעיר. היא היתה גם המגע הראשון עם ההסתדרות כמציאות חברתית וארגונית. עד מהרה התערו חברי הקבוץ בחיי צבור הפועלים, לקחו חבל פעיל במוסדותיו היו שותפים לכל מערכותיו הסוציאליות וכמובן שגם התסיסה הפוליטית שאחזה בצבור הניחה את רישומה העמוק בחיי הקבוץ.

ג.

שנות 1925—1927 היו תקופה של תסיסה רעיונית רחבה בצבור הפועלים ובקרב הקבוצים של העליה השלישית. תמה תקופת הכבישים. כיבושו של עמק נוריס נשלם, בארץ נתחולל לפתע משבר כלכלי חמור והתנועה הציונית נכנסה לתקופה של קפאון. המפעל החלוצי כאילו נחסמו אפקיו. בעיר מרירות ורעב; בקבוצים וב„גדוד" הניצה התורה, שעם התישבותו של גוש נוריס תם התפקיד ההתישבותי החלוצי. נבטו גרעיני כפירה ציונית. לקראת הבחירות לועידת ההסתדרות השלישית צמחו רשימות קומוניסטיות גלויות ומוסוות. והיתה המבוכה רבה. גם חברי קבוץ ג' נפגעו ממנה. מאמצי ההסתגלות לעבודה ולתנאי הארץ כילו את כל כוחות הנפש ולא הניחו שהות ויכולת לעיסוק רציני בבעיות הרעיוניות, אשר המציאות הארצישראלית העלתה אותן. עוד בימי מועצת קבוצי השומר הצעיר בעפולה, בסוף 1926, נמנעו שני ציריו של הקיבוץ מלהשתתף בהצבעות, הואיל והקבוץ לא הספיק לברר את השאלות שנידונו במועצה. הלך־הרוח הכללי בקבוץ נטה לצד הרשימות הפוליטיות שמגמתן הרעיונית היתה רדיקלית. הדבר מצא את ביטויו במשאל־החברים, שנערך בקבוץ לקראת הבחירות לועידת ההסתדרות השלישית. בבירורים הרעיוניים שבאו בעקבות המשאל הוחלט להצביע בעד „הרשימה הקבוצית".

קבוץ ג', קבוץ „אורגני" היה: כולו בני תנועה אחת ורובו המכריע בני מדינה אחת. אף־על־פי־כן חלה מידה מסוימת של דיפרנציאציה בין שתי חטיבותיו הראשיות: אנשי בסרביה ובוקובינה. הרקע היה תחילה חברתי־תרבותי בלבד. יוצאי בסרביה, רובם בני העיירה היהודית השרשית, מעורים בהווי יהודי, בתרבות עברית, מושפעים מברית המועצות ונוטים יותר להשקפות שמאליות. לעומתם החברים יוצאי בוקובינה — בחלקם הגדול חניכי בתי ספר גרמניים, אמונים על תרבות המערב, רובם נוטים למתינות פוליטית, לטיפוח הלכי־רוח אינדיבידואליסטיים ורואים את עצמם כנציגי

ערכיה הרוחניים של אירופה המערבית. עם התגברות התסיסה הרעיונית בצבור הפועלים נתלווה לשוני החברתי־תרבותי גם גון רעיוני־פוליטי. חילוקי הדעות הגדולים שפילגו את תנועת הפועלים בעולם ומגמות ההשמאלה שתססו בצבור פועלי העיר הניחו את רישומם העמוק גם בחייו הפנימיים של הקבוץ וחוללו מתיחות ביחסים בין החברים, נושאי ההשקפות השונות. אף המגמה ה ה ת י ש ב ו ת י ת חדלה מלהיות מטרה ודאית ויסוד מוסכם ומוקדם לעצם קיומו של הקבוץ והפכה נושא לויכוחים ולחילוקי דעות.

מראשית יסודו של קבוץ ג' לא פסקה בו הצפיה להתישבות חקלאית. עפולה, ג'ידרו וחיפה לא נראו לו, אלא כתחנות־ארעי בדרך להשגת הקרקע. בתקופת בינים זו אף הוסיף להכשיר את חבריו לקראת התפקיד ההתישבותי. אם כי רובי של הקבוץ הוכשר לעבודה חקלאית בחוות ההכשרה ברומניה ואחדים אף יצאו לתכלית זו גם להולנד, נשלחו בשנת 1927 שני חברים להשתלמות חקלאית נוספת בבית אלפא ובגניגר. והנה הוצע לקבוץ לעבור לדלהמיה שבעמק הירדן לשם עבודה במפעל רוטנברג, מתוך סכויים להתישב בעתיד בסביבות המפעל. אך ההצעה נדחתה. השוללים טענו, שההעברה לדלהמיה תנתק את הקבוץ מחייו וממערכותיו של צבור הפועלים הגדול והוא יאבד את צביונו הפרולטרי. לדעתם, חייב הקבוץ להמשיך לחיות כקולקטיב פועלי־עצמאי במקום ריכוזו של הפרולטריון העברי ולהדריכו במלחמותיו המעמדיות. לעומת הדרישה לעבור לדלהמיה, שהעבודה בה בטוחה ורמז בה להתישבות, הציעו בעלי השקפה זו להשתכן באחת המושבות כקבוץ החי בעיקר על עבודה חקלאית שכירה, והוא מעורה בצבור הפועלים ושותף למערכותיו המעמדיות.

פרשת דלהמיה הוסרה, איפוא, מן הפרק. אך גם למושבה לא עברו. הן לא היתה זו הצעה של כמש ולבד מזאת נאבקו אז רוב המושבות תחת עול האבטלה ואילו בחיפה השתפר המצב והלך.

ד.

שלש שנים רצופות, משלהי 1925 עד ראשית 1929, היה הקבוץ שרוי בחוסר גידול. שלשים חבר, לערך, מנה בפרוץ המשבר וכשלשים וחמשה היו בו מקץ שלש שנים. עיני הקבוץ היו צופיות להמשך העליה מהתנועה ברומניה, אשר גיבשה בתקופה זו את אפיה החלוצי וריכזה קבוצות חברים חשובות להכשרה חקלאית ממושכת במסגרת החלוץ הרומני. מאליו מובן, שקבוצות הכשרה אלה ראו בקבוץ השוה"צ ג', הראשון לתנועה ברומניה, מקום ריכוזו הטבעי בארץ.

עם פתיחת העליה החמישית, בינואר 1929, התחילו קבוצות עוליב מתנועת השה"צ ברומניה באות ומצטרפות לקבוץ. במשך שנה אחת, לערך, הוכפל מספר החברים. העליה הזאת, שחונכה בחו"ל ברוח התישבותית, הביאה עמה לתוך הקבוץ הלך־רוח שהיה בו משום ניגוד להרגלים שדבקו בקבוץ ג' מחמת היותו קבוץ עירוני. אף כי העליה החמישית נשאה עמה הסתערות כבושית על המושבה הלכו קבוצות אלה העירה, הודות לקשריהן התנועתיים עם קבוץ ג', אולם הן לא השלימו עם ההסתגלות למקצועות

העירוניים והיוו גורם מניע לחיזוק המגמה ההתישבותית. המפעל ההתישבותי היה שרוי אז בקפאון. גופים חדשים לא הועלו על הקרקע. נוצר תור ארוך של מועמדים להתישבות, וראשונים בתור — הגופים שנתגבשו במושבות. אם כי מבחינת הותק לא נפל קבוץ ג' ממרבית הגופים האחרים שדרשו את התישבותם, לא היה תורו קרוב. לכן נודעה חשיבות רבה להפניית מחשבת הקבוץ, על אף היותו תלוי במקצועות עירוניים, אל המושבה וההכשרה ההתישבותית. אותה שנת 1929, הראשונה לפתיחה מחודשת של שערי הארץ, נשאה בחובה תקוות גדולות והרגשה של עליית הכוח. התנועה הציונות יצאה מקפאונה והתכוננה לקראת מפעלי התישבות חדשים. המצב הכלכלי בארץ נשתפר ובתוך צבור הפועלים גברו המגמות של איחוד פוליטי, כמנוף לאחדות מעמדית רחבה, לחיזוק כוחה של ההסתדרות, להסתערות חלוצית ולהעלאת משקלה של תנועת הפועלים בציונות. תסיסת האיחוד היכתה גלים בצבור העובדים ובחוגי האינטליגנציה ולא פסחה גם על הקבוץ־הארצי של השומר־הצעיר, שעמד אז בראשית התגבשותו הרעיונית־פוליטית. מספר ישוביו היה מועט וליכודו הפוליטי רופס עדיין. הן מלכתחילה נתלכד על יסוד ק ב ו צ י בלבד וממנו הגיע גם למגמה של קולקטיביות פוליטית. התפתחות זו, מקולקטיב קבוצי לקולקטיב פוליטי, לא היתה נחלת התנועה השומרית כולה. רבים מיוצאי התנועה העולמית וחלקים ממנה בארץ לא הודו בהכרח האחידות הפוליטית כתוצאה מהאחידות הקבוצית. אלה סברו, כי על הקבוץ הארצי להצטרף לאיחוד המעמדי העומד לקום, מבלי לוותר על אפיו הקבוצי העצמאי ועל עצמאות תנועתו החינוכית.

כידוע, הסעיר הויכוח הזה את התנועה העולמית כולה; העמדה השוללת את האחידות הפוליטית, מצאה לה בארץ תומכים ברבים מקבוצי השומר־הצעיר, אולם נושאה העקרי היתה קבוצת חברים גדולה בקבוץ ג'. כאן הביא עמו הויכוח להחרפת היחסים החברתיים ולחלוקת הקבוץ לשני מחנות יריבים. למעלה ממחצית החברים (בלי העולים החדשים) בקבוץ ג' נשאו בנפשם את ההכרה העמוקה בהכרח האיחוד הפוליטי של פועלי ארץ ישראל. החברים האלה לא אמרו לוותר על אחדות המסגרת ועל התוכן הקבוצי של התנועה העולמית ואף לא על הזיקה הארגונית לקבוץ הארצי כתנועה קבוצית. אך הם נאבקו על חופש ההגדרה הפוליטית של הפרט בתוך המסגרת של הקולקטיב הקבוצי; הם חתרו למוצא שיש בו גם שלמות עם הערכים החינוכיים והקבוציים של התנועה וגם חופש מצפון בעניינים החורגים מהמסגרת הקבוצית והתנועתית ונכנסים לתחום המעמדי הרחב. אולם הפתרון לא נמצא, באשר הקבוץ הארצי לא הסכים לתת לחברים בעלי זיקה פוליטית אחרת, זכות שווה לדבר בשמו ולייצגו כלפי מוסדות ההסתדרות. ומשניטלה זכות זו ניטלה גם האפשרות לחיים משותפים. כה נפל הדבר החמור של היפרדות הגוף הקבוצי לשניים.

הבא היום, לאחר 18 שנה, להרהר: האמנם היה הקרע הכרח שאין למנעו? אפשר שישיב, כי אילו היה הקבוץ מקים בתקופת חייו המשותפים מפעלים משותפים ויוצר נכסי משק והתישבות, יתכן והיתה מתגלית בי

יתר גמישות חברתית — תכונה שהיא הכרחית תמיד בחיים משותפים, כי לעו־
לם אינם מחוסנים מפני אפשרות של צמיחת השקפות שונות על רקע השנויים
בחיים הצבוריים והפוליטיים. אולם מלבד כלי־עבודה משותפים ורכוש של
צריפים אחדים על מגרש ערבי חכור, חסר היה קבוץ ג' כל נכסים משותפים
וכל נתונים אוביקטיביים מלכדים. קשרי התנועה והחברות, שהיו אמנם
חזקים למדי, הם לבדם לא יכלו לעמוד נגד גורמי הפירוד.

עובדת הפירוד הניחה משקע מר ומכאיב בלב החברים משני הצדדים.
משך זמן רב קשה היה להסתגל למחשבה, כי אמנם נותק הקשר עם חברים
למפעל בארץ ועם תנועת המוצא בגולה. אכן, עד לפילוג בוורודקי דמשיכו
חברי קבוץ ג' להיאבק על חברותם בתנועה העולמית של השומר הצעיר
ועל זכותם לקשרים עם התנועה ברומניה, שהיו בין מחנכיה ובוניה.

ה.

משנפל הקרע גם בתנועה העולמית, הועמד קבוץ ג' בפני ההכרח
ליצור קשרים עם תנועת־המשך בגולה, ברוח מסורתו החינוכית ולבנות לו
גשר למסגרת קבוצית ארצית אחרת. כיוצאי השומר הצעיר ראו עצמם
חברי קבוץ ג' זהים בתפיסתם הפוליטית עם האגף השמאלי של תנועת
הפועלים בארץ. לכן נראה להם הקבוץ המאוחד, שחבריו היו בשעתו רובם
ככולם חברי „אחדות העבודה", כמסגרת הקבוצית הקרובה ביותר. טרם הבינו
אז, שתפיסה ציונית־סוציאליסטית יש לה גם משמעות מעשית, המתבטאת
בדרך ההגשמה הקבוצית היומיומית. ההליכה לקבוץ המאוחד לא היתה תחילה
הכרעה הכרתית לצד הערכים הקבוציים וההתישבותיים, שנישאו ע"י הקבוץ
המאוחד, אלא הלך־רוח רעיוני כללי. ההזדהות המלאה, הקבוצית, עם ערכי
הקבוץ המאוחד באה בתקופה מאוחרת יותר, לאחר העליה על הקרקע, כאשר
הערכים החברתיים וההתישבותיים הועמדו במבחן ההגשמה.

כיוצאי תנועה חינוכית אחרת וכאנשים הנתונים במסכת של מושגים
והרגלי מחשבה, פרי חינוך רב־שנים, לא רצו חברי קבוץ ג', ובהתחלה אולי
גם לא יכלו, להסתגל למושגים ועיקרים על אופי החברה והמשק הקבוצי, שהיו
מקובלים ומובנים מעצמם בתנועת הקבוץ המאוחד, והתגבשו בתוכה על
הסדן של צרכי הארץ כערכים מחייבים. לכן המשיכו חברי קבוץ ג' לחפש
בתוך מסגרת הקבוץ המאוחד קשרים עם יוצאי תנועת הנוער של השומר
הצעיר, אשר התחילו לנהור לארץ עם ראשית העליה החמישית והלכו לישובי
הקבוץ המאוחד.

גם לאחר שהמבחן ההתישבותי הוכיח את יתרון העיקרים החברתיים
והמשקיים, המונחים ביסוד התפיסה הקבוצית של הקבוץ המאוחד, קשה
היתה ההשלמה הנפשית אתם. המסורת הרעיונית בת שנים רבות שימשה
מעצור. מכאן הויכוחים על תנאי ההצטרפות — עצמאות בקליטת העליה,
שנבעה מהרצון לבנות את היחידה הקבוצית על יסוד של תנועת נוער, ועצמאות
בקביעת היקף היחידה החברתית־ההתישבותית — ומכאן ההיאבקות בתקופה
הראשונה לאחר ההצטרפות. יש להודות, כי אף־על־פי שהקבוץ המאוחד לא
השלים מעולם, באופן עקרוני, עם הסתיגויותיו של קבוץ ג' קבל אותו

לתוכו, ועם קבלתו אישר את הצטרפותה של קבוצת „רצון" מיוצאי „תכלת־לבן" בצ'כיה, אשר באו לקבוץ המאוחד וחיו בתוכו, ללא תנאים והסתיגויות.

ו.

האיחוד עם קבוצת „רצון" חולל מפנה בחיי הקבוץ. פגה הרגשת הבדידות וסר הפחד מפני חוסר־המשך. האיחוד הזה משמעו היה גם קשר עם תנועת „תכלת־לבן" בצ'כיה. עתה שוב מותר היה, במידה מסוימת של אופטימיות ובטחון נפשי, לכוון את המחשבה והמרץ לגיבוש החברה ולהחשת ההתישבות. כשלונו של הנסיון בתל־טורה *) לא ריפה את הידים, אלא המריץ למאמצים מוגברים וחיזק את התביעה לקרקע. בימים הראשונים לפגישת שני הגופים, השונים לפי ארצות מוצאם ועברם התנועתי, נתגלעו קשיים לא מועטים. אך במרוצת הזמן טושטשו ההבדלים ונעלמו. המשבר הרציני הראשון על רקע של פגישה עם גוף חברתי אחר, נתחולל בבוא לקבוץ ג' ראשוני העולים מיוצאי תכלת־לבן בצ'כיה. תנועה זו ראתה אמנם את מקום ריכוזה של קבוצת „רצון" גם כמקום קליטתה היא בארץ, אולם העדר קשרים אישיים ורעיוניים בין אנשי „רצון" ובין עולי „תכלת־לבן" החדשים וקשיי ההתאקלמות בפלוגה עירונית גרמו לכך, שקבוצת העולים החדשה הטילה סימן־שאלה על זיקתה של העליה הצ'כית לקבוץ ג'. הויכוח היה קשה ומר ונשא בחובו סכנה לקשריה של תנועת תכלת־לבן עם קבוץ ג' ועם הקבוץ המאוחד בכללו. גם התנועה בצ'כיה שותפה בויכוח והיא הכריעה את הכף לטובת קבוץ ג' והקבוץ המאוחד. עם הכרעה זו סולקה הסכנה הראשית לתקות ההמשך שנתגלתה עם ראשית העליה מצ'כיה.

מידות העליה של התנועה מצ'כיה לא היה בהן כדי סיפוק צרכי הגידול, הקבוץ היה מעונין להגיע במשך זמן קצר למאה חברים לפחות, למען ילוכד ויגובש ויוכשר לתפקידו בהתישבות. הקשרים עם תנועת נצ"ח העולמית סייעו לכך, שהעליה שהחלה לזרום מהתנועה באוסטריה תופנה ותיקלט בקבוץ ג'. הודות לכך גדל הקבוץ במשך תקופה של שנה וחצי ב־80—90 איש, שבאו מצ'כוסלובקיה, אוסטריה ואחדים גם מרומניה.

שנות המעבר מחידוש העליה לארץ ועד לעמידה על סף ההתישבות בעמק חפר היו לקבוץ תקופה של ליכוד חברתי, התמחות מקצועית ופעילות עזה בחיי צבור הפועלים והנוער בחיפה. הקבוץ ישב ב„בת־גלים", בקרבת העיר והיה מעורה בחייה. אף־על־פי־כן לא פגמה העיר בהווי חייו המכונס כלפי פנים ולא פגעה בשלמותו ובעצמאותו החברתית. המגע עם העיר היה כשל קולקטיב חברתי ובאמצעותה של הפעילות התנועתית—במועצת פועלי חיפה, באגודות המקצועיות, בועדות ההסתדרותיות ובתנועת הנוער. סייע לכך גם האופי הכבושי של מרבית העבודות שנעשו ע"י הקבוץ — כבישי העיריה, בנין הנמל וכו' — ומידה מסוימת של עצמאות ארגונית ע"י היותו קבוצת בנין העומדת ברשות עצמה. הנסיון הרב בכל המקצועות

*) על פרשת תל־טורה ראה ע' 114 ואילך.

העירוניים, שרכשה לה הקבוצה הותיקה בקבוץ, הקיל מאד על הכשרתם המקצועית של העולים החדשים והבטיח, לפי המושגים של הימים ההם, רמת קיום לא נמוכה.

ז.

אותו זמן עלה על הפרק דבר יישובו של ואדי חוארית. אף כי וותקו של קבוץ ג' לא נפל מוותקם של גופים אחרים, שהיו מועמדים להתיישב בואדי, נשקפה לו הסכנה, כי מחמת אפיו העירוני יידחק מהתור שהוא זכאי לו לפי וותקו בארץ. לכן נענה ברצון להצעת המרכז החקלאי להעביר פלוגה למושבה ולחזק ע"י כך את סכוייו הממשיים לעליה על הקרקע. היציאה לחדרה היתה כרוכה בקשיים לא מעטים: מעבר מעיר שופעת עבודה למושבה רעבה לעבודה, משכר עבודה עירוני ורמת חיים גבוהה לשכר עבודה חקלאי ורמת חיים של פועל במושבה, משיכון מסודר ובטוח לחיפוש אחר מחנה־דירות ארעי, שלא הובטח וגם לא הושג. אף־על־פי־כן קם הדבר ויהי. הפלוגה עברה לחדרה ומצאה לה שיכון ארעי באחת הקבוצות במושבה, שהפרישה לה צריף ופינה בחדר האוכל. היא נטעה משתלת הדרים והתחילה לעמוד בתור ליד הלשכה ולחכות ליום עבודה בפרדס. אחר־כך הושג גם מגרש קטן והוקם צריף לשיכון הילדים וצריף לאכילה. החברים דרו רובם באהלים. רוב חברי הפלוגה בחדרה עולים צעירים היו. הילדים והותיקים נשארו בבת־גלים. למרות זאת הועתק מרכז הכובד של חיי הקבוץ לחדרה. הכל הרגישו, שההעברה לחדרה היא הצעד המכריע לקראת ההתיישבות ולחיסול הקשרים עם העיר.

שבעה חדשים עברו מצאת הפלוגה הראשונה לחדרה ועד עלית הקבוצה הראשונה על אדמת הואדי. אולם זמן שבתו של הקבוץ במושבה נשתהה למשך שנתים ומעלה. עקב ההעברה נתפצל הקבוץ תחילה לשנים, ואחר כך לשלשה חלקים. לכן יש משום ספוק בעובדה שחבר אנשים, שהיה מורכב ברובו הגדול מעולים צעירים, ללא עבר משותף ומפורד לשלשה מקומות, גילה יכולת להתלכד למפעל התישבותי משותף, בתנאים אוביקטיביים קשים למדי. הליכוד החברתי והקשרים בתוך הקבוץ המאוחד סייעו באותו זמן להצטרפותן ולקליטתן של קבוצות חברים קטנות, כגון חלק מקבוצת ל"ג הרומנית וקבוצת שחריה־מגדל, שהוסיפו מנסיונם ההכשרתי ומכושרם החקלאי ליכולתו של הקבוץ לעמוד במפעל שהחל בו.

עם העליה על הקרקע נעשה הואדי מוקד השאיפות והדאגות. חיפה עוד הוסיפה להיות מקור קיום חשוב, חדרה המשיכה לשמש תחנת מעבר הכרחית, אך אבן השואבת לכל פזורי הקבוץ היה — ה ו א ד י.

קבוץ־גלויות

הגרעין הרומני

התפוררות המונרכיה האוסטרית־הונגרית, בשלהי מלחמת העולם הראשונה וסיפוחה של בוקובינה למדינת רומניה העצמאית, חוללו תמורה בהלך רוחו ובמעמדו החברתי של הנוער היהודי בערי בוקובינה. נערים ונערות אלה, חניכי הגימנסיות הגרמניות וטפוחי רעיונות של קוסמופוליטיזם ליברלי, אשר המונרכיה רבת־הלאומים והתרבויות שימשה לו קרקע־גידול פורה, מצאו עצמם עומדים לפתע בתוך תוכה של מציאות מדינית וחברתית חדשה: משטר רומני, לאומני־ריאקציוני וחדור שנאה ליהודים. מי מהנערים היהודים שביקש להמשיך את למודיו בגימנסיות חייב היה ראש־לכל ללמוד רומנית, וגם לאחר שעשה כן וסיים את חוק לימודיו בגימנסיה הרומנית לא ידע, אם יצליח לעבור את מפתן האוניברסיטה. בעוד שבכל יתר הארצות, שפירקו מעליהן את עול האבסולוטיזם, היתה ההתעצמות הלאומית מנוף לעליה חברתית, לדמוקרטיזציה של החיים, להתססה רעיונית־מדינית ולחיזוקם של הכוחות הפרוגרסיביים והשמאליים, הרגיש עצמו הנוער היהודי במשטר הרומני נתון בתוך תהליך של ירידה חברתית וכבול בהתפתחותו המדינית־רעיונית. והוא החל לבקש נתיבות ואפקים אחרים.

על רקע זה צמחה תנועת הנוער היהודית־הלאומית. מייסדי הקנים הראשונים של „השומר־הצעיר" בבוקובינה היו אנשים צעירים, שנמלטו בשנות המלחמה עם הוריהם לבירת אוסטריה והצטרפו שם לתנועת „השומר הצעיר". ובשובם, במוצאי המלחמה, מוינה לארץ מולדתם נטעו בה את גרעיני התנועה. אך בטרם הספיקו להשריש את ערכי תנועתם ברומניה, לחזק את הקנים ולבצרם, עלו ארצה עם הגלים הראשונים של העליה השלישית. אך משהחלו מגיעים לגולה הדים ראשונים מהקשיים שהעולים נתקלים בהם בארץ ומהמשברים המתחוללים בנפשם וסביבם, ירד המתח החלוצי בקרב התנועה והרעיונות הקוסמופוליטיים, האנטי־לאומיים, כבשו שוב את הלבבות.

שניים היו המקורות, שהזינו את חיי הרוח של הנוער היהודי: האחד — חוג הרעיונות והמעשים המחדשים סביב גוסטב ווינקן ומפעלו החינוכי. המקור השני — הפילוסופיה של ההוגה היהודי־גרמני קונסטנטין ברונר, יתורתו על תפקידה של רוח היהדות בין הגויים, אשר כבשה לה חוגי תלמידים ומעריצים בכרכים רבים של התרבות הגרמנית, ואחד מהם — טשרנוביץ, בירת בוקובינה. המשבר בארץ ישראל, הפחד מפני הקשיים הצפויים, העדר עוז נפשי לנטוש ארחות חיים מקובלים ואהובים על בני אמידים, הביא למגמות של השתמטות מחלוציות אישית. הנהירה אחר רעיונותיו של ווינקן והדבקות בתורתו של קונסטנטין ברונר היו מעטה לכסות בו את הרתיעה מפני המעשה החלוצי; הם שימשו גשרי־תשובה אל עולם־הקיים ואל ההשלמה הרעיונית עמו. גם מהתנועה הסוציאליסטית ומאוצרה הרוחני סיגל לו הנוער בעיקר אותם חלקי־מחשבה, שאפשר להסתייע בהם לחיזוק מגמות ההתבוללות.

אף־על־פי־כן עוד הוסיפו גחלי הרוח החלוצית ללחוש בקרב הנוער. בהסתדרות השומר הצעיר הוסיף להתקיים חוג חברים, שעמדו באופוזיציה לכיוון הרעיוני של התנועה ולחמו לחינוך חלוצי־ציוני ברור. התגברות האנטישמיות במדינה, הרומניזציה הגוברת של בתי האולפנה, חסימת כל הדרכים לקריירה אקדמית ואף לזכיה בתעודת הבגרות חיזקו את מעמדו של החוג החלוצי בקרב הנוער המאורגן. אולם לא התמורות במדינה קבעו את השינוי בהלך־רוחו של הנוער היהודי; ההתפתחות בקרב עולי השומר־הצעיר בארץ, ההתגברות על רוחה של „קהיליתנו", יצירת קבוץ השומר הצעיר ב' ויציאת השליחים הראשונים לגולה — הם גורמי היסוד שחוללו את המפנה.

לאחר ויכוח גדול בהסתדרות השומר הצעיר בבוקובינה, זכתה המגמה החלוצית בתנועה להגיע בסוף 1924 לרוב קולות בועידה. הוחלט על חובת הגשמה עצמית, על הפסקת לימודים ועל יציאה להכשרה. מפי שליחי הארץ, שבאו סמוך לאחר „ההפיכה", שמעו חברי התנועה בפעם הראשונה על קיום „הסתדרות העובדים" בארץ — כה רבתה הזרות! אז יצאה גם הקבוצה הראשונה מחברי התנועה להכשרה חקלאית.

לימים, עם התרחבות האופק הציוני והפועלי, החלו לבקש קשרים עם ארגוני הנוער היהודי בגלילות המזרחיים של המדינה. בבסרביה היתה קיימת אז תנועת השומר הצעיר, שהיתה קרובה ברוחה ובאופיה לתנועת השומר הצעיר בס. ס. ר.; ברומניה הישנה היתה תנועת נוער כללית של ההסתדרות הציונית. עם המפנה לחלוציות בתנועה אשר בבוקובינה בא האיחוד עם השומר הצעיר בבסרביה ומיד החלו ליצור קנים גם ברומניה הישנה. אז עלתה בעית הקשרים עם „החלוץ" ונרקמו היחסים הראשונים בין שתי התנועות.

הסתדרות „החלוץ" ברומניה נוסדה ע"י פליטי אוקראינה ורוחו של טרומפלדור היתה שורה עליה. היא לא הודתה תחילה בזרמים אבטונומיים וההכשרה היתה כללית ומעורבת. עם התהוות קבוצות הכשרה מתוך השומר־הצעיר החל משא ומתן ממושך על צורת שילובם של חלוצי השומר הצעיר בתוך הסתדרות „החלוץ". תביעת התנועה היתה אבטונומיה מלאה, אך מרכז „החלוץ" סירב. בינתים קמה גם תנועת „גורדוניה", שבנתה את עצמה מלכתחילה כגוף אבטונומי, וגבר הלחץ. לבסוף הושגה פשרה. ההכשרה העירונית היתה כללית ומשותפת לכל התנועות החינוכיות, ואילו בנקודות ההכשרה החקלאית נוצרו ריכוזים לפי המוצא התנועתי.

נקודת־ההכשרה הראשונה של השומר־הצעיר היתה אחוזה חקלאית בנפולי־קוביץ. נתקבצו בה בוגרי התנועה מעיירות רבות; מטרתם היתה — הכשרה חקלאית לשם עליה. מגמה קבוצית טרם ידעו. אך החיים המשותפים במשך חצי שנה, המגע ההדדי וביקורי השליחים הראשונים מהארץ הכשירו את הקרקע להבנת רעיון הקבוץ ולצמיחת גרעינות נפשית לחיי שיתוף. חיי ההכשרה, שהחלו בקבלת שכר עבודה אינדיבידואלי מדי שבוע ובחשבון פרטי, נסתיימו ביצירת קופה משותפת ובהתגבשות הגרעינות לחיי קבוץ.

קבוצה זו הוציאה מתוכה את ראשוני־העולים של השומר הצעיר, שבאו ארצה בפברואר 1925 וחידשו את המגע בין התנועה ברומניה ובין חיי הארץ, לאחר הפסקה של שנים אחדות. זו היתה החוליה הראשונה. בחדשים שלאחר־כך נוספו חוליות־עליה חדשות, שיצרו את קבוץ השומר הצעיר ג'. לתנועה ברומניה הוקם עתה מפעל־המשך בארץ, אשר קלט לתוכו את כל יוצאי השומר־הצעיר ברומניה, עד לפילוג שנפל בקבוץ ג' ובתנועה העולמית של השומר הצעיר.

קבוצת רצון

חורף 1927. משבר בארץ. שעריה סגורים. יש החוזרים מהארץ לצ׳כיה ודיבתה רעה בפיהם. יהדות צ׳כוסלובקיה שבעה, שאננה, וכל מחשבה על עליה לארץ ממנה והלאה. אנשי „החלוץ" — משפחה קטנה הם, של עשרות חברים בלבד. ועידת החלוץ היא אסיפתם הכללית של חברי „החלוץ", כל חבר בתנועה הוא ציר בועידה. ואפילו צירים אלה לא רבים הם. ההכשרה, במידה שישנה, מסודרת, מאורגנת, ואינה יודעת מחסור. היהדות השבעה הפרישה משולחנה גם ל„חלוצים".

תנועת „תכלת לבן" ניזונה מצופיות ומפעולות ציוניות כלליות. מיסוד החלוציות המגשימה אין בה מאומה. הכל בה מסודר ומאורגן יפה: מחנות חורף ומחנות קיץ, כינוסי מדריכים וטיולים. נוער יפה ובעל רמה, אך ללא מגמה רעיונית ברורה, ללא אידיאה חלוצית מכוונת וללא מתח של הגשמה אישית.

באותם הימים קמה קבוצה של כ־25 איש מבין בוגרי תכלת־לבן בפראג והרימו את נס החלוציות. התלכדו יחד בשביל לקרוע במעשה חלוצי את השאננות, להטיל תסיסה בתוך התנועה ולקרבה לראיית ההגשמה כדרך לנוער כולו. הם תבעו את היציאה להכשרה וכינון סניף החלוץ. החל ויכוח. רובה של התנועה שלל את המגמה החלוצית ובין הנימוקים לשלילה גם הטענה, כי אין תכלת־לבן, שהיא תנועה חינוכית, יכולה למסור את חבריה לרשותה של הסתדרות „החלוץ", שרמתה התרבותית אינה משביעה רצון. אך חברי הקבוצה לא הלכו אחר דעת השוללים והקימו מחדש את סניף החלוץ בפראג, שהיה הרוס.

באביב 1928 יצאה הקבוצה להכשרה חקלאית לכפר לאטיין, אחוזה במורביה ליד צנאיים. ידעו, כי משא כבד עמסו על שכמם, כי עמידתם במבחן תכריע בגורל הנוער ובדרכו. והם קראו לעצמם „קבוצת רצון", כי מה שהדריך את מעשיהם היה ראש לכל רצון עז לשנות, למרוד ולהתסיס, אף כי טרם ראו את האפיקים שלתוכם ישתפכו רצונותיהם החלוציים. הקבוצה עצמה לא היתה מוגדרת עדיין.

רק עונת עבודה אחת עשו החברים בלאטיין. בחורף התפזרו זה בכה וזה בכה והגבירו את המלחמה לחלוציות ולהגשמה. בכינוסים תנועתיים ובדיוני מוסדות נשאו דברם. בועידת החלוץ שנתכנסה ביאבלונקו, בחורף 1928, כבר הופיעו כקבוצה רעיונית מלוכדת הנושאת דרך חדשה לנוער ולהחלוץ הצ׳כי. סביבם נתלכדו גם חברים בודדים מפינות שונות בארץ והקבוצה מנתה בועידה כשליש מכל הצירים (שלשים ממאה לערך). אותו מעמד שימש גם מסגרת לכינוס ראשון של פזורי הקבוצה, ובו הוחלט רשמית על קשרים עם הקבוץ המאוחד ועל היקלטות חברי הקבוצה בתוכו.

בפברואר 1929 עלו ראשוני הקבוצה ארצה. בדיונים עם מזכירות הקבוץ המאוחד הוחלט, שעולי „רצון" ייקלטו בפלוגה המקובצת בעין טבעון. ואכן, לעובדה זו נודעה השפעה מכרעת להשתרשותם בארץ ובקבוץ. בלב העמק, בקירבה בלתי אמצעית לעין חרוד, בתוך סביבה של עבודה חקלאית יוצרת, במגע מתמיד עם האקטיבה הרעיונית של הקבוץ המאוחד, עוצבה דמותם הפוליטית והקבוצית של החברים.

בסתיו 1929, בראשית מאורעות תרפ״ט, עלתה הקבוצה כולה, והיא מונה אז כשלשים איש. בנמל חיכו להם חברי חפציבה ושריד. אנשי חפציבה סיפרו לבאים על סבלם, מחמת חוסר אנשים, על הגורמים שהביאו לניתוק הקשרים בינם לבין התנועה, ותבעו מהם להצטרף אליהם. אולם העולים לא הטו אוזן קשבת לבקשתם. הם כבר הכריעו לטובת הקבוץ המאוחד והלכו לעין־טבעון.

עין־טבעון היתה פלוגת מעבר. רוב החברים עבדו במשק עין־חרוד. שם גם אכלו בוקר וצהרים. כסף לא קבלו, מלבד לחם. חלק מהקבוצה עבד גם אצל האכרים במושב ויצאו להם מוניטין כפועלים טובים. הצטיינו גם בעבודת בנין. הקבוצה בנתה את בית־הילדים הראשון בעין־חרוד והשתתפה בסלילת הכביש מעין־חרוד לתחנת־הרכבת (תל־יוסף). בתוך פלוגת עין־טבעון היתה קבוצת „רצון" גוף עצמאי ומלוכד.

חברי „רצון" לא ראו עצמם כקבועים בעין־טבעון ועיניהם תרו אחר נקודת ישוב בקבוץ, שתוכל לשמש מרכז קליטה לעליה מצ׳כיה, אשר החלה זורמת לארץ. על אף היחסים הקשים עם תכלת־לבן ידעו אנשי רצון, כי אם יצליחו להשתרש בארץ ובקבוץ יצטרפו אליהם, במוקדם או במאוחר, גם יתר עולי התנועה.

לאחר הפילוג בקבוץ השומר הצעיר ג׳ עלתה ההצעה על איחודו עם „רצון". והתחילו מתרקמים יחסי ידידות בין חיפה ועין־טבעון. שליחי קבוץ ג׳ היו באים לעמק לתהות על טיבה של בת זוגם בעתיד ואנשי רצון החזירו ביקורים בחיפה.

באביב 1930 קם האיחוד בין שני הגופים. קבוץ ג׳ מנה אז כ־40 חבר וקבוצת „רצון" כ־25. הקבוצה יצאה למרחב, נוצרה מסגרת קליטה לתנועה בצ׳כיה. מבחינה כלכלית היה באיחוד משום עליה גדולה בהשואה לעין־טבעון. אך לא כן מבחינה חברתית ורעיונית. לבטי ההתמזגות היו מרים מאד. חברי קבוץ ג׳ שמרו אמונים לערכים שהביאו מ„השומר־הצעיר", חיו במושגים של קבוצה אינטימית וסגורה, לחמו לזכויות של אוטונומיה בתוך הקבוץ המאוחד ורצו בעליה על טהרת תנועת הנוער. לעומתם שאפו חברי „רצון" ליצירת ישובים גדולים, לקבוץ־גלויות ולהתמזגות מלאה עם תנועת הקבוץ המאוחד, ללא לחיצה של אוטונומיה ושל מעמד מיוחד.

קבוץ ג׳ הצטרף אמנם לקבוץ המאוחד, אך רק למסגרתו בלבד. דרכי החברתית, תפיסתו המשקית, מבנהו הארגוני נשארו זרים לרוחו. והחלה תקופה של היאבקות מרה, בין מחייבי דרכו של הקבהמ״א ובין שולליו, אשר העלתה לעתים את צל חרבו של הפילוג בתוך קבוץ ג׳. אך מה שלא הכריעו הויכוחים הכריעה המציאות. היציאה להתישבות, צרכי ההתפתחות האובייקטיביים וקליטת העליה יצרו מציאות חדשה. והדינמיקה של המציאות שברה דפוסי הערכה ישנים וקירבה את החברים להבנת דרך הקבוץ עד להשלמה אתו ולהגשמת ערכיו.

קבוצת רצון מילאה שליחות חברתית ורעיונית כפולה: בהתוויית דרכה של תנועת תכלת־לבן בצ׳כיה לחלוציות ולהגשמה קבוצית, ובקירוב לבו של קבוץ ג׳ לדבנה ולשלמות עם הקבוץ המאוחד.

תכלת־לבן

ראשיתה של תנועת „תכלת לבן" כראשיתו של „בלאו־וויים" בגרמניה ובאוסטריה, לפני מלחמת העולם הראשונה: המגמה האנטישמית שהתגברה ב„וונדרפוגל" דהפה נערים יהודים לעזוב את תנועת הנוער הגרמנית וליצור לעצמם מסגרות תנועתיות יהודיות. אך רק את מסגרת ה„וונדרפוגל" נטשו — את רוחו שמרו. כבתנועת הנוער הגרמנית, כן גם באחותה היהודית היתה המרידה בקיים מרכז החיים: מרידה בהורים ובהשקפת עולמם, בסגנון החיים של המבוגרים וביחסים האישיים שביניהם; מרידה בבית הספר, בתוכן חייהם של הסטודנטים וכיו״ב. אנשי תנועת הנוער לחמו בעישון ובשתיית אלכוהול, בספרות בלשית, בחיי שעשועים נטולי תוכן, בבתי הקפה ובאמנות הזולה. מול אלה טיפחו את הקשר לטבע, את האמון הספורטיבי כאמצעי לבריאות הגוף, חינכו להבנת האמנות ולעירות מחשבתית. והנוער המתרפק תמיד על רומנטיקה יצר לו עולם משלו: שבת־האחים במועדון מלווה שירה ונגינה, הטיול להכרת העולם על הרפתקאותיו, מושבת־הקיץ האידילית והעמקת החוויה הנפשית ע״י יחסי רעות אינטימיים שגם היסוד הארוטי לא נעדר מהם, זה האלמנט המלכד כל כך נוער בגיל הפורה ביותר.

„תכלת־לבן" היתה העתק נאמן מתנועת הנוער הגרמנית, אלא שצביונה היה יהודי, בשלב מאוחר יותר — גם ציוני ובשלב אחרון סוציאליסטי, להבדיל מ„בלאו־וויים" הגרמני, אשר לשלב אחרון זה לא הגיע. המרידה בשלטון הבוגרים היתה תוצאה טבעית מהיותם בני נעורים. הציונות היתה צורת התמרדותם בעולם ההתבוללות הסובב אותם, והסוציאליזם — צורת מרידתם לא

רק בבית ההורים הבורגני או הזעיר־בורגני, אלא גם במשטר החברתי שעולו העיק על צוארם.

על יד ערשה של המחשבה הסוציאליסטית בתנועה עמדו קרופוטקין, לנדאיר. בובר, א. ד. גורדון, מכס ברוד ובעלי האוטופיות מהמאות הקודמות. הרגישות האידיאליסטית של בני נעורים טיפחה תחילה יחס של חשדנות כלפי השתיית הסוציאליזם על אדני המטריאליזם ההיסטורי. אולם, ככל שבוגרי התנועה החלו לתהות על המאורעות המדיניים בעולם ולהבינם, נדחפו לבקש הסברים למתרחש סביבם במדעי החברה והגיעו בדרך זו עד למרכס, אנגלס וב. בורוכוב. אכן, התפיסה המרכסיסטית היתה גם היחידה, שעמדה לתכלית־לבן בויכוח הממושך והמר עם אותם הנערים, שנלכדו בזרועות ההתבוללות האדומה.

הראשונים שנחלצו להגשמה עצמית באו מצמרת התנועה, זמן מועט אחרי מלחמת העולם הראשונה. הם ראו את הקבוצה בארץ ישראל כהמשך לתנועת־הנוער, כמסגרת חברתית, שבה יקוימו חלומותיהם על עולם חדש וטוב וכצורת־חיים שהקשר בה הוא ידידותי־אינטימי־משפחתי ויחד עם כך ניתן בה לכל יחיד חופש בלי מצרים גם בעמדתו הפוליטית וגם בעיצוב חייו הפרטיים. בהליכתם להכשרה ובעליתם ארצה ניתקו חברים אלה את כל קשריהם עם התנועה. אולם משהגיעו למחוז חפצם לא יכלו ברובם להסתגל למציאות הארץ ולמסגרת של תנועת הפועלים הקיימת. עולים אלה יסדו את קבוצת „חפצי־בה" בעמק, וזו המשיכה שנים רבות לקיים את עצמה על טהרת הרכבה המערבי ודיבורה הגרמני. רבים מהעולים האלה נתיאשו מהר ועזבו לא רק את הקבוצה, אלא גם את הארץ. רבים הוכו בקדחת ובמחלות אחרות וחזרו לארץ מוצאם. מאליו מסתבר, כי החוזרים למיניהם לא הוסיפו עידוד לאותם מבוגרי התנועה, אשר שאפו אף הם להגשמה עצמית.

גם הקבוצה השניה שקמה שנים אחדות אחר כך ע"י עולי „תכלת לבן" ושמה „ביברכה", לפי מקום הכשרתה בגרמניה (היום משק שריד), ראשיתה כראשית חפצי־בה. אף היא התחילה כ„לנדסמנשפט", אף היא אינה יצירת התנועה כקולקטיב, אלא של בודדים מתוכה, אשר עם החלטתם להגשים ולעלות ניתקו את הקשרים עם התנועה, כי ראו את ההגשמה ואת הקבוצה לא כדרך לכלל, אלא כנתיב ליחידי סגולה.

עברו שנים אחדות מעלייתם של אנשי „שריד" והמשך למעשיהם אין. צמחה אידיאולוגיה ציונית חדשה, ששיחררה את הנוער מכל חובה חלוצית ולהנמקתה סילפה אפילו את המרכסיזם. ארץ ישראל, אמרה אידיאולוגיה זו, קטנה מלקלוט את כל היהודים, היא נפגעת ממשברים, מאבטלה, מחוסר כספים להתישבות; ומאידך אין יהדות המערב שרויה בסכנה של אבדן קיומה הלאומי. אך לא כן יהדות המזרח. היא מנושלת מבחינה כלכלית ומדוכאה מבחינה פוליטית. התפקיד המוטל, איפוא, על הציונות בשעה זו הוא קודם כל לפתור את שאלת יהודי פולין ורומניה ואולי גם של רוסיה הקרפטית. למען קבוצי יהודים אלה חייב גם הנוער הציוני בצ'כיה לפעול לא ע"י הגשמה אישית, אלא בארגון, בעבודה מדינית ובאיסוף כספים בגולה. ביטוי להלך־רוח זה שימשו שתי ועידות התנועה בשנות 1927 ו־1928. הראשונה, בטראוטנאו, ניסחה את המגמה החינוכית כ„חינוך פוליטי לציונות סוציאליסטית", ללא הזכרת שם החלוציות. השניה, בליבין, קבעה עמדה מפורשת נגד המגמה החלוצית.

אין להסיק מכך, שגחלת החלוציות כבתה לחלוטין. בכל עת נמצאו מחניכי תכלת־לבן שבחרו לעצמם את דרך ההגשמה. אך הבחירה לא היתה פרי התנוך המכוון בתנועה, אלא הכרעה אישית שאינה נזקקת למערכת הסברים אידיאולוגיים ואינה רואה את המעשה כחוליה בתוך מהפכת חיים שהיא הכרח לנוער כולו. הראשונים אשר נשאו את רעיון ההגשמה לא כמקרה אישי, אלא כדרך לנוער כולו, היתה קבוצת חלוצים שהתארגנו בשנות 1927—1929 בפלוגת הכשרה, יחד עם כמה יוצאי „מכבי" ובודדים אחדים, ויסדו את „קבוצת רצון", שהגדירה את עצמה לקבוץ המאוחד והצטרפה אח"כ לקבוץ ג'.

באותן השנים קמו מורדים גם בתוך התנועה שלחמו לרעיון החלוציות בפגישות,

בוועידות ועל דפי הבטאון התנועתי והעלו את חובת ההגשמה החלוצית כמטרה חינוכית לתנועה כולה. אף הם התנגדו להחלטה מ ח י י ב ת, המעמידה בפני הבוגר את הברירה: הכשרה או עזיבת התנועה, אולם דרשו, כי התנועה תכוון את עצמה ואת חניכיה ברוח ההגשמה החלוצית. הם העלו את הרעיון של יצירת קבוץ בארץ ישראל, שיהיה מפעל התנועה כולה וישמש מרכז קליטה ומסגרת חיים לכל המגשימים, יוצאי תכלת־לבן, מעין המשכה של התנועה בארץ.

הלוחמים לדרך החלוצית לא רק דברו נאה — הם גם עשו. דבר יציאתם להכשרה בשנת 1929 השפיע יותר מכל נאומיהם ומאמריהם. גם בהיותם בהכשרה נשארו פעילים בתנועה, וחניכיה היו נודדים לבקר בקבוצת ההכשרה האלה ולהתבשם מרוחה.

מעתה נוצר יחס גומלין בין התנועה לחלוציה. כשם שאלה דאגו לתנועה, כיוונו אותה ופעלו בתוכה כמדריכים, כן השתתפה התנועה כולה בחיפושי הדרך של חלוציה המגשימים. ואלה לא קלים היו. ראשית, הופיעה השאלה של הכשרה עצמאית או מעורבת. ובעקבותיה שאלה שניה — הדרך החברתית בארץ ישראל. הוקם „קבוץ תכלת־לבן", אשר היה למעשה קבוץ־עלייה, אולם רבים ראו בו גם גרעין להקמת מפעל קבוצי של התנועה בארץ ישראל. חברי „קבוץ תכלת־לבן" הראשונים יצאו בשנת 1929 להכשרה בחיק החלוץ אשר בקומורוב (שלזיה). שם נפגשו עם „חלוצים־סתם", רובם ממוצא מזרחי, והיו יחד אתם את גרעין החווה. אך בשנה שלאחר־כך נוצרו שתי פלוגות הכשרה על טהרת ההרכב התנועתי, אחת במורביה ושניה בשלזיה. משתיים אלה נתקבצו העולים הראשונים, שעלו בסתיו 1930 ארצה. אמנם, קדמו לקבוצה זו 5 עולים מיוצאי התנועה, אך אלה לא עשו בהכשרה אלא זמן מועט, ובבואם ארצה התפזרו לאחר התארחות קצרה במשק שריד.

באותו זמן חלה התקרבות בין תנועת „תכלת־לבן" בצ׳כיה ורעותה באוסטריה, אשר דמתה לה מאד בהתפתחותה. מזינה יצאו בוגרים אחדים להכשרה משותפת עם חבריהם בצ׳כיה. צירוף זה הקיל על ההכשרה וחיזק את רוחם של ראשוני החלוצים, אשר נתקלו בקשיים גופניים, חמריים וחברתיים. וראה זה פלא! דוקא הנסיון של הכשרה על טהרת המערביות הצמיח את ההכרה בצורך של התמזגות עם נוער יהודי הקרוב קירבה בלתי אמצעית למקורות התרבות היהודית. הנסיון של קבוצת חפציבה ושריד בארץ חיזק את ההכרה הזאת, ובמרוצת הימים נתגבשה החלטה ברורה של כל התנועה: מ ג ש י מ י ה י ח י ו ב א ר ץ־י ש ר א ל ב ק ב ו ץ א ח ד ע ם י ו צ א י א ר צ ו ת ש ו נ ו ת, ו ב ע י ק ר ע ם י ו צ א י מ ז ר ח א י ר ו פ ה.

חריפה וקשה משאלת ההכשרה היתה שאלת ההשתייכות הקבוצית. לפי מוצאה, ובנינה — שלוש שכבות: סוללים, צופים, בוגרים — ולפי שיטת החינוך הצופית, היתה תכלת־לבן קרובה להשומר הצעיר. גם שני העקרונות האחרים של השומר־הצעיר: גודל מספרי לפי היכולת החברתית ובנין היחידה הקבוצית על טהרת המוצא התנועתי היו קרובים מאוד לנטיותיהם של אנשי תכלת־לבן. אך ניצחה ההכרה, כי תפיסתו ודרכו של הקבוץ המאוחד נאמנים יותר לצורך של בנין הארץ ולתפקידו של מעמד הפועלים. המגמה לנטוע את עצמו בכפר ובעיר, לאחד חקלאות עם חרושת, ליצור משקים גדולים, קולטים המונים והופכים למכשיר הגשמה רב תנופה של מעמד הפועלים בבנין הארץ — מגמה זו הזדהתה עם התפיסה הפוליטית, שרווחה בחוגי תלת־לבן, על תפקידיו של מעמד הפועלים בארץ. לאמיתו של הדבר היה קשה בגולה להבין את הניגודים החריפים בין שתי הצורות העיקריות בתנועה הקבוצית. לכן טבעי, אם גם תמים מאד, שבמשך שנים אחדות נקטה תכלת־לבן עמדה ניטרלית, ואפילו בשעת יציאתם של חלוציה להכשרה הכריזה מעל במת ועידתה: „לא נצטרף לשום צד, עד אשר יתאחדו ואף נפנה לנוער החלוצי בכל הארצות לעשות כמונו". אולם עם התקרב זמן העליה הגיעו למסקנה, כי שוב אין להימנע מהכרעה, וכי בלעדי הגדרה קבוצית ברורה אין לקבוצת העולים נקודת אחיזה כלשהי בהגיעם ארצה. ו ה ה כ ר ע ה נ פ ל ה ל צ ד ה ק ב ו ץ ה מ א ו ח ד. מבחינה רעיונית קבע בהכרעה זו היסוד של כלליות ומעמדיות בקבוץ המאוחד, אשר יחד עם כך הוא מניח חופש הגדרה פוליטית־מפלגתית. מבחינה חברתית

קבע לטובת ההצטרפות לקבוץ המאוחד הקשר האישי לאנשי „קבוצת רצון", יוצאי תכלת־לבן אשר עלו שנים מועטות קודם והצטרפו רשמית לקבוץ המאוחד. הקילה על הכרעה זו גם עובדת קיום זרם שומרי בקבוץ המאוחד. בפברואר 1930 נתכנסו בפראג חברי תכלת־לבן בהחלוץ והחליטו על איחודו של קבוץ העליה של תכלת־לבן עם קבוצת „רצון" ועל הצטרפותו לקבוץ המאוחד. באותו מעמד הוחלט גם על איחודנו עם קבוץ ג׳ בבת־גלים. יוזמי ההחלטה הזו היו חברי קבוצת „רצון", אשר עברו לפי החלטת הקבוץ המאוחד מעין טבעון והצטרפו לקבוץ ג׳. הם הביאו בפני קבוץ העליה של תכלת־לבן את הצעת האיחוד עם קבוץ ג׳ והיא נתקבלה אחרי דיונים ממושכים. עם הכרעה זו נחתם הויכוח בתנועה על הדרך הקבוצית. בעקבות התפתחות זו ובהש־פעת שליחים מן הארץ הצטרפה תנועת תכלת־לבן במרץ 1931 לתנועה העולמית של „השומר הצעיר נצ״ח".

•

חברי גבעת־חיים, הניכי תכלת־לבן, — הם מונים כ־80 איש ומהווים את החטיבה החברתית הגדולה ביותר בין חטיבות קבוצנו — גאים על תנועתם־הורתם, על מסורתה וערכיה. ברוח ערכיה ומסורתה ביקשו והצליחו להתמזג עם החברה כולה ולהסיר כל מחיצה של מוצא ללא שיור של סימן היכר מיוחד. כי בזאת רצו: מיזוג שלם עם הכלל הקבוצי. ובבוא יום יובל, רשאים חברים אלה להגיד: היינו נאמנים לערכי תנועתנו.

הגרעין האוסטרי

שני שרשים תנועתיים לעליה האוסטרית בקבוצנו: „השומר הצעיר" ו„בלאו־וייס". קרוב לעשר שנים חיו ופעלו שתי התנועות הללו סמוכות זו לזו, אך מפורדות זו מזו. מיזוגן יחד, בגאות גלי הציונות החלוצית, יצר את הגרעין האוסטרי שהיה לאחד מנדבכי היסוד של קבוץ ג׳ — גבעת־חיים.

א.

בשלהי מלחמת העולם הראשונה שככו גליה הגואים של תנועת השומר־הצעיר בוינה. רבים ממדריכיה ונושאי דברה של התנועה, יוצאי פולין ורומניה ויתר ארצות המונרכיה, שבו לארצותיהם. הקן הוינאי נשאר ללא מדריכים ובמעט חברים. עם עלייתם ארצה בשנת 1921, של רבים מפעילי סניף החלוץ, נתדלדלה התנועה לחלוטין. ניתק כל קשר בינה ובין סניף החלוץ. השרידים המעטים, תלמידי הגימנסיות, פנו עורף לתנועה עם עוברם את מפתן האוניברסיטה.

בסתיו 1923 נזדמנה לוינה קבוצת חברים מבוקובינה, שניסתה לחדש את חיי התנועה וריכזה סביבה קבוצות נערים ונערות מגילים שונים. אולם הויכוח שפרץ בשאלת ההגשמה החלוצית הסעיר את חיי הקן והביא מקץ שנתיים לפירוד מוחלט בתוכו. להלכה חייבו הכל את הדרך החלוצית ודגלו באידיאל של חיי קבוץ, אך למעשה נוצרו שני מחנות: האחד — צעירים שנטשו את ספסל הלימודים, נצטרפו להחלוץ ותבעו מהתנועה להודות בהגשמה החלוצית האישית כקו חינוכי וכמטרה המחייבים כל חבר; לעומתו המחנה השני — אלה שלא היו נכונים להסיק את המסקנה האישית ובקשו לכרוך יחד תורה חלוצית עם קריירה אוניברסיטאית. הויכוח הביא מקץ שנתיים לפילוגו של הסניף וליצירת שתי מסגרות תנועתיות מקבילות, הסרות שתיהן למרותה של ההנהגה הראשית בורשה. אך שתי ההסתדרויות גם יחד לא עצרו כוח להתקיים בנפרד ושבקו חיים. החלק החלוצי נתמזג עם סניף „החלוץ" ויצא להכשרה חקלאית. החלק האחר מצא לו פורקן בפעולה פוליטית כללית, אם במסגרת הסוציאל־דימוקרטיה ואם במפלגת „פועלי־ציון". ב־1927 בא שליח ההנהגה העלינה של השומר־הצעיר במטרה לחדש את חיי התנועה ולבנותה. נדבך־יסוד שימשה

הקבוצה החלוצית. אך זו התנתה תנאי מפורש, בטרם תשוב לפעילות במסגרת התנועה החינוכית של השומר הצעיר: הודייה בחובת ההגשמה העצמית.

עם הכרעה זו חל מפנה בכיוון החינוכי של השומר־הצעיר בווינה. החלה תקופת עליה לתנועה, שלא נפסקה עד לשנת הפילוג העולמי. גם ההרכב החברתי של חברי הסניף נשתנה. מימי יסוד התנועה ועד למפנה הרעיוני באו כל חניכיה מחוגי האמידים ומשורות תלמידי הגימנסיות. עתה נפתחו השערים גם לילדי פועלים ובעלי־מלאכה יהודים.

בשנת 1928 נתכונן גדוד בוגרים חזק, שנשען על החלק החלוצי בתנועה, ב־1929 קם קבוץ העליה. מיד אחרי־כך עלתה הקבוצה הראשונה בת 6 חברים שנקלטו זמנית בחצר כנרת, עד בוא גל העליה השני.

אותה שנה נתרקמו גם קשרים עם תנועת „בלאו־וייס" בווינה, שהיתה שולחת את חבריה להכשרה משותפת עם תכלת־לבן בצ'כיה. במידה שגברה המגמה החלוצית בתוך „בלאו־וייס" כן נתקרבו התנועות עד כדי אפשרות מיזוגן.

ב.

תנועת „בלאו־וייס" בווינה התגאתה באפייה המערבי. מקורה החברתי היה בשכבות האמידות המבוססות, אשר שלשלת יוחסין ארוכה להן בווינה. רובה של יהדות זו נתפסה להתבוללות; חוגי „בלאו־וייס" שקמו מתוכה היו גילוי של התמרדות הדור הצעיר במסורת אבות. הציונות היתה להם ענין של הזיה רומנטית, שעשועי־נפש, התרפקות על חזון רחוק, לא־ממשי, אך שובה לב. איסוף כספים לקופת הקרן־הקיימת, מעט „תרבות יהודית" ברוחו של מרטין בובר, מעט עברית והרבה טיולים, התעמלות ושבת־אחים — זה היה התוכן הרעיוני והחברתי.

„בלאו־וייס" היתה הגדולה בתנועות הנוער היהודיות בווינה, מאורגנת למופת ושופעת כוחות רוחניים רבי־ערך. אך החינוך ללא מגמה מחייבת נתן בה, ברבות הימים, את אותותיו לרעה והתנועה איבדה את כוח משיכתה. הבוגרים עזבוה; הלכו בדרך כל הנוער האמיד והאינטלקטואלי — לאוניברסיטאות, ללמודים אקדמיים או למקצועות חפשיים אחרים. מעוט קטן בלבד בחר בעבודה כתוכן־חיים, ללא קשר להגשמה חלוצית.

בשנת 1928 חל מפנה. המדריכים הצעירים, שסלדו מהחינוך ללא אידיאה מגשימה, התמרדו. החלה פרשה של דיונים והתלבטויות שבסיכומם הוחלט, לתבוע מכל חבר בוגר הגשמה אישית חלוצית. ולחוג הוותיקים ניתנה הברירה: יציאה להכשרה — או עזיבת התנועה מיד, כי חששו שמא יפריעו למדריכים הצעירים להשליט את הקו החינוכי החדש. הנהגת התנועה עברה לידי הצעירים, ללא התנגדות מצד שכבת המנהיגים הותיקה, שהבינה לרוח התקופה.

ה„הפיכה" הכתה גלי התלהבות בקרב חברי התנועה. אף־על־פי־כן הבינו ה„מנצחים" הצעירים, כי לבדם לא יוכלו לתפקידים, וכי החלוציות צריכה לדפוסי חיים חדשים ולקשרים מהודקים עם ארץ־ישראל העובדת. מגמה זו קירבה את „בלאו־וייס" ליתר תנועות הנוער החלוציות באוסטריה והביאה לקשירת יחסי חברות ורעיון עם „תכלת־לבן" בצ'כיה, שהיתה קרובה ל„בלאו־וייס" לפי מקורה החברתי, לבטיה הרעיוניים והתפתחותה הציונית־חלוצית. פגישות משותפות של שתי התנועות, כינוסים וסמינריונים רעיוניים הידקו את הקשרים במידה כזאת, עד שהוחלט לכונן קבוצת הכשרה משותפת לשתי התנועות. מקום ההכשרה שימשה אחוזה גדולה, קנינו של ברון גרמני, בכפר גלומניץ ליד העיר הצ'כית טרוכאו.

ג.

בקיץ 1930 נתמזגו „בלאו־וייס" ו„השומר־הצעיר" לאחד. אותה שנה חל הפילוג בתנועה העולמית של השומר־הצעיר. ההסתדרות האוסטרית הצטרפה לחלק שהגדיר את עצמו למפלגה המאוחדת ולקבוץ המאוחד. ההצטרפות היתה ללא פרץ וללא בקיעים. אולם לאחר שהשכבה הבוגרת שהדריכה את ההסתדרות עלתה לארץ

נתפלגה ממנה קבוצת הצופים־הבוגרים והקימה הסתדרות השומר־הצעיר הקשורה להקבוץ הארצי.

בפברואר 1931 עלתה הקבוצה הגדולה הראשונה המאוחדת. היא מנתה 17 איש, ובה כל מדריכיה המרכזיים של התנועה בוינה. העולים שמו פניהם ישר לקבוץ ג' בחיפה. מחוז חפצם היה להכשיר עצמם לקראת יצירת גוף קבוצי עצמאי שישמש מקום קליטה מרכזי של עולי התנועה מאוסטריה. קבוץ ג' נראה להם, איפוא, רק כתחנת הכשרה, עד אשר ייקבע מקומם הקבוע. אולם כבר מראשית בוא הקבוצה ארצה נוכחה לדעת, שהעלייה האוסטרית לא תוכל להקים ולקיים מכוח עצמה נקודת ישוב חדשה ועצמאית. היה טבעי, כי בחיפוש אחר שותפים למגמה זו יפנו ראשונה לחברים מצ'כיה, עולי „תכלת־לבן", שהיו מוגדרים אף הם לקבוץ המאוחד ולזרם השומר הצעיר בתוכו, וקרובים לגרעין האוסטרי גם לפי ההומר האנושי והתפיסה הרעיונית־חברתית. ושתי הקבוצות התאחדו.

מיד לאחר איחוד שני הגרעינים החלו בירורים פנימיים על דרך הגרעין המאוחד בקבוץ, שנמשכו כארבעה חדשים רצופים ונסתיימו בהחלטה על מיזוג עם קבוץ ג', משמע: וויתור על רעיון הקבוץ העצמאי. הגורמים העיקריים לשינוי זה במגמת היסוד של הגרעין היו: א) שני הגרעינים שהתאחדו, התלכדותם החברתית לא עלתה יפה. ב) בין העולים היו חברים שהביאו אתם אהדה לקומוניזם. עתה בעומדם בפני מבחנים אישיים קשים, עזבו את הקבוץ, קצתם אף חזרו לאירופה. ג) הפילוג בהסתדרות הוינאית חיסל כל תקוה לתוספת כוח רצינית בתקופה הקרובה. השכבה הצעירה שמרה אמנם אימונים לגרעין שעלה, אך היא היתה צעירה והגרעין נזדקק לתוספת כוח מידית.

ביולי 1931 הוכרז רשמית על איחוד הגרעין האוסטרי־צ'כי עם קבוץ ג'.

בעקבות הקבוצה הראשונה באו עולים חדשים. מראשית 1931, שנת ייסודו של קבוץ בתלם־עין־גב, עד מחציתה של שנת 1935, היתה גבעת־חיים מקום קליטתם הראשי של עולי התנועה מאוסטריה.

ק ב ו צ ת ל " ג

שמה של הקבוצה שאול מהכרוניקה — הקבוצה השלושים ושלוש בתולדות גלי העליה המאורגנת מרומניה. ואך מקרה הוא, שהשם מבטא לא רק את המספר הסידורי של העליות, אלא גם את מספר החברים שבקבוצה. כל חברי הקבוצה מיוצאי „החלוץ" ברומניה היו — חלוצים„סתם", ללא גושפנקא של הגדרה תנועתית נוספת ובעלי ותק של הכשרה חקלאית יסודית וממושכת בחוות הכשרה חקלאיות. בימים ההם היה זה מסימני ההיכר המובהקים של העליה הרומנית: הכשרה יסודית, רק חקלאית, ושנות עבודה לא מועטות. חבר „החלוץ" היה מי שותק רב לו בעבודה ובהכשרה. מקומות ההכשרה טרם חולקו אז לפי תנועות הנוער, ההכשרה היתה מעורבת והיחסים הטובים בין חברי החלוץ לא נפגמו בשל כך. אף רמת ההכשרה לא הונמכה.

ההשפעה העיקרית היתה בידי שליחי חבר הקבוצות. את הקבוץ המאוחד טרם ידעו אז בתנועה ברומניה; הקבוצה הקטנה נחשבה כביטוי יחיד למגמה הקולקטיביסטית בהתישבות בארץ. ובבוא אנשי ל"ג ארצה נתקבלו ע"י שליחי ה„חבר" וצורפו מיד למסגרתו הארצית.

התחנה הראשונה בארץ היתה כפר־סבא. על גבעה שוממה הוקם מחנה אהלים מבהיק למרחוק. קבוצת ל"ג, שהכשירה את עצמה שנים רבות לחקלאות, לפלחה ולבנין משק, עלתה עתה על דרך הקוצים של פלוגה חקלאית במושבה, בתקופה של מצוקת־אבטלה.

לא עברו חדשים מרובים והקבוצה השתלבה בחיי ציבור הפועלים כיוזמיקים

ומנוסים בכל. ההסתדרות במקום לא מנתה אז אלא כ־600 איש, והקבוצה הועמדה בפני כל הבעיות של פועל במושבה. החברים גילו פעילות ויזמה בכיבוש העבודה העברית במושבה ועמדו ראשונים בשורת ההודפים את הנסיון הרביזיוניסטי לשבור את חומת העבודה המאורגנת. בכל מערכה על עבודה עברית ועבודה מאורגנת לא נפקד מקומם של אנשי ל"ג.

אחת הבעיות החמורות בציבור הפועלים ובחיי הקבוצה היה ענין כיבוש העבודה לחברות, ואנשי ל"ג עמדו גם במערכה זו בלהט ובהתמכרות. בימים ההם ניטעו פרדסי „גן־חיים" שליד כפר־סבא, אך לפועלת לא ניתנה שם דריסת רגל כלשהי. חברות ל"ג הרכיבו יחד עם חברות „הכובש" קבוצת פועלות לעבודה קבלנית, חפרו תעלות עבדו במכוש ובטוריה והבקיעו את החומה. הקבלנות היתה הדרך היחידה להחדרת הפועלת העברית למשק העברי.

הקבוצה היתה קטנה, ללא תקוה לתוספת אנשים. בשוך גלי ההתלהבות וההס־תערות הראשונים נפקחו העינים לראות נכוחה את המציאות והאפשרויות. בעית ההמשך הפכה לבעית הקיום. הכל חשו, כי בלי תוספת וגידול גם הקיים יתנוון ויחדל. נפתחה תקופה של התלבטויות וויכוחים שהגיעו לשיאם בשנה השלישית לעלית הקבוצה, בעת אחת עם הופעת הצעות ממשיות להתישבות. שליחי חבר הקבוצות נטלו חלק פעיל בבירורים הפנימיים על עתיד הקבוצה, אך תשובה ממשית לבעיות ההמשך לא היתה בפיהם. אז עלתה ההצעה להתישבות בעמק־חפר ושליחי הקבוצה אף יצאו רכובים לסייר באדמות הביצה. אך דווקא סיכויי ההתישבות החריפו את ההכרח בחיזוקו של הגוף ע"י תוספת אנשים. בלבם של אחדים מהקבוצה החל משתרש הרצון להצטרף לקבוץ המאוחד.

בתחילת 1932, בשנה השלישית להיות הקבוצה בארץ, הובאה לפניה ע"י מזכירות חבר הקבוצות, הצעה להצטרף לקבוצת חפצי־בה, שהיתה אז שרויה בתהליך של התפוררות מחמת העזיבות. ההצעה פילגה את הקבוצה לשלושה מחנות: הרוב שהלך לחפצי־בה, פלג שנשאר במושבה ופלג שהעמיד עצמו לרשות הקבוץ המאוחד והצטרף בראשית 1932 לקבוץ ג' בחיפה. ברבות השנים נמשכו לפלג זה ונתקבצו בגבעת־חיים גם אחדים מעוזבי חפצי־בה ומהנשארים במושבה.

*

קבוצת ל"ג בגבעת־חיים ערכה לא במספרה. מתי־מעט באו ומתי־מעט נשארו. אף אינם רואים עצמם כגוף נבדל. נאמנים לעיקרון של הכשרה מעורבת „נתערבבו" גם פה. אך מסורת העבודה, הכושר המקצועי, הנסיון החקלאי ויכולת ההתמכרות — אלה התכונות שהביאו אתם שי למשק הצעיר שאך עלה על אדמת הוארי, והן נתנו פריין.

קבוצת שחריה

שנות המשבר של 1926־1928 וסגירת שערי העליה לארץ היו לתנועה החלוצית בפולין שנות יסוד של גרעיני הכשרה רבים, שהפכו ברבות הימים מרכזי קליטה הומים מהמוני חלוצים. אז צמח הרעיון של הכשרה קבועה כמסגרת עבודה וחיים עד לעליה ארצה. אחד הקבוצים האלה, בן התקופה ההיא, היה „שחריה". הוא נוסד ע"י קבוצת חברים מסמיאטיץ, אשר חכרו בכפר סמוך, קאיאנקה שמו, אחוזת־אכר והחלו לעבדה על אחריותם העצמית.

ברבות הימים הפך גרעין החברים האלה מרכז לפלוגות הכשרה אחרות, שנוסדו בקירבתו. בשני מקומות, מרחק קילומטרים אחדים מהאחוזה החלוצית, השתכנו שתי פלוגות הכשרה שעבדו במנסרות עצים, קנינם של יהודים. לא בנקל עלה בידי פלו־גות הכשרה החלוציות לחדור למפעלים אלה. יהודים וגויים הביטו עליהן כעל אחוזי

טירוף, כעל אנשים המכלים כוחותיהם ללא טעם וללא תכלית. והם לחמו קשה על זכותם לעבודה, לכל עבודה: סבלות וחטיבת עצים וכל עבודה שחורה אחרת, הנמצאת לרוב במנסרות. שתי הפלוגות עם הגרעין בקאיאנקה היוו גוף אחד עם קופה משותפת וסידור עבודה אחיד.

המלחמה על זכות עבודה גופנית ותהליך ההסתגלות לחיי עמל קשים לא דחקו את החיים הרעיוניים. במרכזם עמד אז הויכוח על צורות ההתישבות הקולקטיבית במולדת, ויכוח שסער אז בארץ, עקב יצירת המסגרות הקבוציות הארציות, והועתק גם לגולה: קבוץ גדול ופתוח או קבוצה קטנה. שני קבוצי ההכשרה הגדולים, שהיו קיימים אז בפולין — קלוסובה ותל-חי — הגדירו את עצמם באופן ברור ומפורש לקבוץ הגדול והפתוח. אך „שחריה" התלבטה קשה ולא הכריעה. הגרעין הראשון, מייסד הקבוץ, קבע לעצמו דרך אשר שלוש תחנות הגשמה בה: הכשרה, עליה, כיבוש, ללא הגדרה קיבוצית עד בואם ארצה ופגישתם הבלתי אמצעית עם המציאות הארצישראלית. משגדל קבוץ ההכשרה במספר חבריו ע"י גלים חלוציים חדשים, נתלקח הויכוח ביתר עוז. למעשה נתחולל פילוג, לא מוכרז ולא רשמי, בין גרעין המייסדים, אשר הגין על העיקרון של אי-הגדרה בחו"ל, ובין הבאים אחריו שהגדירו את עצמם לקבוץ המאוחד.

שנתיים לאחר ייסוד „שחריה" החליט הגרעין הראשון, שמנה כ-30 חבר, לצאת למקום הכשרה קרוב יותר לורשה, למען יוכל לעמוד בקשרים אמיצים עם מרכז „החלוץ" ולטפל בצורה נמרצת בעליתו ארצה.

בתחילת 1929 נתקבלו הסרטיפיקטים והגרעין הפליג בשתי שלוחות ארצה. נאמנה לעקרון ה כ י ב ו ש יצאה הקבוצה למושבה חדרה, שהיתה אז אכולת קדחת ומלחמה עזה לעבודה עברית נתחוללה בתוכה. הימים ימי עליתן של המושבות הצעירות בשרון, והן קסמו מאד לעולים החדשים. אך חדרה היתה מטרה כ י ב ו ש י ת ועל דגל הקבוצה חרות היה: הכשרה, עליה, כיבוש... אותה שנה גשומה היתה, הקדחת פרחה וכל חברי הקבוצה, איש לא נעדר, חלו בה בזה אחר זה. מקץ שנה, היא שנת מאורעות תרפ"ט, להיות הקבוצה בחדרה לא ראתה עוד תפקיד לעצמה במושבה והיא שמה פעמיה ה ג ל י ל ה.

התחנה הראשונה בגליל היתה י ב נ א ל. עד למאורעות 1929 היתה מושבה דלה זו כבושה לחלוטין לעבודה ערבית. אך מאורעות הדמים פרצו פרץ בחומת ההתנכרות והיא נטתה לקלוט פועלים עברים. כאן רמז תפקיד חלוצי-כיבושי, והקבוצה הלכה.

ביבנאל החלו הבירורים הראשונים על דרך הקבוצה בארץ. משום מה ראו עצמם נציגי הקבוצות הקטנות אפוטרופסים על הקבוצה והיו פוקדים אותה לעתים קרובות, ואילו חברי הקבוץ המאוחד לא גילו כל התעניינות בה. בחיק הקבוצה, וללא כל השפעה מהחוץ, החלו עולים קולות התובעים הצטרפות לקבוץ המאוחד. הבירורים התנהלו ברוח של חברות כנה ונאמנה. יסוד מוסכם להם היתה ההחלטה, שהקבוצה תוסיף לחיות כגוף מאוחד, ותהיינה תוצאות הבירורים אשר תהיינה.

מקץ שנה לבוא הקבוצה ליבנאל העתיקה את מושבה ל מ ג ד ל, במגמה להתגבל ולהתישב בה. כאן החלו לפתח משק עצמי קטן, נרכשו בהמות עבודה, פרות, וברבות הימים אף קיבלו מפיק"א שטח אדמה של 200 ד'. כאן הוכתה קשה בהילקח ממנה מייסדה ואישה המרכזי מ נ ח ם פ ו נ ד י ק, שטבע בכנרת ביום כפורים 1931.

כשנתיים ימים עשתה הקבוצה במגדל ובה נמשכו ועצמו הבירורים על הדרך בעתיד. ההכרעה נעשתה אקטואלית, כי הקבוצה נזדקקה מאד לתוספת אנשים. מזכירות חבר הקבוצות היתה מוכנה לשלוח עולים למגדל, אך בתנאי של הצטרפות לחבר הקבוצות. ואף כי חברי מגדל לא ראו כל מקור אחר לגידול, לא יכלו לקבל את התנאי וההצעה נדחתה. כתום הבירורים נערכה הצבעה שנתנה רוב, אם גם קטן, לטובת ההצטרפות לקבוץ המאוחד. אחד הלוהטים להגדרה לקבוץ המאוחד היה מ ר ד כ י ג ר י נ ב ר ג המנוח. בפולין ראה את עצמו כאיש „הפועל הצעיר" בהשקפתו הפוליטית והקיבוצית,

אך הפגישה הבלתי אמצעית עם המציאות הארץ־ישראלית שינתה את תפיסתו והוא הפך לוחם הקבוץ הגדול.

תוצאות ההצבעה החריפו את היחסים ואיימו בפילוג. תומכי הקבוץ המאוחד, ברצותם להציל את שלמות הקבוצה, הודיעו שהם מוכנים לבטל את ההצבעה, לקלוט קבוצת הכשרה של הנוער העובד, כדי לפתור בדרך זו את בעית חוסר האנשים, ולהמשיך בבירורים, עד שתימצא דרך להחלטה משותפת. אך הצעתם נדחתה. לימ"ש הצליחו מצדדי הקבוצה הקטנה למשוך אחריהם את החברים הלא־מוגדרים ולהשיג רוב בקבוצה. ומשהושג הרוב הודיעו, כי הקבוצה כקולקטיב מוגדרת לחבר הקבוצות.

כה נתרסקו כל המאמצים להאריך את תקופת העצמאות והפילוג היה ל ע ו ב ד ה. המיעוט פנה למזכירות הקבוץ המאוחד וביקש את העברתו לאחת מפלוגותיו. תחילה סירבה המזכירות ולחצה על החברים להמשיך במקום, לחיות יחד, ולמנוע בעד פילוג. אך לבסוף, כשהכל נוכחו לדעת, ששוב אי אפשר להמשיך יחד עם החברים הקודמים, הועברו היוצאים לתקופת מעבר של 3 חדשים למשק תל־יוסף ומשם, בפברואר 1933, לקבוץ ג' המאוחד. מעטים היו הבאים, ומהמעטים האלה נקטפו שניים באורח טרגי ובאביב ימיהם, כשמלוא כוחם אתם וכל עתידם לפניהם: הראשון הלך מרדכי ג ר י נ ב ר ג בחודש מרץ 1935, ושנים אחדות אחריו — א ה ו ב ה ל ו י ן.

•

על גורל הנשארים במגדל לא לנו לספר בהרחבה. הם התאחדו עם קבוצת „גורדוניה", אך עזבו אח"כ את המקום ונתפזרו. אחרי כן באה לאותו מקום קבוצת הכשרה של הנוער העובד, הלא הוא קבוץ ג י נ ו ס ר של היום.

עולי החלוץ מפולין

התנועה בפולין לא ידעה על קבוץ ג' אלא מעט מאד. המרכזים אליהם נמשכה היו מרכזי קליטתה הגדולים בארץ: יגור, הכובש, גבעת־השלושה ואחרים. עליהם נתחנכה ואליהם ערגה. לכן קרה, שבבוא ארצה קבוצת עולים מיוצאי „פרייה"ט" ו„החלוץ הצעיר", באוקטובר 1933, ושמעו מפי מזכירות הקבוץ בבית העולים שבתל־אביב, את ההצעה ללכת לגבעת־חיים אשר בעמק־חפר, הופתעו ונבוכו. וגם התנגדו.

מזכירות הקבוץ הסבירה: גבעת־חיים אך לפני שנה עלתה להתישבות, והמקום קשה, שממת־ביצות, הקדחת אוכלת באנשים, סכנות־בטחון חמורות, סבל רב, אך האדמה טובה ובמים אין מחסור ויש עתיד להתישבות זו. גבעת־חיים זקוקה לעליה, לתוספת כוח, ולא רק מבחינת הצורך ההתישבותי; גם אפיה החברתי מחייב עליה. לחיזוק העמידה בעתיד יש לגוון את החברה, לצרף אליה ממקור המזרח היהודי, מהתרבות היהודית העממית ומהתנועה החלוצית ההמונית.

העולים, כמובן, בשלהם: עבר תנועתי משותף, חברות והרצון לחיות יחד עם גלי העליה הקודמים. אך אט־אט נתרככה ההתנגדות. דבר מזכירות הקבוץ היה ליוצאי החלוץ בפולין כצו התנועה: מתוכחים, מבקשים לשכנע, להשפיע, אך הכרעתה מחייבת. והואדי, הבדוים, הביצות, הסכנה הרומזת — משכו ועוררו עניין ורצון. ועל הכל: הן הובטח המשך! הן הוסכם כי קבוצה זו ראש גשר היא, הרבים עוד יבואו אחריה. והסיכוי להמשך הכריע את הכף.

הפגישה הראשונה הניחה רושם טוב. סבר פנים וחמימות. אך מיד קלטה האוזן את הצליל הזר, הדוחה, צליל הגרמנית. והוא היה ה ש ל י ט בואדי. ובכנפיו של הצליל הזר — רחש של שמות פרטיים זרים ומוזרים במבנם ובהגייתם, כמושאים לכאן מעולם לא עברי ולא יהודי. ובלי משים צמחה המחיצה, והספק שהופג במקצת, עלה שוב. אמנם, הואדי פיצה, היתה הרגשת יצירה. על סביבך השממה, ואתה בורא בריאה חדשה. אך משהתפשטת את בגדי העבודה כאילו ניטלה גם השפה המשותפת.

נפער המרחק החברתי. רצונך בספר — ספריה עשירה ומפותחת לפניך, בוא רוץ צמאונך, אך כולה גרמנית. המעין גלוי וקרוב, אך לא לך הוא. המחיצה גבהה ועבהה. באו המשברים הנפשיים הראשונים.

העולים השליכו יהבם על תוספת עליה מפולין: ירבו, יתחזקו ומשקלם יגדל גם בחברה. אך לא כרצונם רצון רובם של יתר חברי המשק. בימים ההם, וגבעת־חיים נוהגת לדון ארוכות על כל הצעה הבאה ממזכירות הקבוץ בדבר קליטת עליה, עתים מתנגדת, עתים מקטינה את המספר המוצע, עתים מקבלת. בימים ההם — וענין קליטת עליה הוא הציר המרכזי בויכוח הפנימי במשק, ויכוח מתמיד ונסער, שאינו נדלה לעולם, כי הוא ביטוי קיצוני וחריף לויכוח מקיף יותר על מגמת בנין המשק, על ההרכב התנועתי של החברה ועל היחסים הארגוניים בין היחידה הקבוצית והמסגרת הארצית. בויכוחים הללו היו אשר שללו כל תוספת עליה לקבוץ, מתוך שלפי תפיסתם „האורגנית", שריד האידיאולוגיה השומרית, כבר הגיע המשק לנקודת רווייתו החברתית; היו שהסכימו לקליטה נוספת ואף תבעו אותה, אך קליטה מועטת, מוגדרת ומבוררת, וכולה מחניכי תנועת הנוער. אפשר שבויכוח זה פעל, כמניע חבוי ולא מבוטא, גם החשש לשינוי האופי החברתי והתנועתי של הקבוץ ע"י תוספת עליה גדולה מיוצאי החלוץ בפולין. הויכוחים היו סוערים, קשים, והניחו משקע מר בנפשם של אלה, שראו את גידולם המספרי כתנאי לאפשרות השתרשותם החברתית במקום.

התוחלת לעליה גדולה מיוצאי החלוץ בפולין נכזבה לחלוטין. אך קבוצות קטנות, בנות 4-6 חברים, הוסיפו לבוא. מקץ שנה לבואה של הקבוצה הראשונה נקלטה קבוצה שניה ואחריה שלישית ורביעית וחמישית. וכיוון שהקבוצות באו בהפסקות גדולות של חדשים רבים בין אחת לשניה, ומספר החברים בכל קבוצה היה מועט, לא היה בהן כדי לספק את הצרכים והרצונות ולא התלכדו כדי גוף חברתי בעל משקל ובר השפעה, והחלו העזיבות. אפשר שגם אילו באה התביעה לעליה נוספת על סיפוקה לא היו מונעים עזיבות, אך כיוון שזו נשארה תלויה בחלל האויר, ללא הד וללא תקוה להישמע ולהיענות, שימשה האכזבה לעוזבים טלית להתעטף ולהיטהר בה.

עם ראשית ההעפלה המוגברת, זמן מועט אחרי פרסום הספר הלבן ולפני פרוץ המלחמה, באה הקבוצה האחרונה מפולין (יוני 1939), אף הם רובם יוצאי החלוץ הצעיר ו„פרייהייט". קבלתם היתה לטכס חגיגי ולבבי מצד כל חברי המשק. בחלל־העולם כבר ריחפה אז השואה המתרגשת וקרבה על ראש יהדות אירופה, והברכה שבירכ־ם המשק היתה: „כה נעפיל ונעלה ונפרוץ כל גבולות חנק!"

•

חלפו 15 שנה מאז עלית פלוגת הכיבוש על אדמת הביצות ו־14 שנה מבוא העליה הפולנית הראשונה — שהיא העליה המאורגנת הראשונה של יוצאי „החלוץ" במשקנו. סערות הקליטה וחבליה אינם עוד אלא דף בהיסטוריה. גבעת־חיים היא עתה ישוב מובהק של קבוץ גלויות. במשך 15 שנות חייה במקום הזה גילתה חברתנו יכולת מופלאה לבולל ולהתיך בתוכה כל גוש חברתי וכל שכבה תנועתית שבאו אל קרבה. בכור ההיתוך של חיים ויצירה משותפים ושל היאבקות על רעיונות ודרכים, נתמזגו הגלויות יחד. כל חטיבה חדשה קויה בדמות הקולקטיבית של החברה, אך גם דמותה של החטיבה עצמה נשתנתה ועוצבה מחדש.

כוחו של קבוץ גלויות!

העליה הגרמנית

העליה הגרמנית החלה לבוא אלינו במאוחר, לאחר השתלטות הנאציזם על המדינה; זהיא זרמה בקבוצות קטנות, מפוצלות, וללא קשר בין קבוצה לרעותה.

קבוצת העולים הראשונה מעולי גרמניה הגיעה אלינו בספטמבר 1934 ונושאת עליה את השם והחותם של מקום הכשרתה החקלאית בצ'כיה — „קבוצת טראוטנאו". לא חינוך רעיוני־תנועתי ולא הכרה חלוצית הוליכם להכשרה, אלא המסיבות המדיניות־חברתיות שנוצרו בגרמניה, אחר עליתו של היטלר לשלטון. אותו זמן החליטו יהודי העיירה הצ'כית טראוטנאו, שרובם ציונים טובים היו, להקים מכספם בית־ספר חקלאי להכשרה מקצועית של בני־נוער יהודי מגרמניה, המבקשים לעזוב את המדינה ולהתחיל בחיים חדשים באחת מארצות ההגירה מעבר לים. המפעל נשא אופי פילנטרופי מובהק, ללא־מגמה חלוצית־ציונית. לכן לא פנו יוזמי המפעל אל מרכז „החלוץ", אלא למוסד יהודי „כללי", לחברת „בני ברית" בשלזיה הגרמנית, והציעו לה לשלוח לבית־הספר מועמדים להכשרה חקלאית.

הצעירים שנענו להזמנתה של „בני ברית" אף הם דרכם ורצונם לא היו ברורים לפניהם. הם באו מבתי יהודים־מתבוללים, זרים לציונות ורחוקים בנפשם ובמחשבתם מכל ערכי־יהדות, אם מסורתיים־דתיים ואם חילוניים־לאומיים. אולם כולם נאחזו באפשרות לצאת את גבולות המדינה הנאצית ולעשות שנה במוסד הכשרה. ואשר לדרכם ולעתידם: ישקלו ויחליטו...

הלימודים בבית הספר לא העסיקו את החניכים, אלא שעות מעטות ביום. גם לעבודה מעשית בחווה יצאו אך לעתים רחוקות. היתה להם, איפוא, שהות רבה לפעילות תרבותית נמרצת ולבירורים על מגמות ודרכים בעתיד. אכן, שנת ההכשרה נעשתה לתלמידי המוסד תקופה של ליכוד חברתי וחישול רצון משותף. אותו זמן שהו בצ'כיה שני חברי גבעת־חיים כשליחי „החלוץ" והם נתנו הרבה מזמנם ומחילם להדרכתם התנועתית של לומדי בית־הספר החקלאי בטראוטנאו. בהשפעתם הצטרפו תלמידי המוסד ל„החלוץ", נתקרבו לתנועת „תכלת־לבן" ועשו עמה במחנה־חורף משותף.

הפעולה החינוכית והמגע עם התנועה החלוצית ותנועת הנוער עשו פרי. כל שלוש הקבוצות שלמדו במוסד עלו ארצה והצטרפו לקבוץ. ואחת מהן, בת 17 חבר, היתה אפיק ראשון לעליה הגרמנית בגבעת חיים.

*

במחצית הראשונה לשנת 1935 באה אלינו קבוצת העולים השניה מגרמניה. זו נבדלה מהקבוצה הראשונה תכלית הבדל. מוצאה מהשכבות העממיות ביותר ברובע היהודי בברלין ומבתים יהודים, אשר ליחה של תרבות יהודית מסורתית טרם נס מהם. מקורה התנועתי־רעיוני ב„ארבייטסקרייז", —חוג נוער יהודי בברלין (כ־300 במספר) שנתלכד למסגרת ארגונית משותפת, מפני שמוצאו הסוציאלי ומגמותיו התרבותיות הבדילוהו מחוגי הנוער היהודי האחרים. עולי ה„ארבייטסקרייז" הראשונים הלכו לנען; הגל השני, שהביא עמו את מרבית מדריכי הסניף בברלין, בא לגבעת־חיים. אולם אלה לא השתרשו במקום. הם עשו בקבוץ כשנה לערך ועזבו אותו, פרט לאחדים שנפרדו מהם ונשארו. העזיבה המאורגנת היתה תוצאה מחוסר רצון של מדריכים־לשעבר להשלים עם האבדן של יתרון־ערך ויתרון־משקל חברתי, במציאות החדשה של חיי קבוץ שוים זעם ההכרח לעמוד מחדש במבחן־הערך ומבחן־היכולת של כל פרט, ללא חסות של זכות־המנהיגות בעבר. האידיאולוגיה שטיפחוה על „התחלה מחדש" ו„יצירה עצמית מהמסד", לא היתה בה שום אמת כלפי קבוץ, היושב אך שלוש שנים על אדמתו וכל יצירתו ועתידו לפניו, והיא לא באה אלא בשביל לשוות לעזיבה אופי של ויכוח עקרוני. ואמנם, גם לאחר העזיבה והצטרפותם לישוב קבוצי אחר, לא עמדו העוזבים במבחן. הם עזבו גם את אכסניתם השניה והתפזרו לחלוטין.

*

באוקטובר 1936 באה אלינו קבוצת העולים השלישית, שעשתה את הכשרתה בממל שבליטא. במרץ 1937 באה הקבוצה הרביעית והאחרונה, קבוצת־אורפלד — על שם חוות

הכשרתם החקלאית בגרמניה מיסודו של מרכז־החלוץ. מקורם החברתי — בתי אמידים מתבוללים. חינוך ציוני־תנועתי לא ידעו. מגעם הראשון עם עולם המחשבה הציונית היה באמצעות „החלוץ". ובו עשו זמן מועט בלבד. ההגדרה לקבוץ באה מתוך חיי הכשרה ויצירת קבוץ עליה. ראשוני הכשרת אורפלד הלכו בשנת 1937 לפלוגת הים ולא עמדו במבחן הקשיים של פלוגה ימית־עירונית. הקבוצה השניה כוננה ע"י מזכירות הקבוץ המאוחד אלינו. רובם המכריע של חברי הקבוצה נשתרשו בתוכנו ומספר העוזבים בהם מועט.

*

העליה הגרמנית בגבעת־חיים אף היא, כגלי עליה אחרים נתמזגה יפה עם הכלל הקבוצי כולו. כור המצרף של חיים משותפים התיך גם אותם והטמיעם בתוך החברה הקבוצית אשר גלויות כה רבות עיצבו את דמותה.

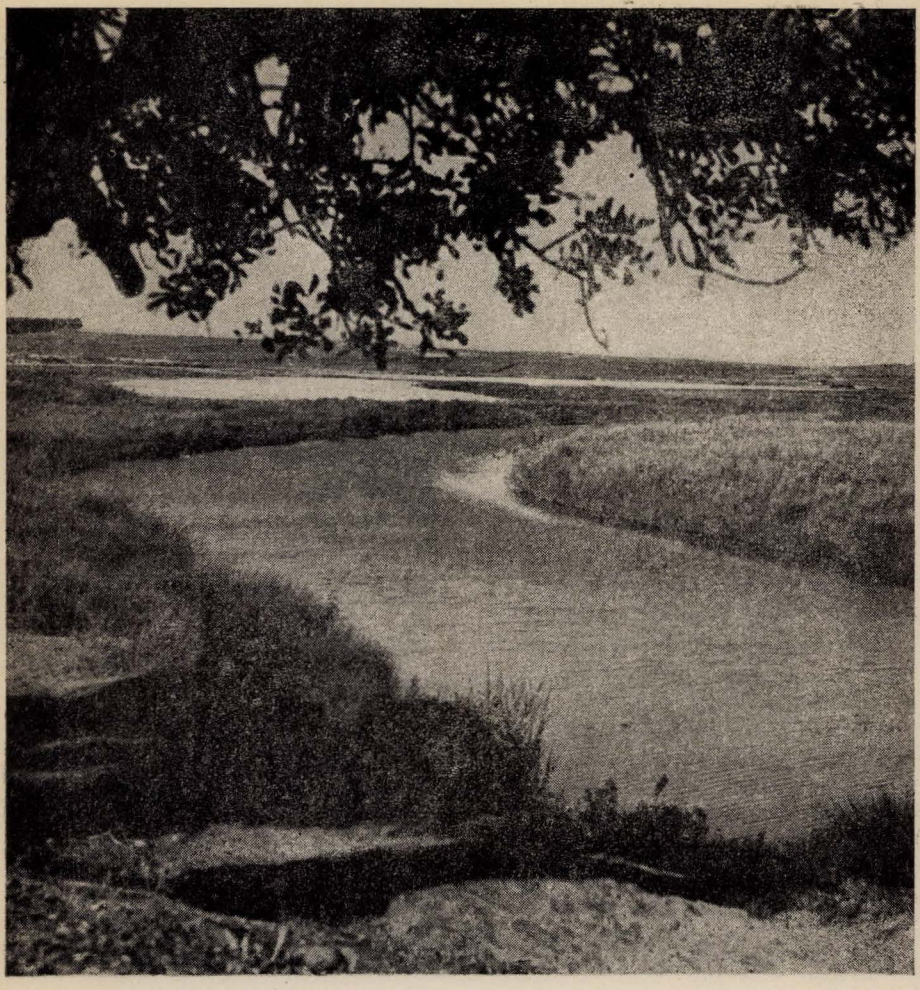
קבוצת עולי הונגריה

בודדים מהעליה ההונגרית נקלטו בתוכנו עם ראשית בנין המשק. עוד בשנת 1930, עם הויכוח הגדול שפילג את התנועה העולמית של השומר־הצעיר, נמצא גם בהונגריה חלק, שלא הסכים עם דרכה של התנועה. קבוצת העולים הראשונה מהונגריה, שמנתה בסך־הכל שלושה חברים ונקלטה בקבוץ מרחביה, נחלקה אף היא בתוכה ונתפלגה. אותה שנה נוסדה תנועת החלוץ בהונגריה, קמו ההכשרות הראשונות והויכוח הועתק לתוך מסגרת ההכשרה. המערערים על דרך התנועה מספרם היה, תחילה, גיכר ורב, אולם מקץ תקופת ההכשרה השלימו רובם עם הקו שהותווה ע"י הנהגת התנועה. המעטים שלא חזרו בהם ראו את קבוץ ג' בחיפה כמקום קליטתם בארץ ומשעלו ארצה הצטרפו אליו. אולם תנועה חלוצית, שפניה מכוונים לקבוץ המאוחד, קמה בהונגריה בתקופה מאוחרת יותר, בשנת 1936, — הלא היא תנועת הנוער־העובד והמשכה „דרור־הבונים" של היום. עוליה נקלטו ברובם הגדול בשער־הנגב — כפר־סולד.

הקבוצה המאורגנת הראשונה, בת ארבעים וחמשה איש, הגיעה אלינו אך באוקטובר 1946, עם שחרור המעפילים מאנית ה„הגנה". כולם ניצולי המחנות. הבחורים הם משרידי הנוער שגוייס בתקופת המלחמה לפלוגות העבודה שליד הצבא ההונגרי הסדיר; הבחורות עשו במחנות הריכוז בפולין ובגרמניה וניצלו עם תבוסת האויב.

עברם התנועתי של העולים קצר. לאחר שובם מהמחנות הצטרפו לתנועת „דרור־הבונים", אשר פליטי־דרור מפולין ושליחים מעטים מהארץ היו בוניה ופעיליה. האוירה במדינה, שהיתה ספוגה שנאת־ישראל, לא הניחה כל תקוה לנוער היהודי לשוב ולהתערות בחברה ובכלכלה של מדינת הונגריה. והכל בקשו להם מפלט במסגרת התנועות המחנכות לקראת העליה לארץ. מאליו מובן, כי בתנאים החברתיים והנפשיים שלאחר המלחמה, לא היתה אפשרות לפעולה חינוכית־רעיונית מעמיקה ושיטתית. התנועה החינוכית עמדה לא בלבד בפני תפקידים של הסברה רעיונית, עליה היתה גם האחריות לקיום החומרי של חבריה. תקופת ההכשרה היתה איפוא קצרה, ומשהגיע התור — העפילו ועלו.

הקליטה לא היתה קלה. נטולי לשון, מחוסרי חינוך תנועתי ממושך ומקיף, עמוסי חוויות־עבר מעיקות, קשתה עליהם ההסתגלות החברתית. החברה גם לא היתה מלוכדת מבפנים, ולא היה בה גרעין רעיוני מכוון. אולם יחס ההבנה והנכונות מצד הקבוץ לצרכיהם ולמצבם, הטיפול המסור מצד החברים הוותיקים מיוצאי הונגריה, והעובדה שרובם של העולים יודעי מקצוע וקליטתם בעבודה היתה קלה ומהירה — שלושה גורמים אלה סייעו לגבור על הקשיים ולהשריש את העולים בביתם החדש. כבר נשתגר הדיבור העברי בפי חלק מהקבוצה, כבר הקימו משפחות וגם ילדים נולדו להם. שניים מהחברים אף עושים בתפקידי מגן אי־שם בארץ. אך שנה ורבע הם בתוכנו וכבר שיכלו אחד מבחירי חבריהם. עוד הם במעמד של מועמדים וכבר רכשו להם חברות מעשית בכל: בעבודה ובמגן, בבית הילדים ובבית העלמין.

ארץ חפר

עמק חפר, או בשמו הערבי „ואדי חוארית", אינו מהווה יחידה גיאוגרפית; גם יחידה היסטורית עצמאית לא היה מעולם. הוא חלק מהשרון התיכון, שנכבש לפני כ־160 שנה ע"י שבט בדוי, אשר התאחז במקום וקרא את שמו עליו. גורלו ההיסטורי של עמק זה מקופל בגורלו ובתמורות גורלו של השרון כולו, ועליהם אין אנו יודעים רבות, כי מקורותינו ההיסטוריים אינם מזכירים את השרון אלא פעמים מעטות בלבד. בתקופת המקרא אין למצוא אף מאורע חשוב אחד שנתחולל באיזור השרון. לכן יש מבין החוקרים המטילים ספק, אם בכלל היו בו ישובים עבריים בתקופת המקרא.

המקורות המצריים וכן המקורות הקדומים האחרים, שנשארו על סביבתנו, מזכירים רק ישובים השוכנים לרגלי הרי אפרים, כלומר מזרחית לקו מסילת הברזל הנוכחית. הודות למצבם הגיאוגרפי זכו הישובים האלה בימי השלטון המצרי, הטרום־מקראי, לאוכלוסיה צפופה, לתנועת מסחר ענפה, לערים מבוצרות ולרווחה כלכלית. השליטה על איזור השרון ו„דרך הים" העובר בו היתה משא נפש לכל הכובשים שפלשו לארץ בתקופה המקראית, אם מצפון ואם מדרום. גם שבטי העברים הקדמונים, שחדרו לארץ במאה הט"ו והי"ד, והדי מלחמותיהם וכיבושיהם עולים אלינו ממכתבי תל־אל־עמרנא, ניסו פעמים רבות לרדת מהרי אפרים ולשפוך את שלטונם על מרחבי השרון והשפלה. הם אף הצליחו להכניע תחתם רבים ממלכי הכנענים ולכבוש נקודות אחיזה לאורך „דרך הים", אך הסתערותם נשברה, כנראה, לפני הגיעם למחוז חפצם. לעולם לא הצליחו לכבוש את שלוש התחנות המבוצרות: אפק, היא מגדל־צדק של היום, שכה, היא שוייקה, צפונית לתול־כרם וגת־הכרמל, היא כפר ג'ית של היום, במרחק 11 קילומטרים צפונית לשוייקה. תחנות מבוצרות אלה שמרו על „דרך הים" — זה עורק התחבורה הראשי במזרח הקדמון, שהוליך ממצרים דרך השפלה, השרון והעמקים עד נהר פרת, וחיבר את ארצנו עם כל מרכזי התרבות של העולם העתיק.

שלוש מסילות היו ל„דרך הים" בימי קדם. אחת עברה לאורך שפת הים; השניה באה מלוד ונתפרדה ליד ראש־העין לשתיים: המזרחית והאמצעית. המסילה האמצעית עלתה צפונה דרך כפר מיסקי, ליד רמת־הכובש של היום, חצתה את סביבת חירבת בית־ליד, הוסיפה להצפין עד

הגיעה לתל־אביבשר, בחופו הימני של נחל אלכסנדר — זו הרמה המוגנשאת בין מעברות ואלישיב וקרויה היום בפי יושבי המקום, ללא כל צידוק הסטורי, „גבעת נפוליון". לדעתו של ד"ר מייזלר שחקר את מסילת התחבורה הזו [1]) שימשה אדמת התל מקום־ישוב חשוב בימים הקדומים. על פי החרסים הפזורים על התל יש להניח, כי הגבעה היתה מיושבת בעיקר בשתי תקופות הסטוריות חשובות: לפני תקופת הכיבוש הישראלי ובראשית ימי המלכים. הדרך המזרחית עברה, כנראה, בקו הכביש הנוכחי קלקיליה — תול־כרם — שויקה — ואדי ערה. הדרך האמצעית, אשר חצתה בימי קדם את אדמות עמק חפר, הועברה בימי הבינים מזרחה לקו ראש־אל־עין — קאלנסוה — קאקון — חדרה.

בתקופת המקרא

החקירות הארכיולוגיות המעטות שנעשו באיזורנו אין בהן כדי הקנית ידיעה, ולו גם קלושה, על ישובי הסביבה הקרובה ביותר ועל התפתחותם בתקופה שלפני הכיבוש הישראלי. העדות היחידה שבידינו הם הכלים הטרום־הסטוריים מהתקופה המיזוליטית והניוליטית שמצאנו בגבעת־חיים [2]), החרסים מתקופת הברונזה המאוחרת שנתגלו בתל־אביבשר ועוד שרידים משרידים שונים, שנמצאו בסביבה. מהם אנו למדים על מציאותם של ישובי־אדם בגבולות אדמתנו והאדמות הסמוכות. אך בעית אופיים הלאומי והגזעי ורמתם התרבותית של ישובים אלה, וכן שאלת הרציפות ההסטורית של ההתישבות העברית בסביבתנו, מתקופת המקרא ועד לשקיעת השלטון החשמונאי, לא ימצאו את פתרונן בטרם ייערכו חקירות ארכיולוגיות בתלים שבסביבתנו. לעומת זאת משוכנעים החוקרים, ובראשם ד"ר מייזלר ופריפ' קליין, כי הצליחו לקבוע את הזהות ההסטורית של סביבתנו, את מעמדה השלטוני ואת גבולותיה האדמיניסטרטיביים בתקופת הכיבוש היהודי ובימי מלכות שלמה.

---

[2] בגבעת־חיים מצאנו כלי עבודה וציד מעובדים יפה, בני התקופה המיזוליטית והניאוליטית; חרסים מימי הברונזה המאוחרת ועד לתקופה ההליניסטית נאספו בתל־אביבשר; מערות קברים, מימי השלטון הרומי־הביזנטי, מצויות באלישיב ובגבעות הכורכר ליד מושב ביתן; שרידים רומיים (סרקופגים, עמודי בנינים ועוד) נמצאו בנתניה ולאורך החוף עד מכמורת. מערות קברים עם סרקופגים דומים לאלה שנמצאו בביתן, נתגלו גם בפרדס שליד אביחיל. בין פרדס „מרץ" ובין קבוץ „המעפיל", מזרחית לגבעת־חיים, מצאנו ליד הבאר הרומית העתיקה „ביר־אל־עבד" שדה זרוע אבני פסיפס, המעיד על מציאות ישוב מפותח בעבר. ליד אותה הבאר נמצאו ע"י מחלקת העתיקות של ממשלת ארץ ישראל שני סרקופגים רומאים יפים. אבני פסיפס מצויים גם על הרמה בין גבעת־חיים וכפר מנשיה וכן באדמותינו שבואדי קובאני. באותו מקום מצאנו גם חרסים ויסודות בנין מהתקופה הערבית הראשונה. מטבע רומאית מימי קיסר מאכסי־מיאנוס (המאה השלישית) נמצאה לפני שנים אחדות על אדמת מחנה המגורים שלנו.

1 Dr. B. Meisler: Die westliche Linie des Meerweges, Z.D.P.V. 1935.

בתקופת המקרא היה החלק הצפוני של הרי אפרים נחלתו של שבט מנשה על חמש משפחותיו, ומרכזה — העיר ע פ ר ה, היא כפר טאיבה של היום הסמוכה לתול־כרם[3]. דרומית לתול־כרם ישבה משפחת אביעזר וצפונית לה משפחת חפר, שקבלה את שמה מ„ארץ חפר", המובאת ברשימת המלוכות הכנעניות שנכבשו ע"י בני־ישראל: „ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה... ונתנה יהושע לשבטי ישראל ירושה במחלקותם... מלך תפוח, מלך חפר, מלך אפק, מלך לשרון..." (יהושע, י"ב י"ז [4]).

מתמיה הדבר, ששתים מחמש המשפחות של שבט מנשה הישראלי חפר ושכם, מופיעות גם כמלכויות כנעניות. „מלך חפר" ברשימת מלכי כנען הנזכרים ושכם בן חמור החיוי, נשיא הארץ, בס' בראשית, ל"ד, א' [5]). החוקר הגרמני אלט [6] מבקש ליישב את הסתירה ע"י ההשערה, כי חפר ושכם מלכויות כנעניות היו, שהצטרפו כיחידות אתניות כנעניות לברית המשפחות של השבט העברי הכובש. כמנהג הימים ההם היתה כל מלכות מורכבת מעיר בצורה, אשר שמשה מקום מושבו של המלך ומ„בנות" — אלה הכפרים סביבה, אשר בעת צרה היו יושביהם נמלטים לתוך המבצר. גם חמש בנות צלפחד בן חפר: מלכה, תרצה, מחלה, חגלה ונועה לא היו אלא חמשה כפרים־ „בנות", דוגמת „בית־שאן ובנותיה", „מגידו ובנותיה" וכיו"ב. העברים לא ראו, כנראה, בעין יפה את מעשה שבט מנשה, שטהרתו האתנית נפגמה ע"י קבלת שתי היחידות הכנעניות לתוך מסגרתו המשפחתית, והדבר השפיע אחר כך על מעמדו של שבט מנשה בתוך מלכות שלמה.

בני מנשה לא החזיקו תקופה ארוכה בכיבושיהם ובסיפוחיהם בשרון הצפוני. שבטי הפלשתים, שהחלו להתישב באיזור זה, דחקו את העברים לגבול ההר. שינוי חל בימי מלכות דוד, שהשיב לישראל את כל השרון עד לים והסיג את גבול הפלשתים עד לתחומי יפו־לוד. שלמה המלך חילק מחדש את כל הארץ ל־12 נציבויות אדמיניסטרטיביות ככתוב במלכים א', ד': „ולשלמה 12 נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו. חודש בשנה יהיה על כל אחד לכלכל". זו היתה שעת־כושר נוחה להיפרע משבט מנשה על ספחו לתוך משפחותיו אלמנטים אתניים זרים. ואמנם, שבט מנשה אינו מובא כלל ברשימת הנציבויות החדשות. הוא נמחק כיחידה אתנית ואדמיניסטרטיבית עצמאית. תמורתו מופיעה ברשימת הנציבויות יחידה אדמיניסטרטיבית חדשה, „הר אפרים", ובה כלול האיזור הישראלי הטהור בתוך שבט מנשה. ואילו השרון הצפוני, משכנן של היחידות הכנעניות

---

[3] על חלוקת הנחלה למשפחותיה נמצא חומר חשוב בחפירות האמריקאיות שנערכו בכפר סבסטיה, היא עיר שומרון המקראית.

[4] ראה גם שופטים ט', כ"ח.

[5] פרופ' שמואל קליין — לפרשת ל"ג מלכי כנען (ידיעות החברה לחקירת א"י, תמוז תרצ"ה).

6) A. Alt: Die Landnahme der Israeliten in Palästina.

שנסתפחו למנשה והיה כלול בנחלתו, חולק לשניים: נציבות הצפון, שכללה את נפת דאר ונציבות הדרום שהקיפה את כל השטח מכרכור עד תול־כרם, ככתוב ברשימת הנציבויות: „בן־חסד בארבות, לו שכה וכל ארץ חפר". (מלכים א', ד', י'). על סמך זיהויה של ארובות המקראית בסביבת כרכור של היום, קבע ד"ר מייזלר, כי ודי חוארית של היום היא „ארץ חפר" מימי שלמה המלך[7]. זו גם הפעם האחרונה שנזכרת ארץ חפר בתנ"ך. מסתבר, איפוא, שהגבולות ההסטוריים האחרונים של „ארץ חפר" היו: מצפון — כרכור, ממזרח — קו שוויקה־תול־כרם, מדרום — תול־כרם־נתניה, ממערב — הים.

כמו לאחר תקופת ההיאחזות העברית הראשונה, כן מקץ תקופת הזוהר של דוד ושלמה, לא יכלו בני ישראל לעמוד בשפלת החוף נגד הסתערות הפלשתים מדרום ולחץ הצידונים מצפון. יושבי השרון העברים הוכו ונהדפו ועקבותיו של ישוב עברי באיזור זה נעלמו לתקופה ארוכה מאד.

חידוש הישוב בימי החשמונאים

תקופת התחיה המדינית בימי מלכות בית החשמונאים מצויינת ע"י חדירה מחודשת של הישוב היהודי לחוף הים. יפו נעשתה עיר עברית טהורה. על שפת הים ולאורך המסילה הבינלאומית העוברת בתוך שפלת החוף קמו ישובים עבריים. גם הישוב העברי ב„ארץ חפר" העתיקה קם מחדש, אולם ידיעות מפורטות אין לנו, אלא על איזורו הצפוני בלבד, והוא פלך נרבתא הנזכר במקורות תלמודיים בשם „ערי נברכתא"[8]. פלביוס מזכיר את נרבתא פעמיים ומספר, כי היו בה אחוזות קנין של יהודי קיסריה, וכאשר התנפלו יושביה הנכרים של קיסריה על היהודים ברחו המותקפים אל נרבתא.[9]

ייסודו של הישוב היהודי בפלך נרבתא חל לדעתו של פרופ' קליין אחרי מותו של אלכסנדר מוקדון, ע"י יהודים מסוריה שעזבו את מקומותיהם, עלו ארצה והתישבו בארץ שומרון המאוכלסת כותים (שומרונים). אלה שנאו את היהודים והציקו לעולי־הרגל מבני הגליל, עד שהוכנעו על־ידי יוחנן הורקנוס. מאז והלאה — כותב פרופ' קליין — נשתחררו תושבי נרבתא היהודים ממצוקת הכותים וסביבתם נעשתה „לאחד מפלכי ארץ היהודים"[10].

האיזור היהודי של נרבתא השתרע לצד צפון־מזרח עד לכפר עותני שבעמק יזרעאל ובדרום עד לאנטיפטראס (ראש־אל־עין). יש להניח, כי סביבתנו המצומצמת יותר נהנתה אף היא מהתפשטות השלטון היהודי והחיאת הישוב העברי בשרון הצפוני, אך סמוכות הסטוריות לכך אין לנו, מלבד אחת: קריאת הנחל החוצה את העמק שלנו (ומשתפך ליד כפר ויתקין לתוך ים התיכון), על שמו של אלכסנדר ינאי, המלך החשמונאי.

---

[7] דר' ב. מייזלר: ודי חורית או ארץ חפר? (מוסף ל„דבר", 9.12 1932).

[8] מגלת תענית לכ"ה במרחשון.

[9] מלחמות היהודים ב, י"ד ה; שם ב, י"ח, י.

[10] פרופ. ש. קליין: ארץ יהודה (ראשית הישוב בנרבתא).

הידיעות האחרונות על פלך נרבתא מקורן במאה השלישית לאחר הספירה. מאז נעלמו שוב כל עקבות הסטוריים למציאות ישוב יהודי בסביבתנו. כל הרוצה להוסיף ולעקוב אחר תמורות גורלו ההיסטורי של העמק שלנו אנוס לפנות אל המקורות המספרים על מלחמות הצלבנים, ובתקופה מאוחרת יותר אל המקורות על כבושי המצרים והקרבות של השבטים הבדויים בסביבתנו.

תחת שלטון הצלב

כ־800 שנה עברו מאז נעלמו העקבות ההסטוריים האחרונים על גורל הסביבה הקרויה ארץ חפר. ממקורות נכריים אנו יודעים[10], כי בימי השלטון ההליניסטי־רומאי וכן בימי שלטון ביצנץ פרחה סביבתנו, שהיתה סמוכה לקיסריה, בירת הארץ בימים ההם. מאות כפרים ועשרות ערים כיסו את פני השרון. אולם כיבוש הערבים ופלישת שבטי נודדים ממדבריות ערב הרסו את התרבות המשגשגת בשפלת החוף. תקופת פריחה מחודשת החלה עם כבושי הצלבנים. הכובשים הנוצרים הקימו שלטון איתן ובעקבותיו שגשג איזורנו ופרחו החקלאות והמסחר, נבנו מבצרים רבים והשרים שישבו בהם הגנו על הפלחים נגד התנפלויות הבדוים ונתנו ידם לפיתוח החקלאות על בסיס פיאודלי. במקום בו יושב היום קבוץ „בעברות" עמד אז מבצר צלבני ובו שלט אציל בן העיר הפלנדרית Montdidier. שרידי השם נשתמרו בצורה משובשת בשם הערבי מד־אד־דר. גם חירבת־בית־ליד היתה לפנים מבצר צ ל ב נ י בשם Arthabec. הכפר הערבי אום־חליד עומד על חורבות מבצר האביר הלומברדי רוגר; גם הכפר קאקון עומד על יסודות של מבצר צלבני. החורבה הגדולה בורג׳־אל־עטוט שליד כפר יונה היא שריד של מבצר צלבני בשם „המגדל המרובע" Turris rubea אשר חלק מאדמת קובאני היה משועבד לו. כל המבצרים הפרנקיים הללו היו מסונפים לנסיכות הצלבנית אשר בקיסריה, ששלטונה הגיע בתקופת מסע־הצלב הראשון, עד לשכם.[11]

שוב נתגלה הערך המסחרי והתחבורתי של איזור החוף. קמו ערי חוף חשובות כמו עתליט, מרלה (טנטורה), קיסריה, ארסור (רשפון). גם העורף החקלאי נהנה משגשוגן, כי הערים היו מעונינות בהספקה חקלאית קרובה. שטחים מוזנחים רבים הוחזרה להם יכולת הייצור החקלאי האינטנסיבי, ביצות רבות, כגון עטא וואדי פאליק, יובשו והוכשרו לעיבוד חקלאי. כמובן, שלא כל האיזורים היו מיושבים במידה שוה. סביבת קיסריה, למשל, היתה מאוכלסת יותר מסביבת עמק חפר, ואילו בתוך עמק חפר היתה האוכלוסיה אשר בשטחים ממזרח לפסי הרכבת של היום צפופה יותר מאשר במערביים. הצפיפות גברה, כנראה, עם הקירבה לאדמות הפוריות שלרגלי הר אפרים.

---

[10] ד. לוסטרניק: מקורות הלניסטיים על א״י ושכנותיה (קובץ החברה לחקירת ארץ ישראל, תרצ״ה).

11) G. Beyer: Das Gebiet der Kreuzfahrerherrschaft Cäsarea in Palaestina (ZDPV 1936).

עם נפילת מרבית נסיכות קיסריה בידי השולטן הממלוכי ביברס (בשנת 1265) וחיסול מלכות הצלבנים ע"י נפילת עכו (1291) עברו כל האחוזות הנוצריות לידי הכתר הממלוכי. השלטון הממלוכי חילק את האדמות הכבושות. החלק המזרחי, והוא האיזור הפורה, ניתן לאמירי השולטן ואילו אדמות החול הזבוריות במערב, כלומר גם שטחי ואדי חוארית שלאחר כך, נשארו בידי הכתר ונמסרו באריסות לשבטי הבדוים או הטורכמנים. השלטון הממלוכי נזדקק לבהמות רכיבה רבות — סוסים, פרדות, גמלים — לסיפוק צרכי הדאר הממלכתי וצרכי הפרשים הצבאיים, והוא מסר לשבטים התורכמנים הנודדים את זכות הרעייה באדמות החול תמורת אספקה של בהמות רכיבה ומשא. על אחד השבטים התורכמניים שחנה בסביבת קאקון מסופר בכרוניקות של הצלבנים, שבשנת 1271 הותקף ע"י חיילים פרנקים ונשדדו ממנו 5000 ראש בקר (!). אותו זמן נסללה הדרך הממלכתית מקהיר לדמשק ולאורכה הוקמו חאנים (פונדקים) גדולים ששרידיהם נמצאים עד היום בקאקון, חדרה, ובמקומות אחרים.

מאז תקעו שבטי הנודדים את יתדות אהליהם על אדמות הישובים הצלבניים נתפרעה הארץ, ועקבות ההתישבות החקלאית שהפריחה את הסביבה משך 200 שנה לערך תחת שלטון הצלב, נעלמו חיש. המדבריות פלטו פולשים בדויים חדשים לבקרים, סביבתנו הפכה זירת קרבות. הישובים הקבועים נמחקו אט־אט ושלטון המדבר פשט ורחב, ועד לרגלי ההרים

חוף הים

הגיע. אף קאקון, שהיתה אחר כיבושה של נסיכות קיסריה למרכז השלטון המחוזי ובוצרה ע"י סולטן ביברס, נעזבה לחלוטין ונשארה בשממונה עד שיושבה מחדש במאה ה־18.

כאשר עברו צבאות נפוליון ב־15 במרס 1799 בכביש שלרגלי הרי אפרים, לא מצאו אלא שרידים עלובים מישובים שהיו.

בימי הכיבוש המצרי

שנוי יסודי חל עם הכיבוש המצרי בידי איברהים־פחה, בשנות ה־30 למאה שעברה. הבטחון הציבורי, שהוחזר, פתח תקופה של התישבות חקלאית מחודשת באיזור השרון. תחילה חודשו הישובים שלרגלי ההרים, כגון שוויקה, תול־כרם, עתיל, זיתא, ג'יט, בקעה וכו'. חלק מהכפרים האלה נוסד ע"י מתישבים מצריים וחלק ע"י פלחים ערבים, שירדו מהכפרים שבס־ביבות שכם. אחדים מהכפרים החדשים הוקמו על שרידי ישובים שומרוניים כגון תול־כרם, שהיתה לפני 150 שנה, לערך, כפר שומרוני. גם עתיל וזיתא מובאות בכרוניקות השומרוניות כישובים שומרוניים. כל אחד מהכפרים ההרריים הגדולים ביקש לספח לנחלתו גם שטחים מאדמות ההפקר שבשרון. תחילה שלחו את עדרי הצאן לרעות בסביבת החולות והביצות שבמערב. רועי הכפר רכשו משייכי הבדוים, שליטי הביצות, או מהאפנדים, הבעלים הרשמיים, את זכות הרעייה. עתים גם זכו בשטחים מאדמות הכתר. אדמות שיושבו ע"י הפלחים הפכו קנין משותף של הכפר־האם (מושע) וחולקו ליחידות־עיבוד לתקופת שנה אחת, לפי מספר בהמות העבודה של כל פלח. כך נוסדו ה„חירבות" השונות המסועפות לאחד הכפרים הגדולים השוכנים בהר או לרגליו. במרוצת השנים ירדו לחירבות המשפחות העניות שבכפר, או הבנים הצעירים שלא זכו בנחלת אבות בכפר מוצאם. דוגמה לכך הוא כפר עתיל אשר 4 חירבות לו: מנשיה, זלפה, אל־מג'דל וחירבת ג'למה. ראוי לציין, כי תנועה זו של ירידה מן ההרים והתנחלות באדמת הביצות בשרון חלה בעת ובעונה אחת עם ראשית ההתאחזות היהודית המחודשת. אולם פני הארץ לא השתנו. תיאורי התיירים במחצית השניה של המאה ה־19 דומים מאד לרשמי הנוסעים מהמאה ה־18.

התייר וולניי, שסייר את סוריה בשנת 1785 כותב: „סביבה זו, בכלל, היא אחת הסביבות השוממות ביותר אשר בסוריה, והיא שמשה בעיקר מרעה לפרשים. היא היתה פתוחה בפני הנודדים הבדוים. שאינם אוהדים את הערים. הם הישמו את דרכי התחבורה וחוסר בטחון שולט בנסיך מעזה ועד עכו".

טומסון הנודע מספר בשנת 1868 על השטח בין כפר סבא וקיסריה: „אכן, כל הדרך עוברת בחבל ארץ חסר כפרים וישוב. נראה, כי כזה היה מראהו תמיד: שטח שאפשר רק לעבור בו, מבלי לשהות בו ומבלי לתאר אותו. אין למצוא בו אף מקום תנכ"י או היסטורי אחד. מה פלא, איפוא, אם באיזור של אדמות קלות כאלה נשתמרו עד ימינו שרידים מרובים של הצומח הפרימיטיבי".

מענינת ביותר עדות הדו"ח של „הקרן הבריטית לחקירת א"י" (P. E. F. M.) משנת 1873: „דגן ועצי זית גדלים מסביב לכפרים, אולם רוב המישור אינו מעובד כלל. לאורך החוף ולאורך שורת החולות הקרקע שוממת ושיחים בודדים פזורים על פניה, זעיר פה זעיר שם".

ואדי חוארית

השם ואדי חוארית מקורו בשבט בדוי, שהובא ממצרים לפני 160 שנה ע"י אחמאד ג'זר, מושל עכו בשנת 1770, וקודם לכן ממלא מקום מושל דמנהור במצרים התחתונה. שבט בדוי זה לחם את מלחמותיו של אחמאד ג'זר וסייע לו בהגנת מבצר עכו נגד נפוליון בשנת 1799. תמורת שירותו קבל תשלום בכסף וגם את האדמות המשתרעות מהרי אפרים ועד הים. מאז ועד ההתישבות היהודית נקראה האדמה על שמו. בדו"ח בריטי משנת 1873 אנו קוראים עליו: „צפונית מאום חליד שייכות האדמות לערב אל חוארית שבראשם עומד אמיר. השבט הזה אינו גדול היום, אולם מספרים שהוא שלט לפנים מטבריה ועד קיסריה ומעכו עד בית־שאן". בני חוארית הוסיפו לעשות את חרבם מלאכתם גם אחר מותו של ג'זאר ומלבד עסקי מלחמה שלחו ידם גם בשוד וביזה. מיורשי האמיר האחרון קנה את רוב אדמות הואדי אנטואן בישרה טאיאן, ערבי נוצרי שירד מהלבנון והתישב ביפו, ונכדו מישל טאיאן מכרה בשנת 1929 לקהק"ל.

ואדי חוארית כולו רחבו 6 וארכו 8 קילומטרים. שטחו 47 אלף דונם, המחולקים לפי הבעלות לשלשה שטחים: ואדי טאיאן — 31.000 דונם, ואדי קובאני — 9000 דונם ואדמת סמארה — 7000 דונם. גבולות הואדי: במערב — הים, בדרום — כביש נתניה־תול־כרם, במזרח — אדמת הכפר קאקון ובצפון אדמות עתיל המפרידות את עמק חפר מחדרה.

ואדי טאיאן נרכש כולו בשנת 1929 ע"י הקהק"ל. קשה וממושך יותר היה המו"מ על רכישת החלק הדרומי־מזרחי של הואדי, אשר עבר לפני 100 שנים לרשותה של משפחת קובאני בדרך אפינית מאד — דליקה שפרצה במשרדי השלטונות התורכיים בתל־כרם השמידה את ספרי האחוזה. פקיד תורכי אחד, מוסטפה אגי אל־קובאני, נאחז בהזדמנות ורשם את הקרקעות על שמו. כה קמו 9000 ד' לנחלה לו ולצאצאיו אחריו. במרוצת השנים נתפצלו האדמות בין היורשים ורכישתן נתקלה בקשיים מרובים. בשנת 1940 הצליחו סו"ס לסיים את הקניה במחיר של 12 לא"י לדונם. האדמה שמשה להשלמת מכסת הקרקע לישובי עמק חפר הקיימים ולהקמת שלושה ישובים חדשים.

החלק השלישי מאדמות חוארית, צפונית־מערבית לעמק, נקרא על שם בעליו עבדאללה סמארה מתול־כרם. שטחו כ־7000 ד'. האדמה הראויה לעיבוד חקלאי מועטה בו. רובה חולות וביצות. 1600 ד' מאדמת הביצה המשתרעת בין החולות ובין נחל אלכסנדר הופקעה ע"י הממשלה, 2800 ד' ובתוכם הגמל זבורה, נרכשו ע"י הקהק"ל והועמדו לרשותה של קבוצת הדייגים „מכמורת", שטח נותר של 2500 ד' עודו מחכה לגאולתו.

אוכלוסיתו של ואדי חוארית בימי העברתו לרשות הקהק״ל מנתה כ־850 נפש, שעיבדו את החלק העשירי, לערך, של אדמות הוואדי. בדוים אלה התפרנסו בעיקר מגידול צאן ובקר וממכירת זבל בהמותיהם לפרדסני חדרה. כ־5000 דונם מאדמות הוואדי עובדו ע״י פלחים מקאקון ומהחירבות־הבנות של כפר עתיל. אלה קבלו פיצויים מהקהק״ל, כדרכה בכל קניותיה. לבדוים הוצעו תחילה אדמות ממשלתיות בסביבת בית־שאן, אך משסירבו יושבו בגבולות הוואדי. 76 משפחות, יושבי ,,ואדי שמאלי״, קבלו 1600 ד׳ אדמה ממערב לכביש מול גבעת שיך מוחמד, שנוקזו, יובשו והוכשרו בכספי הממשלה. בכספי הפיצויים בנו להם 68 בתי אבן וביטון. הבדוים מהואדי הדרומי, 43 משפחות במנין, יושבו אף הם בתחומי הואדי, מול משק מעברות.

ה ק ר ק ע

ארבעה יסודות מהווים את מבנה הקרקע של עמק־חפר:

א) ה א ד מ ה ה ש ח ו ר ה. קצתה רקבובית, שנוצרה ע״י מקוי המים במקום ורובה סחף, תולדת התרוחצות של סלעי הרי אפרים, שמי הגשמים גרפוה מצלעות ההרים למטה.

ב) ה ח ו ל. הוא שרוע לאורך חוף הים כרצועה צרה, ביחס, של גבעות חול נודד. (,,חוליות״). אולם במקומות שהמעבר החפשי מחוף הים לא נחסם ע״י גבעות פרצו החוליות גם ללב השטחים המעובדים, כגון הפרצה אשר צפונית לגבעת חיים.

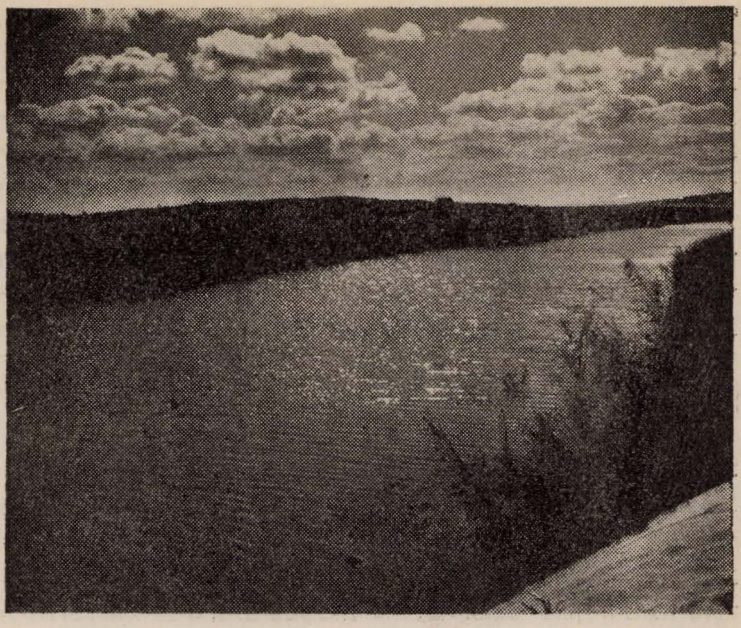
ג) ,, ה כ ו ר כ ר ״. בחוליות שבאיזורנו מתחוללת בקיץ היבש תנועה מתמדת של מי תהום בכיוון מלמטה למעלה. המים האלה, העולים בעזרת כוח הנימיות (,,הקפילריות״) על פני החול, מכילים אחוז גבוה של סיד, המתלכד עם החול, לאחר שהמים מתאדים. על פני החולות נוצר מין מלט טבעי, הנקרא בפי הגיאולוגים בשם ,,סינטר״, והוא האבן הקרויה בפי ערביי הסביבה בשם ,,כורכר״. זו, איפוא, אבן מתוצרת יבשתית, צעירה ורכה מאד, עשויה חול וסיד וייצורה עודנו נמשך. שני רוכסי גבעות־הכורכר נמשכים בקוים מקבילים לחוף הים והם אופיניים לכל איזור השרון.

ד) ה ח מ ר ה א ד ו ם (,,ח מ ר ה״). הוא נוצר, כנראה, ע״י התרוחצות חימית של אבני כורכר. הרכב אדמת החמר אינו אחיד. יש חלקות שאחוז החול מרובה בהן ויש שהוא מועט.

מארבעה סוגי קרקע אלה נמצאים שלשה — אדמה שחורה, חול, חמר אדום — בשטח המשק שלנו. אולם גם גבעות הכורכר משפיעות במישרין על טיב אדמותינו. גבעות שיך מוחמד, כפר הרא״ה וחיבת ציון העשויות כורכר גרמו להתהוות הביצות שבאדמותינו, משום שהן עוצרות בעד מי הגשמים הנקוים בואדיות לזרום ישר לים. גם המים המובלים בנחל אלכסנדר נעצרים בעטין של גבעות אלה מזרום בקו ישר.

ש ר י ד י־י ע ר

אם מבנה הקרקע הוא תולדה של תהליכים ט ב ע י י ם, הרי הצמחיה המכסה את פני הקרקע, היא פרי התמורות ה ה י ס ט ו ר י ו ת. כאשר עלינו

על אדמת העמק היו מרחביו כמעט חשופים מעץ, ורק שיח אלונים עלוב, שהופיע לפתע ליד הגדר הצפונית של המשק (סמוך לבית ב') הזכיר ושימש עדות חיה ליערות האלונים שאיזור השרון כולו התברך בהם בימים מקדם. עץ זה צמח מתוך שרשים עתיקים הצפונים עמוק באדמתנו. גילויים דומים צפויים לכל שיצא לחפש אחר שרידי גידולים עתיקים באיזור השרון כולו.

על יערות השרון בתקופה המקראית מעידים כמה וכמה מקומות בתנ"ך. ישעיהו הנביא מפאר את השרון ואומר: „פרח תפרח ותגל, אף גילת ורנן כבוד הלבנון נתן לה, הדר הכרמל והשרון, המה יראו כבוד ה' הדר אלוהינו" (ל"ה, ב'). תרגום השבעים מתרגם את המלה „שרון" ב„דרומוס", כלומר — היער. הגיאוגראף היוני סטראבו כותב: „אחרי עכו בא מגדל סטראטון עם נמל [13], ביניהם נמצא הר הכרמל והערים הקטנות שאין עליהן ידיעות אחרות חוץ לשמותיהן: סיקמינופוליס [14], בוקולונופוליס (עיר הרועים) וקרוקודילופוליס [15] וכדומה. אח"כ בא יער גדול ולאחריו יפו".

מן העדויות שבדורות האחרונים ראוי לציין את דבריו של התייר הצרפתי וולני משנת 1787: „בארץ קיסריה ישנו יער אלונים יחידי בכל סוריה". ודבריו של הנוסע ריצ'רד פוקוק, שראה בשנת 1737 בחוף קיסריה כמויות גדולות של עצים מוכנים לשם משלוח למצרים. נפוליון רושם

13) הכונה לקיסריה.
14) עיר השקמות, או שקמונה, ליד חיפה.
15) עיר התנינים, בקרבת נחל התנינים ע"י בנימינה.

ביומנו, בשעת מסעיו בארץ ישראל: „למחרת כיבוש יפו התקדם קליבר לעבר יער מסקי[16], היער הזה הוא הגדול בכל סוריה. זהו „יער כשפים" של טאסו. הוא התפרסם ע"י קרב דמים בין ריכרד לב־הארי וצלח־אד־דין". על יערות השרון אנו מוצאים תיאור מפורט גם בספרו של החוקר טומסון: „החולות עם שיחי האורן נסוגים לצד הים ומפנים מקום לאדמה מוצקה יותר, שעליה צומחים פה ושם אלונים הדורי שיבה... זו ראשיתו של יער האלונים הגדול והנהדר ביותר בארץ ישראל המערבית, הוא מתפשט צפונה עד לרגלי הכרמל המזרחי והוא נמשך בהפסקות קטנות לאורך המורדות המערביים של הגליל, כמעט עד לג'ירמאק הגבוה, המתנשא מערבה לצפת". חשובה עוד יותר העדות הרשמית של „הקרן הבריטית לחקירת ארץ ישראל". במפת ארץ ישראל שיצאה על ידה בשנת 1874 מסומנים באופן בולט מאד שני יערות אלונים גדולים, אחד בסביבות כרכור והשני דרומית לחירבת בית־ליד.

•

עמים רבים ראתה ארצנו בתרועות נצחונותיהם ובאנקת כליונם. זכרון של תרבויות עתיקות שמור על פניה ובמעבה שכבותיה, ורב ממה שנותר נמחה ואינו עוד.

עיבוד חקלאי אינטנסיבי לא ידעה אדמתנו מעולם. יערות גדלו בה, חילות־כיבוש ואורחות־מסחר עברו על פניה ועדרי צאן ובקר שוטטו במרחביה.

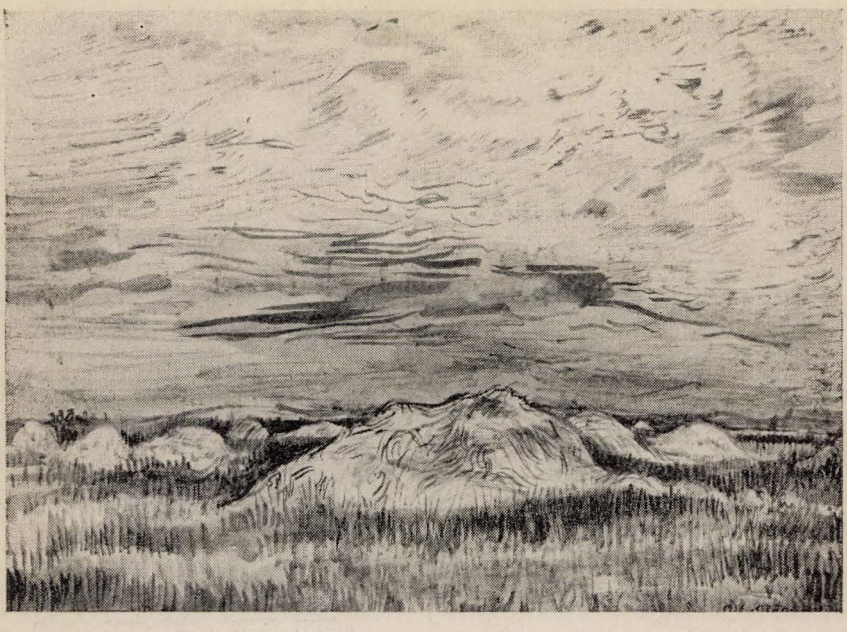
התמורה הגדולה באה אך בעלות האדם העברי עליה. הוא אצל עליה מרוחו, מלהט מסירותו, הוא גאל את מקורות המים הרבים הגנוזים בה ושינה את נופה. והאדמה הטובה נענתה לו במיטב הברכה אשר בה.

ש. דרכסלר וראובן שטיין

16) הכוונה לכפר מיסקי ליד רמת הכובש.

מפת עמק־חפר, 1946

הגבעה בואדי

על הגבעה

דרך־לא־דרך, מרחבי חול במלוא האופק, כוכבנים דוקרניים בכל אשר תפנה — כך מצאה את הואדי קבוצת החברים, שיצאה באחד מימי יוני את שערי המחנה של קבוץ ג׳ בחיפה, ופניהם ל„גבעה בואדי״. תועים ומחפשים את הגבעה ש ל נ ו, בין הגבעות המתרוממות מסביב, נדדנו שעה ארוכה בתוך החולות. וכשגלינו אותה על־פי סימני המפה אשר בידנו, נתכנסנו על פסגתה וידענו: פה פינה ויתד לעתיד חיינו! בדמיונו של שום אחד מאתנו לא נצטיירה אותה שעה דמותה העתידה של גבעת־חיים. מותר אפילו להטיל ספק, אם היו אז אנשים בתוכנו, אשר הגו „תכניות״ התישבותיות כל־שהן. בנו, בחויתנו, בעמידתנו מול שטחי החול הנרחבים, היתה התכנית העתידה. לא דברנו, לא „ערכנו שיחה״, לא תיכנו תכניות. צהלנו כילדים היוצאים לטיול בשדה, רקדנו הורה וחזרנו הביתה, כל אחד מכונס בתוך עצמו, שותק, הוזה...

י. גלר

העליה

שלשה יצאנו מחיפה ערב יום העליה: אחד מומחה לחפירת בארות, אחד נגר ואני — כשומר לילה. עמדה לי, כנראה, זכות שירותי בצבא הצ׳כי להיבחר לתפקיד זה. רכובים על מטען משא גבוה הגענו אחרי הרפתקאות שונות בחצות הלילה לפלוגתנו אשר בחדרה.

אך האיר יום המחרת רתמנו את העגלה ויצאנו בדרך לואדי. אל השלושה שהגיעו אמש מחיפה נצטרף מחדרה יהושע ומהנדס הבארות, כדי לקבוע יחד את מקום הנקודה. משעזבנו את תחומי המושבה ופנינו לכיוון הואדי נעלם כל סימן של דרך. למזלנו כבר ביקר יהושע קודם לכן בואדי והוא סימן את כיוון הנסיעה. מקץ שעה קלה נתגלתה לעינינו שורת עצים נמוכים — חורשת האקליפטוסים בגבול הצפוני של נקודתנו. המשכנו לאורכה של השדרה עד לפסגת הגבעה. כאן עקרנו עצים אחדים (זו הקרוזה על יד המקלחת) ונכנסנו לתחום אדמותינו. על פסגת הגבעה סימנו מקום ואמרנו: פה יעמוד הצריף הראשון! הקפנו את הגבעה מסביב והמהנדס קבע את מקום הקידוח. אחר כך יצאנו להסתכל ב„שטחים שלנו״ וערכנו בקור בקבוץ השומר הצעיר השכן (עין החורש של היום).

לפנות ערב באו מצד מזרח שתי מכוניות משא מחיפה עמוסות חמרי בנייה, ואתם עוד חברים אחדים. בדעתם, כי אין דרך מחדרה לואדי ניסו להגיע בעקיפין, עברו את כרכור והופיעו מצד מזרח.

כבר נטה היום לערוב. מהר מאד פרקנו את החמרים מן המכוניות ומן הלוחות המוכנים הקימונו שני קירות. בחופזנו לא הקפדנו ביותר, והקירות שהוקמו זה עתה נתפרקו ונפלו. שוב הקימונו אותם. הכנסנו את המטות

ואמרנו: הנה צריף המגורים הראשון על אדמתנו. החברים התחילו מתכוננים לשינה ואני יצאתי לשמירה. נשק טרם היה בידנו.

עברו שעות אחדות ובאה התגבורת — שניים מחברינו הופיעו ברגל מחדרה. וזה הסיפור אשר סיפרו: הלכו באפלת הלילה, מבלי לדעת אל־נכון, אם זה הדרך. פתאום ראו אור. הלכו לקראתו. ככל שהתקרבו — כן גבר האור. פתאום נשמע קול: „וואו גייט איר, יידן?". זה היה הערבי בעל הסוכה בקצה הדרומי־מזרחי של הפרדס, אשר עבד לפנים בזכרון־יעקב ושם רכש לו ידיעה ביידיש...

בין שני קירות, תחת כיפת השמים, בלינו את לילנו הראשון על אדמת גבעת חיים.

יושקו מייאר

ימים ראשונים

שלושה ניצני ישובים היו לפנינו בואדי חוארית: ארגון ויתקין במערב, קבוץ השה"צ בצפון־מזרח ואביחיל בדרום־מערב. השטח כולו היה מחולק ל־9 חלקות וכל חלקה מסומנת במספר. לנו הובטחה חלקה מס' 8, כלומר: השטח שאנו יושבים עליו היום. אך היתה גם הצעה על חלקה מס' 6, המקום שבו השתכנו אח"כ מתיישבי „חיבת־ציון". יודעי דבר המליצו על החלקה הזו ודברו על לבנו לקבל את ההצעה. אך לא רצינו לסמוך על דעת אחרים ויצאנו מצויידים במפות, לבדוק בעצמנו את טיב השטח.

ימים אחדים התרוצצנו על פני המרחב השומם ואת החלקה הנכספת לא מצאנו. סוף־סוף הצלחנו לגלות יתד־גבול תקועה באדמה ובעזרתה מצאנו את החלקה מס' 6. השטח עורר בנו התפעלות, אך זו צוננה מהר משנודע לנו, כי קיימים עיכובים משפטיים ליישובו מיד, הואיל וחלק מהקרקע עוד היה נתון ברשות הערבים, ולפי חוזה הקניה עליהם לפנותו רק מקץ שנה ומחצה. בעוד אנו שוקלים ומתיעצים עם מומחים, אם לבחור במספר 6 או 8, הכריעה הקה"ל ומסרה לרשותנו את החלקה מספר 8. תמו ההתיעצויות והויכוחים והחלה פרשת העליה.

ב־14 ביולי 1932 יצאנו, 4 חברים, מחדרה בעגלה עמוסה כלי־עבודה ומזונות ליום אחד. כרתנו עצים אחדים מהחורשה, שעטרה את החלקה שלנו, ואמרנו: כאן תהיה הכניסה!

ראש דאגתנו היו המים. חיפשנו ומצאנו את המקום הנמוך ביותר והתחלנו לחפור. עבדנו שעות אחדות והנה — ה„באר" הראשונה. ה„באר" נתנה 17 — 18 פחי מים ליום. אך לשתיה ולבישול לא הצליחו. נאלצנו, איפוא, להביא יום־יום בידינו מים מפלוגת השומר הצעיר (עין החורש של היום). אותו יום, 14 לחודש לפנות ערב, הגיעה המכונית מחיפה ובה שלושה חברים, מזונות וחמרים להקמת צריף. התחלנו מיד בהתקנת מחסה־לילה. לא עברו רגעים מרובים ועל הגבעה התנוסס צריף, שצורתו כצורת אהל ערבי. לא עלתה, אמנם, בידינו להשלימו כליל, אך התנחמנו: החלק הבלתי גמור הוא החלון שלנו.

תמה מלאכת היום הראשון. לבשנו בגדי חג ויצאנו לתור את הסביבה. מחמת סכנת הקדחת שלחו לנו מחיפה מכנסים ארוכים לבנים, שהיו מיועדים אך ורק לימי חג ומועד. אותו ערב באו לבקר אצלנו שכנינו, חברי השומר הצעיר, ואתם הזמנה ללון אצלם. לא הסכמנו בשום פנים לעזוב את המקום, אשר אך היום כרתנו בריתנו עמו וחפרנו בו את „בארנו" הראשונה. לפני היפרדם מאתנו העיר לנו אחד האורחים, שהמכנסים אמנם יפים וטוביב להפליא, אך לדעתו אנו בולטים יותר מדי בחשכת הלילה... מבוישים מעט

על מידת בקיאותנו בהלכות אסטרטגיה לבשנו מיד בגדים כהים ואת המכנסים הלבנים ארזנו בחבילה והחזרנום לחיפה.

למחרת החלטנו להקים את הצריף השני, זה שנתפרסם אחר כך בכינויו ה„אורוה". מטעמי בטחון החלטנו להתקין בפנים הצריף קיר עשוי לבנים, בגובה של מטר אחד. הכנת הלבנים לא היתה קלה, כי כידוע צריך להשקותן יום יום, וברשותנו כמות מים זעומה מאד. לכן השקינו אותן במשורה ובחישוב מדוקדק של כל טיפה. בימים הראשונים לאחר יציקת הלבנים נתנו ספל ללבנה; אח"כ הקטנו את המנה והסתפקנו בחצי ספל בלבד. הכינונו תכניות גם לשאר הבנינים, וקודם כל לאורוה כי צפינו לזוג בהמות מחיפה. מקום האורוה נקבע במרחק של כחמישים צעד מהצריף. בינתים, עד שבאו הבהמות, שימשה לנו האורוה מטבח וחדר־אוכל כאחד. על יד האורוה הקימונו את המקלחת הקבועה: 4 עמודי אקליפטוס, קירות עשויים שקים, חבית למים ומזלף. זו כבר היתה המקלחת השניה והמושלמת יותר. הראשונה היתה תחת כיפת השמים הכחולים, ללא חציצה בינה לבין הסובב.

באחד מלילות־שבת חכינו לפלוגתנו מחדרה, שהודיעה על בקורה אצלנו. עברו שעות אחדות ולא באו. שכבנו לישון. בחצות הלילה מופיעים לפתע שנים מחברי הפלוגה החדרתית שאיחרו ולא יצאו יחד עם יתר החברים. מפיהם נודע לנו, כי הפלוגה כולה יצאה אלינו בעגלה, מיד אחר ארוחת הערב. כהרף עין עמדו כל החברים על רגליהם. רתמנו סוסו של עבדול־מוסא, שכננו הערבי, ויצאתי בכיוון לחדרה. אתי יצא גם השומר מאירגון ויתקין, שנזדמן במקרה לסביבתנו. בכל הדרך לא פגשנו נפש חיה. משהגענו סוף־סוף למחנה הפלוגה בחדרה ולבנו נפעם וחרד לשלומם, מצאנו את כל החבריה ישנה שנת ישרים. עד מהרה נפתרה החידה: החברים יצאו אלינו ותעו בדרך. ולאחר כמה שעות של תעיה בחשכת הלילה על פני מרחבים שוממים מצאו לפתע את עצמם והנה הם עומדים ליד שער המחנה בחדרה...

משהותקנה קורת גג על ראשנו התחלנו דואגים למשק. במה מתחילים? ב„בראשית"! „בראשית" שלנו היה חמור צעיר, שטרם מלאו לו שנחיים. דאגנו מאד לשלומו, לבריאותו ולהרגשתו הטובה אצלנו, למען יאריך ימים ויחזיק מעמד במשקנו הדל. תפקידים חשובים הוטלו עליו: להביא יום יום שני ארגזי מזונות מחדרה ולספק את המים לצרכי הבית. בארבעה פחים מים על גבו הצעיר, היה הולך ושב — שב והולך — כל היום. את תפקידו מילא „בראשית" במסירות ובאמונה רבה. אך משהבאנו זוג סוסים, שקיבלו על עצמם חלק מתפקידיו הכבדים נעלב, כנראה, ידידנו „בראשית", הרגיש את עצמו מיותר ובלילה יפה אחד הלך מאתנו ללא שוב.

רובה של האספקה הובאה מחיפה, מקצתה קנינו בחדרה ומקצתה — חלב, ביצים וירקות — השגנו אצל שכנינו במנשיה. ה„רפת" של מנשיה היתה זולה מאד והחלב היה, איפוא, מזוננו הזול ביותר. אנשי מנשיה היו מקבלים את פנינו בסבר פנים יפות מדי בואנו אליהם, לפנות ערב, עם כדי החלב. בשביל לספק לנו את רוטל החלב, צריכים היו לחלוב 6—7 פרות. קשה יותר היתה אספקת הלחם, כי היו מביאים אותו מחיפה במצב בלתי ראוי לאכילה. עלתה, איפוא, מחשבה על לבנו, לסדר מאפיה משל עצמנו. משנגשו לקבוע את מקומה נחלקו הדעות ונראה היה שאי אפשר לבוא לידי הסכם. אולם לאחר וויכוחים רבים והרפתקאות שונות, הוקמה סוף־סוף גם המאפיה ושנים הרבה אכלנו מלחמה ונהנינו מעוגותיה.

עברו ימים אחדים לבואנו הנה, וקבלנו גם עבודת חוץ: ייבוש

הקרקע. מיד נתלקח ויכוח בין ה„משקיסטים" ועובדי החוץ: מה עדיף ממה — בנין משק עצמאי או עבודה שכירה? ההכרעה היתה ברוחם של שני הצדדים: כל החברים, מלבד שני השומרים, החצרן, הגזבר והמרכז יצאו לעבודת חוץ, אך בשובם הביתה המשיכו לעבוד שעה שעתיים במחנה ובמשק. יתושי הקדחת היו, כנראה, הראשונים שקיבלו את פנינו. מקץ שלשה שבועות לבואנו לואדי, נפל חבר למשכב. באין אפשרות להעבירו מכאן, שכב החולה ימים אחדים בצריפנו, עד אשר חלתה בחורה בעין־החורש, והעבירו את שניהם בעגלה לחדרה. החלטה היתה אצלנו שכל קודח יועבר לחיפה וחבר אחר יישלח לואדי להחליפו. ימים מועטים אחר מקרה הקדחת הראשון נאלצנו לשכור כרכרה אצל ערבי ולשלוח את החברה הראשונה, אף היא קרבן הקדחת.

ככל שגדלה הפלוגה, גדל גם המחסור במים. מי הבור פחתו והלכו וההובלה מפלוגת השוה"צ היתה כרוכה בקשיים רבים. עשינו כל שביכלתנו להחיש את עבודת הקידוח של הבאר הראשונה. אך גם לאחר שהושלמה עבודת הקידוח נאלצנו לחכות שוב חדשים רבים, עד להרכבת המשאבה. בימים שאלנו מפלוגת השוה"צ את משאבת היד. סידרנו אותה על הצד היותר טוב וטיפלנו בה במיטב ידיעותינו, אולם מים לא שאבה. לעומת זאת הפקנו ממנה תועלת אחרת: כל אחד מאתנו נהיה מומחה למשאבות, הכיר כל חלק וכל בורג, ידע את הרכבה וכל אשר בה — רק לשאוב מים לא הצליח אף אחד. ערב־ערב היינו מניעים אותה ועומדים לידה שעות רבות, מתחבנגים ומבקשים לעורר רחמיה עלינו, והיא במריה עומדת ואינה מזילה אפילו טיפה אחת. מהנדס־הבאר שלח לנו משאבת־יד שניה, אך גם זו הכזיבה. כה עברו עלינו חדשים גדושי סבל ותלאות, עד אשר זכינו והגיעה אלינו המשאבה הגדולה ונגאלנו מתלאה גדולה.

בסביבתנו אי אפשר היה להשיג זוג בהמות־עבודה, מותאמות לצרכים שלנו. לכן הוטל עלי לנסוע לחיפה. לקחתי אתי סרסור־בהמות, שהמליצו עליו כעל אדם הגון וישר. גזברנו בחיפה לא רצה לסמוך גם על הסרסור הזה ולקח אתו, ליתר ודאות, גם מכיר אחד חיפאי, שיעזור לנו בקניה. לאחר חיפושים מרובים ומשא־ומתן של שלושה ימים קנינו סוס אחד מסוחר ערבי וסוס שני מסוחר יהודי, וגם עגלה משומשת עם גלגלי ברזל. רתמנו את הזוג לעגלה ויצאנו לדרך. עד חדרה שבענו נחת מזוג סוסינו, אולם אך הגיעו לשטח החולות בין חדרה לואדי הכריזו באמצע הדרך שביתה. כל מאמצינו לא הועילו. פרקנו את המשא שהעמסנו על העגלה בחדרה והסוסים לא נתפייסו. צעקותינו הגיעו, כנראה, עד לבית כי כמה חברים חשו לעזרתנו. כל אחד ניסה את ידיעותיו ואת כשרונו בעגלונות: ניקו את הגלגלים, דחפו את העגלה, קשרו חוט ברזל לסוס והכל לשוא. הסוסים לא זזו כמלוא צעד אחד. לאחר חצות הלילה, כשכולנו כבר צרודים מרוב צווחות, נכנענו לרצונם, התירונו אותם מעול המושכות ואת העגלה וכל אשר בה השארנו בדרך. סוסים אלה לא זכו להאריך ימים אצלנו. אחד הסתלק מיד לעולמו שאין בו לא חולות ולא משאות ואת השני מכרנו במחצית המחיר. גורל העגלה היה טוב יותר. כדי להרויח דמי סרסרות בפעם השניה, שלח לנו הסרסור עגלון מחיפה והוא גאל את העגלה מידינו.

יחסינו עם הערבים היו בזמן הראשון טובים למדי. מלאי סקרנות באו להסתכל בנו. עבדול־עיסה השומר התידד עמנו מהיום הראשון, והוא היה מסביר לערבים, שכאן תקום עיר גדולה, „יותר גדולה מתל אביב"...

יהושע דומידיאנר

החטא ועונשו

ביום 20 ביולי 1933 הופיעה ב„דבר" הידיעה דלקמן:

„עוד נקודה אחת בואדי חוארית

„בימים אלה עלו חברי קבוץ ג' של השומר הצעיר (הקבוץ המאוחד) על אדמתם בואדי חוארית. השטח גובל מצד מזרח עם קבוץ השוה"צ חדרה, מדרום עם אירגון אינטנסיבי חדרה. לעת עתה הוקם צריף ראשון ועברה פלוגה בת 12 איש. פלוגת קבוץ זה נמצאת כבר זמן רב בחדרה. בימים הקרובים יגשו לחפירת באר".

בו ביום נשלח אלינו מכתב ממחלקת ההתישבות של הסוכנות היהודית בירושלים, וזו לשונו:

„השתוממנו עד למאוד לקרוא היום ב„דבר" כי בימים אלה אתם העברתם פלוגה של 12 איש והקימותם צריף על האדמה שהוקצבה עבורכם בואדי חוארית. אם ידיעה זו נכונה היא, עלינו לציין שאתם התנהגתם באופן בלתי אחראי בניגוד לכל מה שמוסכם במו"מ בינינו...

לפי סעיף ג' של זכרון הדברים עליתכם על האדמה מותנית באשור המומחה לבריאות, אשור כזה לא קבלתם ואין לכם רשות לעלות על האדמה. לפי סעיף י' של אותו זכרון־דברים עליכם לפני עליתכם על האדמה, לקבל אשור בכתב מהמחלקה על רשימת המתישבים... ועד שלא נאשר אותה אין לכם רשות לעלות על האדמה.

במעשה הזה שנעשה על ידכם, הראיתם לנו את מידת האחריות שלכם לגבי הסכמים. ברור הדבר, שאם קבוץ אנשים אינו מכבד כלל וכלל את ההסכמים שהוא חותם, או עומד לחתום, קבוץ אשר הולך לתפוס דברים שאינם שייכים לו, לא יוכל להופיע בפנינו עכשיו או בעתיד, בתור צד שאפשר לנהל אתו מו"מ רציני. אנו דורשים מכם: א. שהפלוגה שעלתה על המקום, תעזוב את המקום תיכף ומיד ותשוב לחדרה במקום שנמצאה קודם, לפי הידיעה שבעתון. ב. על ב"כ לבוא מיד לירושלים בכדי לבאר את כל המעשה הזה. ג. לאשר לנו בכתב באופן מפורש שלא תעשו כל צעד כדי לעלות על האדמה בלי אשורנו בכתב".

מן האדמה כמובן לא ירדנו, אולם העונש לא איחר לבוא, כמסופר במכתבו של בא־כוחנו בירושלים:

ירושלים, 20 ביולי

„— — — בתוך המשא ומתן הקשה שהננו מנהלים זה שבועיים עם המחלקה להתישבות שליד הסוכנות בדבר האישור על הפרשת העודף של 1500 לא"י מההלואה הצ'יכוסלובקית לקבוצנו, הופיעה הפצצה ב„דבר" על עלייתנו על הקרקע ושמה לאל את כל המאמצים אשר הושקעו על ידנו. האם נמסרה הידיעה לעתון ע"י הקורספונדנט מחדרה בלי ידיעתכם? אין אנו יודעים לעת עתה במה יגמר הסכסוך. על כל פנים הודיעו לנו היום כי מפסיקים את המו"מ אתנו עד שפלוגתנו תרד מהקרקע. עכשיו תארו בנפשכם באיזה מצב שרויים באי כוחכם כאן..."

לחברים בחוץ-לארץ

27 ביולי 1932

חתמנו היום על הסכם עם הסוכנות. עיקריו הם:

א. השגנו את אישורה להתחלת נטיעת הפרדס. חשובה לנו בהסכם זה העובדה שהורשתה ואושרה לנו התחלה משקית רצינית ולא הפיכת כל ענין־ההתישבות למין משק עזר, כפי שרצה בכך מר סנטור.

ב. נותנים לנו, לפי שעה, אישור רק לחמשה אנשים שיגורו בואדי. יתרם, שהיו עסוקים בעבודה המשקית, יצטרכו לגור בחדרה. כמובן, שזה פורמלי בלבד, והפלוגה המשקית כולה תגור בואדי.

ג. רשות שכל פלוגת היבוש תימצא במקום כל זמן עבודת היבוש. נהיה, איפוא, מרוכזים 20 איש.

ביבוש מתחילים השבוע, במדידות יתחילו בשבוע הבא. הובטח לנו מקום קבוע במדידות לכל הואדי. אתמול גמרנו עם הקבלן לחפירת בארות, יתחילו בעוד שבועים בקידוח. תנאי התשלום הם: 25% במזומן בזמן העבודה, 40% בעבודה, 35% בשטרות לשנתיים. כל העבודה צריכה לעלות, לכל היותר, 140 לא"י יחד עם הצנורות והפילטר. כבר כיום אנו חסרים ידים עובדות. ומאין נקח אותן בעוד שבועים, לכשנצטרך להתחיל בקידוח ובאותו זמן לעבוד גם ביבוש? מחיפה אי־אפשר להוציא אף איש אחד. פלוגתנו בחדרה כבר עסוקה ברובה אצל קבלן־קידוח (אנו כבר מתחילים לעבוד על חשבון 40 האחוז מהוצאות הקידוח שעלינו לשלמן בעבודה). שאלת האנשים לעבודה עומדת איפוא בכל תקפה. בענין זה היו שתי שיחות סוערות בקבוץ. חלק מהחברים דורש לפנות למזכירות הקבוץ המאוחד לשם קבלת 10 חברים עולים וחלק אחר דורש לפנות בבקשת עזרה. לו יכולנו לקלוט 10 חברים מתאימים לשם יצירת שיווי־משקל, היה זה מציל את הקבוץ. מאידך יש זרם הלוחם נגד מגמת הקליטה מחשש, שמא תצומצם יכולתנו לקלוט את העליה מצ'כוסלובקיה.

הדוחק הכספי של הקבוץ, הנובע מתנאי הפעולה שלנו הנוראים הביא אותנו עד לנקודה מתה. הדיספרופורציה בין האשראי שיש לנו ובין האשראי שאנו זקוקים לו משתקת ומחניקה את כל היזמה שלנו. בארץ מונחים סכומי כסף ענקיים, ללא תועלת ויצירה; לו ניתן לנו להפרות חלק מהכסף הזה, יכולנו לעשות גדולות. אך אין איניציאטיבה.

ע. ש.

ראשית אוגוסט 1932

אתמול התחלנו בקדיחת הבאר. מהשכבות שהוציאו עד עתה נראה, שיש לנו אדמה טובה מאד. יש מעריכים אותה לאדמה היותר טובה שבסביבה.

בואדי מרוכזים עתה 20 איש. מהם עובדים 10 ביבוש, 4 בבאר ויתרם בשירות וב„משק". ההכנסה ביבוש מגיעה ל־300 מא"י ליום ואולי אפילו למעלה מזה. עקב הגדלת מספר החברים כאן נצטרך לגשת השבוע להקמת צריף נוסף, אשר ישמש חדר אוכל ומטבח. השבת הגנו נוסעים לקנות זוג סוסים ועגלה. בשבוע הבא אולי נגמור את קניית הטרקטור. באנו לכלל דעה, שבלי טרקטור לא נוכל לעבד את אדמותינו. העינים זזים. התחלנו בפעולה צנועה ויוצאים למרחב.

הננו מנהלים מו"מ עם קהק"ל בדבר חכירת אדמה כבדה נוספת, הואיל וקבלנו, אפילו לפי המפתח שלהם, מעט מאד.

אושרנו ע"י הממשלה בתור קואופרטיב חקלאי ושמנו הוא: הקבוץ המאוחד קבוץ השומה"צ ג', קבוצת פועלים להתישבות משותפת בע"מ.

אמצע אוגוסט 1932

עניני ההתישבות התקדמו בזמן האחרון יפה מאד, אחרי שקבלנו את האדמה וחתמנו על החוזים עם הקהק"ל וקהי"ס ניגשנו לפעולה המעשית. קודחים כעת את הבאר, אשר תיגמר בעוד חודש ימים לערך. בואדי חוארית נמצאים כעת 22 איש, 10 מהם

עסוקים בעבודת יבוש הביצות, שתמשך עד לגשמים, 6 אנשים עסוקים בקדיחת הבאר, 2 אנשים עובדים בחדרה במשתלה וכו' והיתר — בשירות.

מצבנו הכספי אינו טוב, חלק גדול מהכסף שאספנו בין ההורים מונח בציכיה ובוינה, ומחמת ההגבלות בהוצאת הדביזים אין לנו אפשרות להעביר את הכספים ארצה. המצב בעבודה הוא יותר מאשר טוב, כלומר יש לנו מחסור גדול בידים עובדות.

אוקטובר 1932

עם קנית הטרקטור נכנסנו בהתחיבויות כספיות. קנינו זרעים לעיבוד אכסטנסיבי. הזדמנה לנו מציאה ורכשנו פרה בסכום של 37 לא"י אשר המליטה לפני כמה ימים עגל (חבל שלא עגלה). אם לא נקבל סכומים נוספים בהקדם נסתבך והמצב יחמיר.

במצב החברתי יש לציין שינוי לא גדול לטובה, במובן זה שהעצבנות והמתיחות פגו במקצת. בשטח הכלכלי מצבנו קשה. למרות העבודה המלאה גמרנו את חודש ספטמבר בגרעון של 40 לא"י וגם החודש לא נסיים, כנראה, במאזן טוב יותר. אנו חסרים עובדים ולכן אין באפשרותנו לנצל את מצב העבודה הטוב. ה„חלוצים" שרויים במצב של התאקלמות והם מתקשים מאד בעבודה ובעיקר בהסתגלות לעבודת הבנין המפרכת. גם התנאים רעים למדי (מחירים ירודים, שטרות לזמנים ארוכים וכו'). כל הסיבות הנ"ל גרמו לירידת ההכנסה מיום עבודה ממוצע בבנין עד ל־18 — 20 גרוש.

צבי יחיאלי

חול ורוח ומי־ביצה

הדבר היה שבועות אחדים אחר עלייתנו על הקרקע.

הייתי בין הנמנים על פלוגת חדרה. עתים עבדתי במושבה ועתים בפרדסי „הדרים" או „מרץ" אשר מזרחה לואדי. בימים שידעתי מראש, כי למחרת אעבוד ב„נקודה" שלנו, הייתי מתאמץ ומקדים את יציאתי לואדי לפנות־ערב, למען אוכל להשתתף באסיפה, בישיבה או לבלות „סתם" את הערב עם החברים. גם אחרים עשו כן.

יום אחד בקשתי לצאת ולא נמצאו לי שותפים, המוכנים לטלטל את עצמו־תיהם העיפות, אחרי יום עבודה בטוריה, בשבילי החזולות המוליכים לואדי. יצאתי לבדי. אך עברתי את כפר ברנדייס שקעה השמש. אולם עוד אפשר היה להבחין בעקבות מהלכים בין גבעות החול, אשר כוסו פה ושם עשבי בר חדים ודוקרנים. עקפתי, כרגיל, את אהלי הבדוים השחורים שהיו נטויים לשני צדי דרכי. הכלבים נבחו אף הם, כרגיל, מכל הצדדים וכדרכי תמיד שמרתי גם הפעם בקפדנות את הכיוון הדרומי — דרומי־מזרחי. אך שלא כרגיל פנה פתאום השביל באמצע הואדי מזרחה, בין שתי גבעות גבוהות. אור הפציע מקרוב ונשמעה נביחה חזקה של כלבים רבים, מלווה דיבורים וצעקות בערבית. עמדתי תחתי נבוך. ברור, שתעיתי בדרך. בתי החמרה שלפני — בתי הכפר השכן הם. חזרתי, איפוא, על עקבותי צעדים אחדים ופניתי ישר בכיוון דרומי, אף כי לא ראיתי כל סימן של שביל. עליתי על גבעות וירדתי, עשב נמוך נתחלף בחול נקי, אולם שורות שתילי האקליפטוס, המסמנות את קרבת נקודתנו לא נראו לעיני. פתאום עלה ריח ביצה באפי. אכן, אני מהלך בין שיחים ועשבים גבוהים על אדמת ביצה מיובשת. אין כל אפשרות לשמור על הכיוון. כי עשרות פעמים עלי לעקוף סבכי שיחים ושלוליות־בוץ.

הלילה אפל. אין לגלות שום סימן של שביל או דרך. בדמי־הלילה לא נשמע אלא יללת התנים וקרקור צפרדעים לאלפיהן. כל כיוון אבד ממני. נדמה, כי הדרמתי יתר על המותר ולשוא אחפש גבעה כלשהי. כבר קרוב אני להחלטה לחזור לחדרה כי אפסה תקוה ממני להגיע הלילה לואדי.

פתאום, כאילו קפצו ועלו מתוך האדמה — דמות של סוס ורוכב לפני. בטרם יכולתי לשקול בדעתי, אם לברוח או להיחבא גילה אותי הבדוי הפרש, הסיר מיד את רובהו מעל כתפו וכיוונו כלפי. „אנדאק!", צעק, „מן אנתי?". בגמגום חצי ערבי וחצי עברי ברכתיו לשלום והסברתי לו, שאני מחפש את הצריף החדש של

היהודים בואדי חוארית. הוא הוריד את הרובה, הסתכל בי רגע, בחן אותי מכף רגלי ועד ראשי ולאחר שנוכח, כנראה, לדעת שאינני מזוין וגם כוונות רעות קשה ליחס לי, הפנה את סוסו והזמינני ללכת בעקבותיו. הלכנו צעדים מעטים וכבר היינו מחוץ לשטח הביצה, המשכנו כ־5 רגעים והגענו לקצה המערבי של שדרות האקליפטוסים. שם הפליט מדריכי ברכת „שלום" קצרה ונבלע בחשכה...

בימים ההם היינו מתקשים מאד למצוא את נקודתנו, ולא רק בלילה.

יום אחד סודרתי בעבודת־עזרה למטבח. יום עבודה כזה דומה היה במקצת ל„שונות", אשר בימי חיפה. בבוקר הלכתי למנשיה עמוס סלים וכדים ריקים. שם היינו קונים חלב, ביצים וירקות, בימים שהאספקה מחדרה לא הגיעה — וזה קרה לעתים קרובות. את החלב והירקות הביאו ספקים קבועים, אך הביצים היו מאספים מהבתים ואחד מערבי הכפר היה עוזר בריכוזן. קשרים „מסחריים" אלה עזרו לשיפור יחסי השכנות והגבירו את בטחוננו. ערביי מנשיה, לפחות, היו מעוניינים בקיום ישובנו הקטנטן.

חזרתי, מסרתי את הכדים והסלים המלאים למטבח, חבשתי את החמור ויצאתי אתו למלאכת יומו — הובלת מים מעין־החורש. אותו יום נשבה רוח חמסין קשה, חול הגבעות התחיל פורח באויר וכיסה אדם ובהמה בשכבת אבק דק, אשר חדר לאזנים ולעינים, פרץ לאף וצרב את הפה. מי שלא חי בואדי בימי הראשית, ללא מטע מגין, ללא צמח בשדה ועץ מצל במחנה — שום דמיון לא יתאר לו רוח חמסין מהי. ענני חול ואבק ריחפו בין שמים וארץ. חורשת עין־החורש הקרובה נבלה כליל, אף צל צלה לא ראיתי. אף־על־פי־כן המשכתי ללכת. הגעתי לחורשה, עברתי אותה, מצאתי את צריף הפח, אשר שימש אכסניה לשכנינו מהקבוץ הארצי, מלאתי את ארבעת הפחים, העמוסים על גב החמור, מים והזרנו.

משיצאנו מהחורשה ונכנסנו לתחום הביצה כבר הספיק הרוח לכסות כל סימן של שביל. גם העצים הבודדים שבצד הגבעה שלנו נעלמו בערפל. אותה שעה גבר הרוח ויהי לסערה. ההליכה כבדה מאד. בקצה הביצה נעצר החמור ולא זז. צעקתי, הרבצתי, והוא את רגליו אינו מרים. סביבנו לא עץ ולא שיח. למרות הקירבה לנקודתנו לא הייתי בטוח, אם הלכנו בכיוון הנכון. באין ברירה עזבתי את החמור ופסעתי לבדי פסיעות אחדות קדימה. דמיתי כי נראות לי צלליות של עצים בין ענני החול. שבתי לחמור, אחזתיו במושכות ומשכתיו ככל שיכולתי. הפעם נעתר לי ופסע אחרי. עברנו ליד שתיל אקליפטוס והתחלנו לעלות בחול. עלינו ועלינו. אך אין צריף ואין אהל. הגענו לראש הגבעה, התחלנו לרדת בשיפוליה ונפש חיה לא פגשנו. לאן נעלם הישוב שלנו? איפה חברינו? מה קרה כאן?

אותו רגע נישאו לאזני קולות אדם. מרחוק באו, מצד צפון. מיד פניתי צפונה, ירדתי עד לרגלי הגבעה ושוב התחלתי עולה על גבעה אחרת. עתה הבחנתי בסימני ישוב. האוזן קלטה קריאות בעברית, הופיע אוהל, ואחריו צריף עטוף ענני חול—הננו בבית! נסתבר, שבצאתי מחורשת קבוץ השומר הצעיר פניתי לצד הגבעה המיושבת היום על ידי חברי כפר הגלה, — אז היתה גבעת־חול שוממה — וממנה הגעתי, בסיבוב רחב למדי הביתה.

גם את הדרך לעבודת הייבוש לא מצאנו תמיד בנקל. מן הגבעה שלנו היינו יורדים דרומה, לאורך הגבעה השכנה (חגלה), וממשיכים באותו כיוון בתוך המישור. נקודת אחיזה יחידה להליכה נכונה שימש לנו עץ ערער — הוא חי וקיים עד היום, — אך ממנו והלאה לא היה שום סימן־היכר לכיוון, וכל יום היינו מגיעים למקום אחר בנחל אלכסנדר, אשר לא נראה אלא כשעומדים על גדותיו. השם ואדי היה רק סמלי. לאמיתו של הדבר לא היה לו לנחל שום אפיק קבוע. חורף אחד עבר פה, חורף שני שם. באביב נראו שטחי ביצה רחבים ובתוכו זוחל לאטו זרם חלש של

מי הנחל, עד שנעלמו כליל בחודשי הקיץ. בביצות הואדי היו מקננים מיליוני יתושים ומסכנים את בריאות תושבי הסביבה, ערבים ויהודים כאחד.

זמן קצר אחר עליתנו על הקרקע התחילה הקרן הקימת ליבש את כל הביצות האלה, על ידי חפירת תעלה משופעת לצד הים, וממנה ערוצים לצדדים. חפירת העלה זו — היא משמשת עד היום אפיק לנחל — נמסרה בקבלנות לגופים המתיישבים או עתידים להתיישב.

הימים — שלהי קיץ והאדמה קשה מאד. במקום טוריה או את־חפירה נאלצנו להשתמש במכוש וההתקדמות היתה אטית מאד. כדי להחיש את העבודה החליטו המהנדסים להסתייע בחלקים מסוימים מהאפיק הטבעי של הנחל, לנקותם מסבכי העשבים שעלו בו ומשכבות הבוץ שדבקו בהם, למען יוכלו המים לזרום בלא מעצורים. וכיוון שלא יכלו לחכות עד שיחרבו אפיקי הנחל נאלצנו לעשות את המלאכה בעוד המים עומדים בתוך הואדי.

חיפשו ובחרו מבין החופרים את המתאימים ביותר לעבודה בתוך מים. „מתאימים" משמע: אנשים היודעים לשחות ולעבוד בבת אחת. אח"כ נתברר, שברוב המקומות אין כלל אפשרות לעבוד מתוך שחיה מחמת הבוץ, הענפים וסבכי־הצמחים שמילאו את הואדי והפריעו בעד השחיה במים. עמדנו, איפוא, עד לצואר בבוץ ובידים ריקות, בלי כלי־עבודה ודולים מתוכו כל מה שניתן לדלות ולהוציא. ואם את קירות הואדי לא הצלחנו לנקות, השתדלנו לסלק לפחות את המכשולים שבמרכזו. ומשהתחילו המים לזרום, אחרי יומיים או שלשה ימים של עבודה מאומצת מאד, היו גורפים אהריהם בכוח עצמם משא כבד של בוץ ועשבים ומשלימים ביתר הצלחה את העבודה שהתחלנוה. ימים אלה לא יישכחו מזכרון ההברים שעבדו בואדי. מדי פעם בפעם היה מישהו מאתנו קורא לעזרת חברו כי לבדו לא עצר כוח להיחלץ מסבכי השיחים, שנכנס לתוכם עקב פעולת הניקוי. נחשים ודגים למיניהם היו מתפתלים בין הרגלים ושמש לוהטת היתה קופחת על הראש. אך בו בזמן היו בהונות הרגלים העומדות במים עמוקים קופאות מקור.

כה ייבשנו את ביצות ואדי חוארית. לא בבת אחת נעשתה המלאכה, אך משנסתיימה ידענו — הדברנו את הקדחת.

א. נ ה ר י

לילה בואדי

עשרה היינו, בודדים ומבודדים בין גבעות חול וביצות. ממערב לנו, מהלך שעתים לערך, ישבו הכובשים הראשונים, כעשרים במספר, חברי ארגון ויתקין, וממזרח לנו, שמונת החברים בקבוץ השומר הצעיר (עין החורש) השכן — שלושים ושמונה עד ארבעים בחורים יהודים מפוזרים על פני שטח של כשלושים אלף דונם שממה וביצה. רק פה ושם נראו עדרי גמלים רועים, עשבי ביצה, גבעות־חול ומעבר לגבולנו — החורש הערבי, ההולך אחרי מחרשת־עץ, מעשה ידיו, רתומה לגמל או לחמור.

והסביבה, מוניטין יצאו לה כמסוכנת ביותר. לעתים קרובות תראה כאן עדבי ורובה תלוי לו על הכתף. הערבים מבקשים להראות לנו את נחת זרועם, להוכיח כי הם שליטי הואדי. אך המשטרה מוקירה את רגליה מסביבת הביצות. לולא הגבנו בצורה נמרצת היו „סוחבים" ממש את שני הצריפים וכל אשר בהם. כל מרחבי הואדי העצומים היו פתוחים להם לרעיית עדריהם, אף על פי כן שלחו אותם דווקא אל בין צריפינו השניים, או הוליכו אותם אל ערוגת הירק, ראשית גן הירקות של משקנו הצעיר.

כמובן שהיו גם מכות ותגרות ידים ולאחר כך — משא־ומתן דיפלומטי עם הכפר.

ערב אחד, מקץ חדשיים להתאחזותנו באדמת הואדי, ישבנו בחדר האוכל שלנו, צריף קטן עשוי פח, ושוחחנו על סכויי העבודה בסביבה. פתאום נשמעו יריות וכדור נקב את גג הפח. קפצנו ממקומותינו, כבינו את האור ומהרנו החוצה. חמשה

מאתנו עברו לצריפנו השני, אף הוא עשוי פח, אך מוגן ע"י קיר ביטון מבפנים, בגובה של קומת אדם, והשתטחו על הארץ. חמשה האחרים הסתדרו במקומות קבועים מכבר, שהוכנו למקרים כאלה, והשיבו אש. ההגבה המידית והנמרצת עשתה כנראה רושם על המתקיפים, והיריות נדמו ולא חזרו עוד.

בדקנו את החורשה בזהירות ובקפדנות וחזרנו לעמדותינו. משעברו שעתים והשקט לא הופרע, השארנו שני חברים בעמדת השמירה והאחרים שכבו לישון. אך בטרם נרדמנו הופיעו השומרים והודיעונו: מכונית מתקרבת דרך הואדי! הופתענו מאד. בלילה אין מתנועעים בואדי, לא ברגל ולא ברכב. זו הפעם הראשונה, מאז בואנו הנה, אנו רואים מכונית נוסעת בלילה בואדי. והמכונית מתקרבת... מחשבה עברה במוחנו: זו מכונית המשטרה מתול־כרם. שמעו שם, או הודיעו להם, על היריות שנפלו והנה הם באים לחפש נשק בלתי־חוקי. נרעדנו. לבקור כזה לא היינו מוכנים עדיין.

המכונית מתקרבת והולכת, הנה היא עומדת לפני השער. בלית ברירה הלכנו לקראתה, ובראש ההולכים אחד השומרים.

„מי שם?" — קורא השומר בקול רם. — „יהודים!" — נשמעה התשובה.

הוקל ללב, אולם הפליאה גדלה עוד יותר: איזה יהודים מעיזים לבוא אלינו לעת לילה? אך מיד נפתרה החידה: הטרקטור שלנו, החדש, הגיע רכוב על מכונית משא, שחתרה תוך אימוץ כל כוחותיה דרך החולות העמוקים, עדי בואה לשערנו.

הצריך עוד לספר מה רבתה השמחה? והרי השמחה כפולה היתה: על המשטרה יצא באה ועל הטרקטור הנכסף שהופיע במועדו, חודש ימים לפני עונת הגשמים, לחריש ראשון של אדמת־הבור. שככה ההתרגשות, נשכחו היריות, הותקן מיד גשר ארעי להורדת הטרקטור מהמכונית, וחיים, הטרקטוריסט החדש, הגיעו מיד והקיף את המחנה שתי הקפות.

ועד היום טרם הוברר, מנין הופיע לפתע בקבוק־היין...

פרנסו קליין

משק, עבודה וחברה

בראש השנה התחלנו בבירורים לעיבוד התכנית המשקית ותכנית העבודה, בעזרת הח' שמחוני מעין־חרוד.

וזו תכנית הזריעה לתבואות חורף:

250 ד' חצירים ו־100 ד' חיטה על אדמת הפלחה הכבדה; 100 ד' שעורה, 30 ד' שבולת שועל, 25 ד' גן־ירקות ותפוחי־אדמה על שטח המטעים, שאינו מוכשר השנה לנטיעה. חרישת הפלחה נגמרת והולכת. הזרעים כבר הגיעו ובעוד שבוע נצא לזרוע, בדרך נס השגנו מכונת זריעה לשימוש השנה, בלי שנוציא כסף. עוסקים בסידור המשתלה. עד עכשיו נזרעו 6 ארגזים גדולים ומספר ארגזים קטנים עצי סרק ועצי נוי. כבר קנינו לימון מתוק למנבטה ויסודרו 25000 עציצים. השטח המוכשר לנטיעה יינטע באביב. הוא נאמד ב־75 — 70 דונם. המשתלה מתפתחת יפה ומבטיחה רבות.

הרפת: הזמנו מומחים מעין חרוד ומתחנות הנסיונות של הסוכנות לדיון משותף בקביעת תכנית הרפת. אחר־כך ניגש לבנין הרפת הראשונה. היום הגיעה הפרה הראשונה.

הבאר: נגמרה הקדיחה והוכנס הפילטר. אומדים את כמות המים ב־70 — 60 מ"ע. עתה התחלנו בחפירה וביציקה בעומק של 10 מטר עד מי תהום. המים טובים מאד. עד לסידור האינסטלציה החשמלית אנו שואבים מים, ובקושי רב, במשאבת יד. את המנוע והמשאבה הזמנו מחו"ל. המחסור במים גורם קשיים רבים.

הטרקטור: עובד בחרישת הפלחה שלנו. אחרי כן יעבוד בשטח המטעים.

הרכוש: עד כה הוקמו שלושה צריפי דיור ובהם 7 חדרים וחדר־אוכל המשמש גם כחדר קריאה, מחסן ב' וכו'. גם לפטיפון פינה בו. מלבדם יש לנו

מטבח מרווח, צריף למאפיה, מקלחת, אורווה, סככה לטרקטור ומכונות חקלאיות. הנקודה כבר עושה רושם של ישוב ועלינו למצוא לה שם.

ה מ צ ב ב ע ב ו ד ה : 30 איש בנקודה. 10 עובדים בייבוש הואדי ומשתכרים בממוצע 4 לא"י ליום ; 2 אנשים עובדים בקידוח באר בסביבה בשכר יומי של 300 מא"י. 3 אנשים עסוקים בחפירת הבאר שלנו ויציקתה ; 2 חברות עובדות בסידור המשתלה, 1 עגלון, 1 חצרן, 1 גומר את הגגרות לצריפים והמשתלה ; 2 עובדים בחרישה בטרקטור — סה"כ 23 איש. בעבודות שירות עובדים 2½ אנשים במטבח 2, במחסן הבגדים וכביסה 1, במאפיה ½, בהספקת המים 1.

המצב הכלכלי טוב. הפלוגה הפרישה את עודף ההכנסות על ההוצאות להשקעות חקלאיות שונות, כגון רכישת מחרשה אוטומטית לטרקטור, מחרשות קטנות וכו'.

ב ש ט ח ה ח ב ר ת י : הונח יסוד חברתי בריא, אשר אם לא ייפגם על ידי קוניוקטורות אוביקטיביות נמשיך לבנות הוי חיים בריא ע"י העברת הקבוץ כולו לואדי. פעולתנו בואדי חוארית משמשת כעת כוח דוחף ומדרבן לכל מאווייו ושאיפותיו של הקבוץ. ההתלכדות סביב המגמה האחת — ב נ י ן ה מ ש ק — שמה פה מעצור לגילויים אנוכיים של הפרט, אשר כה בלטו בזמן האחרון בקבוצנו לפני העליה, והעבודה נמשכת והולכת. כוחות חדשים עולים על רקע ההוי החברתי החדש ומשמשים מנוף להרמת קרנו של הקבוץ לקראת ריכוזו בהתישבות, אם ידע להתגבר על המשבר הקשה והרציני השורר בו כיום.

ב ש ט ח ה ת ר ב ו ת : נעשים מאמצים להפעלת החברים וליצור חיים חברתיים אינטנסיביים על ידי פעולה עצמית, עד כמה שאפשר לעשותה במקום. נבחרה ועדת תרבות ועובדה תכנית פעולה. בתכנית : א. שעורי עברית בשלש כיתות לחברים מהעליה האחרונה אשר טרם רכשו להם את השפה ומתקדמים בקריאה ובכתיבה. ב. הקראת העתון בכל ערב. ג. הקראת מאמרים חשובים מדי פעם. ד. שיחות על נושאים פוליטיים. ה. חוג לשאלות תנועת הפועלים בארץ.

27 באוקטובר 1932 (מתוך „מכתב לחברינו בכל אתר ואתר")

שתילים

מפעל הנטיעות הראשון היתה ה מ ש ת ל ה. היה בולמוס של נטיעות בארץ והכנת השתילים נחשבה אז לענף מכניס.

התחלנו במעט ידיעה ובהרבה העזה. המשתלה היא ענף מסועף מאד ודורשת נסיון רב, ידיעת הקרקע וידיעת השוק. אנחנו לקינו בכל. שנתיים משק הפועלות — זו היתה כל ההכשרה המקצועית. גם את אקלימו של עמק חפר טרם הספקנו להכיר. והעיקר — מים טרם היו במקום. היתה באר, אך המשאבה לא הותקנה עדיין. והיינו מביאים יום יום מים מעין החורש ומהבאר הערבית בביצה. אחר כך הותקנה משאבת־יד שהפיקה חמשה ממ"ע לשעה. מהכמות הזו הופרשו גם פחים אחדים להרוות צמאונם של השתילים הרכים. יום יום חרדתי : היבוא „בראשית" עם ארבעת פחי המים ?

לימים שוכללה הטכניקה של הפקת המים. חמש חביות הותקנו על הבאר וצנור ארעי הוליך את זרם המים למשתלה. יום אחד אני פותחת את הברז והוא יבש כצחיח סלע. אני עולה לבאר :

— היכן המים ?

— שובי למטה, אני פותח מיד.

שבתי, פתחתי את הברז ולבי דופק בחזקה. אף טיפה אחת אינה יוצאת מחוכו. שוב עליתי בחולות לבאר.

— השתילים נשרפים, היכן המים ?

— לא הספקנו, כנראה, להגיע. רדי בחזרה ואל תדאגי.

שוב שרכתי רגלי עד לגבול הביצה וכל עצמותי רועדות. ושוב פתחתי ושוב אין. הפעם לא הלכתי לבאר, רצתי.

— היכן הוא, האחראי למים ? — איננו ! משיבים לי, זה עתה נסע לחדרה.

בקושי הגעתי עד למאפיה. לא יכולתי להתאפק עוד. ישבתי על המפתן ופרצתי בבכי מר וקולני. חשתי — עולמי נחרב.

*

מקומה הראשון של המשתלה היה על גבול הביצה, בתחום הברוזיה של היום. השטח היה מפולש לכל הצדדים, מפגש לרוחות, ללא מחיצת־מגן כלשהי.

בשנים ההן היו סופות החול פוקדות אותנו לעתים קרובות. הכל היה חשוף ופתוח לצד מערב וכל רוח מצויה היתה מביאה את חול הים הנודד בכנפיה. פתאום, באמצע היום, נשבה הרוח ונחשולי חול נתערבלו באויר וכיסו את עין השתילים. ועליך לעמוד אחר כך, לחפור בחול ולנקות כל נטע ונטע, טרם יספיקו גרגירי החול לשרפו. פחד החול הנודד הדריך את המנוחה ביום ואת השינה בלילה. אך נשמעה שריקת הרוח, אם ביום ואם בלילה, ומיד אצתי למטה לכסות את המנבטות, שמא ייפגעו השתילים הרכים. אף־על־פי־כן קמנו בוקר לא עבות אחד, ירדנו למשתלה והשטח כולו — תכריך של חול צהוב. אף ראש שתיל אחד לא ייראה. עוד אתמול, עם שקיעה, היו השתילים ירוקים, נקיים, נושמים ועתה — חרוכים, שרופים, קבר שיחים...

צער גידול שתילים במים הניתנים במשורה, במקום חשוף לרוחות ולחולות, באקלים לא בדוק, בידי משתלנית לא מנוסה — מי ידע להשיחו ?

*

ימים אחדים לאחר רצח ארלזורוב הוחלט לנטוע את העיגול הנושא את שמו עליו. משום־מה רצו דוקא בעצי פיקוס. ונסעתי לקנותם. דרושים היו 24 שתילים, ובמשק הפועלות בחדרה לא נמצא המספר המלא. המשכתי ונסעתי לפתח תקוה. בכיסי היו 3 לירות שהוקצבו לקנייה, אך פה נתברר שמחירם 5 לא"י לפחות. היכן אקח את היתרה? והזמן דוחק. מחר יום השתילה, יבואו אורחים מהמוסדות ואין לדחות. עוד אני חוככת בדעתי, היכן להשיג את ההפרש נודע לי, שנוסיו מרצה הערב במושבה. הוקל ללב. מצאתיו בערב, שילמתי את מלוא הסכום וארזתי את השתילים.

למחרת בבוקר יצאתי במכונית לראש־אל־עין ומשם אמרתי לנסוע ברכבת לחדרה. בדרך לתחנה מתקלקלת המכונית. אני חוזרת עצבנית ואחוזת פחד למושבה; אם אאחר, חלילה, את הרכבת תבוטל הנטיעה ואעטה כלימה על המשק... מחפשים ומצליחים למצוא מכונית משא אחרת, יוצאים לרכבת ושוב — קלקול. כאילו נדבק האסון לעקבי. חרדתי גוברת. רק לא לאחר, לא לאחר... המכונית השלישית מביאתני לתחנה זמן מועט לפני צאת הרכבת. ניצחתי!

לפי המדובר צריכה עגלה להכות לי ליד תחנת חדרה. אך אין סימן לה, לא עגלה ולא סוסים. אני מעמיסה את עשרים וארבעה השתילים על שכמי ויוצאת ברגל לואדי.

*

את שתילי היבלית למדשא הראשון הבאנו מחדרה. הפעם ניתן לי החמור לעזרה. יצאנו, איפוא, אני והחמור, להביא שתילים ראשונים להדשיא את חולות גבעת חיים. עד שמצאתי במושבה מקום מתאים לקחת ממנו שתילים, עד שהוצאתי את שתילי היבלית והעמסתים על החמור החשיך עלינו היום. והדרך־לא־דרך ולא־שביל. שממה צהובה עטויה כולה בחשכה. העין אינה מבחינה דבר. הרגלים, הן בלבד נעות על אחריות עצמן. וכשנכנסנו סוף־סוף לשערי המחנה, כבר היתה השעה עשר ומעלה.

כארבע שעות הלכנו מחדרה לואדי.

*

ליד „עיגול ארלזורוב" ישנה חורשת אורן קטנה ונאה. כולנו נהגים לראותה, זיותר מכולנו — פעוטינו. אך חורשה חמודה זו כל עצם קיומה טעות ומשגה. אילו היו עניני המשתלה מתנהלים כסדרם וכתיקונם, ספק אם חורשה זו היתה באה לעולם. במשתלה נצטברו שתילי אורן רבים שלא יכולנו להיפטר מהם. טעינו כנראה

בחישובי השוק ולא נמצא להם קונה. ביאושנו כי רב החלטנו לשתול חדשה. תכנית הנקודה טרם היתה אז. והמקום מגודל עשבים גבוהים וסבוכים. הבאנו אלונקה עמוסה שתילים ותקענו אותם בין העשבים. מים לא ניתן להם וגם האדמה לא עובדה כראוי. וכה זכינו בחורשת האורן!

*

משתלתנו מילאה תפקיד ניכר בנטיעות שניטעו בעמק חפר. חלק גדול ממטעי הסביבה ממשתלתנו באו. שתילי כפר ויתקין, חבת ציון, אלישיב — ידינו גידלו אותם וחברינו הרכיבו אותם.

משתלתנו נוצרה מלכתחילה לסיפוק צרכי השוק. התמורות שעברו על הענף הזה אפייניות לתמורות שעברו על ענף המטעים בארץ כולה. תחילה גידלנו עצי חורשה. 40 אלף ברושים, 10 אלפים נטעי אורן וכיו"ב. אחריהם באה עונת ההדרים ולאחרונה — שתילי נוי.

מלחמת העולם שהשמידה כה הרבה מנוי העולם, שמה קץ גם לשתילי הנוי שלנו.

סימה ליברמן

חיפה או חדרה?

(שיחה משותפת של הפלוגה בחדרה והגרעין בואדי)

א—י: הנני מציג לדיון את השאלה, אם לקבל עבודות נוספות בעיר או לעשות צעד מכריע ולהעביר את הפלוגה החיפאית לחדרה.

י—ק: על שאלת ההעברה יש לדון לא רק מבחינת העבודה בחיפה אלא גם מבחינת המחסור באנשים המסוגלים לרכז את העניינים בחדרה ובואדי. מנקודת ראייה זו הרינו מציע להעתיק את חברי חיפה למושבה.

מ—ר: מאז שחדלנו להיות „ירוקים" במושבה איננו סובלים מחוסר עבודה. להיפך, אנו סובלים מחוסר אנשים. אפילו בימי הוסר עבודה במושבה, בין הקטיף והנטיעה, היה אצלנו מחסור באנשים. לא אחת נמנענו מלקבל עבודות בגין בחדרה מחוסר איש לריכוז העבודה. מאזנה של חדרה מראה הכנסות בגובה של 180 לא"י לחודש. השירות הנפרד בשלש פלוגות עולה ביוקר. הצלחנו להכניס בחורות לעבודות מכניסות. הנדודים הורסים את הקיבוץ מבחינה חברתית.

ר—ן: לא חדרנו לעבודות מקצועיות מחוסר אנשים. אחר מו"מ ארוך אנו עומדים לקבל עבודת בנין אחראית מאד — הקמת בריכת המים. אולם בלי אנשי חיפה לא נוכל לבצעה. גם לענפי עבודה אחרים אפשר לחדור. הסביבה אף היא נותנת סיכויים לעבודה.

צ—א: אף המצב בואדי מחייב הגדלת הקבוצה. פיגרנו מחוסר ידים עובדות.

ר—ה: אמנם, העבודה בחיפה מחזקת ברווחיה את חדרה והואדי, אולם הניתוק יוצר מצב חברתי שאין לשאתו עוד.

י—ע: ההעברה לחדרה תערער את המאזן הכספי. לפני כל החלטה יש להבטיח את איזון ההוצאות. אולי מוטב להעביר רק חלק מהפלוגה?

מ—ל: אם נסיון, הרי רק בשלמותו.

י—ל: הקבוץ שקוע היום בגרעון של אלף לא"י. ההעברה עלולה להגדילו. המצב הכלכלי של הקבוץ מחייב הגדלת הפלוגה החיפאית ולא חיסולה.

צ—י: אנו מקווים, כי כבר בתקופה הקרובה ישלמו רוב הענפים, מלבד הפרדס, בהכנסותיהם את ימי העבודה שהשקענו בהם.

ד—ה: אנשי חדרה אינם חודרים להבנת צרכי המשק. יש עבודות הכרחיות ואנו דוחים אותן מחוסר ידים. השנה יש אפשרות להשתרש במושבה, לכן על הקבוץ לעשות את המאמץ הדרוש. המצב החברתי בקבוץ הוא רציני מאד, עד כי אינני יודעת עוד מהו הקבוץ היום. לטובת הקבוץ כולו יש למהר בהעברה.

י—ל: איני רואה אפשרות כספית לביטול הפלוגה בחיפה מיד. אנו

משקיעים ימי עבודה רבים במשק על חשבון הכנסות בעתיד, לכן אסור לוותר על ההכנסות השוטפות מחיפה. הקשיים הנובעים מהפיזור הם המורים מאד, אעפ"כ אין לבטל מיד את חיפה כמקור קיום. עבודות מכניסות תהיינה גם בחדרה, אך הדאגה היא למאזן.

מרדכי גרינברג ז"ל: רגשות לחוד ובחינת ענינים לחוד. מצב העבודה בענפי המשק ישתנה בעוד זמן קצר לטובה. נצא מהמצוקה. מעיקים בעית עתידו של הקבוץ והסבך החברתי שהוא נתון בו. אני מפקפק, אם מספר האנשים הנוכחי בקבוץ דיו לבניית משק. מכאן מסקנות. העברת הפלוגה החיפאית בה בלבד אין פתרון לא לבעיות המשקיות ולא למצב החברותי.

צ—י: יש לרכז בואדי מספר מכסימלי של אנשים, בחינת ההעברה אינה יכולה להיות נידונה רק מתוך אספקלריה של חוסר אנשים. למחסור באנשים יש פתרון אחר — קליטת עליה.

ס—ה: גם השתלטות הגרמנית בחדרה מחייבת את העתקת הפלוגה מחיפה.

ר—ס: מחמת החלוקה לשלוש פלוגות נוצר מצב שאת מחצית חברי הקבוץ אינני מכיר. מצב כזה יש לחסלו. אפשר, אולי, לשלוח אחר־כך פלוגת עבודה זמנית לחיפה. אבל את הפלוגה הקבועה הכרה להסל.

א—י: אילו העברנו את הקבוץ בשלמותו לא היינו יכולים לעבור בשלום את החדשים הראשונים להיותנו במושבה. למזלנו היתה לנו קבוצה בחיפה שיכולנו להיעזר בה. מסכים לנסיון של העברה, מתוך בטחון שלא יצליח. אילו הייתי הגזבר לא הייתי נוטל על עצמי אחריות כספית לאיזון התקציב, בלי העבודה בחיפה.

י—ל: למרות הקשיים, מוכרחים כנראה לעשות את הנתוח הזה.

י—ע: כל הבנין הכלכלי של הקבוץ עלול ליהרס. לפני ההחלטה דרושה בדיקה מפורטת של המאזן ע"י הועדה הכלכלית.

החלטה: מאשרים באופן עקרוני את העברת הפלוגה מחיפה. דרכי הביצוע ייבדקו על־ידי הועדה הכלכלית.

על רקע החול והחילפה — מטע ראשון

יום שכולו אושר

אנשי הואדי קדחו. הקדחת היתה מנת גורל, ואיש לא נמלט ממנה. אותם החברים אשר מטעמי בריאות נאסר עליהם להסתכן בקדחת הוסיפו לשבת בחדרה. כמה קנאנו בחבריגו אשר בואדי, המאושרים, שזכו להגיע למטרה!

בוקר בוקר היו אחדים מאתנו יוצאים לעבודה בואדי. עבדנו מי במטבח ומי במכבסה, ולעת ערב חזרנו למושבה. עתים נסענו בעגלה ועתים הלכנו ברגל; מי ששיחק לו מזלו השיג חמור. אפילו בעלי החלומות שבינינו לא חלמו עדיין על כביש. ההליכה בחול העמוק היתה קשה ומיגעת. אף על פי כן אהבתי את הדרך ואת ההליכה בה, באויר הצח של בוקר עולה ובאורם הרך של דמדומי ערב.

מדי שבת היו יושבי הואדי יוצאים לבקר אצל שרידי הפלוגה בחדרה, ואילו יושבי חדרה היו הולכים לראות מה בואדי. בדרך היו נפגשים, כשתי תהלוכות הבאות מכיוונים מנוגדים. ומשנפגשו שמחו, צחקו, השיחו בחפזון זה לזה את החדשות בשתי הנקודות־האחיות ואחר כך המשיכו כל אחד בדרכו. הזמנים לא היו אז שקטים ביותר. בלי נשק לא יצא אדם לדרך לבדו, וביחוד לא בערבים. תכפו הסכסוכים עם השבנים וכל בוקר היינו מצפים בקוצר רוח לידיעות מפי החבר הראשון שהיה בא מן הואדי; לרוב היה זה האיש שזכה אותו יום להיות רוכב על החמור.

בוקר אחד הלכתי לצרכניה במושבה. אך נכנסתי שאלני המוכר ללא כל הקדמה: „הגידי, מי זה התאבד אצלכם הלילה?". נחרדתי עד לעומק לבי, אך על ידי עמדה אמי, — למזלי לא הבינה עברית — ונאלצתי להתגבר על התרגשותי. עניתי בשקט ובבטחון: „אתה כנראה טועה". בשובי הביתה נודע לי, כי אוסקר איננו...

שבת אחת הלכתי לואדי בלוויית חברים אחדים. כולנו היינו עליזים־מתרוננים ושרויים במצב רוח מרומם. אולם כאן, בואדי חיכתה לנו הידיעה המרעידה על רציחת אדלזורוב. בצאתנו מחדרה לא ידענו על האסון ולא כלום.

ברבות הימים קצרה סבלנותנו; לא יכולנו להוסיף ולשבת בחדרה בעוד שבואדי הכל משגשג ומתפתח. כל החיים מרוכזים בואדי, שם רוב השיחות, שם מחליטים על כל מעשה משקי, על כל קניה וכל בניה, ואנו מחוץ לכל אפשרות של השפעה והכרעה. מדי בואנו לואדי הרגשנו את עצמנו כאורחים, כמעט תלושים מהחיים הממשיים, לא כאזרחים שוים. אך לא היתה כל ברירה בידנו, אי־אפשר היה להעביר את הילדים ואת החברות החולות, טרם הושלם הבנין הראשון.

והיום הגדול, אם כי בושש מאד, בא! בואדי הוקם הבנין הראשון! מעתה נוכל גם אנו לחיות שם, מבלי להסתכן בקדחת. הוחלט איפוא כי נעבור לגמרי, עם ילדינו וכל רכושנו. חוסלה הנקודה בחדרה!

יום שכולו אושר היה לנו היום ההוא. את הילדים הושבנו במכוניות, כל ילד בזרועות אמו או מטפלתו. את המטלטלין המעטים העבירו בעגלות. החברים בואדי ערכו לנו קבלת פנים חמה ולבבית, אשר הוסיפה על הרגשת האושר שאפפה את כולנו. היתה רוח אחרת עלינו, אוירה של בית ושל יצירה. לאחר שנים של נדודים וחיי חברה מפוצלים, נתלכדנו שוב והיינו לאחד — גוף חברתי אחד, הבונה את ביתו, לו ולבאים אחריו.

מרים פרוינד

הברית

זכרונותי הראשונים מתחילים בגיל שלוש. הקבוץ מנה אז כמה עשרות חברים בלבד. כל היום הייתי מצפה לעת שובם בערב מן העבודה. היו חוזרים מלוכלכים, אל; מסיד ואלה מזפת, וכלי עבודתם עמם: פטישים, מעדרים, מריצות וכיוצא בהם. ואני, בבגדים לבנים, הייתי רץ לקראתם, עובר מיד ליד, והנה גם המריצה הנכספת — זו עגלת הילדים שלנו — והרי אני רץ, טס — אין מאושר ממני!

חברת ילדים טרם היתה לנו ומשק טרם קם. רק הכלב „שומר", שאימצוהו החברים,

וחתולים רזים אחדים ששוטטו במחנה — אלה היו „בהמות־הבית" שלנו. אך לעומתם היה לנו ים, ובקיץ היינו מתרחצים בו ומשחקים בגליו השובבים. בחורף היינו הולכים לשמוע לרעש הגלים ולראות את הים בזעפו. עוד פינות חמד היו לנו: חצר המנזר, בית הקברות הצבאי בקרבת המקום, אשר פרחיו היפים משכוני אליו. אולם, דומני, שטוב יותר מבכל מקום אחר הרגשתי את עצמי בסנדלריה שלנו. הסנדלר שלנו היה ידידי הטוב ביותר, הוא הראשון שנתן לידי פטיש, מסמר וקרש. היה לי שם מקום קבוע, על הכסא ממולו, שני פטישים הלמו, שני סנדלרים בקבוץ: אני והוא!

והנה החליט הקבוץ לעזוב את העיר ולעבור לחדרה, קרוב למקום התישבותנו בואדי חוארית שבעמק חפר. צר לנו לעזוב הכל. אבל מישהו מן החברים מספר, ששם יבנו לנו ארמון תמורת הצריף הדולף שלנו. תיארתי לי ארמון נהדר, ומה נכספתי לראותו! הגיע יום העקירה. התכונה רבה, כי בינתים נוספו לקבוץ תינוקות, מטפלות ואמהות — ואנו יוצאים ברכוש גדול! אך מה לי כל אלה — אני נוסע ברכבת בפעם הראשונה בחיי, אני נוסע רחוק־רחוק, אני נוסע לחדרה, ושם יש לנו „ארמון", ארמון כאשר לא היה עוד כמוהו.

הגענו. החברים מורידים אותנו מן האוטובוס. „באו הילדים" — הם קוראים בשמחה. אני מביט סביבי ואכזבה אוכלת את לבי! אותם הצריפים והאהלים שהיו בחיפה ועוד צריף נוסף. „והארמון, היכן הארמון?" מיואש איני זז ממקומי. מכניסים אותי לצריף המיועד לנו, הילדים. האמנם היה הוא „ארמון" בהשוואה לצריפנו בחיפה? אני רק זאת אזכור: עלית הגג אשר ל„ארמוננו" שימשה מקלט־חולדות שהציק לנו בלילות והבהילו אותנו משנתנו, עד כדי כך שבאחד הלילות ברח אחד הילדים לחדר הוריו. משגיסה בבוקר המטפלת ולא מצאתהו שם התעלפה מהתרגשות.

הורינו כבר היו בגבעת חיים, אך אנחנו עוד המשכנו לדור בחדרה והיינו מצפים בכליון עינים לעבור למשק. והשעה הנכספת הנה הגיעה. יום אחד באו אוטומובילים והסיעו אותנו ואת הזקנים, על רכושנו וכל אשר לנו, למשק. נתגלה לעיני שדה־חול מוקף חורשה, צריפים ואהלים, ובאמצע התרומם מגדל־המים, מגדל בעל שלוש קומות, רם ונישא. מגדל זה כבש את דמיוני. הוא נראה בעיני כבנין הגבוה בעולם כולו והוא שלנו! ואם גם כלאו אותנו בחדרים שעה מעטה אחרי שקיעת השמש, מחמת היתושים נושאי הקדחת שהפילו קרבנות בכל לילה, לא נגרע מקסם המקום בעינינו. לעומת זאת היתה הישיבה בצריף בערבי שרב קשה ללא נשוא. קינאנו בחברים שטיילו בחוץ, רצינו אפילו לחלות בקדחת ובלבד שנהיה בחוץ. ומשהסתכלנו מבעד לחלון הצריף שלנו היה מבטנו נופל על מגדל המים שלנו ורואה שם חבר עומד, מרים דגל מעלה־מטה, הוא „מאותת", ראשו בשמים ורגליו על המגדל, על מגדל המים שלנו, מגדל־האור. כך כרתנו את בריתנו עם גבעת־חיים שלנו.

יובל

מקץ שנה וחצי

הקבוץ מונה 154 נפש, מהם 70 חברים, 58 חברות ו־16 ילדים. 4 חברים נמצאים בחו"ל. חלוקת החברים לפי הותק: 15 נמצאים 9 שנים בארץ, 34 ח' — 5 שנים, 15 ח' — 3 שנים, 20 ח' — 2 שנים, 34 — שנה אחת; 3 ח' נולדו בארץ, 2 גדלו בארץ.

השיכון: בנין בטון אחד של 4 חדרים, 15 צריפים המכילים 28 חברים, בית ילדים בן 4 חדרים; חדר אוכל חדש, חדרי שירות, מטבח ומחסן עשויים בלוקים וחדר אוכל ישן. כל החברים דרים בצריפים, הצפיפות רבה.

קרקע: השטח — 750 ד', המתחלק ל־460 ד' אדמת שלחין ו־290 ד' אדמת מטעים. מאדמה זו מיועדים 50 ד' לבנין הנקודה.

מים: ישנה באר אחת המפיקה כ־6 מ"מ לשעה ובריכת מים המכילה 75 ממ"ע.

המשק: חלקת פרדס על 60 ד'. העצים טרם הורכבו. 15 ד' תלתן, 25 ד' גן ירק, 5 ד' משתלה, רפת ובה 4 פרות מעורבות, אורוה ובה 7 בהמות עבודה.

(מתוך תזכיר למוסדות, דצמבר 1933)

על סדן היצירה ההתישבותית

תהליך התישבותנו היה הגורם העיקרי לתהליך התלכדותנו כחברה. הצטרפותן של הקבוצות העיקריות, אחרי הפילוג בחיפה, חלה בשנות 30—1931. בטרם הספקנו לחיות יחד תקופה ארוכה נתחלקנו לשלש שלוחות. האוירה בקבוצנו בחיפה נעשתה קשה לקליטה מחמת גורמים אובּיקטיביים: א) הפיצול החברתי ע"י החלוקה לשלשה גופים וחוסר מרכז אחד לקליטה; ב) „האוירה" של בעלי מקצוע בבנין, בתקופת עלית קצב הבניה בחיפה וקשייהם של ה„חלוצים", העולים החדשים, בכניסה לעבודה זו; ג) סימני בסיגה מרעיון ההתישבות, שנתגלו אצל מספר חברים ותיקים.

כל הגורמים הללו יצרו אוירה מסוכנת שחייבה אותנו לרכז את העולים סביב המפעל ההתישבותי. ואכן, ההעברה מחיפה חוללה תמורה חברתית עמוקה. העולים היוו אז את רובו המכריע של הקבוץ והם הועמדו גם בתפקיד המכריע של בנין המפעל ההתישבותי וכל הכרוך בו. עובדה זו העלתה את ערכו העצמי של העולה ועשתה אותו שוה לותיק. על סדן היצירה ההתישבותית נתלכדו הקבוצות השונות לגרעין חברתי מאוחד, בוצרה הרגשת שוויון־הערך אצל כל אחת מהקבוצות הללו והונח היסוד להתמזגות החברתית המלאה במרוצת השנים.

י. גלר

ג ב ע ת - ח י י ם

התישבות הארגונים והקבוצים בעמק חוארית היא מן הפרקים הכאובים בתולדות התישבותנו. ביחוד עצמו המכשולים והתקלות להתישבות קבוצנו, שעמד במשך שמונה שנים על משמרות עבודה רבות בארץ וגעגועיו לאחיזה בקרקע הפכו לו לשאלת קיום.

בימים שחיים ארלוזורוב עמד בראש הסוכנות לא הסתלק אף פעם להושיט לנו את עזרתו האמיצה והמעודדת, אף־על־פי שהמחלקה שלו, המחלקה הפוליטית, היתה עמוסה עבודה ויסורים למכביר. בין ישיבה לישיבה, בין ראיון לראיון התפנה לשיחה אתנו ובשום מסיבה מברעת לא נעדר ולא נמנע מלהביע את עמדתו התקיפה לחלוקת שעל קרקע בשבילנו. לאחר יום עבודה ואף בשעת מחלה קשה, כשהרופאים ציוו עליו שתיקה והתאפקות מכל שיחות, דרש להכניסנו אל מיטתו, שמע והקשיב, ובכוח החיים השופע ממנו עודד והורה דרכים לפעולה.

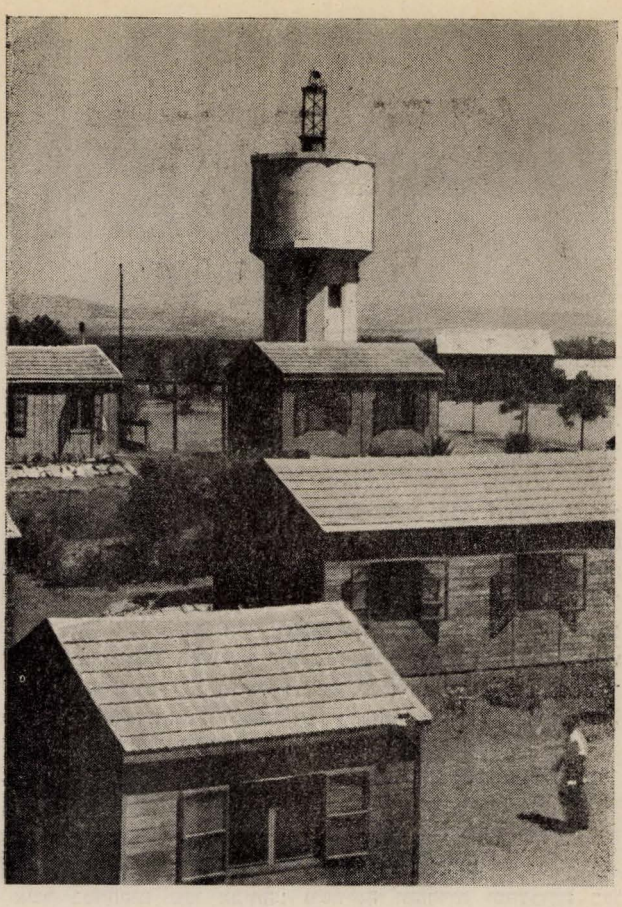
גם לאחר שכבר ישבנו על הקרקע ושוב צפו דאגות תקציב, משא ומתן וכדומה, לא ידע ארלוזורוב מנוחה. בישיבות אחדות נלחם עם צוררי ההתישבות העובדת ולא ידע השלמה.

בעמק חוארית, אשר למען יישב אותו בשלום טרח כל כך, תוקם לו יד.

קדושת שמו נתמזגה עם מפעל השלום והבנין בעמק חוארית ולא ימוש עוד מקרבנו. נקודת הישוב של קבוץ ג' השה"צ המאוחד בואדי חוארית תשא עליה מעתה את שמו: „ג ב ע ת ח י י ם".

י. בן־אהרן

(„דבר", 19 ביוני 1933)

זרקור על ראש המגדל

שנות־אימים

ימים ולילות

אותו בוקר, 19 באפריל, ככל בקרינו היה: רך ורוגע ותכול.
באופק מנגד, בין הרי אפרים הרחוקים, נמוגו ערפלי השחר החיווריניים, כאשר ימוגו יום־יום. חמה של שלהי־אביב בקעה מבין ההרים ואצלה מזוהרה על פניני הטל הנוצצות לאלפיהן בראשי עשבים, הגדלים צפופים וסבוכים לפתחי חדרינו, ופרחי־בר ססגוניים משובצים ביניהם, כעיטורי־נוי חייכניים בשמלתה הירוקה של בת־כפר צעירה.

מעם השדה, הלול והאורוה עולה מנגינת עמל שלוה. כבר רובצות הפרות בהצרותיהן ועגלת התלתן הראשונה נפרקת לאיטה ולסירוגין בין גדרות הלולים ודיר המבכירות. העגלה הרתומה לזוג הפרדות הקטנות כבר משרכת דרכה היגעה בחולות העמוקים שבין „קיר המות" ופרדסי שוויקה ומפתחי המטבח יוצאים פועלי „הדריה" קבוצות־קבוצות, וילקוטי המזון על כתפם ובידם: הקפה השחור עם עוגת הדבש, הביצה עם הקציצה והדג המלוח כתוספת. הטרקטור נושף וגורר אחריו מחרשת דיסקוס מבריקה בקרני שמש. על כר הדשא הירוק־בהיר שבין חדר־האוכל ושלד בית־התרבות צועדת אטית ומתונה חברה צעירה, מבהיקה בצחור־חלוקה, ושתי ידיה, התומכות את מגש־העץ, נושאות ארוחת בוקר לנגועי־הקדחת.

כה החל הבוקר, כאשר יחלו כל בקרינו — רך ורוגע ותכול; בוקר־עמל, בוקר חבירות נאמנה.

*

פתע שונה הכל. טרם שקעה החמה ופני הישוב היו לאחרים.

החברים אשר במרחקים שבו הביתה: משוויקה ומהדריה ומהעבודה בקו ההשמל בסביבות חיפה. מודעה נראתה בפרוזדור חדר האוכל, כתובה במכונת כתיבה והתומה „ועדת בטחון", ובה איסור חמור על יציאה מעבר לתחומי המשק, בלי הודעה מוקדמת לתורן הממונה על ענייני הבטחון. בלילה הוכפלה השמירה. במקום השומרים השניים, הסובבים במחנה משקיעה עד זריחה, הופקדו ארבעה. העבודה במשק צומצמה למשך היומיים הבאים למינימום ההכרחי, היציאה לעבודות חוץ הופסקה כמעט לחלוטין וכל הידים — לביצור המחנה.

רוחה של ועדת הבטחון מרחפת על הכל ושליטה בכל. עשרות חברים הועסקו משך יומיים רצופים בעבודות ביצור בלבד. הושבתו הנגרים וגויסו הטפסנים להתקנת „רוכבים ספרדיים", שצצו מתויילים בכל פרצה בגדר ובכל מעבר־דרכים. ואל עשרות החברים, העובדים יום תמים בביצורים, נצטרפו בשעות שלאחר־העבודה כל החברים האחרים.

*

כישוב של נצורים היינו. ליד המקלחת ובמקומות בולטים אחרים הותקנו עמדות יריה בקומת אדם, עשויות מסגרות עץ ושכבות אדמה בעובי של 40—50 ס"מ לערך, ממלאות אותן באמצע. ובתוך העמדות אשנבים צרים, מוארכים, בגובה החזה, נוחים לתצפיות וטובים להשענת קנה הרובה. על הבריכה הועמד צופה קבוע עם משקפת וליד הטלפון הופקד תורן לכל שעות הלילה. לאורך החורשה נחפרו

תעלות־חיבור עד לעמדות הקיצוניות בפרדס. ליד מגדל המים עמלות עשרות ידים ערב־ערב במילוי שקי־חול למאות ומכוניות או עגלות מסיעות אותם לתעודתם.

נותק הקשר עם הארץ. מכונית המשא שיצאה אותו יום 19 באפריל עם הנובתנו ותנובת משקי הסביבה לתל־אביב, לא חזרה. התחבורה בכביש תול־כרם נפסקה ודרך אחרת טרם נמצאה. עתוני הארץ מודיעים: „ישובי עמק חפר מבודדים ומנותקים וכבר מורגש מחסור במזונות מסויימים". מקץ שבוע ימים לערך חודשה התחבורה עם הדרום. המכונית חזרה מתל־אביב והחלה שוב להסיע יום יום את תנובת שדנו ורפתנו העירה. אך הדרך לא זו שידענוה תמול־שלשום. משיוצאת המכונית משערי המחנה היא פונה לא מזרחה לתול־כרם, אלא לחלות העמוקים במערב, עד לאבן־יהודה וצפונה ממנה. שם היא עולה על הכביש המוליך לתל־אביב. נסיעה כזאת אורכת כ־3 שעות והיא מאמץ גופני ומבצע של אומץ־רוח. לא אחת חשך היום על המכונית ונוסעיה בין גבעות החול הצהובים. בלי ליווי של נוטר אין מכונית יוצאת לא לצפון ולא לדרום. ובימי מתיחות מוגברת אין מסתפקים בנוטר אחד בלבד.

נגזרה גזירה על האור בלילה. באה השעה התשיעית וכל המנורות כובות. אנחנו על הגבעה יושבים וכל שביב אור עלול לגלותנו לאורבים בחשכה ולעשותנו מטרה להתקפותיהם. האיפול מוחלט, מלבד מנורת החשמל האחת, המוסתרת ומוסווית כלפי חוץ, אשר בחדר התחתון שבמגדל המים. שם יושבת ועדת־הבטחון, שם הטלפון, משם יוצאים המקשרים דחופים אל העמדות, שם צומת הידיעה והפיקוד והבטחון, שם רוחשים חיים כל שעות הלילה.

שונו פני החיים. אחרי ארוחת הערב אין מתכנסים בקבוצות גדולות ללא צורך מיוחד. פסקו שירה וריקוד; לא נשף, לא הצגה ולא חגיגה. כל שאפשר לעשותו לאור היום נעשה, כל שהערב נדרש לו נדחה, בוטל או צומצם ככל האפשר. גם אסיפת הקיבוץ הועתקה ממוצאי־שבת לשבת אחר הצהרים, ולא בחדר האוכל אלא בחוץ, לפני בית התרבות. עלתה חשיבותו של הרדיו. הוא נעשה מוסד חברתי ראשון במעלה. פעמיים ביום, צהרים וערב, מתכנסים סביבו, פותחים בחרדה וגועלים בדכאון. ההודעה הרשמית תוכנה אחד, יום יום וערב ערב: הצתות והתנפלויות ורצח.

מועטים הבניינים המחוסנים נגד כדורים. רוב רובו של הקבוץ עודנו משוכן באהלים ובצריפים. למקרה של התקפת יריות על המחנה חולקו החברים „האזר־חיים" — שאינם מיועדים לתפקיד הגנתי פעיל — לקבוצות, וכל קבוצה יודעת מקלטה: בבית־התרבות, בבתי־הילדים או בשני בניני המגורים הגדולים. חולים ונשים הרות נעתקים לפני השינה לחדרי הביטון ועם בוקר הם חוזרים לצריפיהם. כמעט כל לילה שומעים יריות, רובן ממזרח ומצפון־מערב. כבר התרגלנו להן ואין מתרגשים. אך יש והן נשמעות קרובות ומרובות ואין יודעים עדיין — האלינו כוונו או לשכנינו? חיש־מהר מורידים את הילדים על הרצפה, מחשש פגיעה דרך החלון, ומחכים להודעה מאת ועדת הבטחון. יש והיריות ניתכות צפופות ודחוסות מעל גגי הבתים. אז מזדעק המחנה כולו. אנשי־העמדות מכניסים כדור לקנה ונחפזים כפופים לפרדס ולאורך הגדרות, וההמונים על תפקידי־העורף אצים בהולים למלא את המוטל עליהם: מי להעברת ההורים הזקנים לבתי ביטון, מי להוצאת החולים ומי לפלוגות העזרה הראשונה, אשר מרכזן בבית התרבות.

עתים נראים שני טנקים אנגליים, מצוידים במכונות יריה, מופיעים לעת ערב בשערי המחנה, עוקפים את מגדל המים ונעצרים לפני חדר האוכל. בטנקים ארבעה חיילים וקצין אחד. חברים דוברי אנגלית מסבירים פנים ומזמינים את הבאים לסעוד את לבם. אך הם אינם עוזבים את הטנקים ומסתדרים בהם ללינת לילה.

*

בשדות המשתרעים לאורך הואדי עד לאלישיב מבשילה הקמה. יש ומלוע

הלילה תפרוצנה לשונות אש. כמשואת זועה תיראה השלהבת באופק. אכן, יד המתנכלים פעילה מאד. במעברות הוצתה הגורן, בחיבת־ציון נשרף הצריף, בעין־החורש הבעירו את שדה החיטה ושטח של 100 ד' לערך הושחת כליל. פליאה היא, שטרם פגעו בנו לרעה. תעלות הניקוז ואפיקיו החרבים של נחל אלכסנדר נוחים לחורשי מזימות־חבלה ורצח. אנו מחליטים, איפוא, לחזק את הבטחון בשדות עד לקציר, ע"י „שמירה מגוייסת".

שרב הקיץ נקב את דרך השדות ככברה. המכונית העמוסה לעייפה חברים רבים, מכורבלים בסודרים ומצוידים במקלות ושמיכות, מדדה על פני הבקיעים, נעצרת מדי 150־200 מטרים, פולטת קבוצות שומרים של שלושה־שלושה וממשיכה את דרכה עד לגבולו של כפר אלישיב.

כבר שקעה השמש. נחו צללים על הרי אפרים. פס הארגמן שבפאתי האופק הועם ונבלע בתכול־כהה. על נוף העמק ירד הלילה. האורות האדמדמים בחלונות כפר חגלה דועכים וכובים, האפלה מתעבה ומשחירה. מעבר משם, מצד גבעות החול במערב, נשמע דכי הים. משם נישא הרוח ומכופף לארץ גבעולי חיטה, כאילו ביקשו להתכנף ולהיחבא מפני האימה המהלכת בחלל, בלא קול. מאלישיב נישאות צריחות מבוגרים ופעיית ילדים. שם מנסה ידידנו ביזלי, השוטר האנגלי צהוב־השפם, להניע את בהורי תימן לצאת לשמירה; משנפסק קול הפעייה עמקה הדממה וכבדה מאד. אפילו קול בכי תינוק נחמה ועידוד בו בלילה שכזה!

מרחק עשרות מטרים אחדות משדה החיטה שלנו, מעבר לואדי, משתרעים שדות התבואה של הערבים.

רחש חשוד עולה משם. צעדים חופזים, קולות כבושים ואוושת גבעולים המתפצחים ללא הפסק. וביד השומר רק המקל בלבד! העינים בולשות, מבקשות לנקוב את מעטה השחור ואינן מעלות דבר. למחרת נודע, כי השכנים החלו קוצרים את תבואתם בלילה. א ף ה ם ח ו ש ש י ם!

שלש אשמורות ללילה. באחת מהן ישמור השומר המגוייס ובשתיים יישן; ישכב, כיעקב אבינו בשעתו, ורגבי שדה למראשותיו. ואם לא יארע דבר, לא תופרע שנתו. עם זהרורי שחר ראשונים ישוב מרעיד ועייף, ילגום בחדר האוכל מהתה המהביל, יחליף מחר בגדי הליל ויצא למלאכת יומו.

*

היריות, השמירה וחרדת הלילות השתבצו והיו לחלק מנוף הימים ומדמות החיים. אך ל ח ל ק בלבד. אנך הבנין נטוי על פני הימים כולם: קליטת עולים, שליחת עזרה למפעלי כיבוש והגנה בכל הארץ, קבלת נוער להכשרה, קידוח באר, ראשית ניקוז אדמת הביצה, חגיגות ילדים ויציקת גג לבית התרבות. המתיחות אך חישלה והאחריות אך ליכדה והעלתה יכולת גנוזה.

לימים שוכללו סדרי ההגנה, חוזקו הביצורים, תוקנו הגדרות, שופרה השמירה גם ביום ואומנו האנשים. זרקור הותקן על מרומי המגדל וסילוני אורו מסובבים את המחנה על מבואותיו, מפצלים את האפלה שמסביב פיצולים פיצולים, בולשים ותרים בין שורות עצי הפרדס, מטילים בהרות־אודם מבעיתות לתוך לילם של שכנינו אשר מעבר לגדר צפונה ומתרים בהם: העין צופיה והזרוע נטויה! קוי טלפון־שדה חיברו לעמדות המגן. צומתם במרומי הבריכה ליד הזרקור, למען יוכל כל שומר בעמדה לבקש מאת העומד על המצפה לכוון אליו את זרקורו.

בראשית המאורעות היו הציוד דל ומספר האנשים, שההגנה מלאכתם ותפקידם, מועט. המוסדות תבעו מהממשלה תוספת נשק ותוספת מגינים. והממשלה תחילה השתמטה ואח"כ נענתה. שניים מחברינו מונו לשוטרים מוספים וצוידו ברובים אנגליים ובמדים בריטיים. במרוצת הזמן גדל המספר והגיע, בעיצומם של המאורעות, לשבעה. שבעה רובים להגנת ישוב בן מאות נפש!...

*

שלשה קילומטרים מערבה מאתנו — הקו חדרה—תל־אביב; שלשה קילומטרים מזרחה — גבולה של קאקון. באמצע, בין מערב למזרח — אנחנו.

מצפון־מערב לנו — חיבת־ציון על שבעה גבריה; מדרום־מערב — אלישיב, טרף נוח לכל מתנפל; מזרחה — פרדסי הדריה ומרץ, המשתרעים על מאות דונמים ושומריהם כמספר האצבעות שביד אחת.

טבעי, שה„נוקטה", זו התחנה הניידת של השוטרים המוספים, המצויידת במכונית קטנה ומיועדת להגיש עזרה דחופה לישובי הסביבה, מרכזה יהיה אצלנו. הנוקטה מורכבת תחילה משמה ואח"כ מעשרה נוטרים, חברי הישובים הקרובים. לרשותה נמסר החדר העליון שבמגדל המים.

שני חדרי המגדל הפכו עורק מרכזי של עניני הבטחון בסביבה. אנחנו, הישוב הגדול, בעל היכולת הארגונית, הכושר ההגנתי והרמה המקצועית, תפקידים מיוחדים נפלו בחלקנו. מרצון או שלא מרצון אנו נושאים בעובי־הקורה של עניני הבטחון בסביבה.

*

רבים האנשים והמוסדות בארץ שחרדו לנו, לפינה זו בצפון־מזרח של ואדי־הוארית, השוכנת בקרבתו הבלתי־אמצעית של „המשולש המסוכן" ומפולשת כולה ל„ממלכת קלקיליה—קאקון", ללא חציצת מגן כלשהי. ופינה זו, אשר מצפון, ממזרח ודרום־מזרח סוגרים עליה החולות והסכנות, אך חמש נקודות ישוב בה ורק שתים מהן, המוכשרות להתגונן ולעמוד בכוח עצמן בשעת סכנה.

אולם אשר יגורנו לא בא לנו, או לא במידה שיגורנו. פעילות הכנופיות בסביבתנו היתה מועטת בראשונה. אנשי מנשיה המשיכו כל חודש אפריל לבקר אצלנו ולהביא, כרגיל, את חוליהם למרפאתנו.

שתי סיבות גרמו למיעוט ההתקפות עלינו: א. נפל פחדנו על השכנים הערבים. יותר ממה שחששנו אנחנו מפניהם, חששו הם מפנינו. לכן היה גבולנו הצפוני השקט ביותר. במידה שהיו התקפות הן באו מצד מזרח־דרום, דרך ואדי קובאני ושדות כפר חגלה. משם הגיחו המתקיפים ולשם נמלטו. ב. סביבתנו כפרית, והפלחים לא נמשכו בקלות אחר השביתה וההסתה, על כל פנים לא לפני סיום עונת הקציר בשדותיהם. ואמנם, הצתת החיטה שלנו בוצעה סמוך לאחר סיום הקציר בשדות הערבים. הפעילות המוגברת של הכנופיות בסביבתנו החלה, איפוא, באיחור של שבועות אחדים. בינתיים שכללנו את סדרי ההגנה, את ביצור המחנה וארגון השמירה, נוספו שוטרים והוקמה התחנה הניידת, אשר הלק רב לה בהגנה על בטחון הישובים והשדות.

היריות הראשונות על השומרים ב„מרץ" וב„הדריה" נפלו בסוף אפריל, אולם השביתה טרם הקיפה את הכפרים הערבים בסביבה. במאי רבו ביקורי התעמלנים והמסיתים מתול־כרם ושכם ותחת לחצם ניתקו הערבים את קשריהם אתנו והצטרפו לשובתים.

עד ראשית יוני לא נפגע הרכוש שלנו, אעפ"י שלא עבר לילה ללא יריות ובשדות הישובים העבריים הקרובים בוצעו נסיונות הצתה רבים. פרדסי הדריה היו גיא חזיון להתקפות בלתי פוסקות, כמעט, על השומרים וחבלות בעצים. ביוני הוצת שדה החיטה שלנו ונשרפו כ־10 דונמים תבואה. לאחר המעשה הזה השתרר שקט שלא הופרע עוד כל החודש.

בחדשי יולי־אוקטובר רבו מקרי ההתנפלות, החבלה וההצתה בסביבתנו. לא אחת נזדעקנו בלילות לקול שריקת כדורים ולידיעות על התקרבות כנופיות. חרדת הלילות לא משה מאתנו כל החדשים. אף על פי כן אין לציין אף מקרה אחד של התנפלות או אפילו ירית כדור אחד מכוון במישרין אלינו. רצה זאב לינדנפלד מכפר חגלה — הצנוע, טהור־הנפש, זקן המתישבים וראשון להתישבות במקום — היה לכולנו החוויה המרה והמרעידה ביותר בחדשים האלה.

בסתיו 1936 נפסקו רשמית מאורעות הדמים. נשתררה ההפוגה. החיים החברתיים שבו לאיתנם. שוב שיחות ואספות בערבים ושוב אור העששית בחלונות. התביעות הנמרצות מהשלטונות להתקנת תחבורה תקינה לעמק חפר ולחדרה נשאו פרי, ובשנת 1937 הושלם הכביש. אעפ"כ המשיך הזרקור — סמל הימים — לסוב במעגלותיו לילה לילה והנוטרים הוסיפו ללוות בוקר בוקר את היוצאים לדרכים ולשדות רחוקים.

*

בקיץ 1938 חלה הרעה ניכרת במצב הבטחון במחוז השרון. כל הסימנים והידיעות העידו על ארגון מחודש של הכנופיות ועל הגברת פעולותיהן. גבר הטירור הפנימי בכפרים הערביים ותכפו מקרי ההתנפלות בדרכים. כבימי אפריל 1936 קרה שוב, שאנשים מוחזרים באמצע היום משדות רחוקים ומפרדסים מבודדים. בואדי קובאני, ב„מרץ" ובהדריה נערכו התקפות על חברינו. ב„מרץ" נרצח השומר אוארבוך, בדרך בין מרץ ועין־החורש נוקשה מכונית קטנה, שגם חברינו ישבו בה ונהגה, נוביק, מנהל העבודה בפרדס, נהרג. בדרך השדות שבין גבעת־חיים ואלישיב הוטמן מוקש גדול, מכוון לפוצץ את מכונית הנוסעים. בהדריה נפצע חברנו יצחק רוזנברג. בתעלות הניקוז ארבו לעובדי השדות ורק רגישות הכלב הצילה את חיי השומרים.

מאורעות דמים אלה ואחרים הכ מעשי ידיהן של שלוש כנופיות שפעלו אותו זמן באיזור עתיל־חדרה.

הגדולה בשלושתן היתה כנופית עבדאלה אסעד מעתיל. הוא החל כפועל בפרדסי חדרה וכסוחר בנשק בלתי־חוקי וסיים כראש כנופיה, המדביר את סביבתו תחתיו, שופך את שלטונו על יפו העיר, סוחט ושודד את עושרה והופכה לתוהו. כנופיה זו הרכה את תחנת הרכבת בקאקון, אך עיניה היו צופיות בעיקר לסביבות עתיל ודרומה מהן — עד יפו.

המסוכנת בשלוש הכנופיות היתה זו של עבד־אל־רחמן זיידאן, מסביבת קאקון. בדינים וחשבונות שלו התפאר האיש בפני מפקדיו שהרג בשנת 1936 68 חיילים אנגלים ו־31 יהודים. אך אין זו אמת. כנופיתו פעלה באיזור שבין קאקון וחדרה, היבלה ברכבת, הרסה עמודי חשמל, טמנה מוקשים והציתה שדות. היא שפוצצה את מכונית הנוסעים נתניה—חדרה, היא שרצחה את מנחם אוארבך ב„מרץ" ופצעה את חברו, היא שטמנה את המוקש הקטלני שרצח את נוביק, היא שארבה עם שחר

מ ו ק ש !

לשני השומרים (אחד חברנו ואחד חבר עין־החורש) בתעלת הניקוז של הואדי, היא ששרפה את בית האריזה ב„מרץ" וטמנה את המוקש הגדול במפנה הדרך אלינו.

השלישית בחבורת הרוצחים קראה לעצמה „פלוגת חאלד־בן־אל־וליד באיזור החוף" ובראשה עמד חאלד בן מוצטפה חאמד אל יאסין, איש עתיל. ראשיתו עגלון בחדרה, מרכזו ביום — הכפר קאקון, ובלילות — חירבת זלפה. *)

אלא שבאותם הימים כבר דעך כוח הכנופיות מחמת הטירור הפנימי, גם פעולות התגובה היהודית עצמו ורחבו. כוחותינו החלו מחפשים את המגע הישיר עם האויב הרחק מתחומי הישוב העברי. בעמק פעלו פלוגות וינגייט ובאיזור השרון נולדו ה„פושים". כאן גם עמדו במבחן־האש שלהם. כוחות ה„חיש" פתחו במארבים שיטתיים ועשו לילות רבים בסביבות מרץ והדריה וסמוך למבואות קאקון. הכפו ביקורי־הלילה שלנו במנשיה ובחירבת זלפה. תנועה חשודה כי נראתה ביום ממרומי המגדל — וקבוצה מקבוצותינו הופיעה בו בלילה במקום התנועה החשודה וערכה זיהוי. השוטטות המזוינת בלילות והמארבים השיטתיים חסמו בעד הכנופיות את תנועתן החפשית בקו קאקון—חדרה וזרעו חרדה מסביב. וההדים נתגלגלו למרחוק, עד לסביבות עתיל, והשפיעו את השפעתם.

חדשי קיץ 1938 היו החמורים והמסוכנים בכל שלש שנות המאורעות. הועמדנו מול כוח מאומן ולמוד נסיון, אף־על־פי־כן לא נשתהה קצב העשייה המשקית והחברתית, אלא גבר והלך.

ניטעה עוד חלקת כרם; הורחב גן־הירק; שטח ההשקאה גדל; הושלם בית־התרבות; ואם גם צומצמה, בצוק המאורעות, תכנית המסיבה החגיגית במלאת שש שנים לעליתנו על הקרקע — אוירת החגיגיות לא נפגמה, והחדוה העמוקה לנוכח הרכוש והנפש שעשינו בשנים מעטות אלה, שפעה ללא ניב והיתה נסוכה על פני כל הקהל הגדול, תושבים ואורחים, שישבו קשובים מול בית התרבות, מאזינים לצלילי נגינה ולסיפורי ימים ראשונים וקרני שמש שוקעת מפזזות על ראשיהם.

*

שנות המאורעות היו לנו תקופה של פרישת כנפים רחבה. הישוב גדל ונתגוון. מאתיים שבעים ושמונה נפש מנינו באוקטובר 1936 ועד לשלוש מאות שלשים ושבע הגענו באוקטובר 1938. המשק נתרחב וגם התבסס. המחנה שופר, ענפי החקלאות החלו נותנים גם רוחים. גדלו כל ענפי ההשקאה. הונחו יסודות ראשונים לענף גידול הזרעים והוחל במרעה הזרוע. היתה בנו מתיחות משקית ודריכות הגנתית, אך כל בהלה רחקה מאתנו. היתה חרדה, אך גם הרגשה של בטחון עצמי. שררה זהירות קפדנית בכל, אך יחד עמה — נכונות לפגוש כל סכנה. חוויית המאורעות ליכדה את החברה, העמיקה את הרגשת השותפות וחיזקה את האמונה במפעלנו הקבוצי, בכוחו, באידיאה המתגשמת בו ובעתידו.

ש. ד ר כ ס ל ר

קרב ראשון

שני שומרים מופקדים על פרדסי חיבת ציון, אחד יהודי ואחד ערבי. העיר־בי — זכויות רבות לו. הוא שומרו הראשון של עמק חפר, מימי קניית האדמה על ידי הקרן הקיימת ועד עתה.

משך שני לילות רצופים נורו יריות עליו ועל חברו היהודי, שעה שסיירו את הפרדסים. נדמה, כי הכדורים נקלעו אל השומר הערבי דווקא, כי המתקיפים לא ניסו כלל לחבל ברכוש היהודי. היו אלה הימים שמבצעי השביתה הערבית ניסו באמצעים

*) פרטים נוספים על הכנופיות ראה „דמויות ותעודות", הוצאת „המגן העברי".

של טרור פנימי להָטיל את רצונם על הכפר הערבי. הכדורים נורו מגבעה קרובה, במרחק של 200 מטר לערך.

בלילה שלאחריו, בשעה 10 לערך, נשמעו שוב יריות מאותו הכיוון. מיד רצנו, 4 נוטרים מאנשי ה„נוקטה", בכיוון היריות ומצאנו את שני השומרים שרועים על האדמה, מוכנים להשיב אש. מפיהם נודע לנו, שגם הלילה הותקפו מאותה הגבעה. לדעתם הותקפו ע"י שניים או לכל היותר שלושה ערבים. החלטנו לרדוף אחריהם.

כחמשים מטר לפני הגבעה מצאנו ערימת קש גדולה. כבר רצינו להציתה, כדי להאיר בשלהבתה את הסביבה כולה, אולם פתאום גובבו קולות־אדם לאזנינו מהעבר השני של הגבעה. מיד אחר כך ניתך מטר כדורים מעל לראשינו. השתטחנו על האדמה וזחלנו במהירות במעלה הגבעה. היריות לא פסקו. משהגענו לפסגה הבחנו באור הירח צללי אדם מתנועעים לא הרחק מאתנו. נתנו אש. עתה נתחוללה סערת כדורים איומה מעלינו. היריות ירדו כמבול־אש. הכדורים שרקו כה קרובים לאוזן, עד שנדמה היה, כי ינקבונו ככברה.

הקרב העז כבר נמשך כעשרה רגעים. אנו משיבים באש חזקה. לפתע נתנצנצה רקטה ירוקה מאחורי האויב. ושוב אחת. רקטות ירוקות סימן הן שהצבא חש לעזרה. הבינונו, שעלינו להפסיק מיד את האש, הואיל והרקטות באו בדיוק בצדו האחורי של האויב. נסוגונו אחור והשארנו את שדה הקרב חפשי לפעולות הצבא.

ירדנו מהגבעה וישבנו מחכים למתקיפים, כדי לחסום בפניהם את דרך הנסיגה. כפלא היה בעינינו שלא נפצענו. כל אחד מנה את מספר הכדורים שירה. עתה נתגלה שמצדנו פעלו רק שלושה רובים. שני רובים שהיו בידי טירונים חל בהם קלקול קל לאחר הכדור הראשון והם לא ידעו כיצד להסיר את המעצור. אף נשקו של השומר הערבי — רובה־ציד בעל שני קנים — אינו נשק קרב, הואיל וטווח יריותיו אינו עולה על ארבעים מטרים. ערכו היחידי הוא בשאון הגדול שהוא מקים. בסך הכל הוצאנו 28 כדורים.

נשארנו בעמדתנו החדשה כמחצית השעה. תחילה עוד נשמעו יריות בודדות, אחר־כך השתררה דממה מלאה. קמנו ושבנו הביתה.

בבית היתה התרגשות גדולה. בעת חילופי היריות שכבנו בקו ישר לגבעת חיים וכדורי האויב עפו מעל לראשינו ונתפוצצו בתוך המחנה. כבר החלו חושבים, שתפקיד היריות להוציא את אנשינו מתוך עמדותיהם, כדי להתנפל עלינו מהצד האחר. אולם הואיל והקרב היה קצר שככו הרוחות מהר.

רגעים אחדים לאחר שובנו הביתה באה מכונית עמוסה חיילים מחדרה. זו קבלה הודעה שאחת מפלוגות הצבא, שסיירה בסביבה בהדרכת שומר יהודי מחדרה, הותקפה על־ידי כנופיה ערבית בת ארבעים איש והשומר־המדריך נפגע ומת במקום. הפלוגה לא יכלה לקחת אתה את המת כי הותקפה משלושה צדדים, לכן הוטל על החיילים שבאו אלינו, למצוא את החלל ולהביאו למושבה.

בהאיר הבוקר יצאנו בלווית שוטרים אנגלים למקום הקרב. לאחר בדיקה יסודית הצלחנו לפענח את מאורעות הלילה. הערבים, אשר ירו על שני שומרי חיבת־ציון ארבו להם מאחורי הגבעה. במקרה נזדמנה אותה שעה מהצד שכנגד פלוגת סיור של חיילים בריטיים בהדרכת השומר היהודי. הודות לאור הירח הבחינו הערבים מיד בפלוגה הבאה וירו על האיש — השומר היהודי — שצעד בראשה. הוא נפגע בחזהו ונפל בו במקום. החיילים השיבו אש בדיוק, כאשר אנחנו זחלנו מצדה השני של הגבעה והתקרבנו לפסגתה. משהתחלנו לירות התחמקו הערבים, שהיו נתונים עתה בין שני מתקיפים וברחו, בעוד שאנו והחיילים המשכנו לירות זה בזה. גם הערבים הבורחים המטירו אש על האנגלים וכה מסתברת הודעתם, שהיו מותקפים מצדדים אחדים. היות ולחיילים לא היו רקטות אדומות (עזרה !) השתמשו בירוקות.

המרחק בינינו ובין החיילים היה כשמונים מטר. האנגלים הוציאו כמות כדורים פי כמה גדולה משלנו, אף־על־פי־כן היינו אנחנו היורים המעולים יותר. שלושה מהחיילים נפגעו בקובעי הפלדה שלהם, אחד נשרט בידו ואחד נפגע בחגורת הכדורים. אנחנו לא נפגענו כל עיקר, ויכולנו איפוא, לשמוח בהצלחתנו ; אך מותו של השומר, הקרבן הראשון

שנפל על אדמת עמק חפר, דיכא מאד את רוחנו. אולם קרנה של ה„נוקטה" עלתה מאד בעיני הערבים. אף כי גזרנו על המשתתפים לבל יספרו דבר וחצי דבר ממאורעות אותו קרב עם הצבא, טרח השומר הערבי שכל הכפרים בסביבה ידעוהו על פרטיו. וכבודנו עלה מעלה מעלה.

א. ק.

השדה בוער

השדה מתנועע ברוח. הקמה הבשילה. שבלי החיטה הכבדות מחכות ליד הקוצר. אך לקבוצנו אין קומביין, והמוזמן טרם הגיע. יבשה התבואה וכל גפרור עלול להדליקה. השומרים רכובים על סוסות עושים ימים ולילות בשדות. ארוכים הלילות ושקט מסביב. רק לפעמים נשמע הד יריות. יש גם ואור גדלק ברקיע, אש מתלקחת: שוב הציתו בני המדבר בית, שדה או גורן!

גם אמש בחצות, שעה שישב השומר לאכול מפת הערבית שלו הבחין ברעש קל. אך לא נתן את דעתו עליו — ודאי תן הוא המהלך בשדה. אך לפתע נראתה שלהבת על גדות הואדי. והשלהבת מתלקחת ועולה — מציתים את השדה! בתנועת יד מהירה מרים השומר את הרובה לגובה הלחי ושתי יריות פולחות את דמי הליל. אחר כך הוא רץ במלוא כוחו אל מקום השריפה ודורס בנעליו את הקמה הבוערת. האש נכבתה. מרחוק נשמע טרטור מכונית. „קבוצת היכון" הגיעה. הבחורים לבושים רק למחצה ורוביהם בידיהם. השומר הולך לקראתם: „הפעם יצאנו בשלום, אך אסור לסמוך על נסים, צריך להגביר את השמירה. אבו חנטש, השכן מואדי קובאני, כבר גמר לקצור את תבואתו ומעתה אין לו לחשוש עוד מפני מעשי תגמול".

למחרת לפנות ערב יצאה מכונית עם 40 חברים לשמירה. את השדה מחלקים משבצות משבצות ע"י חרישת תלמים בטרקטור. על גבולותיו מתקינים עמדות, 4 אנשים בעמדה, מהם שניים שומרים ושניים ישנים בחילופין. מלבדם ישנים בשדה 10 אנשים מצויידים במכשירי עזר לכיבוי אש ושני טרקטוריסטים עם הטרקטור.

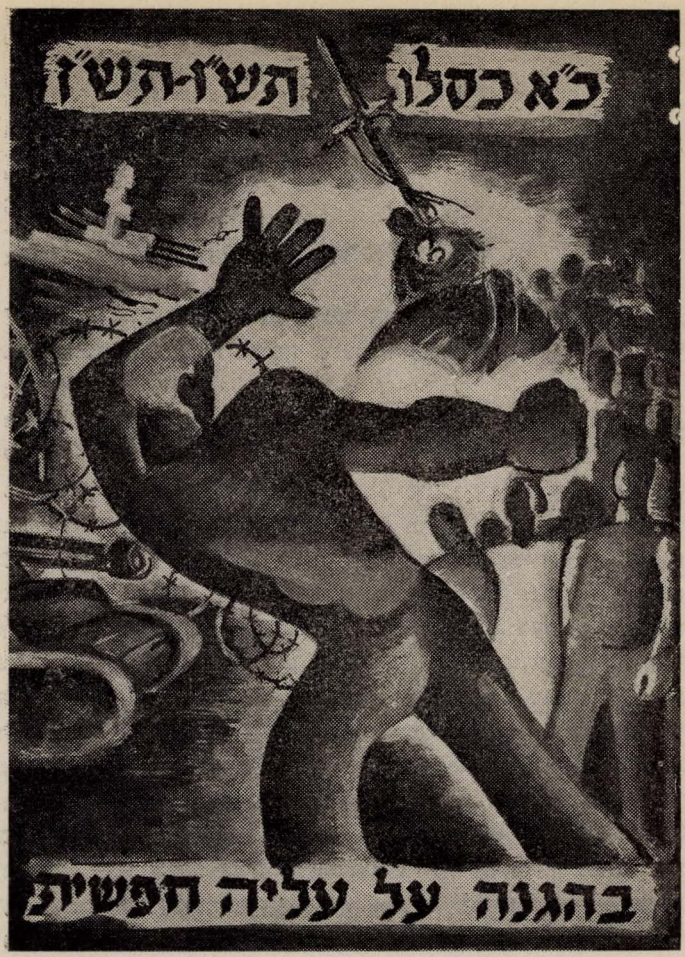
לילה רודף לילה והקומביין טרם בא. פעמיים ניסו להציל את השדה, אבל השומרים הרגישו בעוד מועד והבריחו את המחבלים. סוף־סוף הגיע הקומביין מגן־שמואל ורוח לשומרים. מחר נתחיל לקצור. בלב קל יותר יצאו לשדה.

היה ליל חמסין קשה אחר יום שרב. עשבי הואדי מרשרשים ברוח. בלילה כזה קשה השמיעה לשומר. העינים מתאמצות לנקוב את החשכה המעובה. העיפות יצוקה בכל האברים. בכל זאת מוכרחים להחזיק מעמד עוד יום או יומיים עד שהקומביין יסיים את מלאכתו. פתאום ולשון אש עולה מהקצה השני של השדה. חילופי יריות. השדה בוער! להבה גדולה מתפשטת מסביב ועמוד עשן מתרומם אל על. החיטה היבשה נאכלת, נכנעת לאש, נשרפת בחריקה. החברה מתאוששים מיד, נשמעות הפקודות: „נושאי נשק להבטחת הכיבוי!". יתר האנשים כבר לוחמים עם הלהבות. בשוך מעט הרוח הם מצליחים להגביל את שטח האש, אך עם התחדשותה תגבור גם האש.

הצופה אשר על מגדל המחנה מבחין בשריפה והפעמון מזעיק את החברים. עד מהרה נשמע טרטור מכונית המחישה עזרה. הופעל הטרקטור והוא חורש תלמים מסביב לאש. כמעט תגע הלהבה בטרקטור. עשן סמיך כבר מכסה את המכונה. הנהג קופץ ממקומו והטרקטור ממשיך להתנועע ויוצא מתחום הסכנה. סוף סוף התגברו החברים על האש. כתם שחור ארוך מסמן את מקום השריפה. „אין דבר" אומר הפלח, „5 מ־400 דונם... ומחר נקצור".

עייפים ורצוצים חוזרים החברים אל עמדותיהם, אך בלבם הגאוה: יכולנו להם — ומחר נקצור!

פרנטו קליין

ב מ א ב ק

החיפוש הראשון

קיץ 1942. צבא האויב מתקדם בכל החזיתות, מעמיק לחדור לקווקז, כובש את סינגפור ומכניע את בורמה; גייסות רומל פורצות ללוב ועד לגבול מצרים הגיעו.

בארץ — קדרות ודכאון, אך גם כוננות רבה. תנועת ההתגייסות הגיעה לשיאה, גם אנו עומדים בפני הוצאת קבוצה של 14 חברים לחזיתות.

באחד הימים האלה, בעוד חברינו המגויסים מסיימים את הכנותיהם האחרונות לצאת לחזית, ביום 12 למאי, שעה מועטה אחר הצהרים, נכנסו מכוניות משטרה אחדות לתוך שער המשק, ובראשונה מהן שני קצינים גבוהים מלווים חיילים אחדים. קצין המשטרה פנה למוכתר בהודעה, שהוא מתכונן לחפש אחר סחורות אסורות, וביקש להילוות אליו. בעת ההיא הוצאו חוקי פיקוח חדשים על מצרכי מזון, חמרי בנין וכו', והודעתו של הקצין נתקבלה על הדעת, אם כי בתמיהה מסויימת. נלווינו אליהם, הראינו להם את הדרך ופתחנו לפניהם את כל החדרים שביקשו לראותם. אך התנהגותם של המחפשים עוררה חשדות. השוטרים התפרדו מיד לקבוצות והתפזרו למקומות שונים, כאילו ביקשו לתפוס עמדות בגבול מחנה הדירות. הפתיעה גם עצבנותו המרובה של הקצין המנהל את הפעולה, שאסר מיד עם בואו את סרג'נט הנוטרים שלנו, אשר ביקש להילוות אף הוא אלינו. עד מהרה נסתבר לנו לחלוטין שה„סחורות" האסורות אינן אלא אמתלה, והחיפוש תכליתו אחרת — נ ש ק.

השוטרים והחיילים החלו לחפור באדמה על יד עמדות ההגנה שלנו. מחינו, והמוכתר הודיע שלא ישתף פעולה במעשה זה. הקצין הזהיר מפני אי־שיתוף ואיים בתוצאות חמורות, אך אזהרתו לא הועילה והמוכתר עזבו לנפשו. בינתיים התחיל הפעמון להזעיק את החברים. מכל פינות המחנה נתקבצו איש ואשה ויצרו חומה חיה סביב החיילים והשוטרים החופרים באדמה ואף החלו להפריעם במלאכתם. משנחלצו השוטרים מידיהם ושמו פניהם למקום אחר הקיפום שוב, התערבבו ביניהם, ליוום בכל אשר צעדו, כיסו בגופם כל מקום שביקשו לחפש בו, וחלל האויר נתמלא דברי התרסה וקריאות בוז. לפתע נפרד אחד הקצינים ועזב את המקום. מקץ שעה קצרה נודע, שנסע להביא תגבורת.

דבר החיפוש נודע עד מהרה בכל הסביבה והמונים החלו נוהרים ובאים מן המשקים הקרובים. התאספו כ־400 איש, נוצרו חגורות אדם סביב השוטרים ולא יכלו לזוז ימינה או שמאלה. בלית ברירה הפסיקו כל פעולה

ונשארו עומדים מרוכזים בגבול פרדס א', בקרבת בית"ס שעמד אז במקום ההוא. חבר אחד נאם אנגלית ואחר עברית. ניתן בטוי נמרץ לרגשות הציבור לרגל הפרובוקציה הזו. סופר לשוטרים ולחיילים על מאמצינו במלחמה זו לימינם של הכוחות, הגומלים לנו בשעה זו בנסיון לפרוק מאתנו את הנשק המעט והטהור שנצבר לשם הגנה על החיים והרכוש.

התגבורת הגיעה, כ־50 שוטרים מפלוגות המחץ של המשטרה, ואתם קצין המחוז היהודי והקצין המפקח על המשטרה במחוז השומרון. התחיל משא ומתן. מחינו נמרצות והודענו שלא ניתן לחפש. הקצינים ניסו לשדלנו לפנות את המקום ולתת להם יד חפשית. משנוכחו כי אין מועיל בשידולים, ניתנה הפקודה. השוטרים, מזוינים בנשק חם ובמקלות, הסתערו עלינו, החלו פורצים להם דרך בין המוני החברים והחברות, הכו על ימין ועל שמאל, ללא הבחנה כלשהי. מיד נפלו הפצועים הראשונים, ביניהם גם חברות. למראה הדם והפצועים המובלים למרפאה גאו רגשות הזעם של החברים ולא יכלו להבליג עוד. באגרופיהם הסתערו על השוטרים המזויינים, הלמו בהם, הדפום ובודדו אותם קבוצות קבוצות. אז ניתנה לשוטרים הפקודה להפסיק, והם נסוגו.

שעה ארוכה נמשכה ההיאבקות וכבר נטה היום לערוב.

מפקד המשטרה התקשר בטלפון עם הממונים עליו, וכפי שהוברר לנו אחר כך, הודיע להם כי בלי שפיכת דם רב לא יוכל לבצע את החיפוש. בשובו מהטלפון נתן פקודה לכל השוטרים לעזוב את המשק. לפני צאתם פנה אלינו בהכרזה, כי שוב ישוב אלינו, ואתו מאות חיילים ויבצע בכוח, מה שנבצר ממנו לעשות הפעם. ואכן, לא שוא דבר, הם שבו אלינו, ובכוח עצום — מקץ שלש שנים וחצי.

שבועות אחדים לאחר ההתנגשות ערכו נגדנו משפט אדמיניסטרטיבי בפני מושל מחוז השומרון, כשופט יחיד. שלוש האשמות הובאו נגדנו: התנגדות למשטרה, נסיון לחטיפת רובה ופציעת שוטרים. הודינו בהאשמה הראשונה והסברנו בהרחבה את הסיבות. המשפט ארך שעות אחדות, ובסיומו הוצא פסק דין שהיה, לפי כל הסימנים, מוכן מראש: יוצע לנציב העליון להטיל על המשק קנס קבוצי בסך 250 לא"י. ניתנה לנו אפשרות לבקש חנינה מאת הנציב. כמובן, שוויתרנו על ה„זכות" הזו ושילמנו את הקנס, אך לא מכספנו. משקי ההסתדרות, על כל זרמיהם, שיתפו עצמם בתשלום הקנס — אות ועדות, כי בטאנו בעמידתנו את רצון הישוב ומלחמתו.

אורי פולק

עשינו את חובתנו

תולדות ההתישבות העברית בארץ יודעות הרבה התנקשויות זדון של המשטר בחופש התפתחותנו ובזכויותינו להגנה עצמית. ומרובים המקרים של עמידה בכבוד מול נסיונות אלה. אף־על־פי־כן ראוי המאורע שאירע במאי 1942 לציון מיוחד. עובדה היא, שהתנהגותנו ביום ההוא היתה מופת להתנהגותם של ישובים אחרים.

בעצם, לא עשינו ביום ההוא דבר שהוא למעלה מחובתנו. על כל איש עברי בארץ שומה להגן על עצמו וללחום על זכויותיו. וכך עשינו גם אנחנו. לא שקלנו

הרבה את התוצאות העלולות לצמוח מהתנהגותנו, לא הרבינו בשקולים פוליטיים. ראינו לפנינו נסיון להתנקש בזכויותינו האלמנטריות, בעצם הימים שחברינו מתגייסים, בימים של מלחמה משותפת נגד אויב — והתנגדנו. לא יכולנו ולא רצינו להיות מושפלים והתקוממנו. כולנו, בלי יוצא מן הכלל, חברים, חברות, ילדים, הורים זקנים ואח"כ גם חברים מהישובים הקרובים — כולנו הודבקנו בהכרת ההכרח לא להכנע.

בשעה שעמדנו מול הסכנה לא היינו בטוחים בתוצאות. אדרבא, כל אחד ידע שהסכנה אינה מועטה. אולם ככל שגברו האיומים עלינו נעשתה עמידתנו תקיפה יותר, ובמוצאי היום היתה בכולנו ההרגשה, שמילאנו את חובתנו בכבוד ובקומה זקופה.

המאורע הכה גלים בארץ והדו נישא בכל הישוב העברי. שמורים אתנו מכתבים מישובים שונים, שביום מן הימים כדאי יהיה לפרסמם. אולם לא רק במכתבים הובעה הסולידריות אתנו. כשהגיע הזמן וישובים אחרים הועמדו בנסיון דומה, ידעו אף הם לעמוד במבחן וגם יכלו.

ח ב ר

ראשונים להתנגדות פעילה

אנו המשק הראשון שהתנגד באופן פעיל לחיפוש נשק. המעשה הזה היה צעד חשוב בשלבי ההתפתחות של ההתנגדות היהודית.

התנהגותנו תובן רק מתוך ידיעת מה שקדם לנו. זמן־מה לפני כן נערך חיפוש בעין־חרוד. חברי המשק התרכזו סביב המחפשים, נאמו, מחאו, אך לא הפריעו באופן פעיל במהלך החיפוש. אנחנו צעדנו צעד נוסף — התחלנו ב ה ת נ ג ד ו ת. שום מוסד לא כיוון את הדבר. התנגדותנו היתה בתחילת החיפוש פסיבית בלבד, אך בהמשכו הפכה להיות אקטיבית. המשטרה הופתעה ע"י התנגדותנו וגם אנחנו הופתענו. הדריכה אותנו ההרגשה, כי זו הדרך הנכונה. איש מאתנו לא דרש עזרה מן הישובים הקרובים—והם באו! באו בהמונים. דרך שדות קובאני רצו החברות והחברים ממעברות; מכפר הרא"ה מיהרו להצטרף, מעין־החורש התיצבו מיד. אנשי כפר ויתקין באו באוטומובילים. ללא הסברה וללא הכנה הרגישו כולם, כי חיפוש אחרי נשק־מגן איננו רק ענינה של הנקודה שבה מחפשים, אלא ענין הישוב העברי כ ו ל ו. היתה זאת התקפת השלטון על אחד משלושת העקרונות המאחדים את התנועה הציונית: עליה, התישבות, הגנה. על כן באו. ולשלטון נאמר אז ברור: יש נשק מגן, הודות לנשק זה אנו קיימים כאן. וגם אם הוא קבור עשר אמות באדמה — עצם נוכחותו מגינה עלינו. את הנשק הזה לא תשיג יד זרים.

השלטון נרתע ונסוג וקהל החברים ליווה את נסיגתו בקריאות בוז ולעג. הדבר היה בימי אל־עלמין, ואנשינו צעקו: „הזאת היא החזית השניה שלכם?" היה זה אחרי נפילת סינגפור, ואנשינו לעגו: „הרוצים אתם בנשק? בסינגפור השארתם די והותר!". היה זה בימי הגיוס הגדול, ואנשינו שאלו: „הזאת היא תעמולתכם לגיוס?"

מהחיפוש הזה יצאנו, אנחנו והישוב בארץ, בנצחון מוחלט. אחריו באו שלבים נוספים: חולדה ורמת־הכובש.

אחרי רמת הכובש התארגן הישוב לקראת ההתקפות הבאות. ושוב בא תורנו: שנית (כ' כטלו) ושלישית (בשבת השחורה) ראינו את משקנו במבחן של מאבק על זכויותינו להגנה, לעליה ולהתישבות.

פעמיים שימשנו סמל לכל הארץ. לא ביישנו את שמנו ולא איכזבנו את התקוות שתלו בנו, כחברי קבוץ וכחברי הישוב המאורגן.

ג.

כ׳ — כ״א כסלו

ביום ששי, י״ח כסלו, 23 בנובמבר, נלכדה אנית המעפילים „ברל כצנלסון״. אחד העתונים נתן את התאור דלקמן:

„שתי אניות מלחמה בריטיות, מאלה העוגנות בנמל חיפה, יצאו אור ליום ששי כרגיל לציד מעפילים. הן רדפו אחרי ספינה שחשדו כי היא מסיעה מעפילים. בזמן מאוחר יותר נתפסה ספינה ליד החוף. מהמעפילים שהיו בה נתפסו רק עשרים ואחד. הספינה — סירת דייגים רעועה — הובאה לנמל חיפה. המעפילים שנאסרו הובאו אל המחנה לעטלית. מטעם הישוב המאורגן בחיפה פורסמו כרוזים ובהם ברכה ועידוד למעפילים. בציד הספינה עסקו מלבד אניות המשחית גם אווירונים והופעלו גם מכשירי ראדאר.

לפי השמועה הורדו מהספינה שנתפסה כ־200 מעפילים והועברו לנקודות ישוב שונות בארץ. בכל מקום נתקבלו בלבביות רבה.״

במוצאי שבת, 24 בנובמבר, הותקפו שתי תחנות תצפית של משטרת החופים, בסידני־עלי וגבעת־אולגה.

הודעה רשמית מטעם הממשלה מסרה:

„לפנות בוקר ביום א׳ התקיפו חבורות של יהודים תחנת משמר החוף בסידני־עלי ובגבעת־אולגה. בסידני־עלי פתחו היהודים באש מרובים אוטומטיים וברמונים. חיל המצב הקטן, בריטים וערבים, השיבו באש. נשמעו שלוש התפוצצויות שגרמו נזקים רציניים לבנין. השוטרים המשיכו להעסיק את המתקיפים שנסוגו לבסוף, בהשאירם מאחריהם תחבושת וכתמי־דם — אות, כי סבלו אבידות. אחר־כך נמצאה בתוך הבנין פצצה שלא התפוצצה. אבידות המשטרה היו: 5 בריטים ו־5 ערבים פצועים לא רציניים.

ב ג ב ע ת־א ו ל ג ה הותקפה התחנה על־ידי יהודים שפתחו באש בנשק אוטומטי ורמונים, חיל המצב הבריטי והערבי הקטן השיב אש. פצצות ג׳יליניט הושמו ליד הבנין והרסוהו. למרות זאת המשיכו השוטרים להתנגד והמתקיפים נסוגו בהשאירם אחריהם סימני־דם. אבידות המשטרה היו: בריטי אחד ושלושה ערבים פצועים לא באופן רציני״.

למחרת, ביום א׳ בבוקר, פורסמה פקודת עוצר דרכים מ־5.30 בערב ועד 5.30 בבוקר. אך עוד בשעות הצהרים התחילו כוחות צבא גדולים זורמים בכיוון כביש גבעת חיים ומתרכזים בטבעת סביב המשק ושכנו — כפר חגלה. השדות כוסו טנקים, מכוניות משורינות ומכונות יריה.

זו היתה הפתיחה ליום הדמים. שלוש הודעות רשמיות פרסמה הממשלה במשך יום אחד וכל הודעה מתקנת את הקודמת ומתארת אחרת את מהלך המאורעות.

בהודעה הרשמית הראשונה, שפורסמה ביום שני בשעה 10 בבוקר, נאמר בין השאר:

„בשעות מאוחרות הלכה המשטרה בתמיכה אמיצה של צבא בריטי, לפי עקבות ממקומות ההתנקשויות אל הישוב היהודי גבעת־חיים בצפון ולשפיים בדרום. בבואה לגבעת־חיים, בשעות המוקדמות של אחר־הצהרים, נכנסה המשטרה למושבה ודרשה מהמוכתר לערוך מיסדר־זיהוי. הוא סירב לעשות זאת, והמונים מזוינים במקלות התקהלו במרכז המושבה. קבוצת השוטרים נסוגה אל מחוץ לשערי הישוב. בינתים

התכנסו אל הישוב מהסביבה יהודים במספר גדול יותר. בבוא צבא בריטי הושמה שרשרת סביב הישובים. היהודים עשו נסיונות לשבור את השרשרת ולפרוץ דרכה ובמקרה אחד היה צורך לפתוח באש כדי לעצרם. יהודי אחד נפצע. ב־19.30 טילפן המוכתר, אברהם גרינברג, אל מפקד המשטרה בחיפה להודיע לו שהוא ימלא את חובתו למחרת ויפסיק את ההתנגדות למשטרה".

ההודעה הרשמית השניה על גבעת חיים, המנוסחת בסגנון „קרבי" ואינה שוכחת לספר, כי נלקחו „שבויים", יש בה כמה חידושים והעיקרי שבהם — הסיפור על יריות מ„עמדות ביטון". והרי ההודעה:

„כלבי המשטרה*) בלכתם ב־25 בנובמבר בעקבות המתנפלים על שתי התחנות של משמר־החופים, הגיעו מגבעת־אולגה לכפר־חגלה ולגבעת־חיים, ישובים יהודיים באיזור נתניה...

...הזיהוי וחקירת המתישבים החלה בכפר־חגלה ובגבעת־חיים ב־26 בנובמבר. בעת פעולה זו נמצא לנחוץ לעצור 137 גברים יהודים לחקירה נוספת. 10 אנשים ממשטרת הישובים העברים שמקומותיהם בישובים אלה, נעצרו אף הם לחקירה. המתישבים התנגדו להוצאת הנעצרים, ובמהומה שנתעוררה נפצעו כ־20, 2 מהם קשה. לשוטרים נגרמו פצעים קלים. לצורך פעולה זו הושמה שרשרת סביב הישוב על ידי חיילים בריטיים. תגבורת יהודית זרמה מחדרה וניסתה לפרוץ את השרשרת. יריות כוונו אל הצבא מעמדת ביטון סמוכה. אז נאלץ הצבא לירות כדי למנוע את פריצת השרשרת. ליהודים נגרמו אבידות, אשר טיבן וּמספרן אינו ידוע כרגע. כתום הפעולה חזרו כוחות־הבטחון אל תחנותיהם בלקחם אתם שבויים..."

ההודעה הרשמית השלישית אינה מספרת עוד על מתן אש מ„עמדת־ביטון סמוכה" הואיל ובינתים נתברר גם לממשלה, שאין כלל עמדות ביטון בגבעת־חיים. נמצאה איפוא הסברה חדשה בשל מה „נאלצו חיילים בריטיים לפתוח באש". וזו לשון ההודעה השלישית:

„עתה אפשר למסור פרטים נוספים על האינצידנטים שבהם נאלצו חיילים בריטיים אתמול לפתוח באש בחגלה. הטענות שפורסמו כאילו האש נפתחה ללא סיבה מספקת או ללא התאפקות בשעה שנערכו חיפושים אחר עולים בלתי ליגליים אין בהן אמת.

...בערך בשעת הצהרים הבחינו מטוסי סיור בקבוצה של כחמש מאות איש בערך שיצאה מחדרה לעבר חגלה ונכנסה לישוב הראשון ממזרח לה. זמן מה אחר כך נראו היהודים שוב מתקדמים לעבר חגלה בחזית של 50 יארדים בפורמציה צבאית כשבראשם אדם רכוב על סוס שעודד אותם להתקדם. מפקד הכוחות הבריטיים במקום התקדם לעבר היהודים ודרש מהם חמש פעמים להעצר. בו בזמן נפרצה השרשרת ע"י מספר יהודים שנכנסו לחגלה. הקצין הבריטי ציווה על חייל אחד לירות יריה אחת במי שעמד בראש ההמון. זה נעשה והוא נפצע קל. באותו רגע פתחו יהודים שהסתתרו באגפים באש מנשק אוטומטי ורובים. החיילים הבריטיים השיבו מיד באש, הרגו ששה יהודים ופצעו מספר יהודים אחרים, עד כמה שאפשר היה לברר".

בתשובה לכזב הרשמי פירסמה מזכירות המשק במוצאי יום שני גילוי דעת מקיף המספר את קורות יום הדמים ומתאר, בעיקר, את פרטי המשא ומתן עם השלטונות.

גילוי־דעת

„ההודעה הרשמית שפורסמה ע"י הממשלה על פרשת המצור וההתקפה הצבאית המאורגנת על משקנו מחייבת אותנו למסור לציבור גילוי־דעת מפורט על השתלשלות הענינים שגרמו למותם של שבעה חברים, לפציעה קשה של 26 חברים וחברות ולסך הכל של 57 פצועים והרוגים. ייאמר מראש ובאופן שלא ישאר מקום לשום ספק:

---

*) ראוי לזכור: „כלבי המשטרה" מופיעים לראשונה בהודעה זו, השניה.

א. מוכתר גבעת־חיים וחברי המזכירות שניהלו את המו״מ עם שלטונות הצבא והמשטרה לא נתנו את הסכמתם לכניסת הכוחות המזוינים לתוך תחומי המשק.

ב. אף יריה אחת לא נורתה ע״י חברי המקום או ע״י אלפי בני הישוב אשר באו לעזרתו.

ג. אין במשק, ומעולם לא היו בו, שום עמדות ביטון ושום אדם מבני המקום או מהצבור מהחוץ לא נמצא בתוך עמדות סגורות. כל הצבור היה בחוץ ועשה את מעשיו באופן גלוי.

ועתה לעצם הפרשה. ביום א׳, 25 בנובמבר, בשעה 2.15 אחר הצהרים, בא קצין המשטרה מר קפירטה בליווי עשרות חיילים וקרא את מוכתר גבעת־חיים. הפגישה היתה בגבול המשק וכפר חגלה. מר קפירטה מסר למוכתר שעקבות האנשים „שהתכוונו להוציא לפועל מעשי רצח בגבעת אולגה״ הוליכו למשק גבעת־חיים. המשטרה החליטה לערוך זיהוי כללי של חברי המקום, משום שיש להם יסוד להניח, כי 6—8 אנשים שהשתתפו במעשה מצאו מקלט במקום. המוכתר הודיע למר קפירטה באופן שלא ישתמע לשתי פנים, שלחברי משק גבעת־חיים לא היה כל קשר למעשה ושהנהלת המשק מוכנה לערוב שאין בתחומיו אף אדם שהשתתף במעשה. המוכתר הודיע שזה עלבון לבני הארץ ולבוני השממה של עמק חפר להיות מוצגים לזיהוי על ידי שוטרים. מר קפירטה עמד על דרישתו ואז הודיע לו באי־כוח המשק שאף על פי שאין לו מה להוסיף להודעה הקודמת בכל זאת יתקשר עם המוסדות המוסמכים לשם התיעצות. הקצין הסכים לחכות חצי שעה לתשובה ונקבעה פגישה שניה באותו מקום. בתום הארכה באו באי־כוח המזכירות למקום המיועד, אבל לא מצאו את מר קפירטה. כל הנסיונות למצוא אותו בסביבה נשארו ללא תוצאות.

בשעה 3 בערך נראו כוחות צבא גדולים נעים לעבר המשק וכן הופיע אוירון צבאי שחג מעל הסביבה. עם התגברות זרם הצבא על מכוניותיו המשוריינות ובליווי ספיטפיירים מהאויר פשטה חרדה בין ישובי השומרון וישובי עמק חפר והמוני גברים, נשים ונוער נהרו בכל הדרכים לעבר גבעת־חיים. עם רדת הלילה הוקף המשק בשרשרת צבא, טנקים ומכוניות משוריינות ואף על פי כן המשיך הקהל את דרכו לגבעת־חיים. אותה שעה נורו היריות הראשונות בקהל שבא מנתניה ונפצעו שני אנשים. עם ערב היו מרוכזים בגבעת־חיים כ־2000 מבני המשקים והמושבות השכנים. מזכירות המשק לא יכלה להשלים עם העובדה שגייס צבאי כביר הסתדר מסביב וסגר עלינו בטבעת פלדה בלי שיוסבר פשר הדבר. במשך כל שעות אחר־הצהרים והלילה עשינו נסיונות להתקשר בטלפון עם השלטונות האזרחיים והצבאיים.

בשעה מאוחרת בלילה נתקבלה ידיעה באמצעות מפקד המשטרה בחדרה מר מיטלמן, שמפקדי המשטרה והצבא הממונים על הכוחות שרוכזו סביב גבעת־חיים יופיעו במקום ב־8.30 בבוקר „כדי לאחוז באמצעים מתאימים״. בבוקר יום ב׳ נתקבלה הידיעה שהמפקדים יהיו מוכנים לקבל את באי־כוח המשק בשעה 8.30. בשעה הקבועה התיצבו באי כוח המשק א. גרינברג, י. בן־אהרון ואליקים במטה הצבאי שהוקם בגבולו המערבי של המשק ונפגשו עם מפקדי הצבא והמשטרה. מטעם הצבא נכחו הבריגדיר ועוזרו קצין המטה ומטעם המשטרה מר צ׳יטפורד ומר קפירטה. באי כוח המשק הודיעו שהם מופתעים ונדהמים למראה ההפגנה הצבאית העוינת נגד משק עובדים ותיק על לא עוון בכפו וללא כל נסיון לבוא אתו בדברים בצורה הוגנת לפני שהתחילו בפעולות. הדגישו עוד פעם שאין אנשים חשודים בתוך המשק וכדי להוכיח את רצונם הטוב, הביעו נכונותם להזמין באי כוח המפקדה הצבאית לתוך המשק ואף יעמידו לרשותם את הכרטיסיה של חברי המשק וכל עזרה אחרת שתידרש. הם הוסיפו, שהנהלת המשק מוכנה לערוב למהימנות כל החברים ומוכנה לעמוד לדין על כך. מפקד המשטרה מר צ׳יטפורד, שהראה יחס של אדיבות, עמד על רצונו לסדר זיהוי אישי של כל חברי המשק ודרש את הרחקת כל „הזרים״ מתחומי המקום. באי כוח הקיבוץ הסבירו שהתושבים שבאו להשתתף עם בני המקום בעת צרתם לא יעזבו את המשק כל עוד לא תוסר השרשרת הצבאית. אחרי דין ודברים ממושך הוסכם לבסוף שכל הצבור

יישאר במקום ושבאי כוח המשטרה בלוית באי כוח המשק יעברו על פני המקומות שבהם ירוכזו החברים, על מנת לאפשר לשוטרים, שלפי דבריהם ידעו בדיוק את מי הם מחפשים, לראות את האנשים.

במשא ומתן הוברר, שמר קפירטה הודיע למפקדי הצבא, שהמוכתר ועוזרו שנקראו להיפגש אתו ביום א' הופיעו כשהם מזויינים באלות ובהודעה, שהם לא יסכימו למסור למשטרה את הששה או השמונה שהיא מחפשת. באי כוח המזכירות מחו בתוקף על אינפורמציה מסולפת זו שנמסרה לצבא. הם לא באו, כמובן, מזויינים באלות זמעולם לא הודיעו למר קפירטה שלא ימסרו את אלה הנאשמים בכוונת „רצח", מכיוון שמעולם לא היו כאלה בתחומה של גבעת־חיים.

כתום הפגישה חזרו חברי המזכירות למשק למסור לציבור על תוצאות המשא ומתן. הציבור להמוניו, שבא להגן על המקום ולא כדי להתגרות מלחמה, נענה לדרישת מזכירות המשק. אולם הפתעה מרה הופתעו שליחי גבעת־חיים כשחזרו למטה של מפקדי הצבא והמשטרה. אוירת המשא ומתן האדיב התנדפה ובמקומה נתקבלו בהודעה רגזנית של הבריגדיר שאין מקום למשא ומתן ושעל המשק למלא פקודות. הוא שאל את באי כוח המשק ברורות, אם יוציאו את האורחים מן החוץ ואם חברי המשק הגברים יתיצבו בסדר למען הוציא לפועל את הזיהוי של חברי המשק. לכך ניתנה תשובה ברורה, שבמעשה זה לא תשתתף הנהלת המשק וכל אחריות לתוצאות תיפול על ראש המפקדים. בשיחה השניה נכח גם המיג'ור־ג'נרל של הדיביזיה המוטסת שהגיע למקום. באי כוח המשק מסרו לצבור את המפנה שחל בעמדת השלטונות, דבר שעורר התמרמרות בקרב אלפי אנשי העבודה של השומרון.

בעקבות שליחי המשק שחזרו מהפגישה באו כ־100 שוטרים מזויינים באקדוחים ובאלות. עם הגיעם לגבול המשק נתקלו בחומה חיה של חברים וחברות שחסמו את דרכם. מפקד המשטרה מר צ'יטפורד קרא שוב לבא כוח המשק וחזר על דרישתו הקודמת. שום תוצאות לא היו לפגישה הזאת. חברי המזכירות הודיעו הפעם, שאם כוונת המשטרה לחפש ששה או שמונה אנשים הידועים לה, כי אז אין צורך בגיוס הצבאי הכביר, ויש לאל ידה לשבת עם הנהלת המקום ולבדוק את כל הרשימות. הציבור לא יסכים להתפזר כל עוד כוחות צבאיים ומשטרה מתכוננים להתקפה זדונית נגדו. מיד אחרי זה תקפו השוטרים באלות את ההמון, אולם נהדפו בכל מקום. בתגרה זו נפצעו פצעי ראש רבים מהחברים והחברות. חיילים סקוטיים שהצטרפו להתקפה, הצילו אחדים מהחברים והחברות מידי השוטרים ועזרו לפצועים.

עם כשלון התקפת האלות ניתנה פקודה לצבא להסתער על המשק מכל צדדיו וטנקים כבדים ומכוניות משוריינות החלו מפנים את הדרך בהריסת גדרות והשחתת עצים. תוך כדי פעולה נורו ע"י הצבא יריות בודדות באויר. הציבור הוסיף לעמוד במקומו וכאשר עברו הטנקים התלכד מחדש לשרשרת וחסם את הדרך בפני חיל הרגלים שבא בעקבותיהם. לא הספיקו הכוחות לקיים חומה חיה סביב כל המחנה והצבא הצליח לפלוש לתוך המשק ולפצל אותו גושים גושים. היה ניכר שהצבא פעל לפי תכנית מוכנה מראש ומתוך ידיעה מלאה של תנאי המקום.

שרשרות חזקות של צבא ניגשו מיד לריכוז הקהל. רבים מן החיילים השתמשו תוך כדי מעשה ברוביהם המכודנים. הנשים נשלחו לבתיהן, אולם רבות סירבו ונשארו עם החברים, ויחד אתם הובלו ונדחפו לשטח מגודר שבקצה הפרדסים. כוחות צבא עצומים וממוכנים שמרו על העצורים שמספרם עלה על 2000, בתוכם הורים, זקנים וילדים.

כאן נתגלה הכחש שבהודעת קציני המשטרה שנמסרה בפגישות הקודמות לבאי כוח המשק. לא נתקיים לא זיהוי ולא „בקשת פנים ידועים וחשודים" בביצוע מעשה גבעת אולגה. בלשים עברו בין שורות ההמונים ובחרו את קרבנותיהם, ללא שאלות וללא חקירה. שום נסיון לא נעשה לבדוק במיוחד את בני גבעת חיים, שנגדם כאילו

אורגנה כל ההפגנה הצבאית הכבירה והפרובוקטיבית הזאת. נתקבל הרושם שהשוטרים חפשו דוקא „פנים חדשות".

הפרשה האכזרית ביותר התרחשה בשטח שבין המשק ועין החורש. כחמש מאות אנשים שהגיעו מחדרה, פרדס־חנה והסביבה, לאחר שגבעת חיים נותקה, התרכזו במשק עין החורש. כאשר נודע לציבור דבר ההתקפה הצבאית על גבעת־חיים, החליטו יחד עם בני עין החורש לפרוץ דרך לחבריהם המותקפים ולבוא לעזרתם. קצין הדיביזיה המוטסת, שהיה ממונה על הכוחות הצבאיים שהסתדרו בעמדות חפורות בין שני המשקים הנ"ל, דרש מהציבור לחזור. החברים ששמעו את היריות מגבעת חיים וצעקות המותקפים המשיכו בדרכם ואז ניתנה פקודה לחיילים לפתוח באש. מטר יריות ממכונות יריה של טנקים ושל מכונות יריה יציבות בחפירות ניתך על המתפרצים. האש הצלבנית הרגה במקום ארבעה חברים וחברה אחת ופצעה קשה חמשה־עשר חברים וחברות. הצבא הוסיף לירות גם באנשים שהשתטחו על האדמה, ואף הפנה את מכונות היריה בערפם של חברים שהצליחו לפרוץ את השרשרת. הציבור שפרץ את השרשרת, היה בלתי מזוין ואף מקל לא נראה בין מאות האנשים. בניגוד להתנהגות המרוסנת והאדיבה לעתים של כוחות הצבא בכללם, נהגו הקצין והחיילים שפתחו באש ביחס ציני.

הציבור שרוכז בשטח המגודר הוחזק שם כ־3 שעות וחצי. למעלה ממאה גברים שהוצאו על ידי השוטרים הועלו במכוניות ונשלחו למקום בלתי ידוע. לא ניתן לחברות מהמשק ולבא כוחו להגיש אוכל ומים לחברים שברובם לא אכלו במשך כל היום. הצבא ניסה לזרוק לעצורים מעבר לגדר ככרות לחם, אולם הציבור מחה על צורה מעליבה זו וסירב לקבלן. ב־4 אחר הצהרים הוסרו המשמרות והצבא עזב את המקום.

המשטרה הבריטית הוציאה מהמקום את קבוצת הנוטרים שהיתה במשך כל הזמן מרכוזת בתוך התחנה ואתם כל הרובים שברשות נקודת הנוטרים."

מזכירות משק גבעת־חיים

רוח כזאת אין שוברים

אני עומד כאן, כדי להודיעכם כי א י ן א מ ת בהודעות של השלטונות על המאורעות בשפיים, רשפון, גבעת־חיים ובשטח שבין גבעת־חיים ועין החורש. בכל השדות והישובים האלה לא נורתה אף יריה אחת על ידי יהודי, כיוון שהיינו משוכנעים כי ההפגנה הצבאית הכבירה לא נועדה למטרה אחרת מאשר להניענו לירות, כדי למצוא הצדקה בעיני העולם למעשי השוד וההרס שהצבא היה מוכן מראש לעשות. שום יריות מצד יהודים לא נורו, לא מעמדות ביטון ולא מאגפים. היהודים הלכו בראש גלוי, אף בלי מקל ביד, כדי להגיש עידוד לישוב שהותקף ללא כל יסוד...

השלטון בארץ העמיד את עצמו בצד של מפירי חוק, מפירי עבודה, מפירי שלום.

ההרוגים, עשרות הפצועים וההרס אינם מעידים על כניעה; ואם הפגנת הכח נועדה לעורר רגש של פחד — ניתנה התשובה... התוקפים יצאו חפויי ראש ומבוישים למראה הנשים, נוער והילדים אשר בהיותם במצור ולאחר צום סירבו לקבל את הלחם שהצבא זרק אליהם מעבר לגדר. רוח כזו של אנשי הגנה, של מעפילים יהודים, של שרידים ופרטיזנים אין שוברים בטאנקים.

י. בן־אהרן

(מדברים באסיפת הנבחרים)

במצור

רגעים מעטים לאחר שהספיקו להגיע אחרוני החוזרים ממקומות העבודה הרחוקים בשדה, החלה נהירה המונית של יהודים לעזרה. מכל עבר באו ובני כל הגילים, ביניהם גם ילדים. היה משהו מלבב ומעודד בהזיון זה של המוני אדם קרובים ורחוקים, הבאים לעמוד יחד בהיאבקות. כבר ברור היה — היאבקות זו מה טיבה. תחילה חשבנו, כי הכוונה לחיפוש אחרי עולים הקרויים בפיהם „בלתי לגליים", אך עתה, משנמסר במפורש על כלבים וזיהוי, ידענו ברורות כי אין כאן תכלית אחרת אלא ל נ ק ו ם, לעשות שפטים, להפגין נכונות וכוח למעשי־דיכוי.

שעות־ערביים רוויי רוך־שקיעה, אחד מימי הסתיו הבהירים והיפים. גלגל־החמה יורד במהירות הימה ואפלה עוטה את המשק ומלואו. כעיר נצורה אנו מוקפים ומנותקים. גבעת־חיים נעשתה אכסניה לאלפים רבים שנתכנסו בתחומיה. וכולם — ללא־כסות־לילה, ללא בגד חם, כי מהסדנה ומבית־החרושת קפצו ובאו.

גוייסו אנשים לעזרת המטבח, נפתחו כל אוצרות־המלאי והוכנה סעודה חטופה. חדר האוכל שומם. המנות הוגשו בחוץ במקום ריכוזו של כל אחד. מנות דלות: פת לחם אחת, עגבניה, ביצה, ריבה. לא הספיק הלחם. ישובי הסביבה שולחים אמנם ירקות ולחם, אך הצבא מעכב ומחזירם. המאפיה עובדת הלילה ללא הפוגה. מי יודע מה ילד שחר ועד מתי יימשך המצור? תובטח לפחות הפת לעומדים במערכה!

רד הלילה וצינתו מרעידה את האנשים. מתחילים לחפש כסות בפני הקור הגובר ונמצא השק הפשוט כמתאים לדבר. התלבשו בשקים וחיממו את הגוף.

החיילים החונים במרחק קטן מאתנו מ ת ח פ ר י ם: נפל כנראה פחד היהודים עליהם. התחלנו לחפש מקומות מתאימים למשכב־לילה, למנוחה ולשינה. כל מקום אשר גג סוכך עליו נתמלא אנשים: בית־התרבות, בית־הכנסת, חדר־האוכל, בתי ילדים רבים, המחסן, חדרי החברים, הנגריה, הדיר, האורווה, מסביב לגורן, מחסנים שונים ומרפסות הבתים. מי ימנה את כל הפינות המרובות בהן חנו אותו לילה חברינו למערכה, שמקרוב ומרחוק באו! אלם לא מתוקה היתה שנת העמלים הרבים שנזעקו למשקנו, נדדה שנתם, ושעות רבות לפני עלות השחר כבר הצטופפו רבים בפינות המשק מתוך צפיה לבאות, והשירה בפיהם.

לקראת הבוקר ובשעות הבוקר גברה המתיחות. הדים רבים מגיעים אלינו מהמתיחות בישוב כולו. מספרים על אלפים שנהרו וגם הגיעו, והם חונים בסביבה ורוצים לפרוץ להם דרך אלינו, הנצורים. לפתע, תוך המתיחות, מופיע טרקטור צהוב, ואליו רתומה עגלה עמוסה שקי לחם. והיה הדבר לאות ובשורה. אכן, הלב הגדול אשר מעבר לטבעת הפלדה הולם אתנו, חרד לנו. כאן בשדות גבעת־חיים נטושה מערכת הישוב והעם. משקי הסביבה שלחו את הלחם, ובדרך שדות ארוכה ועקלקלה הגיע. בין הקבוצות עוברת עגלה ומחלקת פת־שחרית. המטבח אינו מספיק ודודי הקיטור של

בית־החרושת מופעלים לעזרתו. כדי החלב הגדולים מלאים תה מתוק ומהביל, והחברים והחברות על משמרתם ליד הגדרות, מאחורי עצים ובתים, בחורשות ובפרשות־הדרכים, לוגמים ממנו בצמאון ובהרגשה כי אכן יש יד דואגת!

ועדיין הבלתי־צפוי מרחף באויר. הציבור נדהם והוסער כשנודע לבסוף על כשלון כל פתרון־שלום ועל דרישת הכניעה. קבוצת שוטרים גדולה, מזויינת באלות, בקובעי־פלדה ומגינים עשויים מתכת קלה, החלה פורצת לה דרך בפינה המערבית־דרומית, בחורשת האורן הקטנה שעל יד עיגול ארלוזרוב. זהו מרכז המגורים של ילדינו — התינוקות, הפעוטים, גנונים וגנים. למקום זה אץ חברנו יוסף רוזנברג בראש קבוצתו, בלי מגן ושריון, רק עם מקל ביד, להדוף ולעצור. במקום זה גם הוכה באלת־שוטר מכת־מוות. פה נפלו הפצועים הראשונים מכפר־חגלה, מעברות, נתניה, כפר הרא"ה ועוד. למקום זה הגיעה ס י מ ה ורצתה בגופה לחסום דרכם. וגם אחרי שהוכרעה לארץ עוד המשיכו להלום בגופה הפצוע, אך הם נהדפו. בפינה זו ניצחנו אנחנו.

לא עברה שעה מרובה ומכיוון עין החורש נשמעו יריות. מהר הגיעה אלינו ידיעה על החברים שפרצו. אך האמת האיומה על החיים היקרים שקופדו טרם ידענו.

מצפון, משני צדי השער הראשי, פרצו הטנקים את הגדר, עברו על פני צנור המים ומעכוהו. זרם מים פרץ למרומים.

אך עבר הטנק ושרשרת ידים שלובות עצרה את החיילים שפרצו בכידונים שלופים.

גבולות משקנו רחבים. מאות חיילים התפרצו והופיעו מכל עבר, דרך פרדסים ושבילים שונים, תוך יריות הפחדה. הם פרצו ברובים נטויים וכידונים שלופים וכיתרו קבוצות אחדות. אך החלק הגדול יותר התלכד ליד בית התרבות. מול הטומיגאנים הטעונים ואצבעות החיילים הצמודות להדק הרובה פרצה השירה, וזרועות נשתלבו לריקוד. כמוכי־תמהון עמדו החיילים מול חזיון זה.

באה פקודה להפריד בין גברים ונשים. חברותינו השיבו על כך בלעג, על הדשא, מול בית התרבות, ישב הציבור העצום כולו, שלוו ויצוק בטחון. כאילו הכריז קבל שמים וארץ: פרצתם גבולנו, אך לא הכנעתם את רוחנו!

אכן, היה זה מראה שנחרת עמוק ולא ימוש מהלב. והמראה רב־לקח. כמה אלפים יהודים ויהודיות מוקפים צבא רב וגדר־תיל על אדמתם הם, שרכשוה בזיעת־אפיים. מדי פעם מוצא ומורחק אחד היהודים לעבר גדר התיל, עובר דרך שרשרת החיילים ומובא למקום הריכוז. ועשרות רבות של יהודים כמוך, פועלים־חברים, שאת חזון הצדק והיושר הגשימו במיטב דמם, נלקחו כפושעים אל כלאו של שלטון הדיכוי במולדתם.

מאליה פרצה שירת „התקוה", ובעוז־משנה ליכדה את כולנו בשעה שהוסר המצור. אכן, אותה „התקוה" אשר אחינו נשאוה בפיהם בעלותם על המוקד ובהיכנסם לתאי הגאזים בארץ הנאצים! — —

דב קאמינסקי

ואנו ממשיכים לאפות...

השעה שתיים אחר־הצהרים. לנו, העובדים במאפיה, מספרים, כי שפיים הוקפה ע"י הצבא והמשטרה. פשטה שמועה, כי יתכן וגם אלינו יבואו.

בשתים וחצי לערך הוצתו משואות על בריכת המים — אות אזעקה. אמרתי למשה, חברי לעבודה: „הכן עיסה, ומיד, לחם רב נצטרך!" זו היתה תגובתי הראשונה. הגיעה תגבורת ראשונה מהסביבה.

אנו עובדים ללא הפסק, תנור אחר תנור, במשך 36 שעות. לשני האופים נוסף עוזר אחד, פן יחסר לחם לאלפים הרבים החשים לעזרתנו. גם המטבח עבד בקצב כזה ובארגון מצוין של העבודה.

ירד הלילה. מסביב למחנה להטו אורות פנסי המכוניות כעיני זאבים רעבים לטרף. האלפים שבאו הסתדרו, מי פה ומי שם, ללינת לילה ולמנוחה קלה. אנו הוספנו לאפות במרץ. אך כבר היה ברור, שלא יספיק הלחם אפילו לארוחת הבוקר.

הזמן חולף. פה ושם, וביחוד מבין הנוער, נשמעות בדיחות ושירה. עם עלות השחר מתגלה, מה מרובים החיילים הצרים עלינו ומה כבד נשקם. ואנו ממשיכים לאפות. כדי לא להפסיק אף לרגע קט את עבודתנו, לא הלכנו לחדר האוכל ופת השחרית הובאה לנו למאפיה. מדי פעם בפעם נכנס מישהו ומספר על הנעשה בחוץ. וכך ידענו על כל המתרחש שם. ב־10 נשמעו לפתע זעקות ורעש גדול. משה הזדנק:

„אינני יכול עוד להמשיך כך! שם הם הורגים בנו ואנו פה אופים לחם!"

„אסור לאבד את העשתונות, אמרתי לו, לחם יהיה נחוץ. אולי יכפו עלינו מעצר־בית לזמן ממושך". אך יש להודות, כי קשה מאד להסתגר ולאפות לחם לשמע צעקות המלחמה, החודרות מבחוץ, ומה גם כשאתה יודע נאמנה, כי חזקים הם פי כמה מאתנו. ובכל זאת טוב כי עבדנו, וכי עבדנו במרץ. הלחם היה נחוץ מאד.

פתאום ידיעה: 12 פצועים, אחד קשה. מבעד לחלוננו נראה טנק גדול פורץ את הגדר ושובר את צנור המים הראשי, המספק מים למאפיה. הפסקנו לעבוד והתחלנו מביאים מים בכדים להכנת מלאי. בחצר נראים חיילים חבושים קובעי־פלדה, עם מכונות יריה ורובים אוטומטיים בידיהם, מסתובבים בתוך המחנה. אט־אט אספו את כל הגברים, גם אותנו הם מבקשים לקחת, אך המלאכה שאנו עוסקים בה הניעה אותם להשאירנו במקום. ולמען היות בטוחים בנו, העמידו עלינו משמר של שני חיילים מזוינים. וכה המשכנו לאפות.

מצד הביצה נשמעו יריות ממכונת יריה. טרם ידענו לב מי הן פולחות. החברות שלא נלקחו למקום הריכוז מספרות לנו, שהבחורים כלואים בתוך גדר תיל והחיילים דורשים מהם תעודות זהות. אך בחורינו תשובה אחת בפיהם: „יהודי מארץ ישראל!" ואת התעודות אין מראים.

דרך החלון אנו רואים את המשטרה נכנסת לחדר העליון שבמגדל־המים, שבו תחנת הנשק שלנו והם לוקחים את כל הנשק עמם, זה הנשק שקבלנוהו מהממשלה שעה שהגרמנים עמדו בשער, והערבים אך ציפו לשעת הכושר. משה הפליט קללה נמרצת — והמשכנו לאפות...

הבחורות מוסרות לנו, כי ישנם שני הרוגים. רות באה ומספרת, כי יוסף ויזנברג וסימה פצועים קשה. „הרוצחים הללו!". אך הקללות אין בהן מועיל. צריך לאפות. ואנו ממשיכים ואופים...

ה. ו נ ז ו

נזעקים

בשעה שתים צלצלו בטלפון והודיעו: „גבעת חיים מוקפת צבא. שלחו מיד תגבורת!" מיד זינקו האופניים ממקומם וטסו במרוצה ממשק למשק בסביבה. בכל מקום שוהים רגע קל, נפלטות שתים־שלוש מלים לאיש המזכירות, ובעזוב האופניים את הישוב מצלצל כבר פעמון־האזעקה, מרעים וקורא. אנשים ונשים נוטשים עבודתם, אמהות גומרות חיש להניק את ילדיהן — והכל באים במרוצה למקום־ההתכנסות. וכבר מת־

מלאות מכוניות המשא ומגמאות דרכן אל המושבה הגדולה. אנשים רבים כבר מצויים שם ומכוניות מוסיפות לבוא בהמון, עמוסות גברים ונשים.

בכביש עוברת בסערה ובטרטור שיירה עצומה של צבא ממוכן. חולפים ונוסעים כלי רכב משורינים למאות, מצויידים במכונות־יריה ומקלעים, רובים ותת־מקלעים, מרגמות ותותחים. בין כל כלי המשחית המודרניים הללו נוסעות גם כמה מכוניות עמוסות בחורים ובחורות מן המשקים. קצב השיירה הצבאית אטי מדי ובחורינו מתקדמים ועוברים על פני מכוניות הצבא. החיילים ואנשי העבודה מסתכלים אלה באלה.

במושבה נפרדות הדרכים. השיירה הצבאית ממשיכה דרכה. מכוניותינו פונות אל עבר גבעת־חיים. מן העברים מוסיפים ובאים אנשים, המבקשים להצטרף. יהודי זקן, בא בימים, עומד על דעתו, כי גם לו הזכות לנסוע: „גורלי יהיה כגורלכם: איספה עם האחרים או אחזור בריא ושלם עמהם". והוא נוסע. ובאות אם ובתה: — שלום, אמא! להתראות!" — „מה, את חושבת שאתן לך לנסוע בלעדי?"... והאם מטפסת על האוטו ונוסעת עם הבת. וכך מוסיפים ובאים מכל העברים — —

בנתניה רץ בעל בית־חרושת ליהלומים אל בית המלאכה ומכריז בקול רם: „יש חיפוש בגבעת־חיים! לצאת לעזרה!" הכל נוטשים את העבודה, קופצים אל האוטובוסים הנוסעים לעבר מזרח. ליד כפר ויתקין עוצר אותם משמר־צבא: „עמוד, הכביש סגור!" האנשים קופצים מן האוטובוסים ומתחילים רצים דרך שדות־הירק בכיוון המשק הנתון במצור. הטנקים המהירים של הצבא רודפים אחריהם ומשיגים אותם. חיילים קופצים ועומדים בשרשרת מול האנשים. הקצין צווח והם מתקדמים. מרעימה אש כלי היריה. האנשים משתטחים על הקרקע. עולה צעקה: „נפצעתי!" מובילים את הפצוע לתחנה צבאית לקבל עזרה ראשונה ואוסרים אותו — —

בשדות צועדים אנשים חבורות־חבורות. הצבא מבחין בהם. קצינים עם משקפות עוקבים אחריהם ומצווים על הטנקים הקלים לעבור את נחל אלכסנדר ולעצור בהם. אך הללו לא יכלו לעברו. אותה שעה היה הנחל לבן־בריתנו.

רד הלילה על עמק חפר. אורות סביב לגבעת־חיים מודיעים כי הצבא מתכונן ללינת־לילה. לאורך כל הכביש מתחפרים חיילים ומציבים את נשקם. נגד מי?

ערב. ברחובות חדרה מסתובבות נשים, והן שואלות על הבן ועל הבת, שיצאו לגבעת־חיים. „ושמא אפשר להגיע?" — מפצירות רבות. „בואי מחר, אמא, גם מחר יהא צורך באנשים" — —

עם בוקר יוצאת מחדרה מכונית־משא עמוסה חמש מאות ככרות לחם לנצורי הגבעה. לאחר בריכת־עטה, עם תחילת החולות — „הולט!"...רובים מכודנים ותת־מקלעים מכוונים נגד המכונית.

— הנני אופה מחדרה, וכל יום מוביל אני לחם לגבעת־חיים. תנוני לעבור.

— לא.

— תנני לדבר עם הקצין שלך.

— טוב, בוא!

צועדים. הבחור, ואחריו החייל, כשרובהו המכודן בגבו של הצועד לפניו. הולכים שעה ארוכה. עוברים על פני טנקים ומכוניות־משא, ברדתם מהכביש הם עוברים ליד תותחי שדה ומרגמות. התותחנים יושבים וסועדים את ארוחת־הבוקר. על שריוני התותחים מצוירים סמל וסיסמא: תותח על שני גלגלים ופתגם־שירה בלאטינית: „בכל מקום — כבוד ותהילה ינהלונו"...

האמנם, גם היום „כבוד ותהילה"? — —

כשמגיעים לקצין מוציא הלז מפה, מעיין בה ומראה לבחור:

— אתה רואה, הישובים גבעת־חיים, כפר־חגלה, עין־החורש, כפר־הרואה וחיבת־ציון — הם נצורים בהחלט. כאן לומד הבחור, שהקצין אינו יודע כלל על בוונת הפעולה. הוא שואל: — „ומה עלי לעשות עם הלחם" — „תאכל אותו!" גועה הקצין בצחוק, „אך אנסה להתקשר עם המפקד שלי. חכה במכוניתך לתשובה".

בטרם לכתו מגלה הבחור כי לקצין אין כוכבים.

— היכן הכוכבים של הקצין שלך? הוא שואל את החייל המלווה אותו.

— הרי כאן מצב קרבי, מסביר החייל, והכוכבים מבריקים בשמש ועלולים לגלות אותנו...

והמכונית עם הלחם חוזרת לחדרה. השעה שעת הצהרים.

עתה מגיעה מגבעת־חיים הידיעה כי המשא־ומתן נכשל והצבא התחיל לפרוץ. המוני אנשים עוד זורמים בשדות אל הגבעה. צוות זקן נשען על מקלו ולידו מקרטע נכדו. והנה גם בחור שעזב את הקיבוץ לפני הרבה שנים, וההולכים לצדו מתלוצצים:

— אתה חוזר למולדתך?

גוש אנשים מתקדם. לפתע מגלה איתם אוירון הסיור. וכבר נעים לקראתם טנקים וכבר אצים־רצים לקראתם חיילים. שתי חזיתות. האוירון יורה צרור ארוך של כדורים לפני האנשים. הטנקים פורצים והחיילים לוחצים את קני־רוביהם אל גופות המתקדמים. חלק מההמון כותר ע"י הצבא, אך חלקו האחר פורץ ומגיע לעין־החורש.

עם ערב, במושבה. בנשימה עצורה מחפשות אמהות את יקירי נפשן בין החוזרים. מבתי־החולים מגיעות בשורות־האיוב על החללים. העמיקה אפלת הלילה.

גרי פריד

פעמוני־אזעקה במושבה

משרד למשרד מצלצל, אשה לשכנתה מחלון לחלון מספרת, ילדים פורצים בצעקה מבתיהם: חיפוש בגבעת חיים! מקומות עבודה החלו מתרוקנים, חנויות נסגרו, נשים עזבו את ילדיהן. חיילים משוחררים ענדו את סמל המחנה השמיני. הכל רצים למגרש החנייה של המכוניות. אין דואגים כלל למלבושים חמים. ללא אוכל, ללא הודעה בבתים יוצאים לדרך. מהיכן צצו באמצע היום מכוניות כה רבות? נהגים פרקו משאות באמצע הרחוב. בכל קרן רחוב מתקבצים מדי פעם אנשים חדשים. כל מכונית נפגשת בקריאות: „קחו גם אותנו!". תנועת נוסעים כזו לכיוון אחד טרם ראתה המושבה.

אותה שעה המו ורעשו כבישי המושבה מנוסעים אחרים. כלי רכב ממוכנים, אופנועים, טנקים קלים על שרשרות, טנקי ענק, מכוניות יורקי־אש, ג'יפים — בלי הפסק, כבימי אל־עלמין, ומעליהם אוירונים. היתה זו תמונה עגומה ומכאיבה: באותו הכביש ובאותו הזמן מתקדמים שני מחנות: המחנה הבריטי, על מלוא נשקו לכבוש נקודה של אנשי קומונה; ולצידו של המחנה הזה מחנה אחר: יהודים זקנים וצעירים נוהרים אף הם להגן על אותה נקודה ישובית עצמה.

בערב, במושבה, מתיחות וחרדה. לא היה בית שלא יצאו ממנו לגבעת חיים. שניים, שלשה ממשפחה. באותן השעות החלו מסתננות ידיעות ראשונות מהנקודה הנצורה:

— הצבא בא לעזרת המשטרה, מתכונן לקרב.

— הכבישים מחדרה עד כפר ויתקין חסומים בטאנקים ואין מעבר.

— מכוניות הנוסעות לחיפה מפנים אותן לכביש תול־כרם ומשם לואדי־ערה.

— האנשים שבאו מנתניה עוכבו ע"י כוחות הצבא, אחד נפצע ביריה.

ידיעה רדפה ידיעה והמתיחות גברה והלכה. מנקודות שונות בארץ שאלו בחרדה: „מה בגבעת חיים?" ואנו משיבים: „לעת עתה שקט. במקום נמצאים אלפי אנשים. מצב רוחם טוב. שרים. רוקדים. ולמולם, אלפי חיילים המוכנים לכל". ירד הלילה. בתי השעשועים במושבה לא נפתחו. מסעדות ומועדונים נסגרו מחוסר מבקרים, הרצאות ואספות בוטלו. ושנת התושבים נדדה.

למחרת בבוקר. המושבה לבשה צורת שבתון. רוב מקומות העבודה שבתו כליל. תפוחי הזהב בפרדסים חיכו לקוטפים ואינם. חנויות רבות לא נפתחו. בבתי הספר העממיים חסרו תלמידים ומורים. בבתי הספר האחרים לא הוחל כלל בלמודים, התלמידים היו כולם בגבעת חיים. ועוד ממשיכים ומנסים לפרוץ לגבעה. רבים מתושבי המושבה, וביחוד בני המשקים והמושבות הסמוכות, מתקדמים בדרכים לא סלולות. הידיעות הרגיעו:

— שני הצדדים מחכים, אין כל משא ומתן.

ב־11 לפנה"צ. פתאום נשמעים במושבה פעמוני האזעקה. הכל הבינו, ש„המערכה" החלה. שמועות תכפו ובאו: „נפסק הקשר עם גבעת חיים", „הצבא פרץ לגבעה". השעות זוזות לאטן. בלבות הנשארים — המעטים במושבה — רעד. ברחובות אין רואים נפש חיה. התנועה פסקה לחלוטין. מכפר הרואה, הנקודה היחידה שאתה עוד קיים קשר, מודיעים:

— אנו שומעים צעקות וירויות בודדות.

— רואים ריכוזי אנשים בשטח הפנוי שבין כפר חגלה וגבעת־חיים ומסביבה חיילים חמושים ומזוינים מכף רגלם ועד ראשם.

וכעבור זמן מה:

— מכוניות הצבא מסתדרות מחדש ומתחילות לעזוב את המקום.

— כרגע עברה מכונית צבאית מלאה וגדושה אזרחים שנעצרו ובפיהם שירה וקריאות.

ואחר כך:

— כל הכבודה הצבאית הענקית החלה לזוז, המצור הוסר.

לאחר שעה קלה הגיעו החוזרים הראשונים מהמערכה. היו אלה אנשים ששכבו ליד הטנקים הכבדים ולא יכלו לחדור פנימה. בשורה רעה בפיהם: „ישנם הרוגים אחדים ופצועים רבים. למעלה ממאה איש נאסרו". מאות נשים, ילדים וטף מחכים בקרנות הרחובות ולבם רועד לגורל בני ביתם שנעדרו מיום אתמול אחר הצהרים.

לפנות ערב. המכוניות הצבאיות החוזרות לבסיסן עוברות שוב את המושבה גדושות צבא. גם מכוניות היהודים מתחילות להגיע ובהן בני המושבה. תרועות פורצות למראה החוזרים. מן הצד עומדים בני המשפחות, אשר ראשיהן נפצעו ונלקחו לבתי החולים, או שנתפסו למעצר. עתה הם חוקרים את השבים לגורלם של הנעדרים.

בערב נודע הכל — — —

יום כ' — כ"א כסלו תש"ו, בו התגלמה אחוה ישראלית כה גדולה ועמוקה בין המושבה והכפר הקבוצי, יירשם כאחד הימים הגדולים ביותר בדברי ימיה של חדרה.

חדרה י. ש י ו ן

ב ש ד ו ת

הפעמון מזעיק. במרכזה של נתניה הופיעו כלי־רכב שונים. נתאספו המונים. וכי מי יכול היום לעבוד? אשה, חלבן מן השכונה, לוטשי יהלומים, נערות צעירות (הנערים נעלמו זה כבר), צלם, בנאים וחנוונים — כולם עטו אל האוטומובילים. בידיהם אין דבר. רק את עצמם הביאו, את גופותיהם. האשה, היא לבדה מצויידת — בתרמיל של מגן־דוד־אדום...

נדמה, שהאוטו אינו ממהר די־הצורך. אצה לנו הדרך. הנה הכביש. אסור לנסוע בו. אולם, אם תמו אותו יום גלגלים מן הכבישים, לא תמו רגלים בדרכים. והן חשות.

אחרי נעה שורת אנשים ארוכה, מגוונת. והעיניים מרמזות שיש משמר. משמר של חקי וכובעים אדומים בדרך. אך לפני צועד חבר, המכיר כל שביל כאן.

שתיקה. הקצב מהיר. הפעמון אינו חדל מלהזעיק, פנימה... השתיקה עמוקה ומשותפת, אך הטאנקים קורעים אותה.

הם הופיעו מכל הכיוונים: כנגד קבוצה בת שמונה אנשים — שלשה טאנקים, ובהם „כלניות". „לעמוד" ! — הם מצווים אנגלית, אך רגלי שומעות רק עברית, והן ממשיכות לרוץ. ובעקבותינו הם, הטאנקים. פשטו בשדות ורמסו את נבטי־הירק.

מכל הכיוונים נשתרכו שורותיגו. חייל שבא לבלות חופשתו הלך בשורתי. חייל „אנגלי" שלנו, ומכל עבר חייל אנגלי „שלהם" עם רובה מכודן... ומאחוריו — ידידו עם טומיגאן.

הננו מוקפים מסביב. והחרון אוכל ומצווה: לחדור פנימה, לגבעת־חיים!

נתניה ח ב ר ה

מבעד לאוטובוס

מכונית האקספרס ירושלים־חיפה נעצרה פתאום ובחזקה.

— מה קרה? מה קרה?

—מדוע אין אנו ממשיכים לנסוע?

בחוץ אצים אנשים. עוברים בריצה את הכביש. חוצים שדות. מנין לפתע המון־אדם כה רב? מהומת־קולות. צעקה נשמעת... כאילו נתרעדה האדמה.

משמאל לגבעה, בכיוון לים ולכפר ויתקין — מחסומי־תיל. ממעל שורה ארוכה של חיילים במלוא ציודם, ורוביהם המכודנים מבהיקים בשמש. נכונים לירות.

— מה אירע? איפה?

— גבעת־חיים מוקפת חגורת אנשי־צבא, מחפשים עולים בלתי־לגליים!

בשדות, הרחק־הרחק, ככל שתשיג העין, נראים משמרות צבא חמושים. טאנקים ומיטלטלים על פני השדות, מעמיקים זחליהם באדמה.

אוירונים, בגובה של 300 מטר, חגים מעל ראשי הרצים. אנשים קופצים מתוך מכוניות סגורות, חוששים פן יאחרו. רצים צעיר וזקן, אכר וחלוץ, סוחר ופקיד, לוטש יהלומים ובעל עגלה, מן הישובים והקבוצים השכנים, ופניהם מועדות לגבעת־חיים. רצים, מי בלא כובע, מי בלא מעיל, ידיהם ריקות ולבם מלא חימה ובושה יוקדת.

קבוצת אנשים פורצת חוצה מתוך האוטו שלנו. רצים אנו באותו כיוון, ומבקשים להתאחד עם יתר היהודים הרצים. הנה פולח את האויר סילון יריות, אינסטינקטיבית משתטחים הכול, מצמידים ראשם לאדמה הרכה. שני פועלי יהלומים צעירים מנתניה צונחים לידנו כשהם פצועים ביד.

רותח הדם, העינים כמו נתכסו ערפל. דומה אני.. הנה הם... אלה משנת 1940... שם על אדמת פולין... גם הם ירו בלא אזהרה. ירו ביהודים, מעשי הפקר, בלא להיענש. אולם פה משום מה איש לא נבעת. הכול כה טבעי.

קבוצות־אנשים מוקפות והולכות ע"י מכוניות משוריינות, בשדה המפולש. הקבוצה שלנו עלה בידה לחמוק ולחזור לכביש שאינו רחוק מאתנו. המון־המוקפים, ילדים, צעירים וזקנים, נשארים במקומותיהם, וחיילים מזויינים בתת־מקלעים מקיפים אותם. הם עצורים. המקום שהם עומדים בו, הוא „בית סוהר ארעי", תחת כיפת השמים. כך יעמדו עד שיחשיך הלילה. ואולי עד למחרת. ואילו המשמרות מתחלפים.. והתמונה מזכירה „אי־שם" אחר. כל מה שרואות פה עיניך, מוזר הוא עד לבלי האמן. הן כל זה מתארע תחת שמי התכלת הבהירים של ארץ־ישראל. פה, על גבי שדות שנחרשו למזרע החורף בידים יהודיות.

הכביש נדחס כולו כלי־רכב, מכוניות־טאקסי ומכוניות משא טעונות סחורה, שפניהן מועדות למקומות ולכיוונים שונים בישוב. המכוניות גדושות נוסעים, ילדים, חוליות, תינוקות של בית רבן שיצאו לטיול. לאורך קילומטרים מתמשך מעין „יריד" ממוכן, לחוץ ומצופף...

למעלה, על הגבעה, עומדים חיילים, ורוביהם שלופים ומכודנים. דרוכים כלהתקפה. כך עומדים הם שעה ומעלה. באים אחרים להחליפם. הקצין החדש פוקד: „לשבת!" מיד יושבים הם בעשב, כמסובים לסעודה, שטופים בצחוק ובעליזות. קוראים קריאות של בדיחות־הדעת אלינו העומדים בכביש. באה תגבורת, עוד מכוניות עם מזויינים. עתה מובטח להם שיצאו להלחם ב„שונא"... שניים מהם, שתחילה עמדו קודרים ושלופי־רובה, החלו משתעשעים בזריקת תפוחים או עגבניות, שניסו לתפשם, מעשה אקרובט, בקצה הכידון. אינם מצליחים. מנסים פעם שניה, שלישית, עד שהם מתכעסים, ומשליכים את העגבניות, אלינו לכביש. דעתם מבודחת עליהם, עד מאוד.

הלילה רד בצעדים מהירים. במכונית שלנו שוב אין להבחין בפניהם של הנוסעים.

*

בשחור הלילה, המואר קלושות ע"י פנס אחת המכוניות, מסתמנים בעין לבנם שני אמבולנסים מ„מגן דוד אדום", ואנו מבינים. ישנם פצועים. ואולי... מי יודע...

השעה השמינית בערב. זה לנו שש שעות שאנו עצורים כאן. מישהו בא מן

השורות הראשונות, וידיעות בפיו. אכן רב כוחו של הדואר מפה־אל־פה. והנה נתבשרנו: לא הניחו להם להיכנס, לא נתנו לערוך חיפוש...

קריאה אחת פורצת מפי כולם. הוקל מעט ללב. כוח ננסך בנו. מתיחות העצבים רפתה כלשהו. אנו שוכחים את המסיבות שנכפו עלינו בכוח.

ושואל כל אחד בלבו: לשם מה כה הרבה חיילים, כה הרבה טאנקים כנגד כפר יהודי אחד?

דומני, כי בצאתי מווארשה לפני שש שנים, לא ראיתי המון־חיילים כזה.

והנה רואים אנו שם, בכיוון הכביש הצר העולה לגבעת־חיים, מזדחלות עתה שורות שורות של כלי־רכב מוארים. נעים טאנקים. טאנקים רבים לאין־שיעור.

רקטות מאירות את חשכת הלילה. הנה אחת — צהובה. אחריה כחלחלה... אלה, הבקיאים בהלכות מלחמה, מפרשים מה טעמה של כל אחת. הרקטות משוות מראה מיסתורי לשמי הלילה, אופפות אותם סודיות.

על פסגות הגבעה ממעל, בחצי גורן עגולה, הוצבו זרקורים. סילוני האור מצטלבים באפלה, מאירים את הסביבה. האור „מגשש" אחר „האויב"... את גבעת חיים מלחכים בלי הרף נחשולי אור החשמל.

קבוצות האנשים שנעצרו בצהרי היום, עודם עומדים בו במקום, והם מוקפים טבעת של צבא וטאנקים. קבוצות אלו מונות עשרות במספרן והן פזורות במקומות שונים בשדה. בקרבת־מקום, והרחק־הרחק...

פלוגות צבא המתחלפות על משמרותיהן, מתגודדות עתה ליד מטבחי שדה לקבל את מנת המזון, ממש כבחזית.

אוכלים הם לחם לבן בריבה, אותה ריבה עצמה שסופקה להם מבית־החרושת לריבה בגבעת־חיים ומבתי־חרושת קבוציים אחרים.

ילדים מן המכוניות הסמוכות נותנים קולם בבכי. רעבים הם ונסוכי שינה. הלא אך פעוטות הם. מה מבינים הללו? פקעה סבלנותם. רוצים הביתה. הלילה, יכל שראוהו עיני הילדים, הבהילם. גם חולים וישישים ישנם במכוניות. אחד הנהגים הותיקים, שהליכותיו בטוחות ולשונו חדה ואף למודה שפת ה„טומי", מנסה דברים אל אחד הקצינים הצעירים. הוא מבקש שיותן לו לדבר אל הבריגאדיר עצמו או לסגנו.

— אין לדבר עם ממלא מקומו של הבריגאדיר אלא בעוד שעתיים, — משיבים לו. עלינו לחכות, להרגיע את הפעוטות.

מבקשים מים. הבקשה מתמלאת באדיבות יתרה. מבעד לתיל הדוקרני מגישים כדי מים. אולם התת־מקלעים מוחזקים הכן גם בעת המעשה הפרוזאי הזה...

*

בשעה שתים אחר חצות, לאחר שלוש־עשרה שעות תמימות של מאסר, ניתקנו ממקומנו. נסענו, או ליתר דיוק זחלנו, זינקנו קדימה, ושוב נסוגונו אחור. כי היה עלינו לפלס דרך, להידחק בין חומות עבות של צבא ומכוניות־שריון הדוחסות את הכביש. בטליונים שלמים... דיביזיות... צבאות... מסביב מדורות. מטבחי־שדה. משמרות... זרקורים... מחסומי תיל לאורך מאות מטרים.

ושם, מצד גבעת־חיים, מתנפצות שוב רקטות בכל פינות השמים.

ג. שאיאק

אדום על גבי ירוק

דמדומי ערב. אנחנו שוכנים בחורשה. זו החורשה שניטעה עם מות ארלוזורוב הנושאת את שמו. ה„ותיקים" נשענים על גזעי־העצים. הצעירים — שרים, צוחקים.

ע ר ב. יוצאים לעמדות. ה ם — חופרים לאור זרקורים חפירות למכונות יריה וחיל הרגלים. א נ ו מרפדים את מקום חנייתנו בקש או בשק. ליד גדר המשק והפרדסים — ניצבים פועלי חדרה, אנשי כפר־ויתקין, מעברות, משמר השרון, פועלי יהלומים מנתניה, תלמידי בתי ספר מחדרה, תימנים מאלישיב, בחורי ישיבה מכפר־

הרואה, מושבניקים רחבי־גרם מכפר חיים וחגלה, המתישבים החדשים מבית הלוי, ורבים־רבים אלמונים, אנשי יגע ועמל...

מאחורינו — ה ם . שמותיהם ידועים לתהילה : הבריגדה המוטסת, גדוד מאוכס־פורד, גדוד מדיוון.

*

קרים הלילות בעמק חפר. עשרות מדורות מפיצות אור ומחממות את אנשי „הצבא שלנו", הקופאים. ענפי ברוש לחים, מוטלים על המדורה, מתלקחים באש, מעלים נחילי ניצוצות המתנשאים השמימה. הללו הן הרקטות ש ל נ ו. ו ש ל ה ם — הרקטות שלהם מועפות אל־על בלי הפוגות ובולשות אחרי היהודים, המוסיפים להסתנן לתוך המשק הנצור על־אף טבעת הפלדה של הטאנקים והמכוניות...

שקטים הלילות בעמק־חפר. לא כן לילה זה. א צ ל נ ו — שירת נעורים של „צברים", שירה נוגה של „ותיקים", רשרוש הענפים המתפצחים באש. א צ ל ם — המיית טאנקים, מכוניות־משא כבדות, זמזום הרדיו־טלגראף.

כך עובר הלילה, ליל המצור. ויהי בוקר יום שני, יום שני של המצור.

תחילה פעילות „דיפלומאטית". „הדיפלומאטים" שלנו — נשקם בלבם וידיהם בכיסים. בן־אהרון חוצה את קו־הגבול שלנו. הוא עובר בין הטאנקים והמשמרות. נכנס ל„מטה" של הדיביזיה. הנהו חוזר. ושוב הולך ושוב בא. בפיו רק תשובה אחת : „אצלנו אין רוצחים, אנחנו אנשי שלווה ועבודה". מכונית־מטה מפוארת ניגשת עד ל„קום" שלנו ונוטלת עמה את בן־אהרון. יותר ויותר מתברר : „למעלה" לוחצים, רוצים „ללמד" את הישוב „פרק". אסיפה קצרה של באי־כח המקומות. התשובה שלנו מוחלטת : „אם יתפזר הצבא — נתפזר גם אנו. אצלנו אין רוצחים".

*

טאנקים נעים לקראתנו. שרשרת אנשי צבא ומכונות יריה בידיהם. קציניים עם מפות נותנים הוראות לרוכבי אופנוע.

אנשינו קמים. השורה סגורה. השיניים — הדוקות. בפנים — חיוך של עוז ובוז. החברות מתקנות את תלתל שערן, שירד על מצחן. הבחורים מהדקים בתנועה אינסטינקטיבית את חגורותיהם.

ניתנת הוראה : להניח את המקלות.

הצבא מתקדם בדרך החולית. מימין — ברושים, משמאל — פרדסים. הטאנק התקרב. שני תותחים לו, מכונת יריה, מיתקן למרגמה. צבעו של הטאנק עדיין טרי. בלועו של התותח תלויה על חוט לבן פתקה עם שם בית־החרושת...

אנשינו חוסמים את הדרך בגופותיהם. 5 צעדים מפסיקים בינינו.

*

הם נעצרו. הציבו מכונת יריה. החיילים מביטים אלינו בעיני זכוכית. אינם מבינים מה כאן מתרחש. העומד בראש הטור כוסס צפרניו, האחרים מעשנים סיגרה אחר סיגרה. אחד מתכופף, קוטף פרח ומועך אותו בידו.

חולפים רגעים, חולפת שעה. מה זאת ? מלחמת עצבים ? אנחנו — חזנו פתוח ובעינינו — בוז. במרחק חמישה צעדים מאתנו — מוצגים חיים של טכניקה צבאית חדישה.

אנו הבטנו בהם. הם בנו. מה הם חשבו באותה שעה ?

אנחנו מקצרים את הקוים. מתקרבים לחצר המשק. בעקבותינו — הצבא והמשטרה. מופיע קצין גבוה ומצווה על הקהל שיתפזר, שאם לא כן יצטרכו לעשות את המוטל עליהם.

לקראת הקצין יוצא בחור מקבוצי חדרה ואומר בשקט : עשו את אשר תרצו, את חברינו לא נפקיר.

הקציניים נסוגים.

נשמע טרטור של מכונית. טנקים עולים, שרשרות של אנשי צבא חודרים לחצר. מכתרים את האנשים, כיתורים־כיתורים.

המשטרה נעלמה ואיננה, רשות הדיבור לכוחות הוד מלכותו.

— מה זה ? מה כאן מתרחש ? איזה שבויים אלה ? אלפי אנשים נצורים נותנים את קולם בשירה אדירה. מקבלים במחיאות־כפיים כל חבר פצוע העובר על פניהם.

ו ה ב ח ו ר ו ת — בחורות כאלה לא יסולאו בפז. הן אצות־רצות וחובשות את ראשיהם הזבים דם של חבריהן, של חברי קבוציהן ומושביהן...

במזרח, בואכה עין־החורש, נשמעות יריות מקלעים. הן קצרו את הקוצרים, את קוצרי השחת והדגן...

*

יחידות צבא מרכזות את הקהל הרב בשדה מגודר־תיל ומוגן טאנקים ומכונות־יריה. הקהל העצום פורץ בשירה. מקהלה מדברת מסבירה לשומרינו את אשר אנו חושבים עליהם...

מתחיל הזיהוי... שתי שורות של אנשי בולשת ומשטרה. אנו עוברים ביניהם. ידינו — בכיסים. הולכים אנו ורוקקים על פני הקרקע. נאספו 150 איש. על מה ולמה — לאלוהים פתרונים...

מרחוק חג אוירון. הוא מעכב — לא בשידולים סתם — קבוצת חברים הבאים מ ח ד ר ה. הוא קורא לטאנקים ואלה באים ואוספים את הקבוצה כולה.

אנחנו מוקפים. אנחנו עצורים. אותנו מאשימים ברציחות. מוזר הדבר: למה השומרים עלינו, נמנעים מלהיתקל במבטינו ?

*

שעה ועוד שעה. הצבא הנסוג זורם למחנותיו. הגדר נפתחת. אנחנו חפשיים.

אך אין אנו מתפזרים.

גלים־גלים נישאת שירת „התקוה". כרגבים קשים ומוצקים שמתחת למחרשה, פורצים מגרונותינו היבשים המלים: תחזקנה ידי כל אחינו...

מעברות א. דן

עם הילדים

יום זה, יום חופשתי היה, והרבה תכניות תיכנתי לי: לטייל עם בתי, להיפגש עם חברות, לסרוג, לקרוא. לכן השכמתי קום. הבוקר בהיר, שלוו ולבי טוב עלי, לא גיבא לי כלל, איזו הפתעה מכין לנו הגורל. וגם בשכבי למנוחת צהרים לא שיערתי, כי למחזה זה יפקחו שוב עיני.

קול פקודות ותכונה רבה הגיע לאזני: „אנשי חדרה — אלי !" „אנשי נתניה — לפני בית התרבות !" עודני במצב של גים ולא גים וקטעי הרהורים שונים עוברים במוחי: התחרות „הפועל" ודאי כאן... בזבזתי את זמני לשינה, בתי עדיין לא הגיעה — ובתוך כך התעוררתי.

פתחתי את דלת חדרי ומבטי נאחז בלהבה העולה מעל גג אחד הבתים, הסימן המוכרז למצב מצור בישובנו. לבי עמד מפעום.

יצאתי אל המגרש שלפני חדר האוכל, והנה הוא מלא אנשים, ומכל צד עוד מוסיפים לזרום בלי הרף. רצתי לגן לראות את בתי ומצאתיה שלווה ועסוקה בהכנות לחג החנוכה. נלוויתי לקבוצת חברות המשוטטות במחנה. המתיחות גוברת. הטאנקים שמעבר לגדר מטילים אימה. אין ביכולתי להסתיר את הפחד הגדול התוקף אותי.

למחרת. הילדים מתעוררים לאט וכרגיל, מתלבשים, אוכלים ויוצאים לחצר. את האירונים החגים נמוך מקבלים הילדים בשמחה ושרים: „רד אלינו אוירון". לא אמר להם לבם הטהור, מה מזימה ואיבה נושאות עלינו כנפי אוירונים אלה ?

שרנו גם אנחנו, המטפלות. רקדנו עם הילדים והתברכנו בכושרנו לשמור על שיווי משקל נפשי, על אף העצבנות הגדולה ואי השקט הפנימי. אך הנה באה הבשורה השחורה: „הם" נכנסים. הכנסנו מהר את הילדים לתוך הבית, סידרנו אותם לאורך הקיר. והם ישבו שקטים, כאילו הבינו לרצינות השעה, אף כי עינם לא ראתה את אשר התחולל סמוך לחלון.

הסתערות השוטרים והחיילים, המכות האכזריות, מבטם הרצחני, צעקות המתגוננים והמוכים, שטף הדם, תנועת האלונקות עם הפצועים עליהן וקריאות העידוד של חברינו — מה טוב שהצלחנו להסתיר את כל אלה מעיניהם של ילדינו ותמונת־זוועה זו לא תלווה את חייהם משחר ילדותם; מה טוב, שההרגשה, שנחרתה באותן השעות בלבי לנצח, לא תיחרת גם בלבבם הטהור!

לעולם לא אוכל לעבור עוד ליד חורשת עצי האורן שלנו, מבלי לשלוח בה מבט של חשד, פן מסתתר בה שוטר עם מקל, חייל עם טומיגן; לא אוכל עוד לראות את עיגול ארלוזורוב, מבלי לקשור אותו עם זכרונות על פצועים ודם; לא אוכל להסתכל בחייל בריטי בלי רגש של צער ובוז.

רות פריימאן

מול האש

יום ראשון. בצאתי למושבה חדרה, שבה אני דר, נזדמנו לקראתי כמה מחברי והודיעוני שנערך חיפוש בגבעת־חיים ועלי ללכת למקום מסוים, ומשם לחוש לעזרתם. מיהרתי למקום ובאוטו הראשון יצאנו קבוצה של 23 איש. אחרי שכונת ברנדס ירדנו מהאוטו והתקדמו לעבר הקבוץ. במרחק של כ־40 מטר מהגדר התקרב אלינו טאנק. כך נודע לנו שהצבא הקיף את הקבוץ מכל העברים. בינתיים נצטרפו אלינו עוד קבוצות. היינו יחד כ־200 איש. החלטנו ללכת לקבוץ עין־החורש ומשם אל גבעת חיים. עקפנו את הכפר הערבי מנשיה ודרך פרדסי „הדריה" הגענו לעין־החורש. כל הדרך הוטל עלינו אור מזרקורים והועפו רקיטות, אולם החלטתנו היתה להגיע — ויהי מה.

בעין־החורש נודע לנו, שנלון במקום וב־4 בבוקר נצא ונפרוץ את השרשרת. אם כי ידענו שסכנות מול פנינו, לא נפלה בנו רוחנו. רקדנו ושרנו.

לעין החורש הגענו בשעה 9 בערב לערך, בשעה 11 הגיעה קבוצה מקבוץ „שלוחות" אשר בפרדס חנה, שלא ידעה את הדרך ותעתה הרבה. בארבע בבוקר היינו מוכנים לפרוץ, אולם הדבר נדחה עד לקבלת הוראה חדשה. אך משהגיעה אלינו הידיעה כי הצבא פורץ לתוך גבעת חיים, שוב לא יכולנו לעצור בעדנו.

הצבא התחפר בין שני הקבוצים וליד החפירות עמדו טאנקים. בשעה 12 וחצי הסתדרנו בחורשה אשר בגבול עין־החורש בשורות, מפקדנו דבר אלינו מלים מעטות וסיים בקריאה: „למען המולדת נתקדם!"

יצאנו מהחורשה אל השדה הפתוח. הקצין האנגלי פקד לעמוד, אולם אנו המשכנו ללכת. פתאום ניתך מטר יריות. טירון אני בענינים אלה, בן 15, תלמיד בית ספר, ועשיתי ככל ההולכים אתי. השתטחנו על הארץ ואני בכללם. נשמעו צעקות אחדות של אילה טנגבוים מ„שלוחות", אחר כך נשתתקה. רבים נפצעו קשה, אולם אף אחד מהם לא הוציא הגה מפיו. ראשון הפצועים, שנשאוהו בחזרה לעין החורש, קרא אלינו: „חברים אל תשימו לב, אין זה מאומה, התקדמו בעד המולדת!"

שוב קמנו ורצנו, ושוב ניתכו יריות. תחילה, בטרם הישמע היריות הראשונות, חילחל בי מעין רעד של פחד, אך כשנפלו הכדורים סביבנו ואנו שכבנו על הארץ, סר הפחד והגוף פעל כאילו מעצמו. בעוד הכדורים שורקים מעל האזנים המשכנו להתקדם לעבר המשק. כבר ראיתי את הראשונים נכנסים לתוך גבעת חיים. בתוך מערבולת האש סביבי הוספתי לזחול. פתאום הוכיתי קשה בעורף, נפלתי ושכבתי המום רגעים אחדים. משהתאוששתי ראיתי חבר פצוע שוכב לידי, והוא בועט ברגליו. הבינותי כי מרגליו באה לי המכה. קראנו לחברים ויחד הרימונוהו ונשאנו אותו בחזרה לעין החורש.

חדרה יאיר וולדר

ליד הפצועים

אך נודע, כי צבא מתקרב אלינו, נתכנסה מיד קבוצת העזרה הראשונה והתחלנו בהכנות: שתי תחנות מרכזיות, אחת במרפאה ובה הרופא עם מספר חובשות ועוזרות, ושניה בבית התרבות ובה קבוצת חברות מנוסות. עידוד רב היה בהופעת קבוצות העזרה הראשונה מישובי הסביבה.

הלילה היה כולו הכנה ומתיחות. בית התרבות שימש מקום לינה לעשרות נערים ונערות ממקומות שונים. אך האיר השחר התחלנו להכין את האולם הגדול לשמש מרפאה ובית חולים. גם מכוניות משא הוכנו, שמא נצטרך להעביר חברים פצועים לבית החולים. עוד קוינו, כי הכל יעבור בשלום ולא יזדקקו לנו. אך הנה נודע כי פרצו שוטרים לתוך המחנה. לא עבר זמן רב ולאולם בית התרבות הובאו חברים שותתי דם. חבשנו את הפצועים ועשינו ככל שיכולנו להקל את מכאוביהם. החבושים הוצאו מבית התרבות והובאו לחדרי החולים. וקהל האלפים שרוכז ע"י הצבא על הדשא שלפני בית התרבות, קבל את החברים החבושים בצאתם מבית התרבות, בקריאות נרגשות של עידוד וחיבה.

שניים נפצעו קשה: יוסף ר. וסימה. הטלנו אותם על מכונית ואמרנו להעבירם מהר לבית החולים. אך הצבא לא נתן רשות יציאה לנהג. בינתיים הודיעו על פצועים בקרבת „גת". מיד יצאה לשם קבוצת חובשות ואלונקאים. בית התרבות נתמלא צעירים וצעירות שותתי דם ומספרם הלך ורב. היקפו המלא של האסון נתברר רק לאחר שהגיע הרופא לעין־החורש, מקום שם הובאו רובם של קרבנותינו היקרים והטהורים. עתה החל משא ומתן עם הקצינים על מתן רשות העברה של הפצועים לבית־החולים. הופיע רופא צבאי. חזות פניו העידה על התרגשותו העמוקה. אחרי שבדק את הפצועים חזר ומלמל פעמים אחדות: „אני מצטער מאד, הנני רק רופא". מיד סידר שני אמבולנסים להסעת הפצועים הקשים ביותר ונתן רשות כניסה לאמבולנס של „מגן דוד אדום" להעברת שאר הנפגעים.

היה זה יום מר לכולנו. כל הממונים על העזרה הרפואית עבדו קשה, מן הרופא ועד לאלונקאי. ואם לא נפלה בנו הרוח למראה הדם הרב והראשים הרצוצים, זכותם של הנפגעים היא. אנחנו חבשנו את פצעיהם והם ניחמו ועודדו אותנו.

סיטה ליבל

לסיכום המערכה

מערכת כ"—כ"א כסליו היתה מיוחדת במינה. המוני יהודים עמדו במקל ובאבן מול אלות ופצצות, ובגופים חשופים למול אש. הצבא עלה על היהודים לא בלבד בציודו אלא גם במספר אנשיו. אבל היהודים גילו רוח בלתי מעורערת. הם הגיעו בכל הדרכים החסומות, בכל השדות. הם ניצלו את השטח ניצול מושכל והסתננו דרך פרדסים, חורשות וואדיות. הם חדרו דרך השרשרות הסמיכות והרצופות של הצבא. האדם היהודי היה זריז מן הטאנק. הוא גילה תחבולנות מפליאה. הוא התחמק מן העינים הבולשות של מטוס הסיור והוסיף להתקדם אחר הסתלקו. ואלה שלא הצליחו להסתנן פנימה שמו מצור על שרשרות הצבא אשר צר על הנקודות העבריות. וברדת השמש ביום א', כ' בכסליו, על הישובים הנצורים היו יהודים לאלפים בחזית הצבא ובערפו. הצבא הצית מדורות באהליו וליד המכוניות לבשל את תבשיליו ושרשרת היהודים הרעבים, המקיפה את הצבא הדליקה מדורות לחמם את הגופים המרעידים מצינה וקודחים בלהט נכונות. אף אדם יהודי אשר הגיע למקום לא נטש אותו בטרם הורד המצור. יום ולילה ויום. ויהודים הוסיפו לזרום ללא הפסק, לאור היום ובחשכת הלילה. הצבא המוקף יהודים מכל עבר היה עצבני, חסר שקט, חושש מהפתעות. היתה זו מערכה בלתי מובנת להם, סתומה, מסתורית. הם עמדו תמהים, קרועי עינים ופעורי פה בראותם אדם יהודי, אחר שהותרה בו כי יירה אם יוסיף להתקדם — פורם את חולצתו, קורעה

וצועד בחזה שעיר וחשוף, מובלט לפנים, למול שרשרת הצבא בקריאה מזעזעת: „הנה המטרה, קלעו בה!" הם היו נבוכים בראותם יהודים חומקים בין טנקים כבדים וקלים המנסים להדפם ונאחזים בשרשרות הדורסניות. הם היו מבולבלים בראותם יהודים צועדים למול מכונות יריה מוצבות על גבי מכוניות משוריינות ופורצים בין שוחות עפר אשר בהן חיילים לוחצים על הדק המקלע. חזיון ההתנגדות היהודית ההמונית הכה את הצבא תמהון. היהודים היו שקטים ובוטחים בידעם, כי בכך תלוי עתידם האישי, עתיד ילדיהם ועתיד עמם.

היה זה גילוי נהדר של התנדבות המונית שתנועת השחרור העברית טרם ידעה דוגמתו. לאורך הארץ מרמת־גן עד זכרון־יעקב, נדמו חיי העבודה בשדה, בבית־המלאכה, בחצר ובבית, וגברים ונשים ונוער נזעקו לעזרת הישובים הנתקפים. ילדים שטרם מסוגלים היו להבין את המתרחש הופקדו על שמירת הבתים ועל האכלת בעלי־החי במשק עת שיצאו אבא ואמא להלחם למענם. גלים־גלים, בזה אחר זה, הוטלו קבוצות המתנדבים למקום המצור. ומתל־אביב נהרו יהודים ומחיפה יצאו יהודים. אמבולנסים צחורים כשלג היו מחליקים על גבי האספלט בהסיעם פצועים לבית החולים ויהודים עברו על פניהם, היפנו רגע את עיניהם, הידקו את שיניהם והוסיפו לנוע למקום שם הורגים ופוצעים יהודים.

והיתה זו הופעה מזהירה, איך נשים יהודיות הוציאו כל דבר מאכל מן הבית ונשאוהו כמנחת קודש אל מקום הריכוז ואיך זאטוטים, שלא ניתן להם לצאת אל הישובים הנצורים, נשאו על גבם שקי לחם הכבדים ממשקל גופם. אולם המפקדים התרבותיים של חיל המשלוח הבריטי, כובש הישובים העבריים, סירבו להניח למכוניות האספקה להגיע אל הנצורים. אפשר קיוו הם, כשרי צבא רומאים בעת מצור ירושלים, כי הרעב יחליש את נפש הנצורים וישבור את רוחם. וכשלאחר שעות רבות של רעב קירב הצבא את מכוניותיו עמוסות הלחם היהודי שהובא וזרק את הכיכרות אל מעבר לגדר התיל, כזרוק עצם לכלב נכנע במאורתו — הרימו היהודים את הכיכרות והטילו אותן בראשי החיילים.

הצבא לא עזב את המערכה כמנצח. הוא היה שקט ונוגה. ראיתים יוצאים מעמדות הקרב, יורדים מן המשמרות, מתכנסים ליד מכוניותיהם ונעים בזה אחר זה לאורך הדרך לשוב לבסיסיהם. המבטים הוסיפו לתמוה. בזויות של כמה עינים הבחנתי, כאילו, חרדה על נפשם כי חוללה. לא היתה צהלה עמם ולא היה זמר בפיהם כמנהג צבא החוזר משדה נצחון. הבושה היתה חרותה על מצחם. הם היו כמי שנאנסו לבצע מעשה תועבה הרובץ על מצפונם.

היהודים היו רציניים ונוקשים, כאילו נשאו על גבם גורל מעוני ישראל בכל דור ועתיד מדומדם של תקוות בוער בנפשם. לא היתה עמם שמחה. מתיהם־קדושיהם היו מונחים עוד לפניהם. פצועיהם פרפרו בין חיים ומות. עיניהם לא התיזו שנאה אלא אמרו ביטחה. הם עמדו במבחן.

אסיר עברי

דף חדש

אולי ישאלו פקחים וחכמים: למה זה צעדתם מול מכונות־היריה? הרי ידעתם כי יירו בכם, ומה כוחכם מול צבא חמוש? ובידיים ריקות?!

כן, ידוע ידענו, והלכנו.

הלכנו לגבעת־חיים, כי מוכרחים היינו ללכת, כשם שמוכרחים היינו לעלות, כשם שמוכרחים היינו לבנות את הקיבוץ. הלכנו כאשר גלך אחרי המחרשה. חייבים היינו להיות נאמנים לעצמנו, נאמנים עד הסוף, באשר הננו עושים זאת בחיי יום־יום.

לפני שעות מספר עוד היה כל אחד הצועדים פועל בשדה או בסדנה,

והנה הוא מזנק ומשליך את חייו מנגד. ללכת לקראת המוות, כאשר יידרש, שקטים וגאים — זוהי מסקנה הכרחית מחיינו. בני־עם, שרומה באופן ציני כל כך — מה יכלו לענות לגייסות אדירים? הם צעדו שלווים, כשהם מזויינים א ך ו ר ק באמונה בצדקת דרכם.

על רצועת האדמה המפרידה בין גבעת־חיים ועין־החורש נכתב בכ"א כסלו דף חדש בתולדות ההגשמה הציונית. בפעם הראשונה בתולדות הישוב צעדו יהודים כשהקריאה „למען המולדת, קדימה" בפיהם, מתוך צלילות ההכרה, מול טאנקים ומכונות יריה. בקריאה זו זעק עם ישראל את כאב עלבונו, את זעם מחאתו והפגין את תשוקתו הלוהטת לחיים מחודשים במולדת.

על כברת ארץ זו התאחד כל הישוב, איש הקבוץ והבודד, חבר „שלוחות" הדתית ואיש השומר הצעיר, בנאי מחדרה ופועל־יהלומים מנתניה. טוב הוא האדם שלנו! דרוכים, אבל שקטים, צעדו צעיר פורח ואב לילדים ואמהות של פעוטים. נזכור את חברת „שלוחות", נערה בת י"ה, יתומה, אשר רק לפני שנתיים הגיעה מטהראן, וקריאתה האחרונה היתה: „קדימה!" נזכור את אנשי עין־שמר, האחד וותיק ומנוסה בחיים, שהסתיר את פצעו ומיאן לקבל טיפול, והשני אשר הפקיר את חזהו לכדורים, בשורה הראשונה. מה יקרתם לי, אנשינו, מה מאוד אוהבכם.

נכתב הדף, ובפשטות של איכרים נכתב.

לא היתה זו תהלוכת מתאבדים, תהלוכת אחרונים על החומה. היתה זו מלחמה של פורצי־שערים על עולם יותר טוב. משהו בכל־זאת השתנה בעולם. הכדורים שפלחו את לבות חברינו יפגעו גם במצפונם של אלה, אשר מאסו בעולם הדיכוי. לא יהי קרבננו לשווא. העתיד שייך לאלה, הצועדים לאור הקריאה: „למען המולדת, קדימה!"

עין־שמר י. א.

א י ש ל א ה י ס ס

כשיצאה קבוצת „שלוחות" בדרך לגבעת־חיים חששנו, שנבוא אחרי המערכה, שנכונותנו תהיה סמלית בלבד. הצלחנו באותו לילה להתפתל בין הטנקים ולהבקיע דרך לעין־החורש. שם נודע לנו, כי נחסמה הדרך וכבר אין אפשרות להגיע לגבעת־חיים. ואמנם, איש מאתנו לא ידע במה לעזור. הרי הם בטאנקים, ואנחנו — בגופינו. אבל העיקר היה לנו: להיות עם הנצורים והלוחמים!

במשך השעות שלפני הצהרים, ששהינו בעין־החורש, לא אירע דבר. אך העצבים היו מתוחים ללא־שאת. בצהרים החליטו לפרוץ את שרשרת הטאנקים בכל מחיר, גם בסכנת־נפש. ידענו את הסכנה וידענו מהי צופנת לנו. אך איש מאתנו לא היסס. ובדרך הזאת נפלו שנים מחברינו: א י ל ה ו נ פ ת ל י, ושמונה נפצעו.

עד לערבו של אותו יום לא ידענו מה גורל חברינו. חלק מהם הצליח לעבור לגבעת־חיים וחלק חזר לעין־החורש. בערב נודע לנו, שבגבעת־חיים מוטל אחד הרוג, שטרם זוהה. הלכתי עם הרופא ולבי מלא חששות. בהגיעי למקום מצאתי את נפתלי מוטל על אלונקה. שיניו הדוקות־חרוקות ועינו האחת עצומה למחצה... הודעתי הביתה, אך שם לא רצו להאמין ולא כרו קבר לנפתלי. פשוט, לא יכלו להאמין.

לא היתה כאן גבורה אישית. כל אחד מוכן. לא היססנו אתמול ולא נהסס מחר, אם ניאלץ לשוב ולעמוד במערכה. כי אש יוקדת בקרבנו לגאול את ארצנו, לגאול את אחינו.

קבוצת שלוחות ח ב ר

חללינו

אורי אוטנהיימר - להבות

יעקב אדאטו - עין־החורש

אילה טננבוים - שלוחות

משה מוסיוב - ירושלים־נתניה

יוסף רוזנברג - גבעת־חיים

נפתלי שטינפלד - שלוחות

אלימלך שטרקמן - עין־שמר

יתמות

יום כ"א כסלו היה לנו — לישובים בסביבה רחוקה — יום עבודה רגיל. ביקרתי בגליל. בו ביום נשתבשו משום מה דרכי האוויר ו„החדשות" לא נקלטו עד תומן. מועקה מוזרה בכל וחרדה בלב: „מה בעמק חפר?" עם השכמה יצאנו לטבריה. העיר שרויה עדיין בלא עתון: עוצר בדרכים. מתיחות וצפיה בצבור. הגיע חבר מעמיר וסיפר, כי אותתו הלילה מכפר גלעדי וביקשו מקיבוץ עמיר להודיע ללהבות־הבשן, כי נפל חברם.

— פרטים אין?

—אין.

המכונית נוסעת לעמק הירדן. אפיקים. עולה חבר ואבל בעיניו. מוסר לנו, כי רבות האבידות בחזיתנו. כנראה נפלו ששה...

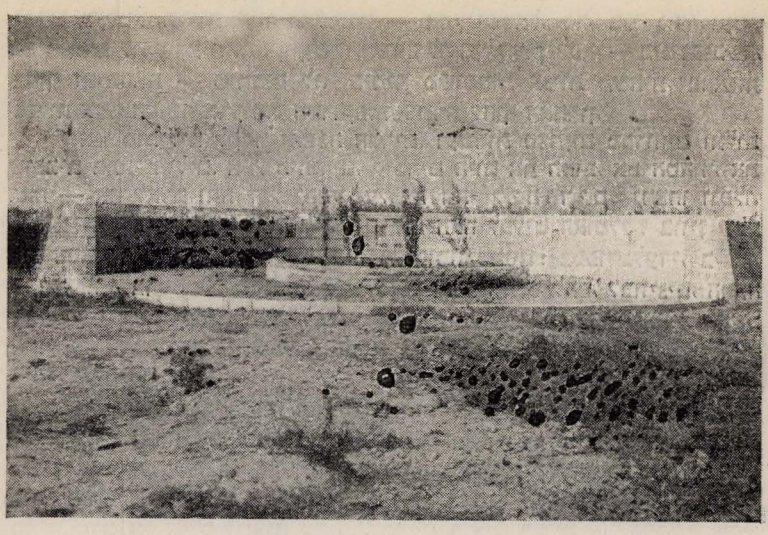
אשדות. נכנס חבר. מספר, כי אמש נקראו לביתם איש עין־שמר, להבות, גבעת־חיים. חבריהם נפלו. פרטים אין.

עפולה. אנו מחפשים עתון. כבר אין. אף לא אחד.

איש מעברות נקרה בדרך. מהמערכה בא. סיפורו לא השאיר מקום לאשליות. החוליות היו לשרשרת. השמועות הפכו אמת שלימה. נתברר, כי מיותמת גם עין־החורש, גם שלוחות, גם פתח־תקווה.

הדרך מהגליל, כל קילומטר בה נשא בחובו יתמות חדשה. כל נקודה היתה מביאה עמה חברים, הנוסעים ללוות את הנופלים בדרכם האחרונה. כל קטע בדרך זו גולל ירידה נוספת במגילת הימים. חשנו: בית אחד מדן ועד גבעת־חיים.

אמה לוין

גל־עד לזכר החללים

בהגנה על ענין צודק

גדולה משפחת הנרצחים הניצבת ליד הארון, מול הקבר. והקבר — קבר אחים מפוזר על פני הארץ כולה. דמי חללי גבעת־חיים ושלוחות, עין־החורש ועין־שמר, פתח־תקוה, להבות ושפיים מאחדים היום את הקברים לקבר אחד, י ש ר א ל י, א ר ץ - י ש ר א ל י.

אלפי שנים נרצחים יהודים, אלפי שנים הם מומתים. ומקדמת דנא יש ליהודים נוהג של צידוק־הדין על המוות. אך אנו ל א נ צ ד י ק את הדין הזה! כי במי נורו הכדורים? ב ש א ר י ת! בגרמניה החלו ברציחה; באירופה כולה המשיכו — ששה מיליון יהודים הוצאו כך להורג. מעטים נותרו. יחידים. וגם במעטים אלה נמשך הרצח. בכל הדרכים רודפים אחרי השארית, בכל הגבולות, בים וביבשה, באניות־משחית ובתחנות־חוף, בצפון הארץ ובמערבה. השריד שניצל בנס מידי היטלר — להיכן יחוש לו מפלט? אם יברח לפולין — פורעים ורוצחים אותו, יחתור לארץ — אניות משחית שטות בימים ותחנות ציד על החופים. ובארץ עצמה כל כלי הנשק הבריטי, הנשק שנועד להיות אנטי־נאצי, מכוונים מול פליט הנאציזם.

על מה ולמה הפכו את הענף המלבלב לאֵלה מרוצצת גולגולתו של יהודי, לאֵלה שמחצה את ראשו של יוסף רוזנברג? את מי ומה חיפשו בגבעת חיים ובשפיים? חמשה־עשר אלף חיילים, מזויינים ומצוידים, השתתפו במצור ובציד. שלמים ושבעים, לא אבלים, חזרו למחנותיהם, בלא פצועים ובלי חללים. ועמהם גאוות הנשק הבריטי, כבודו וכוחו. היודעים הם במי לחמו, את מי רדפו? את הפליט מבקש החוף! בספינות ציד שנשלחו מסידני־עלי וגבעת־אולגה ובאניות־משחית רדפו אחרי שרידי מחנות הריכוז שהעפילו. לאחר איט־ליה ויפאן נמצאה המטרה לפעולה הצבאית: ישובים עובדים בארץ־ישראל.

ראו! בורח יהודי מעולם שכולו פנה לו עורף, שכולו אומר לו שנאה: גרמניה השמידה אותו, אירופה הקיאה אותו, בריטניה נעלה בפניו את שעריה, אמריקה סגורה ומסוגרת; ואותו, את היהודי ה ז ה רודפים. אנה יבוא? היכן

ימצא מקלט? תקוות חייו האחרונה — ארץ־ישראל. פה, בני גזעו ועמו, פה מצפים לו, קוראים לו, זקוקים לו, אחים לו. ועל הדרך לכאן — בים וביבשה, בחוף ובגבולות — אורבים לו. ובימים משוטטות אניות משחית, בולשות ותרות אחר הסירה הרעועה, הסדוקה, החותרת לחוף האחרון.

אנו מובילים לקבר שמונה חברים. ועשרות פצועים מכדורים ואלות שוכבים בבתי־חולים. אנו, היהודים, קוברים היום את הטוב, את הטהור, את האח — אח לאדם ואח לכל יהודי. על אחוה ליהודים נרצחו ונפלו.

היכן חיפשו את האח ליהודים, את האח לפליט האומלל? בווין שלח את צבאותיו לחפשו בישובים עובדים, קומוניסטיים: בכפר־גלעדי, ביגור, בבית־אורן, ברמת־הכובש, בגבעת־חיים ובשפיים. היש להם, לבווינים, הרבה מפעלים המספרים יותר כבוד אדם וכבוד תרבות וכבוד אחוות־אדם, מאשר הקומונות והכפרים של אנשינו החיים כך בעבודה ובשלום ובשותפות? — באלה שלח את ידו.

כמו שהגנו כך עמדנו במערכה. טהורים מול השמים ומול הארץ, מול החיים ומול המוות. כי טהור נשקנו וטהור דמנו. והם העטו בוז ובושה על הנשק שבידיהם. 15.000 נזעקו, ולא בושו, למען שים קץ לחיי שמונה יהודים בלתי־מזוינים. היו מהם ששאלו אותנו: מדוע לא הוצאת את הנשק? בווין חולם על דמוביליזציה מהירה. חייליו רוצים לסיים את הפרשה שלנו מהר ולשוב הביתה. הם ממציאים ברדיו כדורים שלא עפו — ולא ייבושו בשקריהם. אך לא הם יכתיבו לנו את דרכי היאבקותנו. חזקים הם, אך כרימה תאכל אותם גם התנגדותנו, גם הבלגתנו. הבלגנו אך לא נכנענו.

עוד תבואנה סירות ולאניות יהיה מה לצוד. לא לאנית משחית אחת עוד יזדקקו ולציד לא יוכלו. אם חמשה עשר אלף היו נחוצים למען השמונה, הרי שחדשים רבים וצבאות רבים יהיו נחוצים להם להמשך המערכה. כי זו מלחמה באחי, באחיך, באחינו. לאח זה אין מקום בעולם. הוא מוכרח ללכת הנה. שם באירופה הוא נשחט. אירופה זו שלמדה מאתנו תרבות ונצרות ומסחר והתפתחות במשך מאות שנים, היא שחטה אותנו כמיעוט. וכעת דואגים שגם כאן נישאר מיעוט לעולמים.

היהודי שאינו רוצה להישחט לא באירופה ולא פה — אותו לא יעכבו לא סירות ציד, לא אניות משחית, לא מבצרי חופים וכלבי גישוש ולא צבא וטנקים. הוא יעלה ואניות משחית לא תעכבנה בעדו. הוא מוכרח לעלות אל החוף הזה, חופו היחיד, האחרון. בווין שולח את שארית הפליטה לאירופה כראשונים בתור למסחר, לספטרות מאונס ולהשפלה. אך לא כן יקוממו את אירופה. גם אנו ניתן את חלקנו לחידוש העולם ולהקמת השלום — אך בחיינו פה בארץ, בעבודתנו, בקומתנו האנושית, בנשקנו המבליג והלוחם, בתורתנו ניתן את חלקנו.

ודמים בדמים נגעו. דם חבר השומר הצעיר וחבר הפועל המזרחי ובן פתח־תקוה ואיש הקבוץ המאוחד. אין נחמה על המת לא לאשה ולא ליילדים ולא לחברים. אבל אם נגזר למות בלא עת, מידי אדם, הרי כך למות: בהגנה על ענין צודק, בלי דם בידים.

ליד החללים אחת נדע: מאחורי קבר־אחים זה אין נסיגה. ראינו במו עינינו: לאחר היריות חשו הטובים לעזרה. יהודים פשוטים, אנשי צבא בלי מדים, בלי נשק, נזעקו ובאו. נשקם — נאמנותם ואחוותם, אומץ לבם ואהבתם את הארץ. הם לא נכנעו. גם אחרי היריות הלכו והולכים: והארץ כולה — בנעריה ובזקניה, פועליה ורבניה, כולה חיתה עם הנצורים ללא רתיעה. במערכה זו נלמד אומץ־לב, תבונת־ידים במלחמה ובהבלגה כאחד. כי אנו עומדים רק בראשיתה של המלחמה.

אנו אויבים למות, אויבים לגורמי המות. תקוותנו לא במלחמה חדשה. אך לנו אין נסיגה. המות לא הכניע אותנו ולא ידכא את רוחנו. וכל ילד יראה בעיניו, איך נאבקים אחיו הגדולים והוריו, ואיך מתים במלחמה...

את המות הזה נהפוך להרגשת זהות. כי הכדור והמקל היו מכוונים לכולנו, לכל יהודי. הכדור לא יחריד והמקל לא יבהיל. וכאשר ייתקפו ישובים נתאסף ובגופנו נעמוד. איך נוהגים חיילים שעה שמניחים את חלליהם לפניהם? יורים לכבודם וממשיכים בקרב — חזקים ומחושלים יותר משהיו קודם, כי יקרים הקרבנות והדם השפוך זועק לשילומים. אל יבנו על הבלגתנו ואל יעמידונו במבחן יתר על המידה. היו אימפריות, מרומא ועד היטלר, שהעמידו אותנו במבחן, והן נפלו בנופלים.

ולפועלי אנגליה, לפועלי העולם, לאינטרנציונל, לבריטניה העובדת, לאמריקה העובדת, לצרפת שלחמה במחתרת ולברית המועצות הרוצה להבטיח לעצמה תנאים לבנין ולשלום — לכולם ייאמר: ויתור על דם יהודי להיטלר סיכן את כולם, את אנגליה, את אמריקה ואת ברית־המועצות; סיכן את הדתות, את כל הבריתות והאמונות. אלה המתחילים לבנות את שלטונם בויתור על קיומנו, על קיום השארית — לא יסתפקו בבגידה בנו. הם יוסיפו בגד על בגד. העולה על דרך בגידה כזאת יבגוד בשלום ויפר כל ברית וסופו להידרדר לבגידה בפועלים עצמם.

אנו במערכה, ובתוכה אנו מלווים את מתינו. כבוד להם וכבוד למלחמתנו. באהבה ובנאמנות, להם ולממשיכיהם, נלווה אותם בקריאה: נ כ ו נ י ם! והמתים — בעמידתם חיזקו אותנו ובמותם ציוו עלינו את המלחמה ואת הבנין.

י. טבנקין

משלחת תנחומים של ערבי הסביבה

השבת השחורה

ליל שבת, 28 ביוני. האוירה רוויה הרגשת חג. מבוגרים וילדים מכונסים לפני בית התרבות. דיאגרמות ודברי נואמים מספרים על הישגי ענף הרפת. לאחר תקופה של שפל וסבל ומחלות וגרעונות השתפר המצב והענף שרוי בעליה מתמדת. עתה הגיע לתנובה יומית של אלף ליטרים חלב. מישהו מזכיר, כי מלאה שנה להנהגת החליבה המכנית. הסיכומים מעודדים ומשרים הרגשה של סיפוק ותקוה. רוח של שמחה נסוך על פני החברים. שירה ורקודים עד בוש. הן שבת מחר ונוכל לנוח כראוי...

•

צלצול־אזעקה אטי וממושך. השעה חמש לפנות בוקר. צלילי הפעמון נוקבים את העיפות והשינה ונושאים את החרדה לתוך החדרים. הדרים סמוך לגדר שומעים מתוך ערפלי השינה קול צרוד מכריז וחוזר: „עוצר, עוצר! להיכנס לבתים!" כהרף עין — ואתה לבוש ועומד משתאה באמצע המחנה בין קהל חברים רבים אחרים ותוהה למתרחש מסביב. הטלפון נותק והלב היהודי מנחש, כי רעה חדשה נפתחה עלינו.

אט־אט מתחילות מסתננות ידיעות על חיפושים בישובי הסביבה. והנה גם הכרזת הנציב ברדיו ירושלים. אכן, הפעם אחים לצרה לנו בכל הארץ. צרת רבים.

נתכנסה אסיפה קצרה תחת כיפת השמים ונמסרו הוראות להתנהגות. הילדים לא נשלחו, כבכל שבת, להוריהם אלא נשארו מרוכזים ליד המטפלות. ארוחת הבוקר הוגשה כרגיל וההתרגשות שככה במקצת. החברים התפזרו לעניניהם, מי למנוחה, מי לקריאה ומי לסידורי־שבת הרגילים. כל העת הוספנו לקבל ידיעות על מהלך החיפושים במשקים הקרובים. משעברה שעת הצהרים ללא הפרעה מבחוץ, כבר החלו מנבאים כי יתכן ויד הרעה לא תגע בנו הפעם. אך האשליה נתבדתה חיש.

השעה שתים. קול הפעמון מזעיק שוב. הצופה על הבריכה מודיע על מכוניות צבא המתקרבות ובאות.

כל החברים מתרכזים בשני מקומות — לפני בית התרבות וצפונית מבית ד' — וההחלטה איתנה: לא להישמע, לא נתפזר ולא נגלה את הזהות האישית. המתיחות גוברת אך ללא מורא. כנראה שחוק נפשי הוא, כי נתנסינו בדבר זו הפעם השלישית: הבלתי נודע מעורר פחד, אולם בו ברגע שהסכנה נעשית וודאית והאויב נראה לנגד עיניך קרוב ומוחשי, חוזרים היציבות והשקט הנפשי ואתה מוכן לכל.

הקלגסים התפרצו למחנה ופתחו מיד ביריות מעל לראשי האנשים, ובצעקות־פרא: „קומו!" „בואו!". והאנשים נצמדו ביתר עוז זה לזה ולא זזו. יד נשתלבה ביד. ההמולות הראשונות ירדו על גופות האנשים שבקצוות הדשא. חיילים אחדים סחבו חברה אחת. קתות הרובים הלמו על ראשי אנשים חיים ויריות־ההפחדה הנמוכות לא פסקו. היושבים מול בית התרבות חרדו מאד לגורל המרוכזים ליד בית ד'. כי הם היו מטרה ראשונה להתנפלות. כנראה, שמפקדי הפעולה נוכחו לדעת, כי יריות וסחיבה בשערות והלמות קתות לא יכניעונו. והם פנו לדרך זמשא ומתן. המוכתר והמתורגמן, שנאסרו מיד עם ראשית ההתפרצות לתוך המחנה, נתבקשו עתה להשפיע על האנשים לציית לפקודות. הם, כמובן, סירבו וגם מחאו בהריפות נגד התנהגות החיילים. ניתנה הוראה להפסיק את היריות ולהימנע מפגיעה בחברות. לבסוף ויתרו המפקדים על הוצאת האנשים למכלאות־זיהוי מחוץ למחנה.

עתה קמו האנשים. פעולת הזיהוי הפכה מהתלה. אף איש אחד לא גילה את

שמו, את מקומו או כל פרט אחר. נאסרו 18 חברים, רובם מהנוער בהכשרה.

בצריחות ובמכות מועלים הנאסרים על מכוניות הצבא. החברים מסביב מפגינים, מרחים, שרים „התקוה". שערי המכלאות נפתחים. הצבא עם שבויינו מתרחק. השמש שוקעת.

אפרא שלינגר

ב„צריף גבעת חיים"

הוסענו 18 חבר. טומיגנים בפנים, טאנק מאחור ואוטו משורין לפנינו ואנחנו — שיר „התקוה" בפינו.

מחנה הריכוז בלטרון ב'. גדרי תיל מכל הצדדים, שער תיל גבוה באמצע. שוב חירופים וגידופים מצד שומרי החוק בגיל „הרך". קבלנו ציוד: 2 שמיכות, מסרק (לא לשימוש!), מכונת גילוח ולהב בלתי מתאים לה, 2 צלחות־פח, סכין, מזלג וכף. כל אחד דאג למיטה ומזרון. בצריף „נען" מצאנו, רעבים, את מנוחתנו ללילה.

ביקור ראשון מהבית, 15 רגע, בצריף מיוחד, מגודר באמצע ע"י גדר תיל למחצה — איחרנו לארוחת הערב.

ארבעה ימים במעבר. גבעת־חיים בצריף שלה. ימים של רעב למחצה. עמידה גאה של 500 עצורים מאנשי משקים ומתל־אביב. פורקן מהכל בשירת ציבור. מתרגלים לחיי עצור. הסבר ותיאור מבן־אהרן, איך להחזיק מעמד. ממפקד ערוך ע"י הצבא עם נשק מולנו למפקד ערוך ע"י בן־אהרן. השלטון הפנימי בידינו. המגע הראשון עם הבית ע"י חבילות.

החקירה הראשונה. עצור מס' 664, בלי שם, עצור מגבעת־חיים, סירוב מוחלט לתת טביעות אצבעות ותמונות. החתימה: עצור. הובלנו למקום קבע בלטרון א'.

*

בצריף גבעת חיים, מתרגלים לסדר החדש. סדר־היום: התעמלות בוקר, הרצאות, שעורים וקריאה בכל עתוני הארץ, ספרים ומקהלה.

ביקור ראשון מהבית, 15 רגע, בצריף מיוחד מגודר באמצע ע"י גדר תיל ורווח בין המדברים כ־$1\frac{1}{2}$ מטר. החדשות הראשונות...

מסתגלים למקום. התישבות יהודית בעמק אילון. התבוננות מקרוב לחיי העצורים מאנשי לח"י ואצ"ל. תלבושת אחידה: חצי הגוף העליון ערום.

חלק גדול מאנשינו חסרי סבלנות — רצים לגדרות להיוודע, מפסיקים ליימודים — פשוט לא יודעים „לשבת". הקירה מס' 2: מוסרים פרטים, צילומים וגם טביעת אצבעות. התרגזות, השינוי לא מובן, מדי פעם שיחות עם המנהיגים היושבים למעלה, בחלק של בית החולים.

*

רובינה בכתלי לטרון. חוויה עמוקה לנו והתרגשות גם מצדה.

שביתת רעב סולידרית עם אנשי רפיח ל־24 שעות. הוחלט שכל המחנה יצום. אנשי הימין אינם מקיימים את התנאי, הם עורכים מדורות בישול וסוחבים מהמחסן. נשארנו רעבים גם אחרי הפסקת השביתה.

שמענו ברדיו על הפצצת מלון המלך דוד בירושלים. מתיחות במחנה. למחרת — שחרור של חלק גדול מעצורינו, ביניהם 12 איש מגבעת־חיים. „דברים טובים" מן הבית יבקורים.

*

איש הועד הלאומי ושני חברי יגור מועברים מרפיח ללטרון ונכנסים לגור בצריפנו. הם מספרים לנו על המתיחות השוררת אחרי שביתת הרעב.

קבלנו פקודה שלמחרת, יום ו', יעבירו אותנו לרפיח. התכונה רבה.

טיול לרפיח על חשבון הממשלה תחת משמר חזק. 12 אוטומובילים, כ־150 חברים. גם תותח אחרינו.

לפנות ערב מקבלים אותנו ברפיח, כל אחד עובר בדיקה רפואית. המשטרה (לטרון עומדת תחת פיקוח משטרתי) מוסרת אותנו לידי הצבא.

התנאים ברפיח קשים (בניגוד לאקלים שהוא נוח מאד). במחסן 450 איש ביחד, ישנים על אלונקות (בלטרון על דרגש עם מזרון), כל אחד אוכל על מיטתו. אין רדיו, אין מקלחת, אין בית קפה, אין ספריה וחדר־קריאה. חסרים התנאים המינימליים לעצור. משטר צבאי פירושו 2 ברזים לרחיצה, לשטיפת כלים, לכביסה ולמטבח.

התור ארוך לאוכל, לברז, לבית הכבוד. היום עובר מהר.

קראנו בעתון ששוחרר בן־אהרן — ערכנו קומזיץ על המיטות.

*

גוש עמק חפר מורכב מ־18 חברים: עין־החורש, מעברות, אנחנו... נותקנו מכל קשר, אין ביקורים וגם אין שום אפשרות להתקשר עם הבית. מדי פעם מקבלים חבילה מהבית.

קוראים ספרים... מהעתונות נודע לנו על מצור תל־אביב. ניחושים מה יהיה. האם לא יגיב הישוב?

גירוש הספינות לקפריסין — המסוגלים גם על זה לעבור לסדר־היום? התיעצויות במשך היום.

הסתגלנו גם לחיים שם. מ פ ק ה (במקום מפקד) מצד החיילים 3 פעמים ביום, רעש תמידי ופחד מפני שביתת רעב. אני משתתף בחוג לתנ"ך. קוראים באיוב.

התגלו גם מוגי־לב, דוברי אנגלית בגוש 4 (אנשי תל־אביב). התיעצויות.

קראתי לפני האוהל. פתאום קריאות של חברים. נכנסתי. משחררים. קוראים את השמות וכל אחד לוקח את חבילתו ומחכה בחוץ. מוותרים על ארוחת הצהרים ומקבלים ביסקויטים לדרך. כל חברי גבעת־חיים משוחררים, 5 אנשים. עוברים בדיקה רפואית אחרונה. חיפושים, חקירה אחרונה.

*

חפשיים ברוחנו היינו כל הזמן. עתה ניתן לנו גם חופש מצומצם של תנועה.

ישעיהו איזנברג

חריש ראשון באדמת הביצה

ק ר ק ע

התביעה לקרקע

שלב ראשון: הכרת מוסדות ההסתדרות

חיפה, 5.9.1931

זה שנתיים ימים עומד קבוצנו במשא־ומתן עם המרכז החקלאי בענין התישבותו. הקבוץ, המונה את השנה השביעית לקיומו בארץ, הועמד ע"י מוסדות ההסתדרות המרכזיים (הועד הפועל, מרכז העבודה) על המשמר בעיר. תקופה זו של שבע שנות טלטולים מנהלל דרך עפולה לג'ידרו ולחיפה, תקופה של מאמצים כבושים מתמידים בעבודות ממשלתיות ועירוניות ובעבודות יבוש ובנין בחיפה ובסביבה (מפרץ חיפה, גוש הקישון) היתה לנו פרק חיים עשיר־קרבנות וסבל. אך במשך כל השנים לא נשכח מלבנו, אף לרגע, היעוד והמטרה הנכספת של הקבוץ: א ח י ז ה ב ק ר ק ע ו ה ת י ש ב ו ת מ ל א ה ב מ ש ק ו.

מלבד פעולת הכשרה ענפה התחלנו גם, באשור המרכז החלקאי, בפעולה התישבותית בשטח של תל טורה אשר ליד משמר־העמק. השקענו בו הרבה מרץ וגם הוצאות רבות, אולם מחוסר סכויים להרחבת האדמה (היו שם רק 2000 דונם) הוכרחנו לבטל את הנקודה. בשעה שהסתלקנו מהמקום הובטח לנו ע"י חברי המרכז החקלאי כי נובא בחשבון המועמדים לואדי חוארית. ההבטחה הזאת הוזכרה גם בדו"ח של המרכז החקלאי לועידה הרביעית.

כשנתברר, לפני 8—10 חדשים, שבפעולת ההתישבות בואדי חוארית יצטרכו גם המתישבים להשתתף בהון עצמי ביררנו מיד עם הח' הרצפלד תכנית פעולה כספית מצדנו. לקבוצנו, אשר חבריו באו מארצות רומניה, צ'כיה ואוסטריה ישנה אפשרות פעולה רחבה בקרב הורי החברים, ידידים, עסקנים וחברי תנועתנו באותן הארצות. אמנם, הושג הסכם עם קרן־היסוד בחו"ל וחברינו ושליחינו בחו"ל ניגשו מיד לפעולה. הפעולה מתקדמת לשביעות רצוננו. המטרה שהצגנו לפנינו הוא סכום של 3000 לא"י...

(מתוך תזכיר למרכז החקלאי)

חיפה, 8.10.1931

...זה שנתים שבואדי חוארית נמצאת פלוגת כיבוש של האירגונים ב' וג'. מן הצדק, איפוא, שגם לנו תינתן הזכות להשתתף בעבודות הכבוש... לא נוכל להשלים, שנהיה מוצאים לחלוטין מפעולה זו... הננו תובעים, איפוא, את שיתופנו בעיבוד הקרקעות, בשמירה ובעבודות היעור הנעשות במקום... דרישותינו מהמרכז החקלאי הנן: א. אישורנו הרשמי להתישבות בואדי חוארית. ב. שיתופנו בפלוגת הכיבוש.

(מתוך תזכיר לועה"פ של ההסתדרות)

תל־אביב, 13.10.1931

הננו להודיעכם, כי בדעת המרכז החקלאי להציע לפני מוסדות ההתישבות את קבוצכם בתור מועמד בואדי חוארית... לאחר שתיעשנה כל ההכנות... יאפשרו המוסדות לכל גוף מאורגן וראוי להתישבות לעלות על הקרקע, בתנאי שיהיו לו האמצעים הדרושים להתאחזותם במקום ולפיתוח הדרגתי של משקו...

(מכתב מאת המרכז החקלאי לקבוצנו)

שלב שני: הכרת מוסדות הסוכנות

4.1.1932

...לאחר פעולה של חצי שנה... הננו עומדים לפני תוצאות מוצלחות. הסכום הריאלי העומד לרשותנו להתחלת המפעל בואדי חוארית מגיע ל־2000 לא"י... מתברר, שבאביב 1932 יוכל הקבוץ מבחינת האמצעים, מבחינת תורו בהתישבות ומבחינת הכשרתו להתחיל בפעולה משקית. הננו פונים בזה לדירקטוריון בבקשה דחופה, שעם גמר מדידת הקרקעות בואדי יוקצב לקבוצנו שטח קרקע המתאים ל־60 יחידות.
(תזכיר לסוכנות היהודית ולדירקטוריון של הקהק"ל בירושלים)

7.1.1932

הננו דוחים את הדיון מצד הנהלת הסוכנות על מועמדים להתישבות בואדי חוארית עד שהתכנית לחלוקת האדמה תהיה מוכנה.

(מתוך תשובת הסוכנות)

ידידינו בצ'כיה עומדים בפרץ

19.1.1932

ד"ר הוגו הרמן: זה חדשים קיימת הצעה לבצע בצ'כיה הלואה לקה"י לשם ביסוס מספר ישובים בארץ־ישראל... אותנו מעניינים בראש וראשונה ישובים, אשר נוסדו ע"י יהודי צ'כיה והם: חפצי־בה, שריד, קבוץ ג'...

קבוץ השומר הצעיר ג', מורכב מ־30 חברים מצ'כיה ו־20 חברים בחלקם אוסטרים בחלקם רומנים. מהמוסד המוסמך צוין, שהקבוצה מסוגלת באופן מיוחד לעבודה חקלאית. היא עומדת עכשיו לאסוף מהורי החברים סכום של 1000 לא"י. אבל אין סכום זה מספיק למפעל התישבותי. אילו עמד לרשותם סכום של 5000—6000 לא"י, היו יכולים להשיג אשראי זול ולהתחיל בהתישבות חקלאית. בהצעות הסוכנות לא נזכרה הקבוצה הזאת, משום שלדעת הסוכנות אין להתחיל בהתישבות חדשה כל עוד לא התבססו הישובים הקיימים...

הוחלט: הנוכחים מסכימים באופן עקרוני למתן הלואה לקרן היסוד בשיעור של שני מיליונים כתרים צ'כיים... תפקיד ההלואה לבסס מספר ישובים בארץ־ישראל, ביחוד הצ'כיים. מהסכום הזה יעמדו לרשות קבוץ ג' 4000 לא"י...
(מתוך פרוטוקול של אסיפה ציונית בצ'כוסלובקיה)

21.1.1932

...ידוע לנו כי קבוץ השומר הצעיר ג' בחיפה שרוי בדאגה, מתוך שאינו יודע אם הוכנס באופן מוחלט בתכניות ההתישבות בואדי חוארית. בהתחשב עם החלטתנו אנו מבקשים אותך שהענין יסודר בחיוב...
(ד"ר הוגו הרמן בצ'כיה, לד"ר סנטור בירושלים).

3.2.1932

...לפי כל המצב הנוכחי אין אף שמץ של תקוה שהסוכנות תקבל את התנאים שהוצגו להשגת ההלואה... לפנינו הוצעה בהנהלת הסוכנות ובמרכז החקלאי השאלה בפשטות: מי קודם — עין־חרוד ותל־יוסף או אתם?
(מתוך מכתב של מזכירות קבוץ ג' אל חברינו בחו"ל)

14.2.1932

קבוץ ג' יאוכזב ודאי באופן מר מאוד. גם אני וגם ד"ר וינר נלחמנו בעדו כאריות, אבל נתקלנו בחומה... לא היתה לנו ברירה אלא להיכנע ולשנן לסוכנות, שתתענין באופן רציני בבעיות של קבוץ ג'.
(מתוך מכתב של קהי"ס בצ'כיה אל קהי"ס בירושלים)

14.2.1932

הוכרחנו להכנע להודעת הסוכנות, שלא תפריש מאמצעי קהי"ס להתישבות חדשה ולא כלום, אולם כמדומה לי, שד"ר סנטור נוכח אצלנו לדעת ובאופן חזק למדי, שהאנשים

המכריעים בהנהלת קרן־היסוד הצ׳כוסלובקית תובעים בתוקף, שהסוכנות תחפש בכל המרץ את הדרך להחיש את יישובו של קבוץ ג׳.

(מתוך מכתב של ד״ר הרמן לקבוץ ג׳ בחיפה)

9.4.1932

...נפגשנו עם הד״ר סנטור. העניינים לא התקדמו. שאלת הקרקע טרם הוכרעה. בקרוב תתקיים ישיבת הסוכנות בדבר החלוקה הסופית של אדמת ואדי חוארית.

(מתוך מכתב הקבוץ לצ׳כיה)

20.4.1932

אנו מכירים בכך, שקודם כל יש לחכות לסידור חלוקת האדמה בואדי חוארית. אולם שוב ושוב אנו מבקשים לא לשכוח, שמצדנו נודעת חשיבות מיוחדת לפתרון חיובי של ענין קבוץ ג׳.

(מתוך מכתב קהי״ס בצ׳כיה לסוכנות בירושלים)

2.5.1932

מר אוסישקין הודיע על הסכמתו המוחלטת להצעת החלוקה של הקהק״ל, אשר לפיה נקבל מאדמת ואדי חוארית שטח של 1000 ד׳ קרקע. הסוכנות מסכימה, ברובה, להצעה. יש על כן להניח שבישיבה המשותפת של הקהק״ל והסוכנות, העומדת להתקיים בקרוב, תתקבל ההצעה באופן מוחלט.

(מתוך מכתב הקבוץ לד״ר הרמן בצ׳כיה)

20.5.1932

אנו שמחים לבשרכם, שאחרי מו״מ ארוך ומייגע ואחרי השקעת כוחות ארגוניים רבים, עלה סו״ס בידינו להשיג את ההחלטה בדבר כניסתכם לואדי חוארית. נקבעו עכשיו 40 יחידות לקבוצתכם בהנחה, שעם רכישת שטחי ואדי קובני תתוספנה לכם עוד 10 יחידות. השטח שהוקצב עבורכם מכיל 290 דונם אדמה קלה ומגרשים, 310 ד׳ אדמה כבדה. היות ושטח האדמה הכבדה אינו מספיק, הוחלט למסור לרשותכם לשתים־שלש שנים חלק מהאדמה הכבדה הרזרבית שבגבולכם וכאשר תירכש אדמת ואדי קובאני תקבלו את ההוספה, בהתאם למפתח המלא של אדמה כבדה (20 דונם ליחידה).

(מכתב המרכז החקלאי לקבוץ ג׳)

למאמץ חדש

עם העליה לעמק חפר נראה היה, שזעקתנו לקרקע מצאה את סיפוקה. בהיאבקות ממושכת הגענו ל־1000 דונם אדמה, שהם לפי המפתח המקובל באיזורנו 50 יחידות משקיות.

מאז עליתנו על הקרקע ועד היום לא פסקנו מלפתח, ללא הרף, את השטח שנמסר לרשותנו. עתה בלענו את השטח. כולו מעובד. מכוסה פרדסים, מספוא, ירקות, שתילים, בנינים, חצרות וגינות. גדל גם הישוב והוא מונה עתה 360 נפש, וביניהם 260 עובד. השטח העומד לרשותנו אינו עוד אלא „בסיס אסטרטגי״ בלבד, והישוב כולו מוצג בפני בעית הקרקע כבראשונה.

חברה גדולה כשלנו לא תתואר על שטח מצומק. הכרח הוא להגיע בעתיד הקרוב ביותר לשטח קרקע לפי מכסה של 120 יחידות משקיות, כלומר 1500 דונם נוספים. יש לראות ב ז ה את מרכז המגמה של תכניתנו ההתישבותית, באשר הוא תנאי להבטחת אופיו החקלאי של ישובנו ותנאי להמשך גידולנו, אשר אופי חברתנו ומאווייו החלוציים מחייבים אותו.

המחשבה ההתישבותית שלנו צריכה מעתה להתרכז במאמץ הזה.

פברואר, 1939

י. בן־אהרן

מצוקת הקרקע

(מתוך תזכיר למוסדות המיישבים)

הישוב

ישובנו מונה כיום 511 נפש והוא מורכב כדלקמן :

מבוגרים עובדים (חברים ומועמדים)	308
נוער בהכשרה	81
ילדים	98
הורים	24
ס"ה נפשות	511

בהשואה לישובים אחרים בעמק־חפר, הנגו הישוב הקבוצי הגדול ביותר בעמק זה (פי שנים מכל קבוץ אחר) והישוב השני בגדלו בין ישובי העמק בכלל.

שטח הקרקע.

עם עליתנו לקרקע הוכרנו על ידי המוסדות המיישבים כגוף בן 50 יחידות־התישבות, ולפי המכסה המקובלת בעמק חפר היינו צריכים לקבל שטח של 1000 דונם אדמה. אולם השטח, אשר הוקצב לנו למעשה, הקיף רק 750 דונם. רק בשנת 1936, עם העברת ביצת דליה לרשות הקרן הקימת לישראל, נוספו לנו עוד 200 דונם. השטח הכללי, הנמצא עתה ברשותנו מגיע, איפוא, לסך 950 דונם; אלה כוללים גם חצר, דרכים, בנינים, חורשות, ואדיות ואדמה בלתי ראויה לעיבוד. כמובן, ששטח המשתרע על 950 ד' אינו עומד בשום השואה לגודל ישובנו ולצרכי משקנו החקלאי.

קשי מצבנו ומצוקתנו האיומה בקרקע בולטים יפה מתוך השוואה בינינו לבין משקים אחרים בסביבתנו, כפי שמסתבר מתוך הטבלא הבאה :

טבלא א' : קרקע ואוכלוסין ב־8 משקים בעמק חפר

מספר סידורי	שם הישוב	מספר הנפשות בישוב	שטח הקרקע לישוב כולו	שטח־הקרקע לכל נפש
1.	גבעת חיים	511	950 דונם	1,9 ד'
2.	עין־החורש	265	950 "	3,3 "
3.	כפר־חגלה	160	1025 "	6,4 "
4.	כפר הרא"ה	200	1260 "	6,3 "
5.	מעברות	240	640 "	2,7 "
6.	משמר השרון	210	839 "	4,0 "
7.	כפר־חיים	330	1532 "	4,7 "
8.	כפר־ויתקין	772	3605 "	4,6 "

טבלא ב' : קרקע ואוכלוסין בהשואה לגבעת חיים (באחוזים)

מספר סידורי	שם הישוב	יחסי הנפשות ביחס לגבעת־חיים	שטח הקרקע ביחס לג"ח
1.	גבעת־חיים	100%	100%
2.	עין־החורש	51 "	90 "
3.	כפר חגלה	31 "	108 "
4.	כפר הרא"ה	39 "	132 "
5.	מעברות	46 "	74 "
6.	משמר השרון	41 "	88 "
7.	כפר־חיים	64 "	161 "
8.	כפר־ויתקין	151 "	379 "

אנו הישוב המקופח ביותר בקרקע! בשום אחד מישובי עמק חפר אין חלקת אדמה כל כך קטנה לנפש, כפי שהיא בגבעת־חיים.

מרכוש הקרקעי

שטח הקרקע של 950 דונם העומד לרשותנו מחולק ל־290 ד' אדמה קלה ו־660 ד' אדמה כבדה. משטח זה של אדמה כבדה יש לנכות 90 ד' בשל היותם שטחי חורשה, ואדיות ואדמה בלתי ראויה לעיבוד. גם משטח האדמה הקלה יורדים קרוב ל־100 ד' לצרכי בנינים, חצר המשק וכו', נשארים ,איפוא, לניצול חקלאי 560 ד' אדמה כבדה ו־190 ד' אדמה קלה — 750 ד', הבאים בחשבון לעיבוד, משמע 15 ד' ליחידה ישובית, לפי המכסה ההתישבותית, או 5 דונם ליחידה, לפי מספר המשפחות במציאות.

התפתחות הענפים ובעיות המשק

הגענו לקצה גבול הניצול האינטנסיבי של האדמה העומדת לרשותנו. כל האדמה הניתנת להשקאה הושקתה; כל האדמה הקלה נוצלה לגידולי מטעים וירקות. ניצלנו גם כל אפשרות של חכירת אדמות זרות, אם בסביבה הקרובה ואם בריחוק מקום, ולעתים אף בתנאים קשים ביותר.

טבלא ג': התפתחות הענפים במשך שש השנים האחרונות

	תרצ"ד דונם	תרצ"ה דונם	תרצ"ו דונם	תרצ"ז דונם	תרצ"ח דונם	תרצ"ט דונם
פלחה	430	415	339	210	—	—
חצירים וגידוליהם	—	22	80	156	500	500
גן ירקות	20	27	25	50	70	70
משתלות	15	15	15	15	15	15
פרדסים	50	118	118	118	118	118
כרם	—	20	40	50	50	50
גן עצי פרי	—	—	—	10	10	10
מחנה, דרכים ואדיות	82	82	82	90	90	90
שטח בלתי־ראוי לעיבוד	157	55	55	55	97	97
ס"ה	754	754	754	754	950	950

הטבלא שלפנינו מראה את דרך התפתחותו של משקנו. בשלש השנים הראשונות לפעולה המשקית בעמק־חפר עוד עמדו לרשותנו שטחי־בעל נרחבים, אשר נוצלו לגידולי תבואה שונים. אולם החל משנת תרצ"ח נעלמת הפלחה ממשקנו ובמקומה בא ענף החצירים בהשקאה. בשנה זו התחלנו בעיבוד שטח ביצת דליה, אשר ניתנה לנו על ידי הקרן הקימת (הודות לכך גדל בשנה זו השטח הבלתי ראוי לעיבוד ב־22 דונם) והוא, אשר איפשר לנו את הגדלת ענף החצירים ובעקבותיו את הגדלת הרפת. משנת תרצ"ח ואילך לא חלה כל התקדמות בענפי המשק כי בכל אחד מהם הגענו לקצה האפשרות של פיתוח. בלי תוספת קרקע, לא בלבד שלא נוכל להרחיב את המשק ולפתחו, אלא גם הקיים עתה נתון בסכנה חמורה.

סיכום

באנו לעמק חפר בשאיפה להקים פה ישוב גדול ומשק גדול, לא השלמנו אף רגע אחד עם המכסה של 50 יחידות, שהוקצבה לנו; ראינו אותה כהוראת השעה בלבד, כתקופת מעבר עד לרכישה נוספת של קרקע ואת התקופה הזו ניצלנו להכשרת אנשים, לרכישת נסיון משקי וחקלאי ולצבירת כוחות. זו היתה מגמתנו היסודית מראשית הליכתנו להתישבות.

כידוע, אין המפתח של 20 דונם ליחידה מספיק כדי התישבות מלאה של משפחה חקלאית בלי עבודת־חוץ לצידה. נסיונותיה ולבטיה של ההתישבות העובדת בעמק־חכר הוכיחו למדי, כי אין במכסה זו משום ביסוס ויכולת־קיום למשפחה חקלאית, אלא אם כן היא מסתייעת בהכנסות מעבודה שכירה מחוץ למשק העצמי. מאידך אין בסביבתנו, וביחוד בשנים האחרונות, עם יצירת חגורת ישובים עובדים סביבנו, עבודות־חוץ במידה מספקת כדי לקיים את המשפחה העובדת בלי יסוד של משק עצמי.

על ידי מאמצים מרובים בגיוון המשק, באינטסיפיקציה, בהכנסת ענפים חדשים מיצינו את כל האפשרויות לעבודה ולקיום הגנוזות בשטח הקרקע המצומצם העומד לרשותנו. גם הקימונו מפעלים ובתי מלאכה, פיתחנו את ענף ההובלה, אך עם כל אלה רב וגדול מדי המרחק בין מספר המשפחות המבוססות בחקלאות ובמפעלי מלאכה ובין המספר הריאלי של העובדים המבוגרים בישוב.

מזה שנים הננו תובעים מהמוסדות את הגדלת מכסת הקרקע בהתאם לגודל הריאלי של ישובנו. ואכן, הובטח לנו, שמיד עם תוספת קרקע לקרן־הקיימת בסביבתנו, תבוא דרישתנו על סיפוקה.

עתה, עם רכישת קרקע נוספת ע"י הקרן־הקיימת לישראל בסביבתנו הקרובה ביותר הגיע הזמן, וגם ניתנה האפשרות, להיענות לדרישתנו, שצדקתה אינה מוטלת עוד בספק והיא: מכסה קרקעית בהתאם לכוחו המשקי ולמספר הריאלי של המשפחות בישובנו. אנו רואים, איפוא, את התביעה למכסת אדמה ל מ א ה ו ע ש ר י ם מ ש פ ח ו ת כמינימום הכרחי וצודק.

פברואר 1940 ש. דרכסלר

הזעקה לקרקע

אין להימנע מבטוי הזעקה לקרקע של ישובנו. כבר ניכרים סימנים של מחלת רעב לקרקע, המאיימת בתוצאותיה והשפעתה. לגבעת־חיים יש למטה מאלף דונם קרקע ולמחזור זרעים רק כ־250 דונם. זה ל־200 ראש בהמת חלב ועבודה, מאות ראש צאן ואלפי עוף למינהו. הישוב נחנק במיטת סדום, שאף השטן לא יכול לחזותה בדמיונו. הושגו אמצעים להקמת שני בנינים ואין למצוא להם מקום, אלא ע"י עקירת עצים מהגן הסובטרופי הננסי שנטענו לנסיון. את תקופות ההקלאות הננו מונים כאן בשעות. זכורה האגדה העתיקה שעל כל צמח ממונה מלאך המכה על ראשו ואומר לו „גדל!". דומני, שגם אצלנו יושב איש החקלאות ומאיץ בצמח לגדול. במשך שנה אחת מגדלים שלושה גידולים בשטח אחד. המחרשה נוגעת בחרמש. חזיון רגיל אצלנו: הרועה מבקש מאת עובד המספוא שירשה לו לעלות עם הצאן על שדה התלתן שנקצר — לפחות ליום אחד. אבל עובדי המספוא מסבירים, שאין לוותר אפילו על יום גידול אחד.

כל הזמן היו העינים כלות לגאולת ואדי קובאני. קוינו, שבזאת תיפתר שאלת הקרקע של ישובנו. אבל מה היה בסופו של החלום? מעולם לא חשתי כאב נוקב כזה כבאותו ערב, בו מסרו חברינו על ישיבת המרכז החקלאי. נמצאו חברים במרכז החקלאי, המכובדים ונאמנים מאד עלינו, שנכנעו ללחצם של האחרים והציעו לתת לגבעת־חיים מכסת קרקע לעיבוד אינטנסיבי לשנה הזאת רק לחמישים יחידות. והן לא נעלם מהם אף רגע שישובנו מונה 300 משפחה ומעלה, וצרכיו מרובים והוא המקופח ביותר בחלוקת הקרקע בישובי עמק חפר. יש להוציא את המלחמה להכרת זכותנו להתישבות, בהתאם לחזוננו ההתישבותי, מגנזי חדרי החדרים של ישיבות ושיחות ולעשותה ציבורית, גלויה ואמיצה.

1941 י. רזניצ'נקו

מערכה מרה

(מתוך תזכיר לועד הפועל של ההסתדרות)

השנה מלאו 10 שנים מאז עליתנו להתישבות על אדמת העמק הזה, והשאלה של הקצבת מכסת קרקע מינימלית לנו לא בלבד שלא נפתרה עדיין, אלא היא עומדת באותה החריפות כפי שהיתה בשנים הראשונות להתישבותנו.

כל השנים נשאנו את עינינו לואדי קובאני, להשלמת מכסת האדמה לישובנו בשביל 120 משפחות חקלאיות. והנה, נגאלה אדמה זו לפני שלש שנים והיה לנו יסוד לתקוה, כי המוסד המיישב שלנו — המרכז החקלאי — יכיר, כי הגיע הזמן לספק את צרכיו הקרקעיים של ישוב המתלבט שנים כה רבות במצב של חוסר קרקע. אולם נדהמנו מאד, כשנוכחנו לדעת, שאין המרכז החקלאי ניגש לפתרון השאלה, למרות תביעותינו הבלתי פוסקות ודחיפות הצורך בהשלמת המיכסה הקרקעית שלנו. המו"מ נמשך קרוב לשלש שנים ואדמת ואדי קובאני אינה מתחלקת. אנו מובלים מבירור במוסד אחד לבירור במוסד שני, מהועד הפועל של ההסתדרות למרכז החקלאי ומהמרכז החקלאי לועדות שונות. בינתיים מפצלים את הקרקע פיצולים־פיצולים לכאן ולכאן והפתרון הקבוע מאתנו והלאה. נגרפנו לתוך סכסוכים גלויים בשדה בין ישובי עמק חפר, כתוצאה מהפרת החלטות המרכז החקלאי מצד המושבים. ואנחנו עומדים אין־אונים מול העוול הנעשה לנו.

בשנה ה־11 להתישבותנו אנו זכאים לתבוע בכל התוקף מאת המרכז החקלאי ששאלתנו תפתר לאלתר, כי אין ביכולתנו לשאת את הדחיות ללא תכלית. אילו ידענו, שאין בידי המוסדות אפשרות אוביקטיבית לספק את המגיע לנו, היינו מחשים. אולם 3 שנים של מו"מ על אדמה אשר נגאלה, והיא לנגד עינינו, ושיכולנו לעבדה ולפתח את משקנו בהתאם ליכולת הצפונה בנו, שלש שנים של מו"מ ודיונים תוך הכרה בקיפוח גלוי שאנו מקופחים — אינם מרשים לנו לשתוק.

אירע, שבמלחמתנו זו על חלוקת אדמת ואדי קובאני משותפים כל ארבעת הישובים הקבוציים בעמק־חפר: משמר־השרון, מעברות, עין־החורש ואנחנו. אמנם, גם מצבם הקרקעי של ישובים אלה אינו דומה זה לזה. שונה לרעה מצבם של מעברות ומשמר־השרון לגבי עין־החורש ושונה לרעה לגבי כולם מצבנו אנו. אך המשותף בהם, שהמצב הקרקעי של הישובים הקבוציים כולם מופלה לרעה כלפי מצבם של ישובי המושבים ללא יוצא מן הכלל. מצב זה נוצר כבר בימים הראשונים של ההתישבות בעמק־חפר. בעוד שהמושבים כולם קבלו כבר בימים הראשונים להתישבות מכסת הקרקע המקובלת — 20 דונם למשפחה — לא ניתנה מכסה זו אף לאחד מהישובים הקבוציים. גדולה מזו. למושבים ניתנה מכסת הקרקע המלאה לפי מספר המשפחות המלא וגם לוקחו בחשבון כל המשפחות הרשומות, אעפ"י שלא כולן עלו על הקרקע עד היום. לעומת זה לא ניתנה לקבוצים המכסה המלאה לאותו מספר המשפחות אשר אושר עוד לפני 11 שנה. החלוקה אז — 1931/1932 — היתה בערך כדלקמן:

כפר ויתקין	—	170	משפחות למעלה	מ־3500 דונם
כפר חיים	—	70	" "	1400 "
כפר חגלה		50	" "	1025 "
מעברות		40	" "	450 "
משמר־השרון		40	" "	430 "
גבעת־חיים		50	" "	550 "

בארבע השנים שלאחר כך, עד שנת 1936, נוספו לישובים הקבוציים חלקות אדמה אשר הצטרפו יחד לסכום דלקמן:

מעברות — 663 ד', משמר־השרון — 621 ד', גבעת־חיים — 950 ד'.

כך הגענו ביובל העשור של התישבותנו למכסת קרקע של 950 ד' לישוב המונה 306 חברים ומועמדים, 155 ילדים, הורים ונוער, בסך הכל 530 נפש. זהו רכושו הקרקעי של הישוב השני בגודלו בעמק חפר אחרי כפר ויתקין.

ועדה מיוחדת מטעם המחלקה להתישבות של הסוכנות, אשר חקרה את מצב הקרקע של ישובי עמק חפר בשנת 1942 העלתה את הפרטים דלקמן:

הקרקע בישובי עמק חפר

המשק	מספר החברים	שטח הדונמים הכללי	דונמים למשפחה
כפר ויתקין	322	3704	22
כפר חגלה	92	1025	20
כפר חיים	142	1400	19,7
עין החורש	157	855	10,7
משמר השרון	127	621	9,5
מעברות	160	663	8,3
גבעת־חיים	306	992	6,6

בסיכום זה של הועדה מטעם הסוכנות אין בעצם משום חידוש. המצב ידוע למוסדות המישבים במשך שנים. הבאנוהו לפרסום על מנת לציין, כי כל ועדה אשר תתמנה לבדוק את מצבנו, לא תוכל להוכיח אחרת מזו העובדה העגומה המראה שהופלינו במשך שנים לרעה. אך הבירורים נמשכים ומנחילים לנו אכזבה אחר אכזבה.

נדמה, שנתקענו בסבך של בירורים לא בגלל העובדה, שהמושבים הופיעו בטענות אשר יש בהן משהו המצדיק בעיני המרכז החקלאי את ההפליה הזו (כי אין בכלל טענה, אשר יכולה להצדיק אי־שויון משוע כזה ביחס לצורות שונות בהתישבות), אלא מפני שהמוסד המיישב שלנו לא ידע, או לא רצה, להכריע בכל תקפו התנועתי המוסרי במחלוקת זו.

המושבים רוצים להגביל אותנו במסגרת של 50 משפחות חקלאיות. לאחר קיום של 17 שנה בתור קבוץ ולאחר 10 שנות התישבות, אין הם רוצים להודות בעובדה, שלעולם לא השלמנו עם מספר משפחות זה ושבשעה שעלינו לעמק־חפר מנינו למעלה מ־80 משפחות. תביעותינו מהמוסדות להכיר בנו כ־120 משפחות חקלאיות היתה ידועה להם כל השנים. גידולנו ודרך התישבותנו נקבעים בהתאם לרצון ישובנו וברוח אותה התנועה הקבוצית שאנו חיים בה ומכוונים על ידה. כשם שלא נוכל ולא נרצה להתערב בקביעת גודלו של מושב זה או אחר כך לא יתכן, שהמושבים ירצו להעניש על רצוננו להיות ישוב גדול. למרות העובדה, שהיחס המספרי של הנפשות בין כפר ויתקין לגבעת־חיים הוא 1,5 — 1 (780 נפשות בכפר ויתקין, 530 בגבעת־חיים) סבורים המושבים שמוצדק הוא, שאנו נשאר במכסת קרקע כמעט פי 4 פחות מזו של כפר ויתקין (3700 ד' כפר־ויתקין, 950 ד' גבעת־חיים).

אין אנו יכולים להסכים, שגורל התישבותנו ייקבע ע"י גורמים, שהאינטרסים שלהם הם אחרים ומנוגדים לנו. אנו מכירים רק במוסדות עליונים אוביקטיביים שהם, ורק הם רשאים ואף חייבים להחליט על גורלנו. אם אין בכוחו של המרכז החקלאי להכריע, יכנס מועצה חקלאית ותכריע היא בינינו. אין לסחוב עוד. הארכת הסכסוך רק מעמיקה אותו ומסבכת את יחסי הישובים בינם לבין עצמם ובינם לבין המוסד המישב.

הותק של ישובנו, מספר חברינו ומאמצנו במפעל ההתישבותי שהקימונו כאן, מקנה לנו הזכות לתבוע במלוא התוקף המוסרי מאת המוסדות, שלא יהססו עוד ויאשרו לנו את הקרקע המגיעה לנו.

אפריל 1942 י. גלר

מקץ חמש־עשרה שנה

בעלותנו להתישבות הועמדו לרשותנו 600 דונם קרקע. מקץ שנה נוספו עוד 150 ד', שנמסרו לנו לעיבוד זמני ע"י הקהק"ל. עם העברת הביצה הממשלתית, שבינינו לבין עין החורש, לידי הקהק"ל ומסירתה לרשותנו בשנת 1936, גדל שטחנו הקבוע ל־994 דונמים. עמל רב השקענו בהשבחת אדמת הביצה עד שהכשרנוה לעיבוד חקלאי.

הרחבת ענפי החי והצומח העמידה אותנו תחת לחץ מתמיד לחיפוש ולניצול כל שעל אדמה בסביבתנו. אחרי משא ומתן מייגע קבלנו את הסכמת המוסדות לצרף לאדמתנו חלקת קרקע כבדה מאדמות קובאני, שהיתה מיועדת לעבור לרשותנו אחרי החלוקה הסופית. הבירור על חלוקת אדמות קובאני למתישבי סביבתנו נמשך שנים אחדות, מתוך היאבקות מתמדת בין הזורמים ההתישבותיים — המושבים והקיבוצים — על השוואת יחידה משקית בהתישבות קיבוצית ליחידה במושב. עד היום טרם סומנו הגבולות לחלוטין, ועוד חסרות מאות דונמים אחדות לחלוקה סופית של הקובאני.

סביבתנו מאוכלסת באופן צפוף והצפיפות עוד תגדל ותחמיר בעתיד. כל הישובים גדלו ע"י קליטת עולים וריבוי טבעי; במשקנו היו ממדי הקליטה והריבוי הטבעי גדולים יותר מאשר במשקים האחרים, לכן ניצבת בפנינו בכל חומרתה בעית עתידנו כבעית ההגדלה של שטחי הקרקע שלנו. אך אפשרויות ממשיות אינן נראות באופק. ממערב ודרום אנו גובלים עם ישובים יהודים, הצפון בידי הווקף והמזרח בידי שכנינו מהכפרים הסמוכים. שטח הקרקע העומד כיום לרשותנו הוא 2,350 דונם ברוטו. מספר הנפשות במשקנו מתקרב ל־800, בהן 300 ילדים, העתידים להצטרף בשנים הקרובות לחברת המבוגרים כעובדים ומתיישבים. מסתבר, איפוא, שגם אחר ההתרחבות הקרקעית יהיה שטח המחיה שלנו בעתיד מוגבל למדי, ועלינו לכלכל את מעשינו במסגרת השטח העומד לרשותנו כיום.

קבלת אדמת קובאני היא הישג לנו, הממלא את לבנו שמחה ותקוה. אעפ"כ — אל שאננות! עשרות־עשרות חברים וכל הדור הצעיר מחכים לאפשרות כניסתם לתוך מעגל היצירה החקלאית. ובאין קרקע — השאיפה ליצירה חקלאית מה יהא עליה?

ע. שולמן

שער־הכניסה

משק וחברה

לבטים והישגים

פרשת תל־טורה

היאבקותנו על הזכות להתישבות ועל הכרתם של המוסדות המיישבים בקבוצנו כמועמד להתישבות — ראשיתה בשנות 1928—1929, ארבע שנים לאחר יסוד הקבוץ.

אנחנו נמנינו אז על הגופים הקבוציים החזקים בארץ, בין בהרכב החומר האנושי, שהיה ברובו משמנה וסלתה של תנועת השומ"צ ברומניה, ובין בהישיגינו בעבודה. היינו הראשונים שחדרו לעבודות שבוצעו ע"י עירית חיפה. חברינו ריצפו את המדרכות שברחוב אלנבי בחיפה, בנו את המדרגות בבורג' וסללו כבישים בעיר. קבוצת הבנין שלנו היתה מהחזקות בעיר, ובמידה שהעבודה היתה מצויה שימשה לנו קבוצה זו מקור פרנסה עיקרי. הרבה מחברינו היו פעילים במועצת פועלי חיפה. אך עם כל הפעילות הציבורית במקום והמתיחות בעבודה לא הסחנו את דעתנו, אפילו לשעה קלה, ממטרתנו העיקרית — התישבות חקלאית.

אותו זמן נזדמנה לידנו „מציאה" ותל־טורה שמה. הכוונה לשטח אדמה של 2300 דונם, המשתרע בין כפר ברוך ומשמר העמק. עליו ישבה קבוצה קטנה, „עתיד", מיוצאי בוקובינה. זו היתה שרויה אז במצב של התפוררות, גם מפאת חוסר התאמה חברותית וגם בגלל תנאי התישבות קשים, חוסר תקציב וכו'... לכן ראינו את עצמנו ראויים וזכאים לתבוע את השטח הזה להתישבותנו.

בכיוון זה התחלנו לפעול במוסדות הציונים בארץ ובחו"ל. בתזכיר להסתדרות הציונית ברומניה, מחודש מאי 1929, בו אנו מסכמים בקיצור את קורות ימי קבוצנו, נאמר בין השאר:

„שאיפתנו הכבירה היא לעבור בזמן הכי קרוב להתישבות חקלאית. הארץ עומדת לפני פעולה התישבותית חדשה, וקבוצנו הנודד זה ארבע שנים ממקום למקום דורש שתובטח לו קרקע להתישבותו העתידה".

בפרק ב' שבתזכיר הנ"ל אנו מסתייגים במפורש משיטת ה„לאנדס־מנשפטים", אולם הואיל וחשבנו את עצמנו לבעלי „וותק" להתישבות ראינו הצדקה בתביעת תמיכה מהסתדרות ציוני רומניה. דרישותינו מציוני רומניה היו שתים: א) העברת אדמת תל־טורה לרשותנו, הואיל והקבוצה היושבת עליה שרויה במצב של התפרקות ומשקה מוזנח. ב) השגת כספים מיוחדים ברומניה למען תוכל הקה"ל לרכוש עבורנו קרקע נוספת בסביבת תל־טורה.

בקונגרס ה־16, שנתכנס באוגוסט 1929 בציריך, נאספו ראשי הציונים מרומניה, בהשתתפות גרנובסקי ופולאק מטעם הלשכה הראשית של הקהק״ל, וב״כ השומר הצעיר, שדברו בשמנו. הוחלט, שהקהק״ל תקנה 3000 דונם נוספים בסביבת תל־טורה ותמסור אותם לקבוצנו. גרנובסקי הבטיח באותה ישיבה, להביא את ההסכם הזה לאישורו הרשמי בישיבת הדירקטוריון של הקהק״ל. ציוני רומניה הבטיחו באותו מעמד להשיג למטרה זו של קנית הקרקע 12.000 לא״י נוספות לקרן הקימת.

התחיל מו״מ מייגע בינינו ובין קבוצת „עתיד״, שרוב חבריה ישבו בתל־אביב, על גובה הפיצויים עבור „הרכוש״ בתל־טורה. לבסוף הועמד, בתיווכו של הרצפלד, על 100 לא״י. בזכרון־הדברים מיום 16.7.29 התחייבנו להמציא למרכז החקלאי 50 לא״י בשטר לארבעה חדשים ו־50 לא״י במזומן במשך 4 חדשים בתנאי, שההסתדרות הציונית בבוקובינה „תמסור לרשותנו המלאה ובלתי נפרדת את כל האינבנטר החי והדומם הנמצא במשק תל טורה״. את 50 הלא״י המזומנות שהבטחנו לקבוצת „עתיד״, השגנו מבנק הפועלים בערבותו של הח׳ הרצפלד. זו היתה ראשית „הקשרים המסחריים׳ בינינו ובין הבנק.

בחדשי אוקטובר—נובמבר 1929 התחילו הבירורים הרעיוניים המכריעים בתוך קבוצנו וב־8 לדצמבר 1929 חל הפילוג. ארבע שנות חיים סוערים, גדושי חוויות ויחסי חברה יפים, הישגים חשובים בעבודה ובבנין הגוף הקבוצי, נהרסו. הרכוש הדל חולק וכל פלג התכווץ בפינתו עם כאבו והתחיל מחדש. כל העמל שהשקענו בשנת 1929 להגיע להתישבות ירד לטמיון. מעתה היו שני גופים קבוציים מיוצאי השוה׳צ ברומניה, ולשניים לא הספיק השטח בתל־טורה. האדמה חולקה בין המשקים בסביבה.

מהפילוג עד לואדי

אך התאוששנו מתדהמת הפילוג התחלנו לערוך מחדש את שורותינו. דם חדש הוזרם לתוך גופנו הקבוצי ע״י הצטרפות קבוצות ויחידים. לקבוצת „רצון״, מיוצאי צ׳כיה, שהיתה בפלוגה המקובצת של הקבוץ המאוחד בעין־טבעון התאחדה אתנו. מאירופה החלו עולים ובאים אלינו, בקבוצות וביחידים, חברי השוה״צ ו„תכלת־לבן״ מוינה. ב־1930 בא הגרעין הצ׳כי־אוסטרי. תחילה לחם קשה על הגדרתו וקיומו העצמי. אך לאחר לבטים ובירורים רבים מצא את דרכו בתוכנו, ובחודש יולי 1931 הוכרז על איחודו עם קבוץ ג׳. גדלנו, איפוא, במספר, התחזקנו, כבשנו עמדות חשובות בעבודה בעיר ובנמל, שלחנו חברים להכשרה חקלאית והתכוננו במרץ לקראת ההתישבות.

הכנותינו לקראת ההתישבות בשנות 30—1932 הלכו בשני כיוונים: א) בחו״ל, ב) בארץ. בחו״ל, באוסטריה ובעיקר בצ׳כיה, פיתחנו פעולה ענפה, וגם על רומניה לא פסחנו. שליחינו שעבדו בתנועות נוער ובהחלוץ, וגם חברינו שעשו לרגל ענינים פרטיים באירופה, כולם נרתמו בעול הפעולה הכספית. אך רוב מאמצינו ריכזנו בצ׳כיה, ושני טעמים לדבר: א) קבוצנו

הפך מקום רכוז לקליטת העליה מתנועת תכלת־לבן בצ׳כיה, ב) לציוני ארץ זו נודעה השפעה רבה על הענינים הכספיים של ההסתדרות הציונית. ייזכר כאן ידידנו ד״ר ה. הרמן ז״ל, מנהל קרן היסוד בצ׳כיה, שליווה את ענינו באהבה, בכנות ובלב טהור, מן הרגע הראשון להופעתנו אצלו. הוא עמד לנו תמיד בעצה, הדריך את פעולתנו ביד מנוסה ובתבונה רבה, בין בעניני הפנימיים (תכניות וכו׳) ובין ביחסים עם ההנהלה הציונית (ד״ר סנטור וד״ר הכסטר) שגילתה חוסר אהדה מוחלט למאווינו.

שתי מטרות הצבנו לעצמנו בפעולתנו בצ׳כיה: א) הכרה בקבוצנו ע״י ההסתדרות הציונית הצ׳כוסלובקית כגוף הקולט עליה צ׳כית, ועל כן זכאים מאמצינו להתישבות ליהנות מעזרתה החומרית והמוסרית. ב) הסכמתה של הנהלת קרן היסוד לעריכת מגבית כספית מיוחדת בין הורי חברינו ומכיריהם בצ׳כיה, בתנאי שמגבית זו לא תקפח את הפעולות הרגילות של קרן־היסוד. בשתי המטרות האלה זכינו בהצלחה יחסית.

באותה תקופה פעלה קהי״ס בצ׳כיה להשגת הלואה של 2 מיליון כתרים צ׳כיים למען קונסולידציה של מספר משקים, ותנאי הותנה מצד מנהלי הפעולה בצ׳כיה, כי ראשית כל יהנו מהלואה זו הקבוצים הקולטים עליה צ׳כית: חפצי־בה, שריד וקבוץ ג׳. בהודעת שליחנו בצ׳כיה נאמר לנו, כי משערים שחלקנו בהלואה זו יגיע ל־4000 — 5000 לא״י. אך יחד עם זה הודיענו, כי כל זמן שאין ברשותנו קרן השקעה עצמית של אלף לא״י לא נקבל מכספי המגבית אף פרוטה אחת. ואכן, זו היתה מטרת המגבית העצמית בצ׳כיה: ריכוז 1000 לא״י מהורי חברינו. ידענו, כי ב־1000 לא״י אלה תלוי עתה כל עתידנו ההתישבותי, מפני שהסוכנות בארץ (ד״ר סנטור) התנגדה בכל תוקף להצעת ציוני צ׳כיה ולא הכניסה אותנו בתקציב ההתישבות של אותה שנה. אך המגבית התנהלה בליאות ואנחנו היינו ממטירים עשרות מכתבים לשליחינו בחו״ל לזרזם בפעולה, בידיעה ברורה, כי התחלת התישבותנו תלויה קודם כל בסכום שנאסוף בעצמנו. בד בבד עם פעולתנו בחו״ל עמדנו גם בארץ במערכה כבדה על כניסתנו לרשימת הגופים המוצעים להתישבות בואדי. הועה״פ של ההסתדרות, המרכז החקלאי, הסוכנות, חיים ארלוזרוב וברל כצנלסון ז״ל, — כולם הוטרדו לעתים תכופות על ידנו, למען הבטיח את צירופנו לגופים שעמדו להתישב. ועוד בטרם אושרה התישבותנו על ידי המוסדות, צעדנו כברת דרך נוספת אל המטרה הנכספה: העברנו פלוגה גדולה לחדרה וסידרנו משתלת עצי הדר — הכנה לנטיעות באדמת התישבותנו.

בחודש מאי 1932 התכנס הדירקטוריון של הקהק״ל יחד עם מחלקת ההתישבות של הסוכנות, להחליט על חלוקת האדמות בואדי חוארית. כמובן שחרדנו לתוצאות. ייזכר כאן עמלו של החבר ברל כצנלסון שטרח הרבה להשיג את האישור וגם בישיבת הדירקטוריון הזאת הגין על ענינו במסירות. זוכרני, כי באמצע הישיבה יצא אל באי־כח קבוצנו, שחיכו בפרוזדור ובישר להם את ההחלטה. כך הגיעה לסיומה היאבקות רבת שנים, מלאת תלאות ונדודים, והשמחה השתררה במעוננו.

עוד שני מכשולים ארבו לנו בדרך להתישבות. במו"מ שלנו עם המוסדות המישבים הודענו, כי ברשותנו קרן של אלף לא"י לצרכי הפעולה ההתישבותית. עתה נתבענו, כתנאי לאישורנו הסופי ע"י מחלקת ההתישבות של הסוכנות, להוכיח בפועל ממש את מציאותו של סכום זה בידינו. והמכשול השני: רצונה של מחלקת ההתישבות להתחיל קודם בפעולות ייבוש של ביצות הואדי ורק אח"כ להעלות את המתישבים. „לצערנו הרב" לא יכולנו לעמוד בשני התנאים הללו. אכן, פעילותנו בחדשי מאי—יולי 1932 מיוכיחה, כי ידענו להתגבר על מכשולים, לשכנע מוסדות ובאין ברירה גם להעמידם בפני עובדות קיימות. בינתים גדלה פלוגתנו בחדרה, הכתה שרשים במושבה, בעבודה חקלאית ובעבודות בנין, ומגרש הצריפים היה צר מהכיל את כולנו. אולם מתוחים מדי היינו בהכנות להתישבות משנוכל לשים לב ל„קטנות" כאלה.

ב־19 ביוני חולקו אדמות הואדי. בגורלנו נפלה החלקה מס' 8, ב־27 לחודש הוזמנו לסוכנות לקבל את המפות הטופוגרפיות ולהגיש את התכנית המשקית שלנו.

תמו ונשלמו כל ההכנות לעליה על הקרקע. אך אישור המוסדות טרם בא. פקעה סבלנותנו, והחלטנו לעלות. ב־14 לחודש יולי 1932 יצאה מכונית משא מחיפה ובה חברים אחדים וצריף עץ, ופני המכונית לחלקה מס' 8 שבואדי. אותו יום יצאו גם חברים מפלוגתנו בחדרה, עם כלי עבודה בידם, וסימנו את מקום הצריף. שעה שזזה מכונית המשא ממחננו בבת־גלים הרגשנו, כי זו ראשית פירוק המחנה. חמש שנים רצופות ישבנו פה ישיבת ארעי ועתה אנו תוקעים יתד ראשונה לביתנו הקבוע. עשרות חברים נתאספו במחנה וברכתם הנאמנה ליוותה אותנו, הזוכים ראשונה לעליה.

בבואנו לואדי כבר מצאנו את חברי פלוגתנו מחדרה מצפים לנו בקוצר רוח. חיש מהר נפרקו החומרים ובטרם עזבה המכונית את המקום כבר עמד צריף עץ על פסגת הגבעה — עד ועדות, כי כאן יוקם בית קבוץ ג' של השומ"צ בקבוץ המאוחד, זה הבית אשר מקץ שנה קראנו לו ג ב ע ת ח י י ם. תמה מערכתנו הראשונה, המערכה על זכות ההתישבות ומעשה העליה, ומיד החלה המערכה השניה.

ימים אחדים אחר עליתנו על הקרקע (בלי אישורם של המוסדות) פורסם דבר עליתנו ב„דבר", מבלי לשאול קודם את פינו. מיד נקראנו למחלקת ההתישבות של הסוכנות ושם הודיעונו כי א) אין אנחנו ראויים למשא ומתן ועל כן מפסיקים אתנו כל דין ודברים. ב) האנשים שעלו על הקרקע ללא הסכמת הסוכנות מצווים לעזוב מיד את המקום. ושוב לא יכולנו „לצערנו" לקבל את התנאים.

אחרי דין ודברים קשה ועלבונות לא מעטים, נחתם ב־27 ביולי זכרון־דברים בינינו ובין המוסדות על עלית קבוצה כבושית בת 5 אנשים והתחלת נטיעת הפרדס.

ישוב זזנו צעד אחד קדימה.

התכנית למימון התישבותנו היתה בנויה על ארבעה מקורות כספיים: א) עודפים מהעבודה השכירה, מפעלים ובנין; ב) המגבית הכספית אצל הורי חברינו בחו"ל; ג) תקציב התישבותי מקרן היסוד; ד) הליואות מבנקים וממוסדות כספיים אחרים. זו היתה תכנית נועזת והטילה על שכמנו עומס שאת כובד משאו לא שיערנו כלל. אך הכמיהה להתישבות מהירה היא שיצקה בנו את האומץ להתחיל במעשה.

ראש לכל תיכנו את התכנית המשקית לשנה הראשונה. הכשלונות וההישגים שבאו תוך כדי מימושה של התכנית היו לנו בית־ספר יסורי מאד. אכן, היה זה לקח טוב וגדוש חוויות. הקשיים צצו במפתיע, כחתף: פעם בצורת חול נודד ששרף את הצמחים ששתלנו, ופעם בדמות של חוסר מים. אך גדול המכשולים היה חוסר האמצעים הכספיים. המעט שהיה בידנו הושקע בחדשים הראשונים והמעמסה התחילה מעיקה על שכמנו. אך המצב שנתהווה עקב הקשיים לא השפיע אלא מעט על חיינו הפרטיים והצבוריים. חדות היצירה פיעמה אותנו בעוז. באהבה ובסבלנות קבלנו את היסורים שהתרגשו עלינו. שתיל שניטע, יום עבודה שכירה שהושג בסביבה, פרוטה שנחסכה — ליכדונו וקידמו את המפעל. אכן, להטו בנו יצרי־יצירה ונתעלתה היכולת. ב נ י ן ה מ ש ק — זו היתה מלת הקסם שהאירה את דרכנו ויצקה בנו כוח לעמוד במבחן הקשה של התישבות ללא אמצעים וללא תקציב.

שלשה הם המכשולים העיקריים שנאבקנו בהם בתקופה הראשונה: א) חוסר אמצעים למימון ההשקעות; ב) גורמי טבע (תנאים אקלימיים) וחוסר נסיון בבנין משק חקלאי; ג) חוסר קרקע.

מלבד שלושה אלה, העיקריים, היו גם גורמי־לואי פנימיים, כגון פירוד הקבוצה לשלושה מקומות (חיפה, חדרה, ואדי חואריט), כשלונות של יחידים שלא היה בהם האומץ להמשיך ועזבו את המפעל בראשיתו, קשיי קליטה של העליה החדשה, לבטי התאקלמותנו בקבוץ־המאוחד שהיו קשים וממושכים, בשל עמדתנו המיוחדת כלפי עקרונות, אשר בקבוץ המאוחד היו בבחינת מושכלות ראשונים. אולם בד בבד עם הפעילות המשקית־כלכלית המשכנו גם בחיי רעיון ערים.

המחסור באמצעים כספיים להשקעות ליווה אותנו כל השנים, ובצורה קשה ביותר. העודפים מהעבודה השכירה שהצטברו לסכומים ניכרים הספיקו רק לכסוי הוצאות קיומה של הפלוגה המשקית הראשונה בואדי. המגבית הכספית בחו"ל לא השיגה את מלוא המטרה, היא הכניסה לקופת הקבוץ סכום כולל של 1200 לא"י. תקציב ממחלקת ההתישבות טרם קבלנו, מכספיה התחלנו ליהנות רק שנתים־שלוש לאחר עליתנו על הקרקע. המקור הראשי למימון השקעותינו בשנות 33—1935 היתה חברת „ניר". היא נתנה את הכסף לנטיעת הפרדס ולהתקנת מכון המים. מסתבר, איפוא, שכבר מהשנה הראשונה לפעולתנו המשקית היינו נתונים במעגל ללא מוצא

ובהולים תמיד אחרי גילוי „מקורות" כספיים, שרובם לא התאימו לסוגי ההשקעות. וההשקעות תבעו את שלהן.

הטבלה שלפנינו מדגימה את המצב הכספי (כל הסכומים בלא"י):

מקורות ההון וההשקעות בשנות 1934—1940

שנת המאזן	הסוכנות ומחלקותיה	חברת „ניר"	הלוואות לבעלה מ־12 חדשים	הון עצמי	סה"כ מקורות	השקעות יסודיות (כולל אינבנטר וכו')
1934	685	2804	2013	1465	6967	9925
1935	4125	2844	1287	2048	10304	14011
1936	6976	3818	2768	2165	15727	19720
1937	10446	3489	(*9357	1720	22913	27713
1938	15070	2495	8732	1647	27944	32856
1939	20150	2120	10765	2147	35182	39290
1940	21389	1880	10788	3918	37937	41293

הננו למדים, איפוא, כי במשך כל תקופת 34—1940 לא הספיקו מקורות המימון לכסות את ההשקעות, ומכאן הלחץ הכספי המתמיד. הטבלה גם מראה, כי כספי התקציב התחילו לזרום לקופתנו, רק החל מ־1935 ולסכומים ניכרים הגיעו אך בשנות 39—1940. בטור „למעלה מ־12 חודש" כלולים הסכומים שקבלנו בהלואה מידידים ומהורי חברינו בצ'כ־ה ובאוסטריה — תוצאה מהמאמצים שהשקיעו שליחינו בחו"ל.

ההתפתחות הלכה בקו של עליה מתמדת, אם כי קצב העליה לא הלם את הצרכים, מחמת חוסר מקורות כספיים.

ההון העצמי היה בשנים ההן נתון לעליות וירידות בחילופין. קפיצה ניכרת כלפי מעלה, בסך 1800 לא"י, חלה בשנת 1940, אות לתמורה היסודית במצב הקבוץ, שבאה עקב פעולתו המשקית.

את התפתחותנו המשקית והכלכלית אפשר לחלק לשתי תקופות עיקריות: התקופה הראשונה — מראשית עליתנו על הקרקע עד לשנת המלחמה הראשונה (ת"ש); והתקופה השניה, מראשית תש"א ואילך.

הקוים העיקריים של התקופה הראשונה הם: בנין המשק החקלאי בשלביו הראשונים, למוד בעיותיו, יצירת תנאים להיווי גרעין חקלאי מקצועי בענפי המשק השונים, הקמת הבנינים המשקיים כגון רפת, לולים, מחסני תבואות, אורוה וכו', גילוי עורקי מים ורכישת האינבנטר החי והדומם.

בראשית היה הפרדס, בו השקענו הרבה מכוחנו. עד 1935 נטענו 118 דונם, בשלוש חלקות. השקענו בהם 10,500 ימי עבודה. וכשהעצים התחילו להניב פרי — פרצה המלחמה. משבר קשה השתרר על ענף הפרדסנות ולא הספקנו ליהנות מפירותיו, אלא מעט מזעיר. הרבה בטחנו בענף זה. מהכנסותיו קווינו להקל מעלינו את המצוקה, אולם ההצלחה לא האירה לנו פנים.

גורל אחר זמן לגן הירק.

*) כולל רבית למפרע בסך 2099 לא"י שנוכה.

שנת המאזן	שטח מעובד בדונם	ימי עבודה	ריווח	הפסד
1935	27,5	1307		92
1936	45	1458	157	
1937	79	3197		360
1938	89	3288	357	
1939	127			129
1940	223	5321	422	

טבלה זו מראה, שבענף הגן היתה חתירה מתמדת להתרחבות ולקליטת עובדים. הקשיים שעמדו בפני הענף היו רבים, כגון חוסר שטחים מתאימים, אי־הכנתם במועד הדרוש מתוך חוסר בהמות עבודה והשקאה שלא באה בעתה. שש השנים הראשונות לקיומו של ענף זה נגמרו מחציתן בריוח ומחציתן בהפסד, אולם לא שיעור הרווחים ולא סכומי ההפסד משקפים נכונה את הישגי הענף הזה, כי גובה התמורה הכספית לעבודה שהושקעה, הושפע מהרבה גורמים מוצנעים, שאין הטבלה יכולה להבליטן כגון: מחירי התוצרת בשוק, חוסר כלים מתאימים לעבודה, הכנסת חברים חדשים ועובדים זמניים וכו'. חלק מן הגורמים הנ"ל כלולים במספר ימי העבודה, אבל לא בפריונם.

ענף המספוא, שהוא הענף המרכזי במשקנו החקלאי, היו לו של־בים שונים בהתפתחותו והוא יכול, בצדק, לזקוף לזכותו הרבה הישגים מקצו־עיים וכספיים. התפתחותו בשנים הראשונות הלכה בד בבד עם גידול הרפת וצרכיה. אולם כבר ב־1938 פרץ את תחומיו ועלה לממדים רחבים מאד. במשך שנה אחת, מ־1937—1938, הרחיב את שטח העיבוד מ־141 עד 336 דונם, שמהם היו 100 דונם ומעלה מיועדים לזרעי מספוא. באותה שנה נעשה גם הנסיון הנועז הראשון במרעה זרוע על שטח של 10 דונם. החל משנת 1938 היוו זרעי מספוא ענף עזר חשוב בהכנסות המספוא. בחיפושים מתמידים אחרי הסוגים והזנים המתאימים ביותר להצלחה בסביבתנו ובארץ, הגענו לרמה מקצועית גבוהה ונעשינו ספקים חשובים של תצרוכת הזרעים.

המרעה הזרוע, שהתחלנו לנסותו ב־1938 והרחבנוהו אח"כ לממדים גדולים, יצאו לו מוניטין בארץ. בשאלת הרנטביליות וההצלחה נחלקו אמנם הדעות, אולם לא הוטל ספק כלשהו בערכו של הנסיון להת־פתחות החקלאית, והכל הודו שהצלחתו עלולה לחולל מהפכה במשק החקלאי בארץ. הנסיון שעשינו ושהשקענו בו הרבה עמל ואמצעים, עלה בחלקו יפה והביא ברכה רבה לעדר הבקר שלנו. מאתנו ראו וכמתכונתנו עשו גם משקים אחרים. מפאת השטחים המצומצמים שעמדו לרשותנו היינו נאלצים להקטין את המרעה ולהתאימו לחלוקת השטחים הכללית שבמשקנו.

התפתחות המרעה בשנות 1935 — 1940

שנת המאזן	שטח העיבוד	ימי עבודה	ריוח	הפסד
1935	22 דונם	280		12
1936	" 115	684		
1937	" 141	1046		
1938	" 336	2496	15	
1939	" 403	2929	42	
1940	" 589	5242	1350	

ענף הפלחה האכסנסיבית לא תפס בלוח המשקי שלנו מקום ראוי בגלל שתי סבות: א) מיעוט שטחי אדמה עצמיים או חכורים בסביבה הקרובה; ב) חתירתנו לאינטנסיביות של המשק ולגיוונו ע"י רבוי הענפים ככל האפשר. לסיפוק התצרוכת העצמית בחציר יבש, שעורה ושבולת שועל ניצלנו את כל שטח הבעל באדמותינו ואף חכרנו מאדמות בסביבה. עם התווסף מתישבים בעמק חפר נצטמצמה האדמה שעמדה לחכירה, ולכן נאלצנו לנדוד לסביבות רחוקות יותר כגון „מרץ ב'" ולעבד אדמה מפוקפקת מבחינת טיבה. ראשית דאגתנו היתה לחציר יבש ולשעורה להזנת בעלי החי, וככל שענף זה נתרחב גדלו גם השטחים החכורים. מרבית השנים לחמה הפלחה שלנו על איזון ההוצאות עם ההכנסות, ולא תמיד יצאה מנצחת. בשש שנות הסקירה הזו, 1936—1940, ייצרנו בסה"כ 300 טון גרעינים, 420 טון חציר יבש, ו־212 טון קש. מספרים אלה דיים להראותנו את היקפו המצומצם של הענף הזה במשקנו.

מראשית פעולתנו המשקית כבשה לה הרפת מקום נכבד במעשה ובמחשבה. מחמת חוסר אמצעים הצטמצמנו בשנות 35—1933 בעיקר ברכישת פרות חולבות להספקת חלב שתיה ותוצרת חלב כדי צרכיהם של האנשים והטף במקום. בסוף 1935 מנתה הרפת 4 פרות חולבות שהניבו 16,300 ליטר חלב. כל הכמות הזו נצרכה ע"י אוכלוסית המקום שמנתה אז 234 נפש, ביניהם 24 ילדים. הרחבת הרפת החלה ב־1936, עת קבלנו מהסוכנות תקציב לקנית בקר. וכמידת ההרחבה כן מידת הצרות. לא נגזים אם נציין, שמבין תשעה קבין צרות שנתרגשו ובאו עלינו בשנים הראשונות לבנין המשק, נטלה הרפת חלק הארי מהן. המחלות לסוגיהן השונים תקפו את הרפת בזו אחר זו, ולא אחת עמדנו מולן נבוכים וחסרי אונים. שאלנו ודרשנו לעצת מומחים בדבר ההרכב הגזעי של הבקר, אך לא נחטא לאמת אם נאמר, שגם הם, ולא כל שכן אנחנו, גיששו באפילה.

ההרכב הגזעי של עדר הבקר ב־1937 ו־1940

	דמשק הולנד	בירות	דמשק	הולנד	שויץ	מעורב	סה"כ ראשים
1937	4	13	10	2	19	—	48
1940	—	—	5	1	8	61	75

הננו למדים, איפוא, כי בשנת 1937 היה עדר הבקר שלנו ערב־רב של גזעים, ואילו בשנת 1940 הגענו להרכב גזעי יותר בריא ומתאים לתנאי הסביבה והמקום. הסלקציה הזאת עלתה לנו בדמים מרובים, אולם ממנה ומנסיונה המר נבנתה הרפת וחונך חבר העובדים בעלי רמה מקצועית גבוהה, והודות לעקשנותם צמחה ועלתה הרפת לרמתה של היום...

התפתחות הרפת בשנות 1935 — 1940

שנה	מספר הפרות	מספר הפרות המניבות	ממוצע חלב לפרה	סה"כ חלב	ממוצע חלב ליום	מספר הפרות המניבות
1935	12	4	338	1064	75	16300
1936	42	25	1064	26600	42	80200
1937	55	35	1316	46060	36	123500
1938	64	40	1795	71800	45	119000
1939	72	44	1772	77968	40	135600
1940	75	46	1793	82478	39	136500

בחתירתנו לגיוון המשק ולהרחבת אפשרויותיו לקליטת עובדים על הקרקע המעטה שברשותנו, הוספנו מדי שנה ענפים חקלאיים חדשים. אחדים מהם התפתחו וגדלו, ואחרים נשארו בהיקף זעיר ועודם מחכים לגואלם.

הכרם גדל והתרחב והוא משתלב יפה באיזון ענפי המשק המעורב, כאן ניכרת התקדמות מתמדת בפתרון בעיות של פריון העבודה. משנת 1938 החל להיות ענף מכניס ומאז עולות הכנסותיו שנה שנה.

גן עצי הפרי — היקפו מועט, והוא עמוס בעיות אקלימיות וכלכליות לרוב. אך הואיל ומטע זה היקפו בארץ מצומצם, אין לחשוש לעתידו.

הלוח המשקי שלנו מציין בשנת 1936 את התחלתו של הלול, ומאותה שנה ועד 1940 אין עליתו נפסקת. להקת המטילות הגיעה בשנת 1940 ל־2000 ראש וההטלה עמדה על 300,000 ביצים שמחציתן נמכרו ל„תנובה" ומחציתן השניה שימשה לצרכי הבית ולדגירה (הישוב מנה כבר אז 500 נפש). הלול גם הפריש רווחים והוא נמנה אז, בתקופת העליה שלו, על הענפים נושאי ההכנסה במשק החקלאי.

המכוורת הוקמה בשנת 1937. בשנותיו הראשונות היה הענף מופקד בידים לא מאומנות והוא הביא עלינו גרעונות שחזרו שנה שנה ובלמו את התפתחותו.

הצאן שולב למערכת ענפי המשק בשנת 1939. רכישת העדר היתה מלווה פקפוקים רבים בשל מיעוט שטחי המרעה בסביבתנו. ואמנם, רועינו נאלצו לנדוד ולחפש שדות מרעה במרחקים. אך ככל שגדלו שטחי הקרקע שלנו הורחבו אפשרויותיו של הענף. סלקציה פנימית קפדנית השביחה את הרכב העדר והעלתה את שיעור תנובת החלב לראש. הרבה טרחנו בחיפושים

אחרי הגזע המתאים. עסקנו גם בגידול גזע הקרקול. צמר הכבשים שירת אותנו יפה, בעיקר בשנות המלחמה. למרות היקפו המועט ברכתו רבה.

ה מ ש ת ל ה היוותה בשנים הראשונות ענף חשוב בקליטת עובדים ובהכשרת אנשים לעבודה. ייצורה היה רב־גווני: פרחים, שתילי הדרים, גפנים, עצי־פרי ונוי. מקצת גידוליה שימשו לסיפוק צרכי משקנו ויתרם הוצאו לשוק באמצעות ארגון המשתלות של הקבוץ המאוחד. אולם עם התרחבות המשק, צמצום שטחיו בסביבה הקרובה, המחסור בעובדים מנוסים בגלל העברתם לענפי משק מכניסים יותר, צומצמו והלכו שטחי המשתלה עד לחיסולו המוחלט של ענף זה.

ע נ ף ה ב ר ו ז י ם ו ת ר נ ג ו ל י ה ו ד ו — הוא חידוש שנתחדש במשקנו. בענף הזה כמעט ולא היו קודמים לנו, על כל פנים בהיקף, בצורת גידולו ובשילובו בין הענפים החקלאיים בתוך המשק המעורב. בהיוסדו, בשנת 1940, נראה היה לרבים כפרי הזיה שסופו להיעלם כענן בוקר. לא מעט לגלגנים קמו עליו להשמידו בהבל פיהם. אך משקנו הצטיין בכמה אנשי הזיה ושואפי חידושים, שלא נבהלו והצליחו. אחדים מחידושיהם הצדיקו את עצמם ומשקנו ידע לפתחם ולהשרישם. בראשית הענף היתה תכנית ההזנה של הברוזיה בנויה רובה על שיריים מהמטבח שלנו וממחנות הצבא שבסביבתנו. אולם עם גידול הענף והרחבתו נוכחנו לדעת, שאין להתנות את קיומו בשיירי מטבח ויש לבססו על יסודות הזנה זולים ורציונליים, בכדי שנוכל לעמוד במחירי השוק.

הענף הזה ידע תקופה של שובע בהכנסותיו, אולם פקדו אותו גם שנות רזון. המחלות שהופיעו השמידו את רוב להקות ההטלה. אולם, למודי נסיון מענפים חקלאיים אחרים — לא הרפינו. בשנת המחלות צומצם הייצור עד למינימום ולאחריה התחלנו להקימו מחדש. הענף הצריך השקעות רבות, שחלק ניכר מהן כוסו ע"י הרווחים השנתיים.

מ ש ק ה מ י ם, שהוא גורם ראשון בכל פעולה משקית, הסתעף. כבר בסוף שנת 1940 היו לנו שלש בארות עם תפוקה של 300 מ' מעוקבים מים לשעה. אותה שנה הונחו אלפי מטרים צינורות בקוטרים שונים שהזרימו לתוך האדמה חצי מיליון ומעלה מטרים מעוקבים מים להרוות צמאונם של גידולי שדותינו.

גם בניני משק הוקמו לרוב: רפתות, לולים, מחסנים. התקדמות רבה חלה ב מ י כ ו ן. נרכשו מכונות חקלאיות גדולות ומכוניות משא, אשר שימשו מלבד לאספקת צרכי המשק, גם גורם רב ערך בהכנסות ובעבודות החוץ.

שנות 1933־1940 יכולות להיחשב כתקופה של יצירת בסיס רציני למרבית ענפי החקלאות הקיימים כיום במשקנו בהתפתחותם המלאה.

לסיכום התקופה אנו מביאים שתי טבלאות המדגימות: א) את עלית ההכנסות מהמשק החקלאי בהשוואה ליתר סוגי ההכנסה. ב) את עלית מספר ימי העבודה במשק החקלאי בהשוואה ליתר סוגי העבודה.

ההכנסות במשק החקלאי בשנות 1935-40 בהשואה ליתר סוגי ההכנסה (בלא"י)

שנת המאזן	משק חקלאי	עבודת חוץ	מלאכה	מכונות חקלאיות	ס"ה הכנסות %
1935	1585	6097	851	18533	48,8
1936	4398	4499	2892	11789	37,3
1937	6367	4256	3488	14111	38,-
1938	7052	3656	4458	15166	46,5
1939	8790	5707	5456	19953	44,-
1940	12657	6146	7104	25907	45,4
סה"כ	40849	30361	24249	95459	42,2

עלית מספר ימי העבודה במשק החקלאי בשנות 1935-50 בהשואה ליתר סוגי העבודה

שנת המאזן	משק חקלאי	עבודות חוץ	מלאכה	מכונות חקלאיות	ס"ה משק %
1935	3787	18533	1172	23492	16
1936	6249	11578	3287	24317	26
1937	9526	11578	3287	24317	39
1938	14970	12041	3873	30884	48
1939	14255	13886	4382	32523	43
1940	18620	13335	5003	36957	50
סה"כ	67407	103172	21125	171729	39,2

הטבלאות מראות במספרים מוחלטים עליה מתמדת במשק החקלאי, במחזור הכספים ובימי העבודה. מסתבר איפוא, שבשנים הללו חלה תמורה במעמדו של הסקטור החקלאי בתוך מסגרת ענפי העבודה וההכנסה.

עם עלית ענפי החקלאות עלו גם מפעלי המלאכה הקשורים בייצור החקלאי כגון מכונות חקלאיות, אוטומובילים וכו'. אולם גם ענפי העבודה השכירה לא פחת משקלם עקב ההתרחבות של יתר סוגי העבודה אלא אף הם עלו במידת מה. עובדה זו יש לזוקפה לזכות גידולו המתמיד של הישוב ע"י קליטת עליה, כפי שמסתבר מהמספרים כדלקמן: בשנת 1935 מנינו 207 חברים, ב-1940 — 304 חברים ו-64 נוער עולה.

במלחמה ולאחריה

תקופת 1941 — 1946 מציינת תמורה יסודית בכל שטחי החיים והעבודה. המשק החקלאי התרחב, הייצור גבר ומספר העובדים בענפי החקלאות גדל מ-64 איש בממוצע השנתי של ת"ש ל-80 בממוצע השנתי של תש"ו. גם מקורות המים נתרבו ובעקבותיהם גדלו שטחי ההשקאה. בחלק מאדמות ואדי קובאני הונחה רשת צנורות ולענפי השדה, גן-הירק והמספוא, היתה הרווחה. במידה שתנאי המלחמה איפשרו נרכשו גם מכונות חקלאיות.

שינוי מוחלט חל בעבודת-החוץ. סעיף הכנסה זה נעלם כמעט לחלוטין,

פרט לעבודה במוסדות כגון נוטרות וכיו"ב שנרשמו, אמנם, כעבודות־חוץ, אך ההכנסה מהן לא כיסתה את ההוצאה ליום קיום.

מפעלי המלאכה שהיו מרובים בתחילת המלחמה כגון נגרות, לוחות בטונדה, מסגריה, רעפיה מאפיה, נסירת עצים, עשית סבון — קצתם צומצמו, קצתם הפכו ענפי שירות ואחרים חוסלו. לעומתם התפתחה החבתניה ותפסה מקום נכבד בין ענפי המלאכה המכניסים. היא כבשה לעצמה מעמד איתן בשוק וגם רכשה לה מזמינים קבועים. אף כי היקף עבודתה מוגבל לעונות מסוימות היא נמנית אצלנו, מבחינת ההכנסות, על הענפים „רמי־היחס".

אחד מהישגינו הכלכליים החשובים בתקופה זו הוא ביה"ח „ג ת". ייסודו של המפעל ושלבי התפתחותו נושאים עליהם את חותם המסיבות והזמן שבהם קם ופעל. שלב ראשון בהתפתחותו היו הזמנות הצבא שהמלחמה גרמתן. משנסתיימה המלחמה היה הכרח להתאימו לתנאים החדשים ולהעבירו על פסי ייצור משוכללים, דוגמת בתי־החרושת באמריקה, למען יוכל להופיע בתוצריו כגורם בשוק העולמי. בזמן ייסודו של ביה"ח לא שיערנו כלל, כי כה יעלה ויסתעף וכה יגדל ערכו במבנה הכלכלי של המשק. היקף עבודתו של בית־החרושת, מחזורו הכספי הגדול, הרווחים שהפקנו ממנו (אחרי ניכוי ההפחתה) שיפרו את מצבנו הכספי וחיזקו את מעמדנו כלפי גורמים ומוסדות כספיים בארץ. אף העליה ברמת החיים היא במידת־מה תוצאה של הישגינו במפעל החרושתי. המחסור בידים עובדות שהתמיד כל שנות תש"ג — תש"ו, אילצנו להיעזר בעבודת בית־החרושת בעובדים מהחוץ. הכרח זה הביא עלינו בעיות חברתיות ואירגוניות חמורות. אף על פי שקיימנו את כל החלטותיהם של מוסדות ההסתדרות והקבוץ ונהגנו על פיהם (הפרשת רווחים, תנאי עבודה וכו') נוצרה הרגשה קשה בלב החברים. בכל מאמצינו התרנו לחיסול העבודה השכירה בישובנו, אך העלינו חרס, כי לא רצוננו קבע את מספר הפועלים במפעל אלא ההכרח להספיק את ההזמנות הצבאיות במועדן. עם הגברת הרציונליזציה הטכנית במפעל נפתחה האפשרות לעקירה מוחלטת של הנגע הזה. בשנה השניה לייסוד המפעל הצלחנו, אחרי עמל רב, לפרוץ את ההסגר וצורפנו לאיגוד יצרני הריבות עבור הצבא. עובדה זו קבעה את גורלו והיקף עבודתו של המפעל.

הקמתו ופיתוחו של בית החרושת הטילו משא כבד על שכמה של קבוצת חברים קטנה, אך הם הוכיחו את יכולתם ועמדו במבחן. הם הועמדו בפני התפקיד הכפול — ללמוד את הבעיות המקצועיות של הייצור וגם את הדרכים לאירגון רציונלי של העבודה. נזכור נא, כי בעונות הבוערות הגיע מספר העובדים ל־80, ובעונה אחת אף ל־120, וכי שני שלישים מהם באו מהחוץ (פלוגות, פועלי חדרה ואחרים). דרוש היה נסיון רב וגישה חברית־פועלית להניע מנגנון עבודה כזה, על כל הכרוך בו, ולהימנע מפגיעה בעובד מהחוץ ומסטייה מעקרונותינו הקבוציים.

שתי הטבלאות שלפנינו מדגימות את התפתחות המפעל בקויה הכלליים.

ימי עבודה ב„גת" בהשואה ליתר ענפי המשק

שנת המאזן	מספר י"ע במשק	מספר י"ע ב„גת"	% עבודה ב„גת"
1941	39,350	676	1.7
1942	39,300	6,058	15.4
1943	48,290	12,716	26.3
1944	56,200	18,425	32.8
1945	55,600	21,171	38.
1946	50,700	13,920	25.5

המחזור הכספי ב„גת" בהשואה ליתר ענפי ההכנסה

שנת המאזן	המחזור הכספי במשק	המחזור הכספי ב„גת"	% ב„גת"
1941	40,730	1,632	0.4
1942	92,840	22,940	24.7
1943	191,364	100,225	52.3
1944	221,883	118,000	53.6
1945	225,343	134,000	59.4
1946	204,428	101,210	49.4

ממספרים אלה אנו למדים, כי: א) בשנות 1942 — 1946 נפלו בחלקה של „גת" קרוב ל־30% מכלל העבודה המכניסה. ב) מחזור הכטפים של „גת" הגיע ל־18% מכלל המחזור הכספי של המשק.

עתידה של „גת" עמוס בעיות מרובות. הציוד המיכני עודנו רחוק משלמות. עוד נצטרך להשקיע עשרות אלפי לירות במכונות ובבנינים, עד שנוכל לנצל את כל האפשרויות הטמונות בפרי ההדר: שמן אתרי, כוהל, ייבוש קליפות וכו'. אשראי מתאים להשקעות אלה טרם מצאנו, אף כי הרנטבליות שלהן אינה מוטלת בספק. המפעל עוד יחייב אותנו להשקעות לא מעטות, כי אין להגיע לייצור זול ורציונלי בלא מכסימום של מיכון וציוד אוטומטי.

רמת החיים

עלית ההכנסות מהמשק החקלאי והחרושת הביאה בעקבותיה שיפור ניכר של רמת החיים, שהיתה נמוכה בשנים הראשונות לבנין המשק. חלה הטבה בכלכלה, בהלבשה, הנעלה וביתר סעיפי ההוצאה. גם השיכון נשתפר.

תנאי השיכון ת"ש — תש"ו

תאור הדירה	מספר הדירות	מספר הדירות	מספר הדירות	מספר הדירות	מספר הדירות	מספר הדירות	מספר הדירות
ת"ש	42	83	—	—	102	205	288
תש"ו	100	183	6	10	59	78	22 293

נשתנתה דמותו של הישוב. העלייה נתנה אותותיה בכל: ביציבותם הנפשית של רוב החברים ובליכודה של החברה. פגה המתיחות המתמדת והחרדה מפני תקציב הוצאה בלתי מאוזן. נפסקו הויכוחים על הורדת מיל מכלכלת החבר המבוגר, הוקדשה תשומת לב יתרה לבגד של החבר. בהשוואה לתקופה הקודמת היתה הרוחה בכל. אכן, צבורנו בגר בשנים, כוחותיו הגופניים של החבר פחתו ועלית רמת החיים באה במועדה.

הריבוי הטבעי חולל שינויים גדולים בהרכבו של הישוב, כפי שמסתבר מהמספרים הבאים:

הרכב הישוב

שנה	מס' החברים	מס' הילדים	ילדים ע"כ חבר
תש"א	298	115	0.4
תש"ו	305	260	0.85

בשנות תש"א — תש"ו לא היתה כמעט כל עליה במספר החברים, ולעומת זאת עלה מספר הילדים בשיעור של 125%. מכאן העליה הגדולה בהוצאות הקיום ובהשקעות הצרכניות, כפי שמתברר מהמספרים שלפנינו: בשנת תש"א היוו ההוצאות להחזקת ילד 19% מתקציב ההוצאה הכללי על כל חבר מבוגר, ואילו בשנת תש"ו — 36%*).

בשנת תש"א הוצאנו לחבר לשנה, בלי ההוצאה לילדים, 31 לא"י ואילו בשנת תש"ו 122 לא"י, כלומר פי 4. ההוצאה לילד בתש"א עמדה על 21 לא"י ובתש"ו על 84 לא"י. עלית ההוצאה לילד צעדה, איפוא, בד בבד עם עליית ההוצאה למבוגר. מסתבר מאליו, כי עם ריבוי הילדים רבתה עבודת הטיפול והחינוך וזו השפיעה שוב לירידת אחוז העבודה המכניסה. אעפ"כ עלינו לציין התקדמות רבה בצמצום ימי הטיפול לילד. בשנת תש"א השקענו 117 ימי עבודה לילד לשנה, ואילו בשנת תש"ו ירדו ל־85. כמובן, שהשינויים שחלו בהרכב הגילים של הילדים השפיעו לטובה על מספר ימי העבודה לילד, אך גם הנסיון והחתירה המתמדת לחסכון חלקם רב בהטבה זו**).

השקעות וחובות

משקנו עמוס חובות ושיעורם עולה משנה לשנה. אם בתש"א הגיעו סוגי החובות שמועד פרעונם הוא משנה אחת ומעלה לסך כולל של 39.465 לא"י, הרי בשנת תש"ו עמדו על סך של 107.650 לא"י, כלומר גידול מוחלט ב־68.185 לא"י. עלייה זו היא תוצאה הכרחית וטבעית מריבוי ההשקעות בענפי ייצור וצריכה. בתש"א הגיעו השקעות־היסוד לסך של 49.583 לא"י, ואילו בתש"ו עמדו על 122.755 לא"י, כלומר גידול מוחלט של 73.172 לא"י. לא נבין נכונה את גורמי העליה, בטרם נדע את מבנה ההשקעות לסוגיהם וענפיהם השונים.

*) למניעת אי הבנות יש להדגיש, שבעליית ההוצאות בשנות תש"א — תש"ו כלולים שני גורמים: עליית האינדכס וגם הטבת תנאי החיים.

**) הואיל ומספר חברינו לא גדל משנת תש"א אפשרית ההשוואה בין שני הנתונים.

ההשקעות היצרניות וההפחתה

סוג ההשקעות	סכום בלא"י	ההפחתה	היתרה	% ההפחתה
רשת ההשקאה	13.200	5.200	8.000	40,0
בניני משק ומלאכה (כולל „גת")	18.000	8.600	9.400	48,0
מטעים למיניהם	3.800	3.100	700	—
אינבנטר חי	6.090	—	6.090	—
אינבנטר דומם (כולל „גת")	34.000	20.000	14.000	59,0
ס"ה	75.090	36.900	38.190	49,0

ההשקעות הצרכניות

סוג ההשקעות	סך בלא"י	הפחתה	% ההפחתה
בניני דירה וציבור לילדים ומבוגרים	38.000	6.000	16,0
אינבנטר צרכני	5.650	3.900	70,0

מטבלאות אלה אנו למדים, שבהשקעות היצרניות הגענו להפחתה גבוהה של כ־50% ואילו בבניני דירה היה אחוז ההפחתה נמוך מהמקובל בזמן מלחמה.

המלחמה מצאה אותנו, כשאר משקי המעבר, בלתי מצוידים בכמה מאמצעי ייצור הכרחיים מחמת התקציב הזעום שקבלנו לפעולת ההתישבות.

משקנו החקלאי הוא דינמי, פיתוחו דורש השקעות מתמידות. הרחבת הייצור החקלאי בשנות המלחמה היתה הכרח ישובי ומדיני, לרגל חוסר יבוא של מצרכי מזון וסכנת רעב בישוב. הועמדנו, איפוא, בפני צורך ואפשרות של פעולות משקיות רבות־היקף והרחבת שטחי ההשקאה. מקורות עצמיים למימון ההשקעות העצומות לא עמדו לרשותנו ונאלצנו להיעזר במקורות אשראי בנקאי רגיל. לכן גדל החוב. התקציב ההתישבותי שקבלנו עד סוף תש"א, בצורת הלואות מהסוכנות, הגיע לסך של 22.500 לא"י עבור 100 יחידות התישבותיות (משפחות), כלומר 225 לא"י לכל משפחה. ואולם הסכומים שהיו מושקעים כבר אז במשק הגיעו ל־335 לא"י למשפחה.

בשנת תש"ב הגיעו משקי המעבר אחרי מו"מ מייגע להסכם עם הסוכנות על גמר „ביסוס" המשקים בשיעור של 465 לא"י ליחידה התישבותית. מהסכום הזה נוכו 225 לא"י ליחידה שניתנו בשנים הקודמות. אף התוספת להשלמת „הביסוס", בסך 240 לא"י ליחידה התישבותית ניתנה קצתה בתש"ד וקצתה בתש"ה, אולם בהשוואה למחירים שלפני המלחמה היה ערכה הריאלי של תוספת זו בזמן נתינתה שליש מערכה הקודם. מסתכם, איפוא, שתקציבנו ההתישבותי מאת המוסדות המיישבים מגיע, לפי הערך הריאלי של הכסף, לסך של 300 לא"י למשפחה. אם נשווה את סכום התקציב עם סכום ההשקעות למעשה — יתבהר היכן מקור החולשה במימון משקנו.

בסוף שנת תש״ו הגיעו השקעותינו לסך של 122.750 אלף לא״י ; אם נחלקן על 150 משפחות במשק יימצא לנו סכום של 850 לא״י השקעות למשפחה. מחצית מהסכום הזה היינו נאלצים לקבל ממקורות בנקאיים ובתנאי תשלום ורבית, שאינם לפי יכולתו של משק חקלאי.

ניתוח זה מעמיד אותנו על קשיי מצבנו ועל הזהירות שאנו חייבים בה בפעולתנו הכלכלית. אך לא זו בלבד. השלמת הביסוס התקציבי ע״י המוסדות המיישבים עודנה רחוקה משלמות, ומשקי המעבר חייבים לבדוק מחדש את תקציב התישבותם ולתבוע את השלמתו הריאלית.

הוצאות והכנסות

איזון ההכנסות עם ההוצאות נתקל בקשיים רבים. זה שנתיים שמחירי התוצרת החקלאית נמצאים בירידה בלתי פוסקת, הנאמדת בממוצע של 15% — 12%. בתפוחי אדמה הירידה גדולה עוד יותר. מאידך מאמירים והולכים מחירי האספקה החקלאית ושיעור עלייתם נאמד ב־30%. גם הוצאות הקיום לחבר גדלות ללא הפסק, והרבה גורמים לכך: הריבוי הטבעי, ההפסקה בגידול הישוב המבוגר מחמת חוסר העליה, הגדלת המסים והתרומות, התיקרות המצרכים ההכרחיים (בגדים, נעלים וכו׳) ועליית הרבית, עקב גידול החובות, שהגיעה בשנת תש״ו ל־7.700 לא״י. העומס המוטל עלינו כבד מנשוא, ועלינו לחפש פתרונות של הקלה. אחד העיקריים בהם הוא הגדלת פריון העבודה ע״י מיכון בסקטור החקלאי והתעשייתי.

בפתרון בעיה זו תלויים לא במעט עתידו ויכולת קיומו של המשק. ואמנם, מיכונם של מפעלי החרושת שלנו כבר נתן אותותיו בעונה החולפת ותוצאותיו מעידות שהלכנו בדרך הנכונה. גם בסקטור החקלאי אנו חותרים לקראת מיכון, אולם כאן אנו נתקלים במחסור במקורות מתאימים להשקעות. הנצליח בכך ? העתיד הקרוב יענה.

סיכום

סקרנו שנות עמל ויצירה של ישובנו. היינו עדים לעליות ולירידות, לכשלונות ולהישגים, מתוך חתירה מתמדת ליצירת ישוב גדול, עובד, הזן ומפרנס את עצמו מהאדמה שניתנה לו ע״י הלאום וכולו דרוך למיצוי כל מקורות הקיום שהאדמה זו צופנת בקרבה. הקימונו מפעלי מלאכה ותעשיה והם גורם רב־עזר בבנין הישוב והתקדמותו.

יצרנו משק חקלאי מפותח ומקורות פרנסה רבים והם מחכים לתוספת של הרבה אנשים עובדים, שנקבלם כאחים ליצירה וימצאו את ביתם אצלנו. סיפרנו עובדות והבאנו מספרים יבשים. אך בצירופם יחד מתגלמת ההסטוריה הקצרה שלנו ומתוכם הנך קורא את קורות ישובנו.

עזריאל שולמן

המשק החקלאי

אחד מסימני ההיכר של משקנו משך שנים רבות היתה עדיפות הסקטור הלא־חקלאי על הסקטור החקלאי. גורמים רבים הביאו לכך: האופי הכללי של ההתישבות בעמק־חפר, מיעוט הקרקע שהועמדה לרשותנו וכו'. קבוצת הבנין והעובדים בעבודת חוץ הטביעו את חותמם על המשק. ברבות הימים, משפחתה העבודה בבניז ובפרדסים, באו במקומם בתי המלאכה והחרושת. עתה, לאחר שנות הסתעפות מתמדת של הסקטור החקלאי אפשר לסכם ולומר, כי הגענו ליחס בריא יותר בין הסקטורים השונים, הן מבחינת מספר ימי העבודה המושקעים בכל אחד מהם והן מבחינת ההכנסות. אולם, אם היחס בין שני הסקטורים הגיע למידה יפה של איזון, הרי טרם זכינו לכך ביחס בין הענפים המהווים את הסקטור החקלאי. אלה אינם שוים זה לזה. ישנם ענפים חקלאיים שהגיעו לרמת התפתחות גבוהה מאד ולעומתם ענפים נחשלים. אם נרצה למיין את ענפי המשק החקלאי לפי רמת התפתחותם, יימצאו לנו שלוש דרגות התפתחות: א) ענפים הנמצאים בשלב גבוה של התפתחות: מספוא, גידול־זרעים, רפת. ב) ענפים שרמת התפתחותם אמנם גבוהה, אך עודם זקוקים להשלמות מסוימות: ברווזיה, מטעים (פרט לבננות), גן־ירק, צאן. ג) ענפים הרחוקים עדיין משלב של השלמה: לול, מכוורת, בננות.

המספוא וגידול הזרעים

ענפי המספוא והרפת הם מהותיקים ביותר במשקנו. ימי קיומם כימי קיום המשק החקלאי. תמורות ותנודות רבות עברו עליהם, אולם בשנים האחרונות התקדמו ונעשו גורם רב־משקל. ענף המספוא וגידול הזרעים לא בלבד שהוא מספק את כל תצרוכת בעלי החי במשק, אלא הפך להיות גם אחד מספקי הזרעים החשובים ביותר בשוק הארץ־ישראלי. בשנת התקציב האחרונה סיפק הענף קרוב ל־25 טון זרעים לשוק בסך של 3,800 לא"י ו־2,250 טון ירק לבעלי החי במשק. צמחי הזרעים שאנו מגדלים מדי שנה על פני שטח של מאות דונמים מהווים מקור ראשי לאספקת הזרעים בארץ, כגון פנסילריה, סתויון, אפונת־הבקר, בקיה ארגמנית וכיו"ב. לא במעט אנו נעזרים בנסיונות הנעשים אצלנו מטעם תחנת הנסיונות.

התמורה המכרעת בהתפתחות ענף זה חלה בשנת 1942, עם הנהגת מחזור זרעים תקין בן חמש שנים. מאז נעשו היבולים קבועים יותר וגם ההכנסה מובטחת יותר. מלבד זאת נעשה המחזור החדש גורם חשוב לשמירת הקרקע, ליכולת לשאת את היבולים ולמניעת הידלדלותה.

המרעה הזרוע

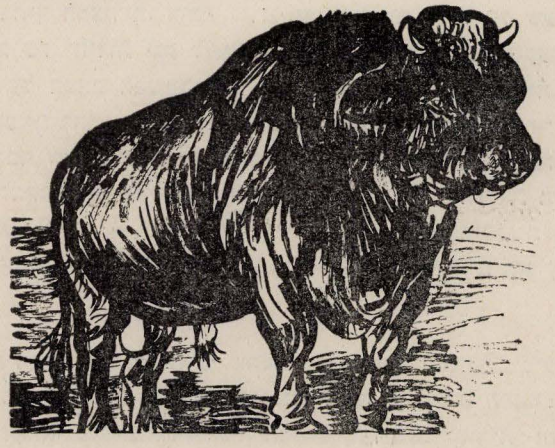
זמן מועט לפני פרוץ המלחמה שילבנו למערכת ענפי משקנו את המרעה הזרוע בקנה מידה רחב. זכורים הויכוחים שנתעוררו בארץ, בין אנשי המדע ואנשי המעשה המשקי, להערכת המרעה הזרוע. עתה נדם הויכוח, והמרעה הזרוע כבש לו את מקומו המוכר, החוקי, בחקלאותנו. עקב הנסיון

שנרכש בשנות קיומו הכנסנו שינויים מסויימים בכל הנוגע להכשרת הקרקע ולזריעת גידוליו. אם בזריעה ראשונה, בימי נעוריו של הענף, לא הבאנו בחשבון את המצב הטופוגרפי של הקרקע, בשל הנחתנו שהצמחים הזרועים עתידים להתגבר על כל המכשולים, הרי נוכחנו לדעת שאף הם מגיבים קשה על תנאים לא מתאימים ועל הכנת־קרקע בלתי מספקת.

בבירורים שקיימנו בשנתים האחרונות סוכם, שהמרעה הזרוע הוא חלק אינטגרלי ממשק המספוא ואספקת הירק. התיקונים שהוכנסו נוגעים רק לבעית מקומו של המרעה הזרוע ב ת ו ך המחזור ולאופן הכנת השטח. הוחלט להקציב 180 ד', המוצאים מתוך שטח המחזור המקובל כיום והמשותף לגן־הירק ולמספוא, ולקיים מחזור נפרד, שישמש רק למרעה ולגידולי מספוא אחרים (בלי גן הירק). המחזור נועד לתקופה של 4־5 שנים. בדרך זו יהיה לנו שנה שנה מרעה של 90 ד', ללא הפסקה כלשהי. הוקצה לכך שטח אדמה הקרוב למחנה וכולל את הביצה עד לתעלה המשמשת גבול צפוני למטעינו.

הרפת

ענף רב־סבל, רב התלבטויות ורב דאגות. עתה הוא שרוי בקו של עליה מתמדת. אמנם, טרם הגיעה הרפת לממדים ההולמים את היקף משקנו. אך עתידה אינו מוטל בספק. ההרכב של חבר העובדים וטיבן של הפרות נותנים יסוד לראייה אופטימית של עתיד הענף. בשני כיוונים חייב הענף להמשיך את התפתחותו: א) הגדלת מספר הפרות החולבות עד למיצוי כל יכולת ההזנה האוביקטיבית הנתונה בתנאי הקרקע שלנו. ב) העלאת התנובה הממוצעת של כל פרה. בשנה שעברה הגיעה הרפת לתנובת חלב השווה לממוצע הארצי. לכאורה, אין זו עובדה הראויה לציון מיוחד, אולם כל היודע את עברה של הרפת ותנאי התפתחותה רשאי לציין את העובדה הזו בשמחה ולראותה כהישג. במשך השנים האחרונות צמח

„שטן"

בענף זה גרעין חזק ובריא להתפתחותו העתידה. 120 מתוך 174 ראש (בלי הפרים והעגלים), ז.א. כ־60 אחוז, הם מצאצאיהם של „שטן" ו„י'מס", הפרים שכבר הוכיחו את תכונותיהם התורשתיות המשובחות. בשנים הקרובות נגיע, כנראה, לתנובת חלב העולה על השיעור הממוצע בארץ. תכנית ההתפתחות של ענף הרפת, הבנויה על אפשרויות ההזנה הקיימות במשקנו, מביאה בחשבון גידול הענף ל־300 — 350 ראש, מהן 70־75 אחוז פרות חולבות.

הבעיה החמורה של הרפת היא מקום ש י כ ו נ ה . מקומה הנוכחי אינו הולם את הצרכים, הוא סמוך מדי לדרכים ושטחו צר. יש לחשוב באופן רציני על העתקתה למקום אחר. בלעדי זה אין להגיע לקימוצים נוספים בימי עבודה. לפני שנתיים הנהגנו את החליבה המכנית. יתרונותיה מרובים וכל החששות להשפעה רעה על תנובת החלב נתבדו. אולם תנאי השיכון של היום מונעים בעד ניצול מכסימלי של אפשרויות־החסכון הצפונות בשיטת חליבה זו.

הברוזיה

ההתחלה האירה לה פנים. אולם לאחר תקופת שנים אחדות של הצלחה ועליה מתמדת נהדפה אחורנית בשנת 1945, עקב מחלה קשה שפרצה בה. והענף שהיה בין נושאי ההכנסות הגבוהות ביותר במשקנו סיים את שנתו בגרעון של 2000 לא"י ומעלה. אך מהר מאד התעודד, הבריא, הרחיב את היקפו, ועתה הוא עומד שוב לתפוש את מקומו הנכבד בין ענפי ההכנסה החקלאיים שלנו. השנה נוציא לשוק כ־10,000 ברווזים ו־2500 תרנגולי הודו. תכנית הגידול הסופית של הענף מביאה בחשבון היקף שנתי של 25.000 — 30.000 ברווזים וכ־5000 תרנגולי הודו. התפקידים העקריים שהענף עומד לפניהם הם: א) הקטנת מספר ימי העבודה על כל יחידת גידול. ב) העלאת משקל הבשר של היחידה בתוך תקופת הגידול הקיימת. אשר למטרה הראשונה, נעשו צעדים חשובים לקראתה: פיטום העופות בתוך המצודות. צורת גידול זו מאפשרת לגדל על שטח מצומצם מספר רב של יחידות וגם לצמצם את ימי העבודה המושקעים בעיקר בשמירה על המצב הסניטרי של חצרות הפיטום. אך עוד יד השכלולים נטויה ואפשר להרבות בהם, כגון הנהגת שיטה משוכללת יותר של הגשת האוכל, דבר שחשיבותו רבה גם כהקלה על המאמץ הגופני של העובדים, ויאפשר לבחורות להתמיד בעבודה. המטרה השניה — העלאת משקל הבשר של יחידת־הגידול — תושג רק ע"י סלקציה אטית וסבלנית משך שנים אחדות והכנסת גזעים חדשים מתאימים לאקלים ולתנאים בארץ.

הלול

גם הלול, זה הענף השני שרמת התפתחותו נמוכה, סיכויים יפים לו לעליה. שתי סיבות עיקריות הביאוהו לשפל ולצמצום היקפו: 1) מחלות קשות שפקדוהו פעמים. 2) הויכוח הממושך על ה„טריטוריה" וחוסר ידיעה היכן ישוכן שיכון של קבע. עתה, לאחר שויכוח זה הוכרע, ונוכח האפשרויות

הנפתחות לפנינו ע"י השיטות החדישות בבנין הלולים, הוא יכול לחרוג מהתחומים הצרים של ענף המשמש רק לאספקת צרכי הבית וליהפך גורם כלכלי השולח תוצרתו לשוק.

אשתקד חידשנו את להקות הבקורת ולשמחתנו עלתה ההטלה על הממוצע הדרוש לרבייה. מתוך 300 מטילות שנשארו עד תחילת יוני היו כ־100 שהטלתן עברה את הגבול של 160 ביצים לעוף, כלומר את שיעור ההטלה הדרוש בשביל להשתמש בעופות כחומר רבייה, והגיעו עד יוני, כלומר בתקופת הטלה של 8 חדשים בלבד, ל־200 ביצים ומעלה. כמובן, שבשנת הטלה מלאה עוד ילך המספר הזה ויעלה.

אם יבוצעו השכלולים המוצעים יופחתו ימי העבודה, והרנטבליות תעלה. גורם נוסף, שיש לצפות ממנו להשפעה חיובית על הלול, הוא רכישת מ ד ג ר ה. אנו תלויים היום בדגירת חוץ ומשום כך איננו יכולים לנצל במכסימום את אפשרויות ההשבחה הגנוזות כבר עתה בלהקת העופות שלנו. מדגרה עצמית מאפשרת גם שימוש רציונלי בביצי הדגירה, שאינן נמכרות ע"י הדגרתן לאפרוחים.

בשנתיים הקרובות עלינו להוסיף, איפוא, לול גדול להגדלת הלהקות, מדגרה ובית־דגירה. במידה שאפשר היום לסמן נקודת התפתחות סופית ללול, הרי היא נראית בגבולות של 10,000—12,000 מטילות. מטרה זו אפשר להשיגה בתקופת שנים אחדות.

גן־הירק

מחזורו השנתי משתרע על 250—300 ד', שמהציתם תפוחי־אדמה. אין מעמדו של ענף זה במערכת העבודה של היום כמעמדו לפני שנים אחדות. אז קיימנו אותו בעיקר כקולט ידיים עובדות בימי אבטלה וכמקום עבודה ראשי לבחורות. עתה, בתקופה של מחסור באנשים, מחריפה בעית הרנטבליות של הענף. בפתרונה תלויה התפתחותו. אך גם עתה, כאשר התמורה הכספית ליום העבודה בו נמוכה, אין לחשוב על חיסולו, אלא על השבחתו ע"י שיטות עיבוד רציונליות והתרכזות בגידולים מכניסים.

שני גורמים הגבילו עד היום את פיתוח הענף: 1) שטחו הצר מחמת צמצום אדמות ההשקאה שלנו. 2) חוסר אפשרות לביצוע עבודות הכרוכות בהשקעת ימי עבודה רבים. אולם עם קבלת ואדי קובאני פולק המעצור הראשון והבעיה אינה עוד חוסר שטחים, אלא התקנת מחזור זרעים תקין שיבטיח יבולים יציבים בכל שנות הגידול של ענפי השדה, וגם ניצולם המלא. יש, איפוא, להכניס שכלולים בצורת העיבוד, במגמה לצמצם את מספר ימי העבודה ולהקל על ידי זה על הלחץ המעיק מאד בעונות מסוימות ומונע בעד ביצוע העבודות ההכרחיות במועדן ובאופן יעיל ביותר.

המטעים

תנאינו הקרקעיים ואופי משקנו כמשק מעורב מגבילים מלכתחילה את אפשרויות המטעים וקצב הגדלתם. ייתכן, כי על 230 הדונמים הקיימים

נוסיף עוד כ־220 ד', אך לא בבת אחת אלא בדרך של הגדלה אטית במשך שנים אחדות.

ענף המטעים ארבעה מינים בו:

א) ה פ ר ד ס. נטעונהו בשעתו בקרבת המחנה, והיום הוא נעקר והולך לצרכי הבנייה. משטח נטוע של 118 ד' הצטמצם ל־90 ד' ועוד מוסיפים לעקור. הרכב הזנים משווה לו אופי של גידול מונוקולטורי. שטחו הגדול ביותר נטוע שמוטי וחלקות קטנות יותר — וולנסיה ואשכוליות. להכנסת בטוחה דרוש הרכב מגוון יותר של המטע. צורת הנטיעה, כפי שהיתה נהוגה לפני המלחמה, ברוחים של 4 × 4, אינה מאפשרת עיבוד מכני. בשנתיים האחרונות נעשה צעד חשוב לצמצום ימי העבודה ע"י השקאה בהמטרה. אך שכלול זה לבדו אינו מספיק.

עתה אנו עומדים בפני נטיעה חדשה באדמת קובאני שתשתרע על שטח של 60 ד' בערך, ובמטע הצעיר נוכל לתקן את הפגימות שבמטעים הראשונים, הן בהרכב הזנים והן ברווחים שבין השורות. זמן הנטיעה מותנה בהרחבת שטחי ההשקאה, משמע בתוספת באר ובריכה לאגירת המים.

ב) כ ר מ ה ג פ נ י ם: הכנסתו יפה, הודות לתכונות המיוחדות שאיזורנו נשתבח בהן. איחור ההבשלה גורם לכך, שפרי כרמינו מופיע בשוק כתום הבציר ברוב איזורי הארץ. לכן אנו משיגים גם מחירים גבוהים יותר מיתר האיזורים (פרט לעמק הירדן). אמנם, האיחור בהבשלה כרוך בתוספת טיפול בפרי, אולם הפרש המחירים מכסה גם את הוצאות הטיפול הנוסף. במטע זה הגענו להישגים ניכרים מבחינת הרציונליזציה בעבודה ועוד נראים סכויים לשכלולים נוספים, כגון ריסוס בשמנים מינרליים המשמידים את עשבי־הבר וכו'. המטע משתרע היום על 72 ד'. תכנית ההגדלה מביאה בחשבון נטיעות

נוספות בתחום של 30־40 דונם לערך, רובן באדמה כבדה ומיעוטן באדמה קלה לזנים מקדימים. רובו של המטע מכוון לזנים אפילים.

ג) גן עצי הפרי: שטחו מצומצם, 30 ד', ללא סיכויים להרחבה ניכרת, הואיל ועצי פרי נשירים מחייבים אדמה כבדה יותר ומשקנו לא נתברך בסוג אדמה זה אלא במידה בלתי־מספקת. לעומת זאת נראים סיכויים לפיתוח הזנים הסובטרופיים באדמה הקלה. נטענו בקובאני 15 ד', והם אך בראשית צמיחתם. בכרם א' הפכנו את שטח השזיפים לגן סובטרופי המתפתח יפה מאד. גידול עצי פרי סובטרופיים הוא נסיון צעיר בארץ, אך כל הסימנים מעידים, כי צפוי לו עתיד חשוב בין מטעי הארץ. צמיחתם מוגבלת בעיקר לאיזור החוף, ואילו באיזורים הפנימיים וההרריים טרם הצליחו לגדלם. מכאן, שצמצום שטחם במשקנו הוא זמני ובמרוצת השנים נגדילם ונרחיבם.

ד) הבננות: הן לא זיכונו בהצלחה יתרה. השנה יהיה לנו בקובאני שטח של 20 ד' בלבד. תנאינו הקרקעיים מגבילים לכתחילה את הענף הזה במשקנו בתחום של 30 — 40 ד', הואיל ורק חלק מאדמותינו מותאם לצרכיו. בחירת השטח כרוכה בקשיים גדולים כי סוג האדמה הטוב לבננות דרוש גם לכמה גידולים חיוניים אחרים.

הצאן

גבולותיו של ענף זה קבועים ועומדים מלכתחילה. היקפו מותנה לחלוטין בשטחי הקרקע שברשותנו ובעיקר בשטחי הבור, ולכן אין לו סיכויים להרוג מגבול של 1000—1100 י"ע לשנה. מטרתנו הממשית היא: יחידה משקית של 270—280 ראש צאן בעלת תנובה ממוצעת של 200—220 ליטר לכבשה חולבת. אנו מניחים, כי בתקופת השנתיים הקרובות נוכל להגיע למסגרת מספרית של 280 ראש מהגידול העצמי בלבד. יחד עם זה אנו משתדלים להעלות ע"י סלקציה את רמת העדר וכמות התנובה. חשיבות מיוחדת נודעת לענף זה הודות לכמויות הזבל שהוא מספק למשק.

הפלחה

אין היא תופסת מקום נכבד במשק, הואיל והשטחים מצומצמים. אין באפשרותנו לספק את כל הגרעינים הדרושים לענפי החי וכל שאיפתנו לייצר במידת האפשרות לפחות את החציר היבש והקש, וחלק מהגרעינים. נוסף על השטח שלנו אנו זורעים זה שנים אחדות על אדמה חכורה מחיבת־ציון, שהיא כולה בעל. בגידול גרעינים אנו מצטמצמים בחיטה, שבולת־שועל לזרעים ותלתן פאהלי הנזרע בתערובת של חיטה.

הזבל

מזה שנים אחדות קבענו לעצמנו עיקרון לא לקנות זבל מהחוץ. הן טרם נפטרנו לחלוטין מהצרות שהביא עלינו הזבל הקנוי לפני שנים אחדות, בהשרישו בשדותינו עשבי בר למיניהם השונים. משק הזבל, שהוא ענף נושא את עצמו, הציב לו מטרה לספק את כל צרכי הזיבול, והם מרובים, של ענפי השדה שלנו ע"י ניצול מיני פסולת, שיירי המטבחים ובית

החרושת. והוא השיג את מטרתו. קבענו חלוקה של סוגי הזבל לפי סוגי הענפים. המטעים מקבלים רק זבל מחצר הרפת ודיר הצאן. גידולי השדה (מספוא וגן הירק) מקבלים זבל־ערימה וקומפוסט. תצרוכתנו השנתית בזבל מגיעה כדי 2500 — 2000 ממ"ע. במידה שתגדל התצרוכת נוכל להרחיב את הייצור ע"י הגדלה מתמדת של הקומפוסט.

*

הבעיות הכלליות העומדות בפני הענפים עיקרן שתיים:

א) מיכון ושכלול: עלינו לחתור להפחתה מכסימלית של מספר ימי העבודה המושקעים ביחידת הייצור, ואין לכך דרך אחרת מלבד הגברת פוריות העבודה, ע"י שכלולה ומיכונה. הדבר כרוך, אמנם, בהשקעות כספיות גדולות, אולם היוקר של יום העבודה עושה את ההשקעות הכספיות לרנטביליות. בענפי השדה אנו עומדים בפני הצורך של מיכון העיבודים השונים, הקילטורים וההשקאה, ובענפי החצר — בפני שכלולי בניה בלול, בברווזיה, ברפת וכיו"ב.

ב) מחזור זרעים: מחזור זרעים שוב הוא תנאי לשמירה על טיב הקרקע ופוריותה, על יבולים מתמידים ומניעת עשבים שוטים. אין מחזור זרעים אחד קבוע לדורות. מדי פעם בפעם יש לבדוק אותו ולהתאימו לתנאים ולגידולים החדשים המופיעים בענפים השונים. כיום נהוג אצלנו מחזור חמש־שנתי המותנה בחריש עמוק ומשותף לגן־ירק ולמספוא. הוא נראה אמנם יקר ובזבזני וכרוך בהפסד של שטח בלתי מנוצל בשנת החריש העמוק, אך לעת עתה אין לנו מחזור טוב יותר. מחזור זה בא לספק שלש דרישות עיקריות. 1) תיאום כמויות המים הניתנות להשקאה ליחידת הקרקע תוך תקופת המחזור. 2) החזרת החמרים המתאימים בצורת זבל אורגני. 3) השמדת עשבי הבר, המופיעים עקב גידולים מסוימים. מחזור זה קיים אצלנו זה חמש שנים. עתה הננו עומדים בפני הצורך לשנותו, היות ובזמן קביעתו לא לקחנו בחשבון כמה גידולים במספוא ובזרעים הנהוגים אצלנו היום. השינוי שאנו עומדים להכניסו אינו שינוי של תקופת המחזור, אלא של היחס הפנימי בין הגידולים באותו מחזור. היסוד הוא, שרוב שטחי הגן עוברים לאדמה קלה, ואילו רוב שטחי המספוא והזרעים מקומם באדמה כבדה, מבלי לפגוע בתצרוכת הירק לצרכי ענפי החצר.

ההשקאה

4 בארות עומדות לרשות המשק, המפיקות כ־300 ממ"ע לשעה. זו כמות המספיקה לשטח העיבוד יחד עם צרכי הבית והמפעלים. אעפ"כ אנו נתקלים בקשיים מחמת צורות ההשקאה השונות. איננו יכולים לנצל את הבארות גם להצפה פתוחה וגם להמטרה בעת אחת. לכן הכרח להאחיד את צורת ההשקאה. היות והגידולים המושקים בהמטרה אין שיטת ההצפה יפה להם, ואילו הגידולים המוצפים יכולים לקבל מימיהם גם בהמטרה, נשארת שיטת ההמטרה כדרך יחידה להאחדת צורות ההשקאה. אנו מקווים, כי

תוצאת ההאחדה תהיה תוצרת גבוהה יותר בעבודה, השקאות במועדן והקלת מצוקת המים, שאין לה הצדקה אוביקטיבית.

עם פיתוחו של שטח קובאני נצטרך להוסיף עוד באר אחת, ואולי גם בריכה לאגירת עודפי המים.

אפשרויות וסיכויים

השנים האחרונות ראו אותנו בהתפתחות משקית ענפה ונמרצת. אף־על־פי־כן עוד רכושנו החקלאי דל למדי, ואין בו כדי לספק את יצרי הגידול שבנו. עם קבלת אדמת קובאני נוצרה האפשרות לתנופה משקית מוגברת. אך המחסור בהון השקעה, מתאים לצרכים ולתנאים של פיתוח חקלאי, הוא בעוכרינו. התנופה נבלמת והאפשרויות האוביקטיביות שנוצרו אינן מנוצלות במלואן. תכנית ההשקעות החקלאיות עד סוף תש"ח מסתכמת בסכום של 22.500 לא"י, מבלי להביא בחשבון את הרחבת ההשקאה באדמות קובאני. השקעות אלה מכוונות בעיקרן למיכון־יתר של ענפי החקלאות הקימים, אשר עתיד להביא לרציונליזציה בשיטות העיבוד ולהפחתת ימי העבודה. חלק מהסכום הנזכר יכוון להעלאת כושר ייצורם של ענפי החצר השונים.

השלמת תכנית הפיתוח החקלאי לניצול מלוא יכולת הייצור הגנוזה באפשרויותינו הקרקעיות, הוא ענין ל־5 — 6 שנים הקרובות ותצריך השקעה כספית בגבולות של 80 — 100 אלף לא"י נוספים. זה אמנם, מאמץ גדול, אך גמולו לא יאחר. בתום תקופת הפיתוח וההשקעות יושלש הייצור החקלאי, בהשואה למאזן תש"ז.

אליקים הילר

בתוך הברוזיה

נסיונות חקלאיים

רצוני לעמוד כאן, ואם גם בקיצור נמרץ, על התרומה החשובה שתרם משק גבעת־חיים לקידום ענף המספוא בארץ.

גידול המספוא בגבעת חיים עומד על רמה מקצועית גבוהה. הגורמים לכך שונים: קרקע פוריה למדי, מים טובים ובשפע, מחזור זרעים תקין, הכולל זיבול אורגני שיטתי ועיבודים מתאימים של השדה והרכבו האישי של חבר־העובדים בענף, ללא חילופים כמעט. וכתוצאה מכל אלה הושגו יבולים גבוהים באופן יחסי והופחתו הוצאות ייצור המספוא.

קידום ענפי החקלאות מותנה בשיתוף פעולה בין אנשי החקר החקלאי לבין אנשי המעשה. דבר זה נוגע ביחוד לענפי השדה התלויים בתנאי הקרקע והמים, בתנאים המשקיים והאקלימיים ובתמורות החלות בהם לפי האיזור והמשק. המסקנות שמגיעים אליהן בשדות הנסיון דורשות בקורת ותיאום לתנאי המציאות המשקית בכל מקום ומקום.

משק גבעת־חיים הרבה לפעול בכיוון זה של שיתוף פעולה וסייע לא במעט לפתרון בעיות הענף החשובות. יש והמבקר מהחוץ מקבל אפילו רושם כאילו קיים כאן סניף של תחנת נסיון חקלאית. המשק לא נרתע גם מלערוך נסיונות שדה רב־שנתיים מסובכים למדי, למרות חוסר ידים עובדות, בלי כל תמורה כספית מהחוץ. אך הוא היה גם הראשון שהפיק תועלת מקצועית מנסיונות אלה, ומותר אולי לזקוף במידת־מה את הרמה הגבוהה של הענף גם לגורם זה.

רב ומגוון הוא מספר הנושאים שזכו לטיפול בגבעת־חיים. ראשונה יצויין כאן ה מ ר ע ה. אין ספק שמשק זה תרם לענין המרעה הזרוע תרומה רבה, ובלעדיו לא היה ענף זה מגיע לדרגת ההתפתחות הקיימת.

גם בהכנסת ג י ד ו ל י ם ח ד ש י ם ניכרת פעילותה של גבעת־חיים. בשדותיה עברו כמעט כל גידולי המספוא החדשים. היא היתה אחד המקומות הראשונים לניפוי הגידולים האלה. אשר לבעיות ה א ג ר ו ט כ נ י ו ת של גידולי המספוא נציין רק את העיקריות שבהן: זמני זריעה של קטניות־החורף, זיבול והשקאת התלתן, אופני גידול של עשב סודני בעל, דרכי גידול של תירס ירוק, השוואת גידולי קיץ למספוא מבחינות שונות ואופני הזריעה והגידול של הסתויון. כאן נערכים גם מחקרים מקיפים בשאלת מ ח ז ו ר ה ש ל ח י ן וניצול ה כ ב ו ל למטרות זיבול.

יחסו הער ויזמתו הפעילה של חבר העובדים במספוא במשק גבעת־חיים הביאו ברכה לענף זה וסייעו לא במעט לפתרון שאלותיו המסובכות, ועל כך ראויים הם לעידוד והוקרה.

ד"ר ש. הורביץ

תחנה לחקר החקלאות, רחובות.

המחלקה לפלחה ולגידול זרעים

בעיות מימון

את השנה השש־עשרה לקיומנו אנו פותחים בתקופה, שבעית המימון חוזרת שוב להיות מהחמורות והסבוכות בבעיות בנין המשק.

השנים האחרונות היו לנו תקופה של הרחבה משקית גדולה, של ביסוס ענפי חקלאות אחדים ושל השקעות צרכניות מרובות. הצלחנו להעמיד את ענפי הרפת והמספוא (עם גידול הזרעים) על יסוד משקי איתן, פיתחנו את גן־הירק, הרחבנו מאד את שטחי ההשקאה וסידרנו רשת ענפה של המטרה, הקימונו את „גת", בנינו את החבתניה והנגריה ועתה העתקנו את המסגריה לבנינה החדש; בין ההשקעות הצרכניות בולטות בעיקר הקמת שכונת המגורים החדשה בשטח הפרדס, תוספת הבנייה לשיכון ילדים עד גיל בית ספר, הקמת המכבסה, שיכלול ומיכון של המטבח.

פעולות אלה הגדילו את החוב עד לסכום של 200 אלף לא"י לערך והעלו את סכום הרבית ל־10 אלפים לא"י לשנה. אף־על־פי־כן עוד מחכות לנו השקעות מרובות. היקף מטעינו אינו תואם את גודל המשק והישוב, ביחוד לאחר שנאלצנו לצמצם את הפרדס. אין לנו מחסנים והעדרם גירם הפסדים. הלול זקוק להרחבת היקפו, להעתקתו למקום אחר ולבנייתו מחדש לפי השיטה האמריקאית. הרפת מחכה להעברתה ולשיכלול. גם רשת הדשקאה בואדי קובאני עודנה רחוקה מהשלמה. ב„גת" בלבד נשקיע השנה כ־25 אלף לא"י נוספים. אולם ההשקעה הקשה ביותר צפויה לנו בשיכון. אין לנו עדיין בית ספר, אך מאידך אין לדחות עוד את התחלת בנינו. והסכומים הדרושים לכך גדולים מאד. לא נוכל להשהות הרבה את הקמת חדרי החולים למבוגרים ולילדים, את בנייתה של מקלחת חדשה, הגדלת חדר האוכל ותוספת בתים למגורים. תכנית ההשקעות לשנת תש"ז — תש"ח, בלי „גת", מסתכמת בסך 46.220 לא"י. וזו התכנית המקוצצת...

מלבד ההשקעות העומדות לפנינו יש להביא בחשבון גם את העובדה של עליה מתמדת בהוצאות הקיום. צבורנו מתבגר, מספר ילדינו מתקרב לגבול של 300, אך מאידך טרם זכינו לראות את ילדינו נכנסים למעגל של עבודה. והתוצאה היא — הוצאות קיום גבוהות ואחוז נמוך של עבודה מכניסה. אם נוסיף על כך את הרבית השנתית בסך 10 אלפים לא"י ואת ההוצאות הכלליות שגדלו כדי 11 אלף לא"י לשנה, ואם נזכור, כי שני הסעיפים הללו עולים לנו ב־ 400 מא"י לכל יום של עבודה מכניסה, — לא יקשה להבין, על שום מה אנו מתקשים כל כך באיזון התקציב. אשר יגיע בשנת תש"ז ל־200 לא"י לאיש, בקירוב.

על אף עול החובות הכבד אנו מצווים על הרחבה ופיתוח. שכלולם הטכני של ענפי החקלאות ומפעלי המלאכה הוא תנאי להעלאה מקסימלית של פריון העבודה והרנטביליות הכלכלית שלהם. צרכי הישוב המבוגר אף הם מחייבים. לא נוכל, איפוא, להימנע מהשקעות נוספות. וכאן עולה לפנינו בעית המימון בכל חומרתה.

כנודע, לא קיבלנו אלא תקציב מועט — 460 לא"י למשפחה — ולמאה משפחות בלבד. אין תקוה, כי בעתיד הקרוב ביותר תוכל הסוכנות להוסיף לתקציבנו. „החברה להתישבות", (פאז"ה), אשר הוטל עליה התפקיד

לסייע למשקים מסוגנו, אף אמצעיה שלה דללו. אנו תלויים, איפוא, בהלוואות מסחריות שמועדן קצר ורביתן גבוהה. מבנה החובות שלנו לראשית תש״ח מראה, שההלוואות לזמנים ארוכים כוללות סכום של 114 אלף לא״י בלבד; החובות הנותרים הם לזמנים קצרים. עתה, לאחר שהמקורות הלאומיים נסתמו בפנינו, יש להניח, כי מבנה החובות שלנו יורע עוד יותר.

מסתבר, שהתפקידים הכספיים הדחופים העומדים בפנינו הם:

א. מציאת הון השקעה זול ומותאם לאפשרויות של חקלאות מתהווה.

ב. שמירה קפדנית על אופי ההשקעות, על הרנטביליות שלהן והתאמתן למקורות הכספיים.

ג. הגדלת ההכנסה ע״י העלאת אחוז העבודה המכניסה והגברת פריון־העבודה בחקלאות ובתעשיה.

יצחק רובין

משק המים

מבחינת מציאות המים אפשר להבחין בעמק־חפר שני איזורים: הדרומי־מערבי (מעברות, משמר־השרון וכפר ויתקין) והצפוני־מזרחי (גבעת־חיים, עין־החורש, הדריה ומרץ). בעוד שבאיזור הראשון מצויים המים בשפע ובעומק לא רב, משתנה המצב לרעה ככל שמתקרבים מזרחה. אדמתנו שוכנת בין המערב השופע מים ובין המזרח (הדריה—מרץ) שמימיו מועטים. כמות המים שמפיקה כל אחת מארבע בארותינו היא בין 80—100 מ״ע לשעה, ונפילת פני המים בזמן השאיבה מגיעה ל־20—30 מ״ע.

הקידוח הראשון נעשה עם העליה על הקרקע, באמצעים פרימיטיביים, ללא שימוש במכונות. הגיעו עד לעומק של 45 מ׳ והסתפקו בניצול שכבות־החול ע״י פילטר. התפוקה היתה תחילה 60 מ״ע לשעה, אולם ברבות השנים פחתה מאד והגיעה ב־1942 עד ל־25 מ״ע בלבד; כדי להגיע לשכבות האבן בעומק של 60—70 מ׳ נאלצנו לחדש את הקידוח בבאר זו. היום מפיקה באר א׳ 80 מ״ע ותפוקתה יציבה.

מלבד לאספקת האנשים שימשו המים בהתחלה בעיקר להשקאת הפרדסים. אח״כ הוכשר גם שטח של 25 ד׳ לגן־הירק ו־15 ד׳ למשתלה. שניהם על הגבעה.

בסתיו 1935 התחלנו בהשקאת 60 ד׳ מאדמותינו במישור. מי הבאר הראשונה לא הספיקו עוד וקדחנו באר נוספת. אולם מקץ חצי שנה אירעה בה מפולת והבאר יצאה מכלל שימוש. בינתים המשכנו להגדיל את שטחי ההשקאה ומצוקת המים החמירה. באביב 1938, נקדחה באר שלישית. בכל־זאת לא באה תצרוכת המים על סיפוקה. למצב תקין הגענו רק בקיץ 1939, אחרי קדיחת הבאר הרביעית. בתקופה זו הושלמה רשת ההשקאה בכל השטחים שהיו אז ברשותנו. הרשת לא היתה צפופה ביותר כי את רוב השטחים השקינו בהצפה והובלנו את המים בתעלות פתוחות למרחקים גדולים. רשת המים הגיעה אז לאורך של 8 ק״מ. כמות המים שעמדה לרשותנו היתה 220 מ״ע: באר א׳ — 40 מ״ע, באר ג׳ — 80 מ״ע, באר ד׳ — 100 מ״ע. כמות זו הספיקה גם להשקאת שטחים שחכרנו מכפר חגלה.

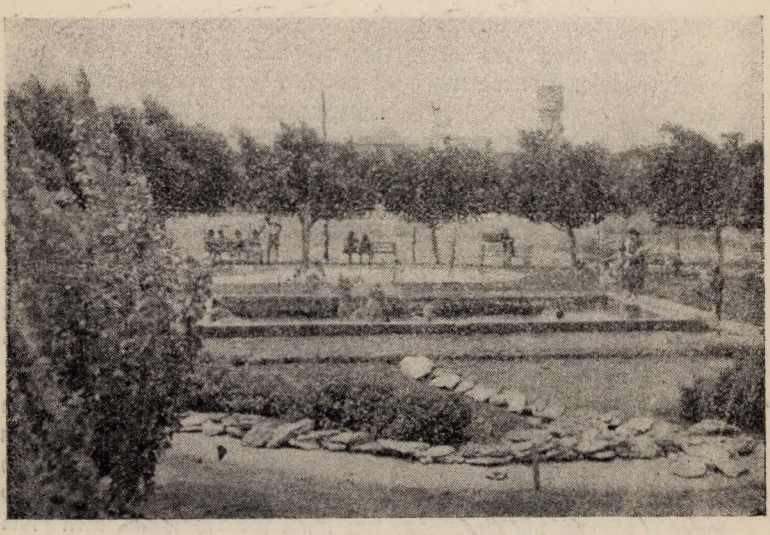
התפתחות חדשה התחילה עם קבלת תוספת הקרקע בקובאני. ב־1942 קבלנו 290 ד׳ אדמה כבדה לעיבוד אינטנסיבי. לסיפוק צרכי ההשקאה קדחנו מחדש בבאר א׳ והתקנו רשת צנורות על שטח של 50 ד׳. ב־1943 קדחנו את הבאר האחרונה, היא באר ה׳, שתפוקתה 100 מ״ע. במשך השנים המשכנו להרחיב את רשת ההשקאה על פני שטחים נוספים בקובאני. היום אנו משקים כבר 400 ד׳ מאדמות אלה. הפעם התקנו מהתחלה רשת צפופה יותר, דבר המאפשר לנו להשקות את השטחים האלה

ב ה מ ט ר ה. גם בשטחים הישנים התחלנו בשנתיים האחרונות לצופף את הרשת ולהתאימה להשקאה בהמטרה. היום מגיע אורכה של רשת ההשקאה שלנו ל־13 ק"מ.

בשנים הראשונות השקינו את רוב השטחים ב ה צ פ ה. שטחי המישור (מלבד שטח הביצה) נוחים לצורת השקאה זו, ועל ידי יישורים קלים אפשר היה ליצור את השיפועים המתאימים. אילו התמדנו בה יכולנו גם לחסוך כמות גדולה של צינורות וחמרים אחרים. אולם במרוצת הזמן הוברר לנו, כי רוב גידולי הגן זקוקים להשקאה בהמטרה, המאפשרת אספקת כמויות מים לפי תכנית וחלוקה שווה על כל השטח. במשך השנים התקנו, איפוא, רשת־המטרה בכל שטחי גן הירק, מקודם באופן ארעי ואחר כך באופן סופי. אך הואיל והגן הוא במחזור זרעים משותף עם המספוא נוצר מצב של קיום שתי שיטות השקאה בשדה אחד, מה שגרם לקשיים גדולים בסידור המים. התחלנו לחתור לשיטת השקאה אחידה ע"י שימוש בהמטרה גם בשטח המספוא. תוך כדי טיפול בבעיה נתגלו גם יתרונות נוספים של השקאה בהמטרה: הכנת השטח היא זולה יותר, העבודה בהעברת קוי־המטרה פחותה מבהשקאה בערוגות, השטח נשאר חלק ונוצרת האפשרות של עיבוד וקציר במכונה. עתה אנו משקים גם את הפרדסים, עצי־הפרי והבננות בהמטרה ומנצלים את המים באופן רציונלי יותר. הודות לאפשרות של כיוון המים וחלוקתם השווה ניתן להסתפק בכמות קטנה יותר, מזו שהיינו רגילים לתת בהצפה. לכן לא גדלה תצרוכת המים באופן ניכר, אף־על־פי שהגדלנו מאד את שטח ההשקאה. בתש"א השתמשנו ב־530.000 ממ"ע, ובתש"ו ב־630.000 ממ"ע; באותה תקופה גדל השטח מ־680 ד' ל־1050 ד', כלומר גידול ב־40% לעומת כמות המים שגדלה ב־20% בלבד.

לפי מצבן של בארותינו יש מקום לקוות, כי תתמדנה בתפוקתן במשך זמן רב. אולם כדי לפתח את כל השטח שלנו בקובאני (עוד 800 ד') דרושה לנו עוד באר אחת עם תפוקה של 100 ממ"ע, ובריכת מים של 1500 ממ"ע. אם יוחלף לנו השטח הרחוק בקובאני בשטח אדמה ב„מרץ" א', נצטרך לקדוח את הבאר באדמת „מרץ" א', ולבנות בקובאני בריכה גדולה יותר שתאפשר לרכז את מי־הלילה לא רק מבאר ה' אלא גם מבאר ד'. מסתבר, שהשלמת רשת ההשקאה שלנו תצריך, במחירים של היום, השקעה כספית נוספת של שלשים אלף לא"י ומעלה. זה מפעל משקי ומאמץ כספי, שביצועם הוא ענין לשנים אחדות.

זיגי קאול

עיגול ארלוזורוב

בית־החרושת „גת"

שלהי 1940. המשק החקלאי אינו מפותח עדיין והכנסותיו מועטות. גם מפעלי המלאכה מעטים ובלתי מפותחים. רבים מהחברים עובדים מחוץ למקום, בעיקר בבנין, והדאגה למקומות עבודה קבועים מדריכה מנוחה. מחדש עולה הדיון בדבר הקמת מפעל תעשיתי שיעסיק ויפרנס מספר ניכר של חברים. הרעיון איננו חדש. זה שנים אחדות שאנו חולמים על תנאים ואפשרויות למפעל תעשיתי ברשות המשק. אולם עתה, נדמה, כי שעת הכושר הגיעה. המלחמה יצרה תנאים אוביקטיביים בארץ ופתחה שווקים לתוצרתנו התעשיתית. וטבעי הדבר, שהמחשבה תתרכז על ענף תעשיתי הקשור בעיבוד תוצרת חקלאית. ואמנם, עובדי גן־חירקות שלנו חיפשו עוד לפני המלחמה דרכים לניצול תעשיתי של עודפי תוצרת הגן. במשקים קבוציים אחרים כבר הקדימונו בכך וכבר הם משווקים תוצרתם לצבא. החלטנו, איפוא, לגשת להקמת מפעל תעשיתי לשימורי ירקות ופרי־הדר. גם מזכירות הקבוץ המאוחד סמכה ידיה על החלטתנו.

במוצאי שנת 1940 החילונו בהקמת בנין בית החרושת ובהזמנת המכונות הראשונות. העבודה נתמשכה יותר מכפי ששיערנו תחילה, אף־על־פי־כן עמדנו בחודש יוני 1941 הבנין והמכונות על תלם, מוכנים לעבודה. ועם ראשית העבודה — האכזבה הראשונה. תכנית המפעל היתה בנויה על התקוה לקבלת הזמנות צבאיות לריבות ולשימורים אחרים. אולם מיד נתגלה כי הדרך לשיווק בטוח זרוע מכשולים. יש חוזים ומכסות וחלוקת אחוזי־הזמנות ויש טבעת של אינטרסים הסגורה היטב וקשה לפרוץ אותה.

החלו בירורים במזכירות הקבוץ המאוחד ועם הנהלות „אשד"־„רמון" וטולטלנו בין תקוה ליאוש. אך לא הרפינו. בינתיים שלחנו את תוצרתנו לשוק המקומי והיא נתקבלה יפה. אף־על־פי־כן ידענו, שאם לא נבקיע לנו דרך להזמנות הצבא ניכשל. והנה נפתח סדק. ה„נאפי" פנה לכל יצרני השימורים הגדולים בארץ בהצעה להכין עבורו 10 מליון בקבוקי מיץ ממותק („סקבוטש"). החלטנו להשתתף בהזמנה ונטלנו על עצמנו התחייבות לספק למועד מסוים שלשה רבעי מיליון בקבוקים. אותו זמן הוזמנו בארץ ע"י שלטונות־ההזנה באנגליה כמויות גדולות של תרכיזי־מיץ־הדר. החלטנו, איפוא, להקים מכון לריכוז מיצים והזמנו את הקונצנטרטור.

שניים אלה — הזמנות ה„נאפי" ואספקת המיץ המרוכז לאנגליה — פרצו את טבעת הבידוד סביבנו. המפעל יצא לדרך המלך. עבדו בשתי משמרות ולעתים בשלוש והקבוץ, שרבים מחבריו נתגייסו לצבא ולחטיבות המגן העצמאיות, לא יכול היה לספק את מלוא מספר העובדים. באין ברירה נאלצנו להזמין פועלים מהחוץ, למען שמור על כושר העמידה בהתחייבות כלפי המזמינים.

כמחצית השנה אחר כך קבלנו משלטונות הצבא את ההזמנה הראשונה לריבות. מספר העובדים ב„גת" עלה עד כדי 120 איש ביממה. אותו זמן היה בא יום־יום אוטובוס מיוחד מחדרה להבאת הפועלים ולהחזרתם. עונת התעסוקה המלאה של בית החרושת לא השלתה אותנו. ידענו, כי עם תום המלחמה תיתם הגאות, ונעמוד בפני בעיה כפולה: דאגת־עבודה לחברי המשק ודאגת־הזמנות למפעל החרושתי, שהגיע בינתיים ליכולת ייצור של 3000 טון בשנה. ידענו, כי את הפתרון יש לבקש בפיתוח היצוא ובגיוונו. ובכיוון זה ריכזנו את כל מאמצינו.

עם האפשרות, שנתגלתה, לשווק באנגליה כמויות מרובות של פרי־הדר מרוכז, עקב החלטת השלטונות הממונים על עניני ההזנה לאפשר לתינוקות ולנשים הרות כמות מסויימת של מיץ־הדר מרוכז, — הודות לויטמין צ' המצוי בו באחוזים רבים, — החלטנו להרחיב ולרכז את יכולת הייצור שלנו בעיקר בפרי־הדר ובתוצרת לואי המופקים מהם. המגמה היתה: לעבד בעונה 5000 טון פרי ולהפיק מהם את כל מוצרי הלואי האפשריים: שמן אתרי, מזון לבהמות מקליפות מיובשות ואלכוהול.

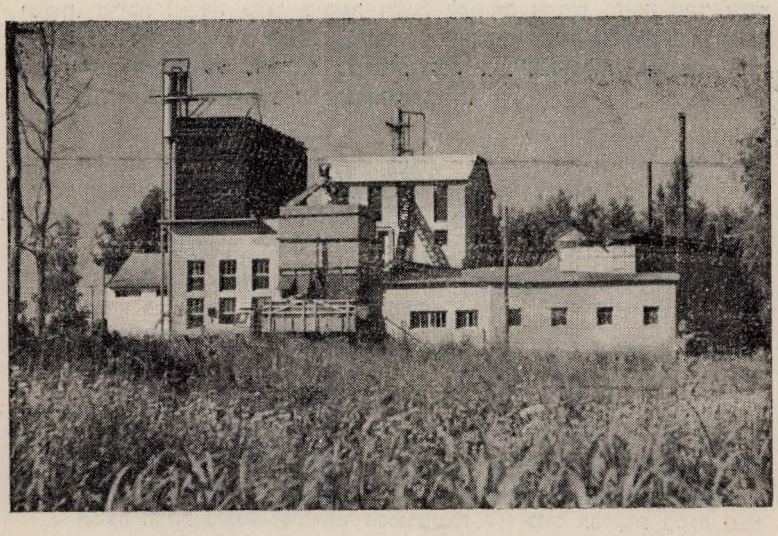
כמובן שהדבר חייב השקעות כסף מרובות. עד לעונה האחרונה (1946/47) השקענו במחלקה זו של המפעל 20.000 לא"י. עיבדנו לתרכיזים ולשמן אתרי בעונה האחרונה 550 טון פרי.

העונה הראשונה בתולדות מפעלנו לעיבוד פרי־הדר בקנה מדה נרחב, זו חדשי ינואר־אפריל 1947. לכן נתגלו בפנינו רק עתה כל הבעיות המרובות הכרוכות בכך. נוכחנו לדעת, כי הרחבת כושר־הייצור של המפעל והשכלול הטכני של מערכת המכונות הם תנאי ליכולת ההתחרות ולרמה הולמת של הכנסה. החלטנו, איפוא, להכפיל את היקף המפעל ולהשקיע לשם כך קרוב ל־30 אלף לא"י לקראת עונת העבודה הקרובה (1947/48). יש לשער כי השקעה כספית זו תגדיל את כושר ייצורנו ב־150 אחוז לערך. גם לשוק אין לדאוג כי ההזמנות מאנגליה מתרבות.

המפעל עודנו רחוק משלימות: טרם רכשנו את המכונות הדרושות לייבוש קליפות ולמוצרי אלכוהול וטרם מסוגלים אנו לייצר מיץ מפוסטר בכמויות גדולות. למען העלות את „גת" לרמה טכנית, עד כדי יכולת לייצר את כל מוצרי הלואי האפשריים, נצטרך להשקיע בו כמאה אלף לא"י נוספות. והשאלה היא: הסתכנות כספית נוספת למען הרחבת אפשרויות הייצור עד כדי מיצוין המלא, או הסתפקות ביכולת הייצור של היום? וישנה שאלה שניה, והיא אולי חמורה יותר: תקופת העבודה העקרית בבית החרושת היא קצרה ביחס — חדשי ינואר־אפריל. גם ללא הרחבה נוספת מצריך המפעל בעונה זו 90־95 איש ליממה. בחדשי מאי־יולי דרושים רק 20־25 עובדים ואילו בחדשי אוגוסט־דצמבר שערי המפעל כמעט סגורים לחלוטין. כמובן, שעם כושר הייצור מתרחבים גם המספריים בין העונות השונות.

בית החרושת „גת" היה לקבוץ מקור ברכה כלכלית. עתה כבר קשה לנו לראות את משקנו ומערכת עורקי הכלכלה שלנו בלי „גת". המפעל התעשיתי הזה השתלב עם כל יתר אברי גופנו החברתי והמשקי, ללא הפרדה. אך אין ספק, כי לא רק ברכה נושא המפעל בחובו. גם סכנות חברתיות וכלכליות אורבות לנו ממנו. ועוד נצטרך לבחון ולחפש אמצעים ודרכים עד שנדע לאחד לחלוטין את התעשיה עם החקלאות, עד שנדע לעשות את האיחוד הזה מקור, שרק ברכה בו למשק ולחברה, עד שנלמד לבנות את ישובנו הקבוצי כישוב הממזג בקרבו ענפי־קיום שונים המשלימים זה את זה ומשתלבים יחד, ללא הפרעה הדדית.

א ב ר ה ם ר ט ר

ג ת

תרבות הגוף

הפעולה הספורטיבית במשקנו כוחה וייחודה בהיותה משובצת בנוף החברתי של חיינו כגורם פעיל ומפעיל, יוזם ומרחיב בלא הפסק את מעגלותיו. הן בנושא האנושי והן בסוג הספורטיבי. יום חג למשק — וחבר אנשי „הפועל" הוא מנושאיו וממעצבי דמותו; יום מועד למבצע ספורטיבי וחברי המשק כולם בין הנועדים והחוגגים. הזהות בין נושאי הפעולה הספורטיבית ובין כלל חברי המשק, על ילדיו, חניכיו וחבריו המבוגרים, המפתיעה לעתים את המסתכל מבחוץ, היא תולדת המעשה המכוון והמחנך רב־השנים ולא יולדתו, היא פרי ההשתלבות ההדרגתית של ערכי תרבות־הגוף עם קניני תרבות־הרוח, של מפעלי ההיגיינה הבריאותית עם נכסי היצירה והחוויה האמנותית־רוחנית, עד כדי התמזגותם לאחד — בית התרבות עם בית ההתעמלות, בריכת השחיה עם ירק הדשא וחדר המוזיקה. אלה ואלה מסכת אחת הם: שלמותם, מיזוגם והשפעתם ההדדית, הם מקווי האופי המייחדים את נופנו החברתי.

•

ארבע הן המטרות שהצבנו לעצמנו:

א) שמירה על בריאות גופם של החברים, על רעננותו, כושרו וגמישותו ע"י פעולה ספורטיבית רצופה על בסיס המוני.

ב) הכשרה ספורטיבית של הנוער המתחנך אצלנו. יש שכינו אותנו „בי"ס לספורט הנוער". אכן, ראינו את חניכינו בהתחרויות ולא ביישו אותנו. אנו המשק הראשון, שתבע מהלשכה לעליית הנוער את הכנסת תרבות־הגוף כמקצוע של חובה בחנוך חברות־הנוער. ולא רק תבענו — גם הגשמנו. תחילה היינו יחידים ובודדים, עתה זכינו ודעתנו היתה לקנין מוסכם ומוגשם ע"י הכלל.

ג) חנוך שיטתי של ילדינו לתרבות הגוף, החל מכיתה א' של בית הספר. לצערנו איננו יכולים להתפאר, כי דרכנו זו כבר הפכה קנין משותף של כל בתי הספר בהתישבות העובדת. אולם הצלחתנו וצידקת הדרך סופן לנצח גם במשקים אחרים.

ד) יצירת אפשרות פעולה שיטתית ע"י הקמת מתקנים ספורטיביים ראויים לתפקידם. גם כאן זכינו להיות חלוצי המעשה בהתישבות. בריכת השחיה שלנו שימשה דוגמה למשקים אחרים והיתה משך שנים אחדות היחידה לרשות „הפועל" הראויה להתחרויות אליפות. שלוש אליפויות השחיה הראשונות של „הפועל" נערכו אצלנו. בית־ההתעמלות שהקימונו, הוא הראשון והיחיד מסוגו בתחום ההתישבות העובדת.

•

בראשית היתה המסורת, ההרגל והאהבה לפעילות ספורטיבית, שטופחו ע"י תנועת הספורט הפועלית בארצות המערב. אל המסורת נצטרפה כאן המסירות. ומתוך המסירות צמחה היזמה היוצרת. עם כינוס הארצי הגדול של „הפועל" בתל אביב בשנת 1935 החלה הפעולה המאורגנת והשיטתית בקבוצנו. משתתפינו בכינוס לקחו חבל באטלטיקה קלה, בהתעמלות הכללית ובמקצועות אחרים. מהכנוס חזרו חברינו בהחלטה נמרצת להתקין מגרשי ספורט ולהתחיל בפעולה שיטתית. בעבודת התנדבות הותקן משך חדשים אחדים מגרש ספורטיבי, סודרו קבוצות התעמלות ונערכו נשפי ספורט בשיתוף חברים רבים. גם על השחיה לא ויתרנו. נחל אלכסנדר שימש מקום אמונים ראשון. והפעולה התרחבה וגברה שנה שנה. לרגל חנוכת המגרש לכדור־עף, כדור־סל וכדור־רגל בשנת 1937, נערך אצלנו הכינוס האיזורי הראשון לאטלטיקה קלה ולמשחקים והנשף הספורטיבי הגדול, אשר עורר ענין רב. בשנת 1938 נערך אצלנו הכינוס הספורטיבי השני, מוקדש כולו לספורט שימושי.

תנופה חדשה ניתנה לפעולתנו הספורטיבית ע"י כנוס הפלוגות בשנת 1939. השתתפנו בו בקבוצה גדולה, שהופעתה הצליחה יפה. קבוצת חברותינו השיגה את

המקום הראשון בהתחרות הליכה. מלבדה היו לנו עוד כמה הצלחות בהתחרויות. מאז החלו יוצאים מוניטין לפעולה הספורטיבית שלנו. החל משנה זו אנו משתתפים בקביעות בכל אליפויות המשחקים ובמספר מכסימלי של קבוצות מהחרות. בכמה מהמשחקים — כדורסל וכדור־עף — נעשינו מתחרים רציניים לקבוצות החזקות ביותר ב„הפועל". באליפות כדורסל רכשה קבוצת חברינו את המקום השני אחר תל־אביב. התקנת בריכת השחיה, בשנת 1940, היתה פתיחה לפעילות ענפה ורבת־תנופה בספורט השחיה, המקיף היום את מרבית המבוגרים וכל בני הדור הצעיר. אותה שנה התקימה אליפות ראשונה של „הפועל" בהתעמלות וברקודים, וקבוצות החברות והנערות שלנו זכו במקום השלישי. בהתחרויות האליפות שנערכו שנה אחר־כך השגנו את פרס האליפות לקבוצת הבחורים ואת המקום השני לקבוצת הבחורות. בכל ההתחרויות הללו היינו אחד מסניפי „הפועל" המעטים מאד הלוקחים חבל בכל הקבוצות המותרות. באותה שנה התחלנו גם במבחנים ל„אות הספורט". שנתחבבו על המוני החברים והנוער. העיקר במפעל זה היה לנו לא המבחן, אלא התכונה סביבו, האימון, המאמץ, בחינת המצב הגופני של המשתתף. כמאתים איש לערך השתתפו במבחנים, בהם חברים ותיקים, נוער בהכשרה וילידי המקום. מאז 1942 אנו מקיימים שנה שנה את „מירוץ האביב". התכונה למירוץ מתחילה, כרגיל, שבועות אחדים לפני המועד וכרזות אמנותיות על קיר חדר האוכל משננות לחברים כי מהקרב ובא האביב ויש לחלץ את העצמות ולהפליג למרחבי הטבע. „מירוץ האביב" משמש לנו הפגנה המונית לתרבות הגוף ופתיחה לפעולות שתבאנה. אותה שנה חגונו את יובל העשור הראשון לעלייתנו על הקרקע וסניף „הפועל" נטל חלק נכבד בחגיגות היובל. בנשף הגדול, שנערך במסגרת זו סוכמו הישגיו. הקבוצות המשתתפות הורכבו מכל הגילים, מילדים ועד ותיקי הותיקים. החלק הראשון של הנשף היה ספורטיבי, השני — מחולות והסיום — הופעת להקת החברות, מודרכת ע"י גטרוד קראוס.

בשנת 1943 הוחלט על בנין בית ההתעמלות לזכרה של לאה אנגל, והתחלנו בריכוז האמצעים והתכניות למימוש ההחלטה. בשנה זו נפתח גם המפעל הספורטיבי

בבריכת־השחיה

הארצי של צליחת הכנרת. וכמובן, ששחיינינו לא נעדרו ממנו מאז ועד היום, ואף זכו להצלחות. בצליחה הראשונה כבשנו את המקום השני והששי, בצליחה השניה— את המקום השני והרביעי ובצליחה השלישית — את המקום הראשון. שנתיים נמשכה מלאכת הבניה של אולם ההתעמלות. באחד במאי 1944 ירינו את אבן הפינה, ב־1945 התחלנו לבנותו והצבנו את קירותיו וב־1946 השלמנו את הגג. ועוד בטרם הוצבו דלתותיו ורוצפה אדמתו היסבנו בו בליל חג חירותנו, ואתנו חיילינו וחבריני פדויי־השבי. גם בעתיד ישמש לנו הבנין לא להתעמלות בלבד, אלא יהיה בית לתרבות־הגוף, לחויה האמנותית ולעצרת חג ומועד.

*

חמש עשרה שנה לקיום המשק — שלוש עשרה שנה לפעילות ספורטיבית, שיטתית ומכוונת. ההישגים מעודדים. אף־על־פי־כן בל נקפא על שמריהם. כל שהוקם והושג — ערכו במידת היותו יסוד ומשען ל ה מ ש ך. הפעילות הספורטיבית היתה מקור רעננות גופנית וחברתית לעוסקים בה ולעתים קרובות גם חויה אמנותית וחברתית לישובנו כולו. העינים צופיות עתה לא בלבד ל מ ע ש ה־ההמשך, אלא בעיקר ל ד ו ר־ההמשך; לבנינו ולבנותינו, אשר על מדשאינו גדלו, על מגרשינו התאמנו ובבריכותינו, הקטנה והגדולה, כרתו בריתם עם המים. ואין זו צפייה לעתיד רחוק. כבר הם יוצאים להתמודדות ושבים ענודי־הישגים, כבר הם פעילים גם כמדריכים.

השעה, שהפוטנציה הגדולה הצפונה בדור־ההמשך תגיע לגילויה ותשתלב עם מסירותם של דור ותיקי הפעולה הספורטיבית, — היא תהיה לנו שעת הגמול הגדולה.

ה. ל.

ילדים ראשונים

משגולדו התינוקות הראשונים החל הקבוץ כולו מתכונן לחינוכם. אז ידעו לספר, דרך בדיחה, על חברים שמיום היוולד הילד הראשון לקבוץ התחילו קוראים הרבה בשאלות חינוך וטיפול, ואחד שסיפר דרך התלוצצות על החברים שהירבו בקריאה הוסיף מיד וברצינות: „אבל עכשיו הגיע באמת הזמן לדאוג לחנוך הילדים, הנה זיוה כבר מלאו לה 4 חדשים ובחדרה של מינה (המטפלת הראשונה) נמצא רק ספר אחד בשאלות הטיפול בתינוקות...“

*

יפים היו ערבי השבת. החברים היו מתכוננים לקראתם כלחג גדול. מאז הבוקר היו המחסנאיות עוסקות בחלוקת בגדי השבת, מכניסות אותם לחדרים ובשוב החברים מהעבודה מצאום מוכנים. את חדרי החברים היו גם מנקים, למען ימצא החבר בשובו מהעבודה את חדרו נקי ומסודר ויכנס מיד לאוירה של שבת. את חדר האוכל היו משפשפים ומצחצחים כבערבי פסח. הריקודים בלילות השבת היו נמשכים עד שעה מאוחרת.

והנה אחד מערבי שבת, חדר האוכל כרגיל: חגיגי, נוצץ ומבריק. מנורת הלוקס מפיצה אור ונועם, כל החברים מכונסים, איש לא יחסר. אך מה נשתנה ערב שבת זה מכל השבתות? מדוע אין שרים? ולמה נאלם הפטיפון, שכרגיל אינו נלאה ל־בן שעות ארוכות? מדוע עצובים כה הפנים וניטל הדיבור מהאנשים? שאלתי את אחד החברים לפשר הדבר. הלה הביט בי בתמהון והשיב: „האמנם לא תדעי? הרי 38 מעלות חום לזיוה והזמינו את הרופא“. בוגשתי מאד. עד מהרה בא הרופא, בדק והרגיע את החברים. אעפ“כ לא רקדו אותו ליל שבת. חלק מהחברים הלך לקחת חבל בריקודים אשר בקבוץ השכן אך חזרו מהר. אכן, האפשר לרקוד שעה שבבית שוכבת ילדה חולה?

*

חברתנו היתה צעירה וההתענינות בילדים רבה. נרכשו הרבה ספרים מדעיים בשאלות חנוך והיו מעיינים בהם בכובד ראש. באחד הלילות נראה פתאום אור בחדר הילדים. נכנסו ומצאו חבר עומד ומדליק גפרור ליד מיטתו של תינוק אחד.

— „מה קרה?“ שאלוהו בתרדה.

„רציתי לראות, איך מגיבה התינוקת על פעולת האור" השיב החבר־החוקר.

*

קשות מאד היו שיחות הקבוץ לפני הפירוד. עד לרגע האחרון לא האמינו, כי המשפחה הקטנה לא תמשיך יחד. אך משנתגבשו המחנות נתברר, כי כל אבות הילדים נמנים על המחנה המתנגד לקו של הקבוץ הארצי.

באחת האסיפות, שעה שנתגלה כי אין מפלט והפירוד בוא יבוא, פרצה פתאום אחת החברות, מהתומכות בדרך הקבוץ הארצי, בבכי מר: „הרי הילדים של כולנו הם, ואיך נשאר בלעדיהם?"

אכן, העובדה שכל הילדים נשארים עם העוזבים את הקבוץ הארצי היתה אולי חויתם הקשה ביותר של החברים שנתפלגנו מהם.

על הדברים החמורים בימי הפילוג נמנה גם ענין חלוקת הרכוש. והרכוש היה דל מאד — צריפים רעועים אחדים, שטולטלו לא מעט ממקום למקום. רובם של החברים דרו באהלים, אך זמן מועט לפני הפילוג הוקם צריף־ילדים יפה ובו שני חדרים: האחד שיכון לילדים והשני למטפלת בהם. עם חלוקת הרכוש הודיעו החברים שנפרדו מאתנו, כי גמרו אומר להוציא מחשבון החלוקה את צריף הילדים וכל השייך להם, הן הילדים נשארו אצלנו ומן הדין שגם רכושם ישאר כולו בידינו. והיה בהודעה זו בטוי נאמן ליחס שרחשו החברים כולם לפינה יקרה זו.

זמן קצר אחר הפירוד נולדו עוד שני ילדים. ההתעניינות בחיי הילדים היתה מרובה. כל שאלה פעוטה בחייהם הובאה בפני אסיפת הקבוץ. כל חבר בקבוץ ידע מתי טעם התינוק בראשונה עגבניה או דיסה, וכל אחד מצא לו זכות ואף חובה לדבר אל התינוקות דרך שמשות החלונות, וכמובן שגם השתדל לזכות באהבתם. חצר לא היתה לילדים והם הסתובבו בכל המחנה. ורבים היו נוהגים להיכנס לחדר הילדים ולברכם לשלום בטרם צאתם לעבודה. אך כאן נתחוללו „התנגשויות" לא מעטות כי תשוקת החברים לפנק את הילדים נתקלה בהתנגדותה האמיצה של המטפלת.

לימים פגה ההתעניינות. הקשרים הנפשיים בין כל המבוגרים והילדים שנארגו בראשית בית הילדים נתרופפו. תנאי החיים הקשים של החברים בימים ההם, עקב הנדודים ממקום למקום, חיבלו קשה בהמשך היחסים האלה.

אניה רזניצ'נקד

שלוש תחנות

חיפה

בחודש מאי 1929 נולדה לנו הבת הראשונה — זיוה. מיד ניגשנו לסידור „בית־הילדים". באחד הצריפים הוקצה חדר ולידו הקימו סוכה קטנה, בסוכה כסא קטן (נמצא עד היום בבית התינוקות) ועליו פרימוס, ושם קורא לסוכה — מטבח־ילדים. השמחה היתה רבה: הבעירו מדורות ולאורן וסביבן רקדו עד אור הבוקר.

מקץ שלשה חדשים נולד הבן הראשון — יובל. אותו יום היתה מתיחות רבה שוררת בקבוץ. נתקבלה ידיעה שמכונית התנגשה ברכבת וישנם הרוגים ופצועים, חששנו מאד, שמא ישנם בין הקרבנות גם מחברי הקבוץ שחזרו מהעבודה. היו אלה רגעים קשים של צפיה וסיוצר־רוח. עודנו נתונים בהלך נפש של דכאון וצפיה מתוחה ונתקבלה טלגרמה, כי בן נולד לקבוץ. ובעוד אנו מעיינים בטלגרמה, ובפתח הדלת נראים פני החברים שחזרו מהעבודה. שמחתנו על החיים שלא נקפדו ועל החיים הרכים שבאו לעולם, פרצה כל גדר. הידים, שטרם רוחצו מזיעת העבודה השתזרו במעגל והתפרצה הורה סוערת.

חדרה

בספטמבר 1932 עבר בית־הילדים לחדרה. מסתב־ מעצמו, שהיתה תכונה רבה וכל הידים צררו חבילות, מצעים, כלי־בית, צעצועים, בובות. כל אם שירכה את רגליה לתחנת הכרמל וילדה בזרועותיה. משם נסענו בקרון מיוחד לחדרה.

צריף הילדים שהקימונו בחדרה כבר היה עשוי לפי תכנית, בהתאם לצרכים של מוסד ילדים. כאן היו מלבד חדרי שינה גם מטבח, חדר רחצה ומרפסת גדולה למשחקים. חזית יפה היתה לצריף והוא נראה נישא ומכובד מן הצריפים האחרים, שעמדו סמוכים וצפופים זה לזה. הסתדרנו והסתגלנו. בקיץ שכנו התינוקות באגפו המערבי של הצריף ובחורף במזרחי. אך משום מה הועמד הצריף ממזרח למערב ולא מצפון לדרום, כמקובל בארץ. זכות גדולה זכה בית הילדים שנתחבב מאד על החולדות שבמחנה, והן בחרו בו כטיילת ראשית. הנקל להבין, כי לא שמחנו לידידות זו והחלטנו להיפטר מהן. ביום אחד החלה המלחמה. משמרות חברים הועמדו על גג הצריף ובנקודות איסטרטגיות אחרות, ובצאת חולדה לטיולה הגיחו החיילים מן המארב וקרב אכזרי פרץ ביניהם. למותר לספר, כי יד החברים היתה על העליונה ומאז לא נראו עוד חולדות מטיילות בין פעוטינו.

בחדרה עמד בית הילדים על תלו רק כ־13 חדשים, עד אוקטובר 1933.

גבעת־חיים

הילדים שוכנו באגף הדרומי של בית א׳: שני חדרים לפעוטים, אחד לתינוקות ואחד לגן. מצד צפון הוסיפו צריף אשר שימש חדר משחקים לילדי הגן. גם כאן לא הותקנה חצר לילדים ולא ידעו לשמור על הנקיון בסביבות הבית. על ידו היו מגובבים ללא סדר לוחות, קרשים ועמודים, שיירי טיט ומרצפות, גרוטאות ברזל ומסמרים, דליים ופחים ושברי־כלים שונים.

הדבר הקובע בחיי ההורים והילדים בתקופה הראשונה היה פחד הקדחת. אך החשיך היום נסגרו הילדים בביתם, ואין יוצא מפתחם. הילדים לא ראו את חדרי הוריהם בערבים. את הלילה, הירח וכוכבי השמים יכלו לראות רק מבעד לחלונות המרושתות. בערבים היו כל ההורים מתכנסים בבתי הילדים. הצפיפות והרעש מרטו בהכרח את עצבי ההורים והילדים גם יחד.

גם לאחר בואנו אל הנחלה אשר בוואדי, עוד היתה המנוחה מאתנו והלאה. הנדודים לא פסקו. מי מאתנו יזכור את כל ההעברות, הפירודים והצירופים שעברו על ילדינו? מי מילדינו לא יצביע על כמה וכמה חדרים ששימשו לו „בית" בתקופות שונות של חייו הצעירים? מה רבו מאמצי העובדות לסגל שוב ושוב את הפעוטים לסביבה החדשה! גם המבוגר, בעברו לדירה חדשה, תלוהו זמן רב ההרגשה של זרות ונכר, עדי יתרגל לקירות חדרו החדש. על אחת כמה וכמה קשה הדבר לילד. הן עולמו קטן ומצומצם מאד. החדר בו הוא חי ומתהנך נראה לו כמעט כשריון לצב. קשה לדעת, מה עקבות חרתו ההעברות הרבות בלבות ילדינו. מותר להטיל ספק, אם ישנה עוד חברת ילדים בארץ, שגורל הנדידה ליווה אותם כאשר ליווה את ילדינו. מאז נולדו ילדינו לא חדלו מנדוד. תחילה — מחיפה לחדרה ומחדרה לגבעת־חיים; אחר כך באו הנדודים בתוך גבעת־חיים: מבית לבית, מאגף לאגף, מחדר לחדר.

בשנת תרצ״ז הפרידו את הילדים הגדולים וסודרה מכינה לכתה א׳. זמן מה נשארו בגן רק 3 ילדות. אליהן צירפו אח״כ 3 ילדים ואחד שחזר מחו״ל. שוב היה לנו גן „גדול" של שבעה ילדים. הפרדות וצרופים כאלה נעשו גם במוסדות ילדים אחרים.

בשנת תרצ״ח נוסד בית הספר. הוקצתה חלקת אדמה והוקם צריף ללמודים. בית־הספר הראשון היה משותף לילדינו ולילדי כפר חגלה. כעבור שנה, אחרי ויכוחים רבים, סידרנו בית־ספר עצמאי. בחודש מאי אותה שנה הושלם בנין בית התינוקות הראשון. חדרי בנין ב׳ שהיו תפוסים ע״י ילדים, פונו מדייריהם הרכים והפכו חדרי מגורה לחברים. והיתה ההנאה לכולם: לילדים ועובדיהם בשל העברתם למוסד מותאם לצרכיהם, ולחברים בשל השתכנותם בין קירות ביטון. מקץ שנה, ביוני תרצ״ט, הושלם בנין בית הילדים השני.

עתה יש לנו שבעה בנינים לשכון ילדים, ולא ירחק היום וגם בית־ספר נבנה.

טובה פורמן

הבובטרון

אמנות־הבובות עתיקת יומין היא. תיאטרון־בובות היה קיים אצל עמים עתיקים במזרח ובמערב. בימי־הביניים היתה תקופה שתיאטרון־הבובות דחק באנגליה את רגלי התיאטרון החי והיה מקובל יותר ממנו על המוני העם.

בימינו מעריכים את תיאטרון־הבובות לא בלבד כנכס תרבותי, אלא גם, ובעיקר, כאמצעי חינוכי חשוב. הן אין כמוהו להעלות בפני הילד עולם מלא חיים ודמיון ולהפעיל את כושר־עשייתו האמנותית והטכנית של הילד והנער. לכן נודעה לתיאטרון־הבובות חשיבות רבה בהכשרת מחנכים ואמנים־אומנים בארצות מתקדמות.

ה„בובטרון" שלנו, ככל תיאטרון בובות, נועד ראש־לכל לקהל הילדים. להם רצינו להביא צבע, צורה, תנועה וצלילים. ההצגה הראשונה „טיול לחוץ־לארץ" נערכה ב־1936. שני ילדי קבוץ רוצים להפליג מעבר לים ומגיעים עד לכפר־הרא"ה. אלה היו בובות קטנות, עשויות עץ והטכניקה פרימיטיבית למדי. ההשקעה הכספית לייסוד התיאטרון היתה הקצבה של 300 מא"י, מטעם ועדת התרבות לקניית שני ליחות דיקט... מאז לא חלפה כמעט שנה אחת ללא הצגה.

המחזה השני היה על נושא פוליטי: המחזה השלישי היה „נרקיס מלך הביצה", שהוצג לראשונה בשנת 1937, והוא אחד המוצלחים ביותר ברפרטואר של הבובטרון.

מדמויות הבובטרון

אותה שנה היתה הברכה שורה בה לאמנות הבובות בארץ. באה „להקת־העץ", נוסד בתל־אביב ה„מ ק י ו ן", תיאטרון־בובות מיניאטורי מאד, וגם שכנינו ב מ ע ב ר ו ת הופיעו עם מחזה־בובות מתוצרת עצמית. 1938 הופענו עם „מלך בור", 1939 — עם „אגדת שלשה וארבעה", עפ"י סיפורו הנודע של ביאליק; 1942 חידשנו את „מלך בור", ומאז אינו יורד מקרשי במתנו הזעירה; 1943 הצגנו את „משפט בני היער" לאנדה פינקרפלד, 1946 העזנו להכין הצגה המכוונת למבוגרים בלבד ובחרנו, אולי בטעות, ב„אופירה בגרוש" לברט ברכט (מוזיקה מאת קורט ווייל), מעובדת במיוחד לתיאטרון בובות. 1947 — הצגנו את „עלי כנור" עפ"י ספורו של שלום־עליכם בצירוף פרולוג „נשף בכפר". הצגה זו, האחרונה, יש בה חידוש רב גם מבחינה טכנית־אמנותית, אך עיקרו של החידוש בדרך־ביום חדשה, המותאמת יותר ליכולת התפיסה של הילד.

המחזות הראשונים הוצגו בגבעת־חיים בלבד, אך ככל שנשתכללו הבובות ועלתה יכולת־הביצוע של הלהקה, הרחבנו את חוג הצופים. אחדים מהמחזות נדדו על פני ערים, מושבות ומרבית הישובים הקבוציים. בסך הכל ראו את מחזותינו — מלבד ההצגות בגבעת־חיים — 45 אלף צופים. רובן של ההצגות נערכו בגושים (עמק הירדן, עמק יזרעאל) בפני 2000—2500 צופים. ההשקעות בכסף ובימי עבודה בתשלום מגיעות כדי 700 לא"י. היום כבר הגענו לכך, שההצגות משלמות את החומרים, את דמי־ההובלה, ימי העבודה של השחקנים וחלק מעבודת ההכנה של הבובות והתפאורות. כל החזרות של חברי הלהקה וחלק מעבודת ההכנה של הבובות עודם נעשים בהתנדבות, לאחר יום העבודה הרגיל במשק.

„הבובטרון" נשאר נציגה היחיד של אמנות־הבובות בארץ, הממשיך להתקיים ולהתפתח ללא הפסק. והוא הגיע לרמת יכולת, הפותחת בפנ־ו סכויים ואפשרויות אמנותיות רחבות בעתיד. נתלכדה קבוצת חברים מסורה למפעל, שרכשה נסיון ויכולת. הילדים חיים כל הופעה ברטט ובמתיחות. שוב אי־אפשר למחוק את ה„בובטרון" מחיינו החברתיים והתרבותיים. והצגת „עלי־כנור" הוכיחה, כי עוד רבות מאד האפשרויות הצפונות באמנות מיניאטורית זו.

דוד בן־שלום

בנין הנקודה

הרבה גלגולים עברו על תכנית הנקודה והרבה מושגים נשתנו מאז עליתנו על האדמה ועד היום.

שני נתונים עקריים קבעו את התכנית הראשונה לבנין הנקודה, שעובדה בשנת 1932 ע"י י. אידלמן:

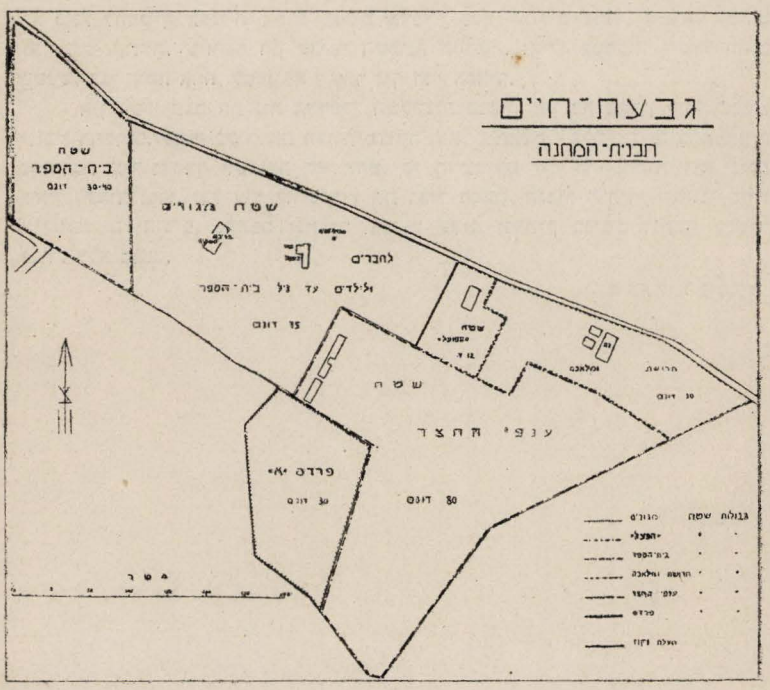
א) תפיסתנו, בימים ההם, את המסגרת המספרית של החברה הקבוצית והערכתנו את המגמות והאפשרויות של ההתפתחות המשקית, שהביאונו לתכנית נקודה עבור 50 משפחות.

ב) מכסת הקרקע הזעומה, שהועמדה לרשותנו והייבה אותנו לשאוף לניצול קפדני של כל שעל אדמה ולשיכון מספר מכסימלי של אנשים על כל דונם. ביחוד, כאשר האדמה, שעליה קבענו את מחנה המגורים אדמה יקרה היא, בשל היותה ראויה לנטיעת פרדסים. מסיבה זו וכן גם מטעמי בטחון ותקציב נקבעה ע"י הסוכנות צורת הבנינים הגדולים, בני 2 קומות, כמתאימה ביותר. השנוי שהכנסנו בתכנית הסוכנות היה צירוף 2 האגפים לבנין אחד, בן 16 חדרים, עם חדר מדרגות משותף באמצע. לפי תכנית זו משתרעת הנקודה על שטח של 70 ד' אדמה. המסתכל היום בתכנית ההיא רואה שתי שורות בנינים בצורת ח ץ ובראשו חדר האוכל. החץ פתוח לצד מערב, לקלוט את רוחות הים. היום, לאחר נסיון של 15 שנה, אפשר ללעוג לדילטנטיות שבתפיסה ההיא, אולם אז חשבנו שצורת החץ נותנת לרוח להגיע לכל אחד מהבנינים וגם חדר האוכל ייהנה מכך. בית־התרבות נקבע בטבור החץ ולידו שטחים לגינות נוי, לדשאים ופרחים. בקצה המחנה, מזרחה מחדר האוכל,

נקבעו בניני המלאכה והמשק. הפרדס נועד לסגור את המחנה במזרח, מערב ודרום. למזלנו גרמו שיקולים מקצועיים לוויתור על הנטיעה מצד מזרח. בתי־ילדים לא בנינו בהתחלה, אלא התאמנו בתי דירה לשיכון הילדים ע"י סגירת המרפסות. כמובן, שהילדים ועובדיהם סבלו מכך, אולם מעז זה יצא מתוק. הודות לכך ניתנה לנו שהות להסתכל וללמוד מנסיונם של משקים אחרים ולבנות אחר כך בניגים מותאמים ומוצלחים.

חמש שנים בנינו לפי התכנית הראשונה. בשנת 1937 נוכחנו לדעת, כי שוב אי אפשר להמשיך ולהקים אפילו בנין אחד, בלי שינוי יסודי של התכנית. ידענו, כי המשגה היסודי שנעשה בעיבוד התכנית הראשונה, שהביאה בחשבון ישוב של 50 משפחות בלבד, שוב לא נוכל לתקנו על נקלה. אף־על־פי־כן שגינו גם בעיבוד התכנית השניה בשל ראייה צרה מדי של מגמות ההתפתחות. לעיני ועדת המחנה היו אז כמה נתונים חדשים: ישוב בן 240 חברים, 14 הורים, 52 ילדים; ענפי מלאכת וחצר שנוספו, בריכת שחיה ותכניות להקמת מפעלי תעשיה. על יסוד העובדות האלה ערכנו תכנית חדשה לשיכונם של 290 חברים ו־100 ילדים, בלי ביה"ס. התכנית החדשה הרחיבה את תחום בניני המשק והמלאכה עד לגבול הביצה המזרחית. (בית־קירור, גרג'ים, ברווזיה, „גת" וכו') כללה את האדמות הערביות בצפון — אז נראה היה כי רכישתן היא אקטואלית וממשית — וייחדה אותן לצרכי בית הספר.

אלה הקוים העיקריים שבתכנית השניה, שלפיה בנינו שנים אחדות. בינתיים נוצרו עובדות חדשות. דרישות החברים לשיפור תנאי השיכון הניעונו להפסיק בהקמת בנינים גדולים, המתנוססים אמנם לתפארת, אולם החיים בהם קשים מאד. גבר הרצון ליצור פינות שקטות יותר והקימונו את שורות הבתים הקטנים בני

3—4 חדרים. הוספנו גם בתי ילדים יפים, מותאמים לגילים השונים. כה הגענו לשיכון מסודר ומתוכנן של 156 ילד עד גיל בית הספר. בנינו גם את בית ההתעמלות ונאלצנו למצוא לו שטח מתאים, אם כי לא היה כסומן בתכנית הנקודה. כל הגורמים האלה ערערו את תכנית הנקודה משנת 1937.

הישוב שלנו מונה היום קרוב ל־800 נפש, ואין לומר שהגענו לקצה גבול הגידול המספרי. בעית בית הספר החמירה. יש לנו 130 ילדים בגיל בית הספר, ושיכון של קבע טרם נמצא להם. בעוד תקופה קצרה יתוספו לנו גם כיתות־המשך. לאדמת הצפון אין לחכות עוד. מציאת פתרון היא צורך חיוני ודחוף.

התכנית החדשה, השלישית, מקציבה לצרכי בית הספר שטח של 40 דונם מפרדס ב', בו ישוכנו גם ילדי בית הספר. ואם ירבו הילדים ויתגלה צורך להרחיב את התחום, ישנה אפשרות גם לכך. ענפי החצר יתרחבו אם לצד מזרח, לתחום הביצה, ואם לצד דרום, למקום בית הספר של היום. הלול, למשל, יוכל להעתיק את מקומו לאדמת הביצה, כי צורת הבנייה החדשה של הלולים אינה תלויה בטיב הקרקע. גם הברווזיה תגדל בכיוון מזרחה וכן גם בית החרושת. בעתיד רחוק יותר, לכשיתרחבו מאד ענפי החצר ומפעלי המלאכה ושני השטחים המוזכרים לא יספיקו, יתכן ויהיה הכרח לפגוע בפרדס א'. נושא לויכוח, שטרם חלה בו הכרעה הוא מקומן של הרפתות. אילו הועתקו ממקומן הנוכחי היה הדבר מקיל בהרבה על תכנית המחנה. עד כה טרם הסכימו מוסדותינו לכך. אולם בזמן האחרון נשמעת תביעה זו בתוקף גם מצד ועדת המשק, הרואה בהעתקת הרפת למקום אחר אחד התנאים העקריים להתפתחותה הרציונלית בעתיד. ויתכן, שנמוק זה יכריע.

•

אלה השנויים העקריים שחלו בתכנית החדשה. לסיפוק צרכי השיכון יתווסף עתה שטח הלולים עד בית־ההתעמלות. ועדת המחנה סבורה, כי עם תוספת זו, ולאחר סילוק הצריפים, יעמוד לרשותנו שטח בגייה שיספיק לשיכונם של 700 מבוגרים. לא נוכל להמשיך בבניית בתים קטנים בלבד. שטח הלולים נועד, איפוא, לבתים בני שתי קומות, שיוקמו רק באגפי השכונה החדשה, ואילו במרכזה יעמדו בתים קטנים, בני קומה אחת, למען לא ייסתר נוף הרי אפרים.

אין ספק, שגם התכנית החדשה, השלישית במנין, אין בה פתרון סופי לבעית שיכון החברים. כמוה כקודמתה תכנית־מצוקה היא, מותאמת לשלב־ביניים בהתפתחות נקודתנו. עוד נצטרך לשנותה לא אחת. כי הדינמיקה של ההתפתחות היא גורם שאין לעמוד נגדו. וכל עוד לא נפרוץ את גבול הצפון, הגבול היחידי שאיננו סגור ע"י ישובים יהודים, נתחבט ונתענה, נעקור עצים ונעתיק בניינים ונתעה במעגל סגור, ללא מוצא.

שמואל דרפלר

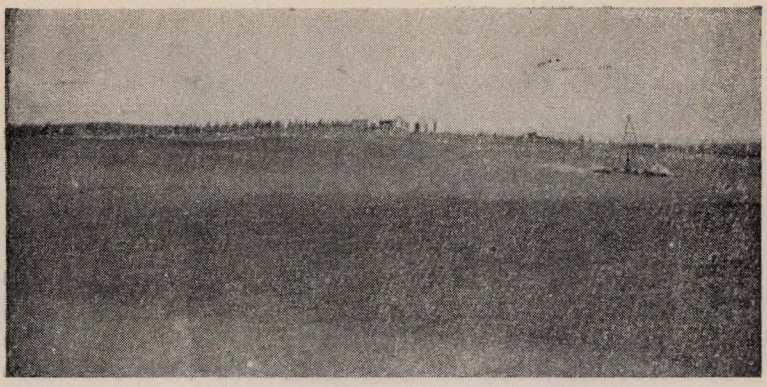

שכונינו

קו לקו

יולי 1932 — ינואר 1947

1932

יולי

— עליה על הקרקע.
— הקמת שני צריפים ראשונים.
— חפירת בור מים.
— הכנות לקידוח ע"י מהנדס המים מחדרה.
— נקנה חמור ראשון ונקרא שמו „בראשית". תפקידו הראשי — הובלת מים מעין החורש.
— „דבר" מגלה את סוד עלייתנו ברבים. מחלקת ההתישבות מפסיקה את המו"מ עם בא כוחנו ותובעת במכתב נמרץ לעזוב מיד את הואדי.
— אחר דין ודברים נחתם זכרון דברים עם מחלקת ההתישבות, לפיו מותר למ להחזיק בואדי פלוגת־כיבוש של 5 אנשים ולהכין את נטיעת הפרדס.
— בואדי 12 — 15 איש.
— התחלת עבודות ייבוש ע"י חפירת תעלות ניקוז.
— המזונות מובאים יום יום מחדרה, פרט לחלב, בצים וירקות, הנקנים במנשיה.
— כבר מורגש המחסור באנשים ובחודש הבא, עם התחלת עבודות הקידוח יחריף וילך. היו שתי שיחות סוערות. חלק מהחברים דורש קליטה של 10 עולים וחלק אחר מתנגד ומציע לבקש עזרה זמנית מהקבוץ המאוחד.
— טרם יצא החודש והקדחת הופיעה. בינתים נפגע רק חבר אחד.
— לרשות השמירה בואדי שני אקדחים, בלי רשיונות.

אוגוסט

— תוכפים קרבנות הקדחת.
— המרכז החקלאי קבע לנו 20% בעבודות הייבוש.
— הפלוגה בואדי הוגדלה בהתחלת החודש עד לעשרים איש.
— הוקמה סככה למכונות חקלאיות.
— נקנה זוג סוסים ועגלה ; הוקמה האורווה.
— הסכם עם „יכין" על עבודה בשווייקה.
— מ. פ. חדרה מחליטה להביאנו בחשבון בחלוקת העבודה בהדריה.
— חברי פלוגת השה"צ שוללים את זכותנו לעבודה בהדריה ומעמידים משמרות נגדנו.

— הקהק"ל החלה במדידת הואדי לשם חלוקתו המדויקת והצבת גבולות מדויקים.
— החלו בעבודות הקידוח של הבאר הראשונה.
— הוקם צריף שלישי.
— אושרנו רשמית ע"י הממשלה כקואופרטיב חקלאי. מעתה ייקרא שמנו „הקבוץ המאוחד, קבוץ השה"צ ג', קבוצת פועלים להתישבות משותפת בע"מ".
— הממשלה נתנה רשיון לרובה־שמירה „ג'יפט", בעל שני קנים.

ספטמבר

— מטעם מזכירות הקבוץ בא הח' שמחוני מעין חרוד, להדרכה משקית.
— החלו הבירורים על התכנית המשקית.
— בקור ועדת המשק של מזכירות הקבוץ. עובדה התכנית המשקית הראשונה. בניגוד לדעה הרווחת, שעיקרו ובסיסו של המשק הוא ענף הפרדסנות, עומדים חברי מזכירות הקבוץ על ההכרח במשק מעורב וגיוון הענפים.
— תכנית המחנה, שעובדה ע"י י. איידלמן, מביאה בחשבון שטח של 50 ד'.
— קשיים כספיים. אזלו כל הרזרבות. אעפ"כ נמשכת ההתפתחות בקצב מהיר.
— בית הילדים מועבר מחיפה לחדרה, ובו 12 ילד.
— הובאה מגבעת עדה פרתנו הראשונה. מחירה 37 לא"י.
— הגיע הטרקטור הראשון, מטיפוס „אינטרנציונל".
— הגרעון בסוף החודש: 40 לא"י.
— שבוע־שבוע נערכות שיחות משותפות בין שתי הפלוגות. עתים בחדרה ועתים בואדי.

אוקטובר

— נגמרה קדיחת הבאר. החלו עבודות היציקה והחפירה.
— ראשית העברת המשתלה מחדרה.
— הזמנו משאבה ומנוע לבאר הראשונה. בינתים שואבים מים במשאבת יד.
— הפלוגה בואדי מונה 30 איש. הם משוכנים ב־7 חדרי דירה, אשר בשלשה הצריפים.
— ההכנסה הממוצעת בחדרה מיום עבודה בבנין ירדה ל־180 — 200 מא"י.

נובמבר

— זריעה ראשונה של תבואות חורף: חציר, חיטה, שעורה, שבולת שועל.
— התיעצויות עם בעלי מקצוע על כיוון הרפת.
— פגישת הקבוץ כולו בחדרה: בסדר היום: א) המצב החברתי בקבוץ; ב) המצב הכספי; ג) שאלות משקיות; ד) העברת הקבוץ לחדרה; ה) שאלות עליה.
—יובל נפל לתוך סיר חלב חם ונכוה קשה. הועבר לבית החולים „הדסה".
הפצעים רבים ועמוקים. 10 ימים פרפר הקבוץ בין תקוה ליאוש. בגלל המקרה נדחה כינוס הקבוץ בחיפה למשך שבועיים.
— בשל העבודה ב„הדרה" נמתחו מאד היחסים עם שכנינו, חברי פלוגת השה"צ.

דצמבר

— מספר העובדים הקבועים בואדי גדל ומגיע כדי 30 איש ומעלה.
— הותקן קוו חשמל לבאר. סידורו עולה לנו 40 לא"י.
— מו"מ עם הדואר בדבר התקנת קו טלפון. הנהלת הדואר דורשת 49 לא"י.

1933

ינואר

— בירור רחב בענין גורל הפלוגה בחיפה. חרדה רבה לתוצאות הפיזור בשלשה מקומות ומכאן הלחץ לעזוב את העיר ולהתרכז בחדרה.

— דיון משותף של אנשי הואדי והפלוגה בחדרה בדבר הרכב הגרעין המשקי בואדי וחלוקת הכוחות בינו ובין חדרה. קובעים 33 איש, בהם 19 בחורים, 14 בחורות.

— מצב השיכון של הפלוגה בחדרה חמור מאד. קונים צריף ישן.

— הסוכנות הקציבה לכל אחד מהקבוצים בחדרה 90 לא"י להקמת בית. ויתרנו על חלקנו כי אנו דורשים את הבית בואדי.

— באה קבוצת עולים מצ'כיה ונתעורר ויכוח ממושך שנסתיים ברפרנדום בדבר קליטתם בקבוץ. יש מציעים לקולטם רק כגרעין ויש התובעים לקבלם כחברים. הוחלט: „קולטים את העליה מצ'כיה כגרעין לקבוצנו ומשתדלים שיקבל את ההדרכה הדרושה לקראת יסוד קבוץ עצמאי, יחד עם כך יש לדאוג לגוף, אשר יבוא בחשבון לאחודו עם הגרעין".

— התחדדות היחסים והתנגשויות קלות עם השכנים הערבים. שומר השדות ירה בלילה על רועה ערבי עם עדרו ופצע אותו. קרוביו אורבים לשומר ורוצים לנקום בו. השומר נאלץ לעזוב את הסביבה.

— פנייה למזכירת הקבוץ המאוחד לשלוח חבר מהגליל, יודע ערבית, שישמש כשומר ויגשר בין חברי הואדי והערבים בסביבה.

— סיכום כספי־כלכלי: בואדי עבדו בממוצע חדשי 33 איש. מהם 22% בעבודות חוץ (63 לא"י הכנסה), 12% בהשקעה, 14% בענפים, 9% בכלליות, 19% בשורות, 24% — לא עבודה. בחיפה — 46% עבודות־חוץ (128 לא"י הכנסה) 30% שירות, 24% — לא עבודה. בחדרה: 33% עבודות־חוץ (78 לא"י) 35% שירות. 9% בהעברה, לא עבודה — 23%. ההכנסה מכל שלש הפלוגות היתה 270 לא"י, ההוצאה 260 לא"י.

פברואר

— הצטרפות קבוצת „מגדל", המונה 8 חברים, לקבוץ. באו ישר לואדי.

— הקלה במצב הבטחון, לאחר שאנשי מנשיה התחיבו שלא יעלו עוד את עדריהם על שדותינו.

— שאלת העזרה לקרובים בחו"ל החריפה מאד. יש העומדים על סף עזיבה, מתוך שקרוביהם שרויים במצב של רעב ותקציב העזרה אינו מספיק. הוחלט להקציב 10 לא"י לחודש לתכלית זו.

— בירור במרכז החקלאי בדבר חלוקת העבודה בהדריה.

— פרדסני הדריה החלו מעסיקים פועלים ערבים, ודוקא מכפר קאקון.

— ההוצאה החדשית הכללית של שלש הפלוגות 278 לא"י.

מרץ

— ירית אבן הפינה לבנין הראשון, הוא מיועד לשיכון הילדים.

— נטיעה ראשונה של הפרדס.

— שומר מנוסה מאנשי הגליל לא הושג. השמירה הופקדה בידי החברים בואדי.

— ארגון ויתקין הופיע בפני המרכז החקלאי בתביעה להוציאנו לחלוטין מעבודות הייבוש בואדי, הואיל ואנו עובדים גם בחדרה ואילו הם תלויים רק בואדי. המרכז החקלאי פסק לנו 10% ולקבוץ השה"צ 5% בעבודות הייבוש.

— ההוצאה החדשית הכללית היא 310 לא"י, ההוצאה היומית לחבר — 83 מא"י. ההכנסה — 325 לא"י, מלבד ההכנסה מהטרקטור.

אפריל

— הוגשה למרכז החקלאי מחאה משותפת עם השה"צ על חלוקת העבודה בייבוש ותביעה לתיקון המעוות.

— נקנתה מכונית „פורד" של 2 טון בסך 300 לא"י. היא נכנסה לקואופרטיב ההובלה של הקבוץ המאוחד.

— שיחה מקיפה, שראשיתה בחדרה והמשכה בואדי, על „מצבנו בקבוץ המאוחד".

— לקראת מועצת הקבוץ המאוחד ביגור, שבו תוכרע שאלת מעמדם של הקבוצים השומריים, נערך רפרנדום. חברים אחדים הודיעו, שבמקרה של פילוג בין קבוצי השומר הצעיר והקבוץ המאוחד יעזבו ויצטרפו לאחת הפלוגות של הקבוץ המאוחד. בויכוחים השתתפו 33 חבר ולבסוף הועלו שתי הצעות: א) צירי גבעת חיים במועצת הקבוץ חייבים לפעול למען מניעת הפילוג, אולם במקרה של פילוג ילך קבוצנו יד ביד עם יתר הקבוצים השומריים. ב) עלינו להודיע לקבוצי השומר הצעיר, שאם יתחולל פילוג נלך עם הקבוץ המאוחד (הצעת אוסקר הופמן ז"ל). ברפרנדום קבלה ההצעה הראשונה 21 קול, ההצעה השניה 12 קול. חברים רבים נמנעו מלהצביע.

— סיכום ההשקעות במזומן ובעבודה במשק עד סוף אפריל: ימי עבודה של בהמות — 462, ימי עבודה של אנשים — 2732, כסף מזומן 2485 לא"י.

מאי

— כינוס אחד במאי בכפר ויתקין.

— נטיעת חלקה ג' של הפרדס.

— בויכוח על מקום המזכירות והגזברות, בחדרה או בואדי סוכם, שרצוי שהמוסדות יתרכזו בואדי, אבל לפי שעה הם ממשיכים לשבת בחדרה.

— פגישה עם מחלקת ההתישבות שליד ההנהלה הציונית והנהלת הקרן הקימת. הגשנו שלוש תביעות עיקריות: 1) אישורנו כקבוץ של 60 משפחה, 2) תוספת 200 ד' קרקע החסרות ל־40 המשפחה המאושרות 3) החלפת 70 ד' משטח המטעים שהם אדמת נוז. לפגישה היתה קשה, לא היתה אוזן קשבת לתביעות.

יוני

— מחמת הפירוד מתרבות ההוצאות למעלה ראש, עד אין יכולת לאיזונן. ההוצאה החדשית כבר הגיעה ל־350 לא"י, לעומת הכנסה בסך 250 — 280 לא"י.

יולי

— גוברת הכרת ההכרח בהעברת הקבוץ כולו לואדי. השיחות המשותפות עם פלוגת חדרה מסתדרות בקושי רב. מטעמי בטחון אין הקשר תכוף ותקין כמקודם.

אוגוסט

— מועצת הקבוץ המאוחד ביגור וההחלטה בדבר ביטול האוטונומיה של הקבוצים השומריים. וויכוחים חריפים באסיפה על עמדת צירי גבעת חיים במועצה.

אוקטובר

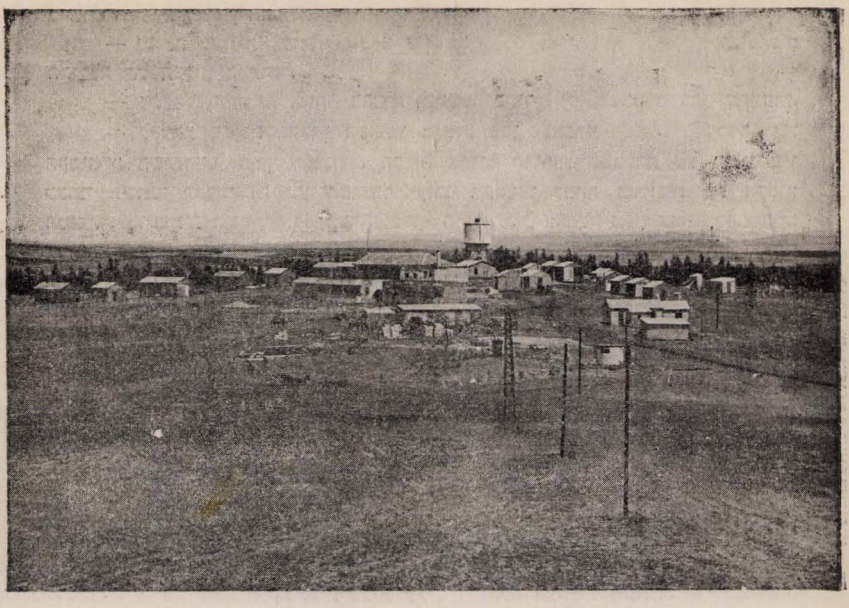
— בית הילדים הועבר מחדרה לואדי. הילדים שוכנו באגף הדרומי של בית א'.

— באה קבוצת עולים מפולין מיוצאי „החלוץ הצעיר" ו„פרייהייט", זו העליה המאורגנת הראשונה של יוצאי החלוץ בפולין.

דצמבר

— הישוב בסוף השנה: 70 חברים, 58 חברות; בחו"ל 4 חברים. מספר הילדים 16, מספר המשפחות 30. החלוקה לפי הותק בארץ: 9 שנים בארץ — 15 ח'; 5 שנים — 34; 3 שנים — 15 ח'; 2 שנים — 20 ח', 1 שנה — 34 ח'. עזבו את הקבוץ במשך השנה — 15 מועמדים ו־10 חברים; הגידול המספרי של הקבוץ בהשוואה לשנה הקודמת — 32 ח'.

1934

ינואר

— ריכוז הקבוץ כולו בואדי.
— הוקמה לשכת העבודה של ישובי הואדי הצפוני.

פברואר

— עדרי ערבים עולים על שדותינו. גודרים את הגבול הדרומי.
— מפאת ריבוי הדרישות לעזרת קרובים הועלה תקציבה מ־13 ל־15 לא"י.

מרץ

— מעבירים את חדר האוכל מחדרה וקובעים לו „מעמד" של מחסן.
— הופיע עתון קיר „בין עצמנו", כתוב במכונת כתיבה, ראשית „יומן".

אפריל

— הוקם חדר האוכל החדש.
— אספה כללית של ישובי עמק חפר.
— קבוצת ההכשרה מיוצאי ה„וורקלויטה" בגרמניה יצאה את המשק.
— בסידור העבודה נמצאים 137 איש, חלוקתם לפי סוגי העבודה: משק 24, שירות 40, כלליות 4½, מחלה 16 — 15, מחנה 9, עבודת חוץ 43 — 44.
— התקציב לעזרת קרובים הועלה ל־18 לא"י.

מאי

— הקדחת משתוללת ומרבה חלליה.
— הגיעה מחו"ל מערכת מכונות למסגריה.
— הנהלת מחסן הבגדים קובלת על כך, שבזמן האחרון מופיעות דרישות לקישוטים בחדרים, מרבדים למיטות וכיו"ב דברים, שאין להם שום זכר בתקציב.

יוני

— ב"כ גבעת חיים סוקר בישיבת מזכירות הקבוץ בעין חרוד את מצבה של גבעת חיים: אחר יציאת ה„ורקלויטה" הופחת מספרנו ל־132 חברים. עתה קפצה עלינו גם רוגזה של הקדחת. 22 חבר שוכבים נגועי קדחת, ביניהם 6־7 קודחים כרוניים. הוחלט: מזכירות הקבוץ המאוחד מגייסת 10 חברים מפלוגות הקבוץ לעזרת גבעת חיים.

— רופאי קופת חולים תובעים בתוקף את העברת החברות ההרות לחדרה, מחמת סכנת הקדחת.

— הסכם עם „יכין" על עבודתנו בנטיעת 800 ד' פרדס ליד הכפר הערבי שויקה

— דיון בועדת המשק על מצב הענפים. הרוח נכאה. הקבוצה המשקית שנשאה בעול לפני התרכזות הקבוץ בואדי התפרקה, יד מרכזת איננה, הארגון לקוי, הענפים נושאים גרעונות, ובעיקר הגן. סיכויי המשתלה עגומים.

— מצב הדירות: 12 משפחות דרות שתים־שתים בחדר, 15 משפחות אין להן עדיין כל סידור, 32 חברים דרים 4 אנשים בחדר אחד.

יולי

— תנועת הישוב בתקופת יולי 1933 — יולי 1934: נכנסו 58 חבר (גרמניה 10, רומניה 3, צ'כוסלובקיה 11, אוסטריה 14, לטביה 2, פולין 16, ארץ ישראל 2); עזבו 30 (גרמניה 3, רומניה 7, צ'כוסלובקיה 6, אוסטריה 4, בולגריה 1, פולין 8, ארץ ישראל 1); חלוקת העוזבים לפי הותק: 4 שנים ומעלה — 7, עד 4 שנים — 4, עולים 19.

אוגוסט

— נקנו שתי עגלות ומבכירה, כולן דמשקאיות.

ספטמבר

— הוקמה הנגריה. המכונות הן מתנת החברים בצ'כיה לקבוץ.

— לקראת השנה החדשה: שכבת הצעירים מתפרצת לתפקידים אחראיים ושכבת הותיקים מהססת וחוששת, שמא לא יעמדו במבחן ויכשילו. הדעה הרווחת: בגזברות ובנציגות כלפי חוץ אין לעשות נסיונות, אולם במזכירות־הפנים יש להכניס איש חדש.

אוקטובר

— הוגש תזכיר למרכז החקלאי המסכם את התפתחות המשקית בשנת 1934: ריכוז הקבוץ בגבעת חיים, סידור שיכון ל־120 איש, בנין חדר האוכל, פעולת התגוננות נגד מגיפת הקדחת — כל אלה גרמו למצב כספי דחוק. בפעולה המשקית ניכרת התקדמות: הפרדס הוגדל ב־40 ד'; גן הירק משתרע עתה על שטח של 40 ד' עם רשת צנורות מסודרת; הרפת הוגדלה ושטחי החציר מספקים את כל צרכי העדר; המשתלה נתגוננה בגידולים ונעשתה מקור עבודה והכנסה חשוב לחברות, המצב בעבודה הוסב. אחוז העבודה השכירה בחוץ עלה באופן ניכר; השקעות בעבודה: 3000 ימי עבודה במחנה, בהקמת צריפים, מוסדות סניטריים וכיו"ב, 2000 ימי עבודה במשק. ערך הרכוש עלה בשנת המאזן מ־900 לא"י ל־1800. אעפ"כ קשה המצב הכספי ולא יוקל גם להבא, בלא החלפת ההלוואות לזמן קצר בהלוואות לזמן ארוך.

— באה קבוצת עולים קטנה מפולין. גל העליה השני מארץ זו.

— הרכב הישוב על סף השנה החדשה: 75 בחורים, 61 בחורות, 3 הורים, 11 ילדים, 8 ילדות. סה"כ נפשות — 158.

נובמבר

— באה קבוצה של 19 עולים מגרמניה.

— נתרבו המחלות: דיזנטריה, אנגינה ואחרות.

— סידרנו בחדרה מכבסה לעבודות־חוץ.

דצמבר

— תקציב ההוצאה לחבר הופחת. מקוים להטבה ע"י הקטיף והגברת הבנייה בסביבה. אם התקוה לא תקום תישלח פלוגת עבודה לחיפה.

1935

ינואר

הסכם עם ערבי כפר עתיל בדבר מתן רשות למכוניותינו לעבור בדרכן לחדרה על פני אדמתם. תיווכו ערבי מנשיה.

— התנגשות עם רועי צאן שעלו על שדותינו. לעזרת הרועים יצאו תושבי מנשיה מזוינים ברובים. נפצע רועה ערבי. השומר מעין החורש הוכה קשה בנבוט. ישראל, מוכתר גבעת חיים, נאסר. למחרת מנעו אנשי מנשיה את ח' עין החורש לעבור בשדותיהם לחדרה. בלילות נשמעות יריות מהכפר המכוונות לשומרים. חקירת המשטרה הערבית נושאת אופי חד צדדי.

— משמרות עבודה בפרדסי הדריה.

— הוחלט על שמונה ימי גיוס בשנה לעבודה במשק.

פברואר

מסיבה גדולה ושיחת הערכה לזכר מרד פברואר בוינה.

מרץ

— הסכסוך בין מנשיה וגבעת־חיים נסתיים בבית המשפט בתול־כרם בזיכוי שני חברינו, שנאשמו ביריה ובפציעת הרועה ממנשיה בשעת התגרה. לאחר המשפט היסבו חברינו יחד עם ערביי מנשיה לסעודת שלום.

— הממשלה החלה בפעולות ייבוש גמוצות בביצת קובאני, בעזרת חמרי נפץ.

— הוראות ועדת הבריאות לקראת עונת הקדחת: לבישת מכנסים ארוכים וחולצות עם שרוולים ארוכים; סידור רשתות; שינה רק תחת כילות. נקבע איש מיוחד להשמדת היתושים ומקומות דגירתם.

— נסתיימה נטיעת הכרם.

אפריל

לדרישת מזכירות הקהמ"א יצאו שני חברים למגדיאל לעזרת המשק החקלאי הפרטי, הנאמן לעבודה עברית וצפוי לכליה מחמת חוסר עובדים.

יוני

— חג הבכורים הוחג מתוך התרוממות רוח. התערוכה החקלאית סודרה באופן מקורי: הוכנסה אדמה לחדר האוכל ובה ניטעו פרדס, גן ומשתלה כתבנית המשק בזעיר אנפין. בערב החג הונחה אבן הפינה לבית התרבות. הוקראה מגילה קצרה. מקהלת הקבוץ שרה „האספו אחים נגול האבן" לרחל ואח"כ הוקראה מגילה שניה לענין היום. „יתכן שמעמד הר סיני היה יותר אימפוזנטי, אבל גם במעמד צנוע זה של הנחת אבן פינה לבית תרבות בישוב עברי צעיר בא"י שררה הרגשה של חרדת קודש עילאית" (מתוך מכתב לחבר בחו"ל). אחרי הארוחה נתכנסו החברים לנשף הבכורים, משולב פרקי ספרות עתיקה וחדשה. למחרת, בליל שבת, נערכה מסיבה מוסיקלית ובמוצאי שבת שוב קונצרט.

— הקדחת מתפשטת.

— הנסיון לסדר את נגועי הקדחת בירושלים לא הצליח, לא נמצאה להם עבודה.

— בקור הנציב העליון. מטעם הסוכנות השתתפו משה שרתוק ויהושע גורדון. בתזכיר שהוגש לו בשם גבעת חיים ועין החורש סופר על תולדות המקום והוגשו שתי דרישות: מסירת אדמת הביצה הממשלתית וסלילת כביש לחדרה.

— מצב העבודה מעורר דאגה. בחדרה אבטלה. מספר העסוקים בעבודות בנין פחת, ולעבודה בפרדסי הסביבה טרם הצלחנו לחדור.

— המצב הכספי מחמת חוסר העבודה והאחור בקבלת התקציב ההתישבותי.

— בן־אהרון יצא בשליחות ההסתדרות להחלוץ בצ'כיה.

— מצב הבריאות משביע רצון. אין הופעה של מחלות מידבקות, גם מקרי הקדחת אינם רבים. אעפ"כ ישנם יום יום כ־15 חולים.

יולי

— שלש שנים לעליתנו על הקרקע.

— תנועת החברים בתקופת 1.7.34 — 1.7.35: נכנסו 109 ח' (62 חברים, 47 חברות); עזבו 50 (23 + 27); הוצאו 2; בין העוזבים: 11 חברים, 39 מועמדים. הותק: 8 חברים באו בשנת 1925, 1 — 1927, 1 — 1938, 29 — 1929, 5 — 1930, 16 — 1931, 22 — 1932, 32 — 1933, 49 — 1934, 45 — 1935. לפי ארצות המוצא: רומניה — 31, צ'כיה — 31, אוסטריה — 35, פולין — 36, גרמניה — 36, הונגריה — 4, רוסיה — 4, לטביה — 3, יון — 1, א"י — 5, סה"כ 206 חברים.

— מ. פ. חדרה החליטה לכלול אותנו בחלוקת העבודה במושבה.

— לאחר התיעצויות עם מומחים סוכם להזמין פרות שוויצריות.

— נוסף על 250 ד' פלחה משלנו חכרנו 400 ד' קרקע מציוני רוסיה ו־300 ד' מכפר חגלה.

— נתקבל אשור רשמי להעברת קו האינסטלציה לפלחה דרך ביצת הממשלה.

— קבלנו מהסוכנות 800 לא"י כמפרעה על התקציב ההתישבותי. זה הסכום ה ר א ש ו ן שקבלנו מהמוסדות המיישבים מאז עלייתנו על הקרקע.

— סיכום 9 חדשי העבודה שחלפו מראה, שתקציב ההוצאות אוזן ואף נוצר עודף של 500־600 לא"י ברכוש. גורמי ההטבה הם: 1) גידול העבודה המכניסה מ־48% — 52%. 2) הפחתת תקציב ההוצאות, בעיקר ע"ח הכלכלה, ב־10 מא"י ליום. 3) ירידת מספר ימי העבודה שהושקעו בבנינים וצריפים. מקץ שלוש שנות פעולה התישבותית והתלבטות מתמדת על איזון התקציב יש בסיכום סימן ראשון של הבראה.

— 27 חברים קבלו עזרת קרובים בהתחלת השנה, 36 דורשים אותה עכשיו. הדרישות החדשות מעלות את תקציב העזרה ב־7 לא"י לחודש.

— 6 חברים יצאו להבראה ממושכת של חדשים אחדים.

— במחצית החודש פרצה לפתע מגיפת הטיפוס. ב־14 ליולי חלה בנימין גרוסברד. תחילה הניחו שהותקף ע"י הקדחת. אך בדיקת הדם הוכיחה כי אין יסוד להנחה זו.

— יום רביעי, 17 בחודש : בערב חלו שני ילדים.

— יום חמישי : חלו 5 ילדים נוספים.

— יום ששי : חלו 9 חברים.

— שבת ויום א׳ : הותקפו עוד 4 חברים.

— יום ב׳ : חלה עוד ילד. כל הסימנים מעידים על מגיפת טיפוס.

— 5 חברים נוספים קבלו חום. בנימין ג. הועבר לבית החולים. מצבו חמור.

— יום ג׳ : בקרה משלחת רפואית ממשלתית. החליטו להעביר 7 ילדים ו־6 בוגרים לביה״ח הממשלתי בחיפה. עם החולים יצאו שתי חברות שתשארנה בבית החולים ותעבודנה על יד הילדים. מקרי תחלואה חדשים אין.

— יום ד׳, 21 לחודש : חלתה עוד חברה. הסימנים מעוררים חשד לטיפוס.

— ידיעה מאחת המטפלות בחיפה אומרת, שהטיפול בבית החולים אינו כראוי. משתדלים להשיג רשיון ממשלתי להכנסת עוד מטפלת מחברותינו.

— 5 חברים הועברו לביה״ח הממשלתי ביפו, בלווית מטפלת שלנו. מספר השוכבים בבתי החולים מגיע, איפוא, ל־20 איש : 13 מבוגרים ו־7 ילדים.

— נוסף על הטיפוס רבו גם המחלות האחרות. בסידור העבודה רשומים למעלה מ־40 חולים, מלבד הילדים. על יד החולים עובדים כ־16 איש.

— יום ה׳ : הידיעות מחיפה ויפו מוסרות כי מצב החולים שופר. החום ירד, הטיפול ביפו טוב. יש רופאים עבריים ואחיות עבריות. החברות־המטפלות שלנו, העובדות ליד החולים בחיפה וביפו, סבורות כי כבר מותר להן לשוב הביתה. מקרי מחלה חדשים אין.

בקור מטעם מזכירות הקבוץ. היא מציעה לשלוח 20 — 30 חבר לעזרה. אצלנו מפקפקים, אם מותר להכניס למחנה של נגועי־טיפוס אנשים מהחוץ, בטרם חלפה סכנת ההידבקות. סוכם, שאם תושג עבודה בסביבה, ירוכזו מגויסי העזרה, בצירוף חברי המקום, בפלוגת עבודה מיוחדת שתגור מחוץ למשק.

— יום א׳, 28 ביולי : 3 ילדים יצאו מבית החולים בחיפה. הרופאים הסכימו לא לסדרם בקרנטינה בתנאי, שיישלחו למקום הבראה מבודד. מחר יצאו יתר הילדים. הוחלט לסדר את ההבראה בזכרון־יעקב. מצב החברים מניח את הדעת. חולים חדשים אין.

— המחלה הוציאה את הקבוץ ממסלול חייו התקין. שבתה כמעט כל העבודה במשק, פסקו האספות, עוכבו אפילו הפעולות ההכרחיות ביותר של הועדות. יום יום הופיע על הקיר ביולטין גדוש ידיעות מפורטות על מהלך המחלה ומצבו של כל חולה.

אוגוסט

— כל הילדים, מלבד אחד השוכב בעפולה, יצאו מבית החולים ועברו למקום הבראתם בזכרון־יעקב. שכרו להם בית מיוחד ושתי מטפלות עובדות על ידם. גם החברים, מלבד בנימין שמצבו מדאיג, וחברה אחת שנפגעה ראשונה מהמגיפה, עזבו כולם את כתלי בתי החולים והועברו לזכרון. נשכרה דירה גדולה בשלוש לא״י לחודש ומקימות מגורים בה ל־10 — 12 איש. מלבד חולי הטיפוס יצאו לשם גם חברים אחרים, שנחלשו בזמן האחרון וזקוקים להבראה. מרכז קו״ח הסכים לכסות את שכר הדירה ולהשתתף בהוצאות ההבראה. תבענו השתתפות גם בהבראת הילדים, אבל נענינו בשלילה.

— כל ענפי העבודה וההכנסה נפגעו וזועזעו עקב המגיפה. מזכירות הקבוץ החליטה לשלוח 30 חבר לעזרה.

— הושגה עבודה אצל „יכין״ בכפר ויתקין למשך שלשה חדשים. יצאו לשם כל המגויסים שבאו לעזרה. הועמד לרשותם הפלוגה הבית הגדול על הגבעה, מקום מגוריה של פלוגת הכיבוש הראשונה. תנאי העבודה טובים. הפלוגה מונה 15 איש.

— הפעולה במוסדות ההסתדרות להשגת עזרה כספית דחופה לרגל המחלה לא נשאה פרי. בקושי הושגה מהמרכז החקלאי הלואה של 150 לא״י לשלש שנים נוקרן ההלואות לפגעי הטבע.

— נסתיימה מלאכת הבנייה של הרפת החדשה.

— ראובן שטיין יצא בשליחות הקבוץ לתנועת הנוער בצ'כיה.
— הוחלט על קבלת 20 עולים. מכינים שכון עבורם.
— בדיקה רפואית של כל החברים הוכיחה, כי אחדים חשודים בטיפוס.

ספטמבר

— קנו כדים ומתחילים לשלוח חלב ל„תנובה" תל־אביב.
— גן הירקות החורפי צומצם עד למינימום, כי אין בחורף תחבורת מכוניות לתל־אביב, ואילו הגהלת הרכבות פרסמה הוראה שמחמת העומס בהובלת תפוחי זו"ב אינה מקבלת הובלת ירקות. מצב זה מעמיד בסכנה את עתיד הגן.
— בסידור העבודה: 192 איש (כוללים גם את העזרה), מהם 104 חברים ו־88 חברות.
— שני הילדים הגדולים, זיוה ויובל, מתחילים ב־8 לחודש ללמוד בבית־החינוך בחדרה. הוחלט לרכוש מכונית קטנה או כרכרה, להבטיח את הסעתם יום־יום.
— 10 ד' תלתן נחרשו ונזרעו מחדש, מפני שהזריעה הקודמת היתה עמוקה מדי והזרעים לא נבטו.
— החלו להשקות את שטח החצירים מקו המים החדש. מתקדמים בקושי כי ההשקאה הראשונה סופגת מים רבים. מספיקים להשקות כדי 4 — 5 ד' ליום.
— יום כפורים: משפט חברתי על העליה.
— בנימין גרוסבארד איננו. מת ערב ראש־השנה בבית־החולים „הדסה". קרבן הטיפוס. והוא אך שבועות אחדים בארץ ובקבוץ.

אוקטובר

— הרכב הישוב ל־1 באוקטובר 1935: מספר החברים 203, מהם 116 בחו"ם ו־87 בחורות; 6 זמניים, 13 ילדים, 11 ילדות ו־7 הורים. בסה"כ 240 נפש. מהם נמצאים מחוץ למקום (בשליחות, בהכשרה, בפלוגות כיבוש, בעזרת הורים וכו') 24 איש.
— תנועת הישוב בתקופת אוקטובר 1934 — אוקטובר 1935: נכנסו 97, עזבו 50, לא נתקבלו 4, נוספו, איפוא, 43 מועמדים, 4 הורים, 5 ילדים. בסה"כ גדל הישוב בתקופה זו ב־52 נפש, מהם 40 מועמדים ו־2 הורים.
— גשמים שלא בעתם גורמים נזקים בעבודה.

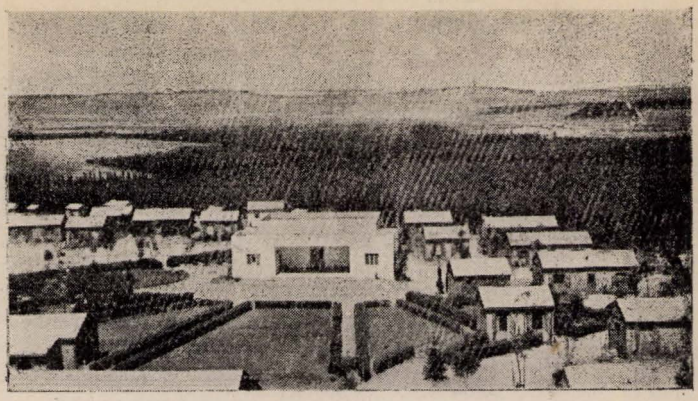
נובמבר

— חוסלה פלוגת כפר־ויתקין. מצב העבודה מחמיר. מחפשים עבודות בנין בכל חלקי הארץ. דאגה מוגברת לפיתוח בתי מלאכה.
— גברה הקדחת. מלבד החולים הכרוניים נפלו למשכב 10 חברים חדשים.
— מו"מ עם „תנובה" על עשיית ארגזי אריזה בנגריתנו. השנה מקוים לעשות כ־10 אלפים ארגז. לכך צריך לרכוש מכונה חדשה שתעלה ב־120 לא"י.
— 2 חברים נתגיסו לפלוגת הים בחיפה, 1 למשטרה.

דצמבר

הגיעו 12 פרות שוויצריות מהמשלוח שהובא ע"י ארגון „הבוקר". כל פרה עולה בממוצע 40 לא"י.
— באה קבוצת עולים מחברי „הבונים" בגרמניה.
— מחמת הרעה במצב העבודה הוקטן תקציב ההוצאה ב־10 מא"י ליום.
— מסיכומי מאזן תרצ"ה: עבודת הבנין הכניסה 380 מא"י ליום; ענפי המשק נתנו הפסד; העבודה השכירה בחקלאות הכניסה 260 מא"י ליום; הון עצמי 2100 לא"י; חובות: 18.300 לא"י; גן הירק הכניס רק 150 מא"י ליום; הנגריה 320 מא"י; המכבסה 115 מא"י. בסיכום: עבודות חוץ ומפעלים הכניסו 320 מא"י ליום, המשק — 180 מא"י.

1936

ינואר

— השנה נפתחה בחוסר עבודה מוגבר. עבודת הבנין בסביבה נצטמצמה, זו שבסביבות חיפה נגמרה והחברים חזרו הביתה. החקלאות בסביבה מעסיקה רק חברים מעטים. במקום 80 איש הפנוים לעבודות חוץ יוצאים 25.

— הוקמה לשכת עבודה משותפת עם עין־החורש לקבלת העבודות החקלאיות בסביבה ולחלוקתן בין כל ישובי העמק, הצריכות וזכאיות לכך; הלשכה מתחייבת להבטיח את העבודה העברית המלאה בפרדסי הדריה במשך כל עונות העבודה. המפתח לחלוקת העבודה החקלאית בינינו לבין עין־החורש, הוא 60% : 40%.

— קנינו בעזה 6 מבכירות דמשקאיות ומעורבות.

— „המצב הכספי נעשה בזמן האחרון כה קשה, עד שאין לנו אפשרות לספק את הצרכים הראשוניים" — הודעת הגזבר בישיבת המזכירות.

— יצאה פלוגת עבודה בת 8 חברים לירושלים לעבודות ממשלה. מטפלים בהשגת עבודה בחיפה.

— קיצוצים נוספים בתקציב ההוצאה: כלכלה, עישון, עזרת קרובים וכו'.

— המסגריה קבלה את עבודותיה הראשונות.

— תנובת החלב מ־17 פרות חולבות הגיעה בסוף החודש לשיעור של 200 ליטר ליום.

— הגשמים שיבשו את הדרכים ומכונית משא אינה יכולה להגיע.

— צבי יחיאלי חזר משליחותו לחו"ל בעניני הכספיים של הקבוץ.

— הכוורות שנקנו בתל־יוסף במחיר של 120 לא"י הגיעו בשלום. בהסכמת ועד ציוני רוסיה סודרו על הגבעה המוקפת פרדסים שעל השטח שלו. עתה נוסף עוד חדש למשקנו החקלאי — המכוורת.

פברואר

— לא חל שינוי רציני לטובה במצב העבודה. לעבודת חוץ אין יוצאים אלא כ־20 — 22 איש. שליחי הקבוץ יצאו לשוטט בארץ לחפש עבודה, אך ללא הצלחה יתרה.

— מסתבר, שרוכזו בצ'כיה הלוואות לקבוצנו בסך 2500 לא"י, חלק מההלוואות ל־10 שנים וחלק ל־3 שנים. הרבית המוצעת 3%.

— החל המרם על חלוקת הביצה המשלחית אשר על הגבול המזרחי של נקודתנו. בישיבה עם הקהק"ל הגישו 5 ישובים תביעות לתוספת קרקע מאדמת הביצה

— סיכומי הנהלת החשבונות: חדשי ינואר—פברואר נסתיימו בגרעון של 400 לא"י.

מ ר ץ

ניטעה חורשת האורן ליד עיגול ארלוזורוב. הוחלט על עבודות שיפור גדולות שתיעשנה בעיקר ע"י גיוסים והכנסת איש קבוע לעבודות טיפול ושיפור רגילות.

— צבי יחיאלי יצא לחו"ל.

הטבה ניכרת במצב העבודה לאחר חדשים רבים של אבטלה חמורה.

— הוחל בקידוח הבאר השניה על אדמת הפלחה. המאורע החשוב ביותר בפעולה המשקית בעונה זו. עם באר זו הונח יסוד לאינטנסיפיקציה של שטחי הפלחה שלנו. הקידוח עולה 328 לא"י.

— הערבים, שעל אדמתם עוברת הדרך לשויקה דורשים בעד זכות השימוש בדרך 20 לא"י ו־1000 ברושים. בהוצאות ישתתפו : יכין, עיה"ח ואנחנו.

— הובאו 2000 האפרוחים הראשונים.

— חולשה גופנית של החברים, חשש למחלות. מעלים את תקציב הכלכלה לרמתו לפני חודש ינואר, כלומר ל־40 מא"י לחבר ליום.

— האוטו הגדול שסיפק את צרכי התחבורה לחדרה החל לנסוע לתל־אביב. הוא מביל תוצרתנו ותוצרת הסביבה. אעפ"כ אין עדיין בהובלות אלה כדי כיסוי ההוצאות.

א פ ר י ל

— פרצו מאורעות הדמים והשפעתם הורגשה מיד על מצב העבודה. 10 חברים שעבדו בהנחת קו החשמל חיפה — תל־אביב הובטלו וחזרו הביתה, מבלי לדעת מתי תחודש העבודה... גם העבודה בשויקה הופסקה, מחמת חוסר בטחון בדרכים. יחסי מנשיה אתנו תקינים והם מוסיפים לבקר במשק כמקודם.

— גמרו את קידוח הבאר בעומק של 71 מ'. אומדים את שיעור המים ב־100 מ"ע לשעה. הקידוח, בית הבאר, וקו החשמל עלו 800 לא"י.

— ויכוח עקרוני ומעשי בשאלת קליטת עליה, לרגל הצעת מזכירות הקיבוץ המאוחד לקלוט 30 איש מהעליה הגדולה העתידה לבוא מגרמניה. לרשות עליה זו גם תקציב־קליטה של 200 לא"י למשפחה. יש מתנגדים מטעמים חברתיים — הקבוץ גדל בקצב מהיר מדי — ויש מתנגדים מטעמים כלכליים, בהעריכם שהגענו לקצה גבול האפשרויות : אין תקוה לעבודות חוץ בסביבה, אין יכולת להמשיך זמן רב בשליחת חברים למרחקים. בהצבעה הוחלט ב־34 קולות נגד 22 לקלוט 20 איש. למחרת ההצבעה הובאה התביעה, שהחברים שלא יכלו להשתתף באספה מחמת השמירה יורשו לצרף את קולם. מבוקשם ניתן להם. לאחר שצורפו 28 קולותיהם נמצאו 40 קולות בעד קליטת עליה, 44 נגדה. נקראה אסיפה והובאו בה שתי הצעות : א) בירור מחדש בצירוף הצבעה שניה, ב) רפרנדום. הוחלט על המשך הבירורים. השתתפו בהם רבים ובמתיחות חברתית גבוהה. בהצבעה הסופית השתתפו 100 חברים, מהם 61 בעד קליטת עליה, 31 נגדה, 8 נמנעים.

— התקפת ידיות על שומרים במרץ והדריה.

מ א י

— תחת לחץ של צופים ותעמלנים מתול־כרם הוכנסו גם שכנינו ממגשימה למעגל השובתים וחדלו לבקר אצלנו. פעולות איבה מיוחדות לגבינו אין לציין.

— הקשר עם תל־אביב דרך חולות אבן־יהודה, שהפך עורק־התחבורה יחיד עם העיר, מפרך את הנוף ומחבל במכונית.

— מאז פרוץ המאורעות לא נפגע הרכוש שלנו, אולם לאחר ההצתות במעברות, ציוני דוסיה גברה החרדה. מחישים את כיבוש החציר וקציר החיטה.

— מתקינים את הטרקטור לשאיבת מים מהבאר, במקרה שיחבלו בכוח החשמל.

— בשיא ימי המאורעות הושבת כינוס האחד במאי המסורתי של כל ישובי

עמק חפר והוא נתפצל לכינוסי משנה איזוריים. עמק חפר הצפוני־מזרחי התקבץ אצלנו, על שטח האמפיתיאטרון שלפני בית התרבות.

— גם בסביבתנו הורע מצב הבטחון. בשדות עין־החורש הוצתה החיטה ונשרפו 100 ד' ומעלה. בהדריה ניסו לעקור את העצים וגורו יריות על השומרים. איו כמעט לילה ללא יריות מצד הדריה. בליל חג השבועות ניסו שוב להצית את החיטה בעין־החורש.

— הוגברה השמירה על שטח החיטה שלנו: 12 איש בלילה ושלשה ביום. שמירה מוגברת הופקדה גם על המחנה. שלשה חברים אושרו ע"י הממשלה לגפירים. בסה"כ מעסיקה השמירה בשדות ובמחנה 25 חברים.

— שלש פעמים ניסו לחבל בכוורות.

— העבודה בשויקה נתחדשה שוב, לאחר שסודרה שמירת גפירים בדרך ובמקום העבודה. העובדים עצמם צוידו ברובי ציד.

— מחלקת ההתישבות של המרכז החקלאי קבעה את חלוקת הביצה: 200 דונם לנו, 145 למעברות, 40 למשמר־השרון, 15 לעין־החורש. החלוקה לא סיפקה אותנו (דרשנו 250 ד') והוחלט לערער בפני מליאת המרכז החקלאי.

— דנים בדבר הקמת בית ספר לקראת שנת הלימודים הבאה. משא־ומתן עם עין־החורש וכפר חגלה על מוסד משותף.

— התרנגולים הראשונים מתוצרת הלול שלנו נמכרו בשוק.

יוני

— בשבת, באחד לחודש, הציתו את החיטה שלנו. המציתים באו מצד ודי שומאלי. זחלו בין העשבים הגבוהים ומפאת הרוח החזקה לא הרגישו בהם השומרים. נשרפו כ־10 ד'.

— בשויקה הופסקה העבודה, לאחר שערבי התנפל על הגפיר המלווה את הפועלים, בדרכם הביתה, פצעהו בידו ושדד ממנו את הרובה. למחרת ערך הצבא חיפושים בסביבה. המתנפל זוהה ע"י חברינו ונאסר.

— מלבד ההצתה האחת בשדותינו שרר שקט מוחלט כל החודש. החיטה נקצרה ונאספה הביתה, והשמירה הופחתה ב־15 איש. מספר הגפירים במשק הועלה לשבעה מלבדם הוקמה „נוקטה" (תחנת נוטרים קבועה), מורכבת מ־7 גפירים מגויסים מכל הסביבה, המופקדת על בטחון האיזור. לרשותם תועמד מכונית קטנה.

— הקה"ל החלה בעבודות ניקוז של הביצה.

— הוחלט לגדור את המחנה.

במוצאי 1936 — תחילת 1937

יולי

— ארבע שנים לעלותנו על הקרקע.

— הושבתה מסיבת העלייה על הקרקע, שנועדה לליל־שבת, בשל הידיעה בדבר ההתנפלות על פועלי חדרה, ורציחת אחד מהם, בשובם הביתה מהעבודה בפרדס מרץ ב'.

— יריות אל כפר חגלה.

— החלו סוללים כביש מאבן־יהודה לחדרה דרך פרדסי עטא. לכשיגמר תיפתר בעיית התחבורה לתל־אביב.

— סודר חודש הבראה לכל הקיבוץ. הוקצבו לכך 100 לא"י.

אוגוסט

— שאיבת הנסיון בבאר ב' נתנה כ־100 ממ"ע מים לשעה.

— באה קבוצה של 16 עולים מגרמניה, את הכשרתם קבלו בממל אשר בלטביה, לשיכונם נקנו אהלים.

— נגדעו 5 ד' פרדס במרץ ב'.

— זאב לידנפלד, ראשון המתישבים בכפר חגלה, נרצח בששי לחודש ברוך לחדרה, בהוביל פרי עמלו לשוק. בבואו להתישב הקים את צריפו במחננו וחי בתוכנו כשנתיים ימים. בצפרניו נאחז בקרקע, והוא כבר אז בן 40 ומעלה.

ספטמבר

— פתיחת האסיפות השנתיות בליל ראש השנה.

— מכונית עם 15 איש נתרסקה בהתפוצצות מוקש בדרך בין גבעת חיים לחדרה, סמוך למקום בו נרצח זאב לידנפלד. הנהג יהודה ספיבק נפצע קשה ומת מפצעיו.

— הממשלה מבטיחה להקים עוד לפני הגשמים גשר על פני נחל אלכסנדר.

— פשטה מגיפה של פאראטיפוס. 40 חברים נפלו למשכב.

— נבחרים צירים למועצת הקיבוץ ביגור.

אוקטובר

— מסיכומי השנה באסיפות השנתיות: הישוב מונה 278 נפשות, הוא גדל במשך השנה ב־44 איש. נולדו 13 ילדים. בדרך כלל חלה התעוררות כללית והועמקה האחריות הקבוצית של החברה. לקראת השנה הבאה יש לחולל כמה שנויים ארגוניים, והחשוב ביניהם בחירת מועצה, כמוסד הנוטל על עצמו חלק מפעולות המזכירות.

— הופסקה שאיבת הנסיון בבאר החדשה לרגל מפולת שאירעה.

— במרכז הדיונים באספות השנתיות עומדת שאלה המועצה. רבים המתנגדים מחשש פגיעה בסמכויות האסיפה.

— התכנית להקים אצלנו בי"ס משותף לישובים הקרובים בוטלה, הואיל ועין־החורש סירבה להעביר את ילדיה אלינו, ומתישבי כפר חגלה עודם ממשיכים לגור בחדרה.

— גיוס 2 חברים למשטרה.

נובמבר

— הגיע ה„אינטרנציונל", השלישי במערכת מכוניות המשא שלנו.

— לדרישת מזכירות הקבוץ נקבעו שלשה חברים לפלוגת הים המקובצת שתעבוד בנמל חיפה.

— כל חברי הקבוץ נתנו חצי יום עבודה לסיום בניית בית התרבות.

דצמבר

— דיון בשתי אסיפות על קליטת עליה, לקראת מועצת הקבוץ לעניני עליה. שלוש עמדות: 1) מטעמים כלכליים אין מקום לעליה נוספת („אנו הולכים לקראת חוסר עבודה מתמיד באיזור שלנו"); ב) קליטת עליה מיוצאי החלוץ בפולין; ג) קליטת עליה מגרמניה. הוחלט ברוב מכריע לקלוט 20 חברים, 10 מפולין ו־10 מגרמניה.

צילום אויר, 1938

1937

ינואר

— נטיעה ראשונה בגן עצי פרי. ניטעו 221 עצי שזיף מורכבים על שקד מר.
— מטרידה ומשביעה תמרורים שאלת העזרה הכספית לקרובים. אין גבולות התקציב מספיקים אפילו כדי מחצית הלירה שנקבעה כמכסת העזרה החדשית.
— הורע המצב הכלכלי. קימוצים ברוב סעיפי ההוצאה.

פברואר

— הרפת מתרחבת והולכת ע"י קניות מרוכזות של פרות ועגלות מבחוץ.
— מוסדות העבודה קובעים שזה החורף הראשון, שלא הביא עלינו חוסר עבודה.
— תביעה מהסוכנות לשלוח אלינו קבוצה מעלית הנוער.

מרץ

— המאפיה נכנסה לבניגה החדש.
— נפתח ירח הלימודים, המוקדש כולו לידיעת הארץ. רבים המשתתפים גם מכפר חגלה. המתיחות הלמודית גדולה.
— הקבוץ חוגג את הישגי הרפת : הגענו למשלוח של 300 ליטר חלב ליום.
— נסיון ראשון לגדל תפוחי אדמה גם בשטחים של אדמה כבדה; בקשר לכך נסיון נוסף : הכנסת תפוחי אדמה למחזור הזרעים של הפלחה בעיבוד אכסטנסיבי.
— נסתיימו עבודות הנטיעה בכרם.
— הגיעה קבוצת הכשרה של נוער עובד. באספת הקיבוץ אושרו הקוים הכלליים לטיפול בהם. הוחלט להעסיקם רק במשק, במפעלים ובקטיף.
— הוחלט על הרחבת הספריה העברית וביסוסה ע"י מאמץ כספי גדול.
— הגיעו מארצות הברית המכונות החקלאיות הראשונות שהזמנו : המקצרה והמערם. מחכים לבוא המכבש והמגרב.
— אירעה שוב מפולת בבאר ב' (בשטח הפלחה). סכנת התמוטטות של כל הבאר. כל ענפי המשק נפגעים מכך.
— באה קבוצת עולים מיוצאי גרמניה, שקבלו את הכשרתם בדניה.
— שולמן יצא בשליחות הקבוץ לפעולה תנועתית באוסטריה.

אפריל

— התקציב שאנו עומדים לקבלו תמורת הכשרתם של העולים מגרמניה ישמש לבניית בית תינוקות.
— כינוס מחוזי גדול של „הפועל" בנתניה, בהשתתפות סניפי תל־אביב, ירושלים, פתח־תקוה. „הפועל" גבעת־חיים שהופיע הפעם הראשונה במסגרת רחבה, זכה להצלחה יפה. קבל את גביע השומרון באתליטיקה קלה.
— עבודות הכשרה לסידור אינסטלציה בשטח הביצה.
— הגיע הקומביין.
נקנו מכונות לפיתוח מפעל הארגזים.
תביעת הגזברות להוריד את תקציב הכלכלה בשני מא"י נדחתה עד לעונת הירקות הזולים.
— מצב השכון חמור. 16 חברים מחוסרי דירה, ביניהם גם משפחות.
— נסתיימו הבירורים על תכנית המחנה החדשה. זו מביאה בחשבון אוכלוסיה של 290 חברים ו־100 ילדים.
— נחתם חוזה־הלואה עם הסוכנות בדבר סידור האינסטלציה הכללית במשק שתעלה כדי 4000 לא"י.
— ניתנה רשות מאת הממשלה לאמן את הרזרביסטים בנשק הטמון בארגזים.

מ א י

— חג ה־1 במאי שחל בשבת, כל ישובי עמק חפר נתכנסו בבית העם בכפר ויתקין. נסענו במכוניות עד למעברות ומשם יצאנו בתהלוכת עם גדולה, כל ישוב עד מחנהו ועל דגליו, עד למקום החגיגה. ערב החג במשק: תהלוכת ילדים, הנפת דגלים, הצגות התעמלות וסרט.

— הקומביין יצא לעבודתו הראשונה — קציר שעורה בקבוצת משמרות שליד פרדס חנה.

— הושלמה מלאכת האינסטלציה בשטח הביצה, בפרדס ובגן הירק.

— החלה עבודת הייבוש בביצה שבינינו ובין עין־החורש. מתקינים תעלות ניקוז שתעלינה כ־900 לא״י. ההוצאות ע״ח הקהק״ל. בעבודה משתתפים כל ישובי עמק חפר.

— הרפת הגיעה לתנובת חלב בשיעור של 500 ליטר ליום. מהן נשלחים 375 ליטר ל„תנובה״ תל־אביב, 40 ליטר משמשים לגידול העגלות, 25 ליטר נמכרים לכפר חגלה וכפר הרואה ו־80 ליטר לצרכי הבית. מספר הפרות החולבות: 35.

— חידוש הקדחת בסביבה.

—מו״מ עם עין החורש וכפר חגלה בדבר בית ספר משותף. בעין־החורש יש 3 ילדים בגיל ביה״ס, בכפר חגלה — 4; לנו המספר הגדול ביותר.

— חגיגת בקורים משותפת של ילדי העובדים בחדרה עם ילדי המשקים הקרובים. המכונית עם ילדינו עוררה התלהבות: מתוך שפעת הירק הציץ מגדל המים ועליו זרקור. על המכונית תמונה חיה: ילד חורש, שני זורע ואחרים מלקטים השבלים.

— הוזמן ובא מורה לערבית. יש שעורים למתחילים ומתקדמים. רבים המשתתפים.

— הוחל בפעולה אנטי־מלרית ע״י השמדת קני היתושים בנחל אלכסנדר. העובדים

— מחמת מיעוט המים הונהגה השקאה בלילות.

— לאחר שבועות רבים של נסיונות, עמל וחרדה גדולה, תוקנה באר ב׳. הצנורות הוצאו, תוקנו ונוקו. אך תיקון המשאבה מתעכב. העיכוב גורם הפסדים ונזקים.

— דיונים על אפשרויות וגבולות העזרה לקרובים. סוכם: על־אף המצוקה הכספית אין להפסיק את קבלת ההורים, אולם הכרח להגבילה.

י ו נ י

— כינוס הפועל. באו מסניפים רבים, מהסביבה הקרובה והרחוקה; גם באי־כח המרכז. נפתח בנשף חגיגי גדול. למחרת משחקי התחרות בכל ענפי הפעולה הספורטיבית.

— הושלמה עבודת הייבוש של אדמת הביצה.

— הדיונים עם עין החורש בדבר בי"ס משותף העלו חרס. היא עומדת על הביעתה שביה"ס יקום בתחומיה והמורה יהיה משלה, למען הבטיח את הקו החינוכי ברוח השומר הצעיר. נמשך המשא־ומתן עם כפר־חגלה בלבד.

יולי

— 5 שנים לעליתנו על הקרקע. השנה חל מועד העליה בתשעה באב. אעפ"כ הוחלט לקיימו במועדו. החגיגה: הנפת דגלים והכרזת החג, תהלוכה דרך עפי המשק, מלווה נושאי לפידים. ליד האורוה והבאר — דברי זכרון והערכות; יציקת יסוד לבית הילדים החדש; הגדת המשק מסופרת לילדים ליד הצריף הראשון במקום; עתון חי, קונצרט, קטעי במוי התוליים.

— עלית קבוצת בתלם להתישבות בעין־גב. 3 מחברינו יצאו להשתתף בעליתם ובעזרה לתקופת התישבותם הראשונה.

— בונים רפת שניה.

— נסיון ראשון לשינוי דרכי ההזנה של עדר הפרות: הן מוצאות יום יום לרעייה במרעה הזרוע. נוסף על כך הן מקבלות 3 ק"ג חציר וקש ומחצית הכמות המקובלת של אוכל מרוכז. למען דעת כיצד ישפיע שינוי זה על תנובת החלב ואחוז השומן בודקים יום יום את שש הפרות שנבחרו לתכלית הנסיון.

— בעית שיכונו של בי"ס המשותף עם כפר חגלה הוכרעה לטובתנו.

אוגוסט

— הוחל בקדוח הבאר השלישית.

ספטמבר

— בפתיחת האספות השנתיות הוצגו בעיקר השאלות הארגוניות והחברתיות של הקבוץ.

— יצאה חוברת הקטוגרפית, בת 40 עמוד, גדושה חומר עובדתי מספרי לסיכום השנה בצירוף דינים וחשבונות מפורטים של כל הועדות.

אוקטובר

— באה קבוצת הכשרה של המחנות העולים.

— הגיע ה„אינטרנציונל" השני כח הטונג' שלו 4 טון.

נובמבר

— ישיבת מזכירות הקבוץ המורחבת בהשתתפות ב"כ הישובים. נושא הדיונים המרכזי: הבעיות המשקיות־כלכליות של ישובי הקבוץ וביחוד של ששה הקבוצים ב„התישבות המעבר" הנתונות במצוקה כלכלית וכספית חמורה: גבעת חיים, שפיים, רמת הכובש, גבעת השלשה, גבעת ברנר, נען.

— חוסלה המכבסה בחדרה, מפעל שקיימנוהו כ־5 שנים, מחמת הכנסתה הנמוכה.

— מחלת הפה והטלפים פגעה גם ברפת שלנו.

— הושלם השלד החיצוני של בית התרבות וסודרו באופן ארעי שני החדרים הצדדיים. מחוסר אמצעים להמשיך עומד האולם הגדול שומם.

דצמבר

— חג החנוכה הוחג זו הפעם הראשונה לא ע"י ילדים בלבד אלא שותפו בו גם חברים מבוגרים.

— המצב הכספי הגיע למתיחות מכסימלית. העינים נשואות למפרעה על־חשבון הקונסולידציה שהמוסדות המיישבים מטפלים בביצועה.

— נפתח סמינריון חקלאי בהדרכת מרצי התחנה לחקר החקלאות ברחובות.

1938

ינואר

— השנה החדשה נפתחת בדיון על המצב הכספי ותקציב הקיום. מפאת התנודות בעבודה אין ההכנסה מכסה את ההוצאה. מחליטים לקצץ בתקציב ההוצאות ולהעמידו על 90 מא"י לחבר ליום, במקום 94,5. ההוצאה לכלכלה : 53,5 מא"י לחבר ליום.

— ועדת התרבות מסכמת : מספר הלומדים עברית גדל והולך. קיימים 10 חוגי לימוד ובהם 70 תלמיד. אעפ"כ אין החוגים מקיפים את כל הזקוקים ללמוד. מחליטים על מפקד של כל הזקוקים ללימוד. המסרבים ללמוד יועמדו לדינה של אספת הקבוץ.

— תם ונשלם המשא־ומתן הארוך והמייגע על הקונסולידציה הכספית ועל חלקנו בה. נקבל מהמוסדות המישבים 3000 לא"י בחמשה תשלומים ; האחרון בהם בחודש מאי. התחיבנו להשתמש בכסף להקטנת החוב הישן ולא לסיפוק צרכים שוטפים.

פברואר

— נטיעות במחנה ולאורך הדרכים בהתאם לתכנית השיפורים שעובדה ואושרה.

— הרצאת אוטו גולדשלגר ברדיו על הנסיונות החקלאיים בגבעת־חיים.

מרץ

— פלישת הנאצים לאוסטריה. חרדה בין החברים עולי אוסטריה. התיעצויות על דרכי עזרה מהירה. נתגלתה אפשרות לקבל מהממשלה רשיונות עליה לחמש משפחות אם הקבוץ יתחייב לכלכלן. אספות קשות : אין הקבוץ עומד בהתחייבויות קודמות לעזרת הורים — כיצד יטיל על עצמו עול נוסף ? הוחלט : נותנים את כל הערבויות הדרושות להעלאת ההורים ארצה, אך בדבר קבלתם לקבוץ ידונו לאחר בואם.

אפריל

— אברהם רטר יצא לחו"ל.

— סערת סדום. מצב העבודה מחייב הגדלת הפלוגה בסדום עד ל־20 איש לפחות. אך קביעת האנשים נתקלת בקשיים חברתיים. אעפ"כ מוגשמת תכנית ההגדלה במלואה.

— פעילות תרבותית ואמנותית גדולה בכל חדשי החורף : תזמורת, מקהלה שלישיה, סטודיה דרמטית והרבה אסיפות בשאלות מדיניות ורעיוניות.

מאי

— הרפת נרפאה כליל מהשרידים האחרונים של מחלת הפה והטלפים. מספר הפרות החולבות 33, תנובת החלב היומית 450 ליטר, אחוז השומן 3,6.

— בחלקת הנסיונות של החצירים נזרעו 50 זנים לשם בדיקתן והתאמתן למרעה.

— נסיונות בקנה מידה רחב לגידול זרעים. הממשלה הקציבה 100 לא"י לסידור מרעה לדוגמה ולנסיון בזרעים. „המשביר" נטל על עצמו את מכירת הזרעים.

— הממשלה הרכיבה משמר־נודד של נוטרים מוספים, שישמרו על שדות הישובים העברים בעמק חפר, ביום ובלילה, משך כל עונת העבודה בשדות.

— מצב העבודה הורע. עבודת החוץ הופסקה כמעט לחלוטין. הוגשה תביעה נמרצת לממשלה לשיתוף ישובי הסביבה בזיפות כביש — אבן־יהודה — חדרה.

— הוחל בהקמת המזח ליד כפר ויתקין, עמקו — 2 מטרים ודוברות תוכלנה לגשת אליו. תוקם חברת־מניות שמשקי עמק חפר והמוסדות ישתתפו בה. העבודה מחולקת בין הישובים כמספר המניות שרכשו.

— נרכשה מכונת־הכפלה והיומן החל להופיע במספר טפסים גדול — טופס לחדר.

יוני

— אזכרה לחיים ארלוזורוב במלאת חמש שנים להירצחו. נגינה וקריאה מכתביו.

— התעוכה החקלאית בחג השבועות, שכבר הפכה מסורת, בוטלה השנה והתרעומת רבה.

— שבתה העבודה בקידוח הבאר. הגיעו ל־93 מטר ומים אינם. מפקפקים אם להמשיך בקדיחה.
— הוחלט לבנות בריכת שחיה לילדים בעיגול ארלוורוב.
— יצאה קבוצת חברים לסדום וקבוצה לעבודות הגידור בצפון.
— חסרים 29 איש לביצוע העבודות הדחופות במשק. מקצצים בענפי עבודה רבים.
— חוששים להתגברות מעשי הטירור והוגברה השמירה על העובדים במקומות מרוחקים.
— הגיעה המכונה לניקוי זרעים. מיד יצאה לעבודת חוץ.
— פרצה מחלת אבעבועות־הרוח בין הילדים.
— החוגים לידיעת המולדת ולשאלות התנועה מעוררים עניין רב ומכנסים חברים רבים.
— סיום שנת הלימודים הראשונה בבית־ספרנו.

יולי

— שש שנים לעליתנו על הקרקע, שלש עשרה שנה לייסוד קבוץ ג׳ בעפולה. הוכנה חגיגה גדולה: תערוכת הייצור החקלאי, סיור בענפי המשק, תערוכת דיאגרמות, נשף מוסיקלי ותיאטרלי גדול וכו׳. אולם ההחמרה שחלה במצב הבטחון בסביבה חייבה הסתפקות במועט. נערכה מסיבה צנועה על הדשא שלפני בית־התרבות, רצופה דברי הערכה ופרקי זכרונות. חולק גליון מוגדל של היומן ובו זכרונות וחומר תעודתי רב מראשית ימי הקבוץ.
— תכפו מקרי־התנפלות בסביבה. כל הסימנים מעידים על חידוש פעולתן של הכנופיות.
— אזהרות חמורות נגד סכנת הקדחת. איסור שכיבה על הדשא אחרי שקיעת השמש, הקפדה על סגירת דלתות וחלונות ושימוש בכילות.
— עם חלוקת עבודות הייבוש בין ישובי הסביבה נתעוררה מחדש בלשכת העבודה של הגוש שאלת המפתח. ועדת הבקורת המרכזית קבעה: נקודה לכל בוגר, חצי נקודה לכל ילד ולכל הורה. לפיכך מגיעים לנו 38% מהעבודות. עין־החורש והמושבים ערערו ותובעים שוב חלוקה לפי מספר היחידות ההתישבותיות המאושרות ע״י הסוכנות. מחכים להכרעת ועדת הבקורת המרכזית של ההסתדרות.
— קיטנת ילדים בנתניה.
— בקור הנרייטה סולד, לקראת קבלת קבוצת נוער עולה להכשרה.

אוגוסט

— הטירור בסביבה גבר מאד.
— אסון רמת־הכובש, בנפול חבריו בידי רוצחים ממארב, זיעזע עד היסוד. הכל מוכנים לחוש לרמת־הכובש לנחמה, לעודדה, להישאר לעזרתה.
— יצחק רוזנברג הותקף בפרדסי „הדריה״ ביריות מרובה ציד, ונפצע קשה בידו. הובא לבית־החולים ונקטעו לו שתי אצבעות.
— 4 חברים יצאו לעזרת רמת הכובש.
— על גבול ואדי קובאני הותקפו חברינו ע״י כנופיה שארבה בתעלת הניקוז. הכלב הרגיש בהם והתחיל נובח. האורבים נבהלו, כנראה, ירו בכלב וברחו.
— מוקש שהוטמן בדרך בין „מרץ״ לגבעת־חיים נתפוצץ בעלות עליו מכונית קטנה שחזרה מפרדסי „מרץ״: שני חברינו ניצלו בנס. מנהל העבודה של „מרץ״, נוביק, נהרג.
— פעולות תגובה נמרצות. בלילות — מארבים לכנופיות, וביום — חיפושים תכופים בכפרים.
— מחמת הסכנות בדרכים עזבו פועלי חדרה את העבודה בפרדסי „מרץ״, לבקשת מנהל הפרדס שלחנו קבוצה של 7 חברים לעיבודו. גם הנהלת העבודה בידינו.

— קדיחת באר ד' גגמרה.

— כיתות גודדות של נוטרים החלו יוצאות יומם ולילה אל מחוץ לגבולות המחנה ומבקשות אפשרות של פגישה ישירה עם האויב. אירעו כמה התנגשויות.

— הדאגה העיקרית מכוונת להבטחת השדות והדרכים. לפני צאת הפועלים לעבודת יומם מסיירים השומרים בסביבה ובודקים את הדרכים. ערבי הסביבה נבהלו מפעילותן של הכיתות הגודדות וחוששים לתגובות קשות. הם פנו בבקשה למשטרת תול־כרם, להשפיע על היהודים, כי יתנו להם לקצור את תבואתם ללא הפרעה. קצין המשטרה העביר את בקשתם לתחנת הנוטרים שלנו.

— באמצעות כופר הישוב באו 8 חברים מתל־אביב לשמירה. סה"כ עסוקים בשמירה, מלבד הכיתות הגודדות, 16—18 איש: 9 בלילה ו־7—9 ביום.

— הוצת בית האריזה בהדריה.

— נפצע השומר ב„מרץ".

— הובא פסנתר, מתנת אחד ההורים מוינה.

— שלשה שבועות עשו ילדי ביה"ס בנתניה והבריאו יפה. חזרו שזופים ועליזים.

— 240 עובדים רשומים בסידור־העבודה, ביניהם 27 נוער בהכשרה. לפי תכנית העבודה אנו זקוקים לפחות ל־250 איש. הוחלט לדרוש 15 עולים.

— הוקצב סכום כסף גדול להרחבה חד־פעמית של הספריה. כבר נרכשו 200 ספר. עוד יוסיפו לקנות.

— אכלנו בכורי שזיפים, ראשוני כרמנו.

— מנחם אוירבאך, משומרי „מרץ", נרצח לאור היום ביריה שנורתה עליו דרך החלון. הוא נקבר בבית־הקברות שלנו.

ספטמבר

— חנוכת בית־התרבות, 3 שנים וחצי לאחר שהוחל בבנייתו. יצא יומן מוקדש למאורע, ובו פרקי זכרונות על חדרי הקריאה השונים בקבוץ. הוצגה תערוכה של מלאכת יד ותערוכת הספר העברי.

— בתערוכה למלאכת יד השתתפו 40 מציגים (29 חברות, 7 חברים, 4 סבתות; מספר המוצגים 170.

— הוצאו השוטרים הערבים מ„מרץ" והוחלפו זמנית בגפירים שגלקחו מהתזזה שלנו, עד בוא שוטרים אחרים. בתקופת החדשיים שתחנת מרץ היתה נתונה כולה בידי שוטרים ערבים חלו כל מקרי ההתנגשות והרצח.

— פשתה הקדחת. 15 איש נפלו למשכב.

— מתחילים בבנין בית־ילדים שיכיל 8 חדרים.

— חברי „המחנות העולים" סיימו את שנת הכשרתם ויוצאים לחיי קבוץ והגשמה.

— נתגלה מוקש בדרך הישנה לאלישיב.

— בפרדס „מרץ" נגדעו 450 עץ ונשרף בית־האריזה.

— אזהרה חמורה לחברים: בל ילכו יחידים בדרך אלישיב או כפר הרא"ה, אפילו אם הם מזוינים.

— בראש השנה החלו האספות השנתיות. הפתיחה בליל התקדש החג וההמשכים לפני הצהרים ובערב.

אוקטובר

— מסיכומי השנה באספות השנתיות: שנת תרצ"ה היתה שנת התרחבות משקית והתגבשות חברתית. קלטנו 18 חברים, עזבונו 12. בחשבון העוזבים 4 שהוצאו. מספר הילדים גדל מ־50 ל־73. מספר ההורים מ־12 ל־15. הכשרנו קבוצת נוער עובד וקבוצת נוער לומד. נפתח בית־הספר. שליחת פלוגות העבודה לסדום, חניתה, רמת הכובש והגדר בצפון היתה כרוכה בלבטים, אך ידענו להתגבר על קשיים וחולשות. רמת החיים ירדה והירידה פגעה בכלכלה, אספקה קטנה, עזרת קרובים זכו. אעפי"כ לא פגעו הקצוצים

לרעה בחיי החברה. בהכרה מלאה נשאנו אותם. המחנה השתפר, נוצרו פינות מנוחה ע"י הנטיעות. גם יחס הציבור לדמות המחנה נשתנה לטובה. חלה הטבה במכשיר האינפורמציה, היומן השתכלל והיה לכלי מבטא, משקף ומדריך. נקודת התורפה במערכת הפעולה הארגונית היתה המזכירות שלא פעלה כגוף קולקטיבי.

— באה קבוצת נוער עולה מוינה, המונה 26 נערים ונערות. 14 נוספים עומדים לבוא בקרוב. תכונה רבה קדמה לבואם: הכשרת מדריכים, קביעת מספלים, פינוי מקומות דירה וכו'. הרגשת האחריות החינוכית ניכרת בכל. הוקדש יומן מיוחד לקבלתם.

— בצאת חברת הנוער העובד להסתפח לקבוצת „רביבים" הוגשה להם מתנת המשק: עגלה, ילידת רפתנו.

— הלהקה הדרמטית הציגה בהצלחה רבה את מחזהו של ברט ברכט „הכלל והיוצא מן הכלל".

נובמבר

— ע צ ר ת ה י ש ו ב. בצהרים הוכרז על הפסקת העבודה, החל משעה 2.30 ועל מפקד הישוב ב־3. חבר רכוב על סוס יצא למקומות המרוחקים להודיע לעובדים את דבר המפקד. נקבעה ועדה להסביר את צו היום לזקנים, לחברי הנוער העובד והעולה ולארגן את מפעל התכשיטים לביצור הישוב. בדיוק בשלש נתמלא חדר האוכל עד אפס מקום. אחד אחד ניגשו החברים לשולחן והביאו מתת־ידם — דברי מזכרת וחפצי־יקר, ביניהם יפים להפליא ורבי ערך. גם הילדים לקחו חבל פעיל במתן התכשיטים, מי בשם אבא ומי בשם סבתא. חברת הנוער העולה החליטה בשיחתה למסור את כל תכשיטיה.

— גשמי־עוז ורוחות זעף. 28 הבחורות שנתכנסו מישובי הקבוץ לקורס הבישול ושוכנו באהלים מצאו את עצמן באחד הלילות רטובות מגשם, כשיריעות האהלים מתנופפות באויר והבגדים מרופשים בבוץ. שוכנו בבית האמון. הקורס נמשך.

— מחמת הגשמים נותקנו לחלוטין מהעולם. משך יומיים אין יוצא ואין בא.

— בשמירה עסוקים: 7 חברים בלילה (5 בעמדות קיצוניות, 1 לשימוש הזרקור, אחד במחנה), 4 ביום. מלבדם עסוק לרוב עוד איש אחד בשמירה על העובדים במקומות מרוחקים ועל הנוסעים בעגלות.

ד צ מ ב ר

— נקנו כלבי שמירה.

— הגשמים יורדים בכמות בלתי רגילה, אפילו לעומת השנה שעברה, שהיתה הגשומה ביותר שבשנים האחרונות. ירדו אז כ־700 מ"מ במשך 60 ימי גשם. השנה הופיעו הגשמים הראשונים בספטמבר ועד 31 באוקטובר ירדו רק 17,5 מ"מ. הגשמים העזים החלו ב־7 לנובמבר וירדו משך 4 ימים בכמות של 190 מ"מ, מהם 50 מ"מ שירדו משך חצי שעה בלוית ברד שגודלו כגודל אגוז קטן.

— הביצה גאתה והיא נראית למרחוק כאגם גדול מוצף מים. כל ענפי המשק ניזוקו. גם המחנה נפגע. החשמל נותק. העבודות בחלק מהמפעלים, בתוכם המאפיה, שבתו. רבים מחוסרי דירה, מקלטם האחרון בחדר־האוכל. המכונית שניסתה להוציא מתוצרת המשק לכביש שקעה כמה פעמים. לאחר עמל של שעות, בעזרת הטרקטור, חזרה עם התוצרת הביתה.

1939

ינואר

— נוצק היסוד לבית ג׳ ובו 16 חדר.
— יצאו 6 חברים לעבודה בסדום.
— יצחק פניגר חזר משליחות בחו״ל.
— דיונים על דרכים ואמצעים להרחבת תחום הקרקע שלנו.

פברואר

— הוצא יומן מוגדל ונערכה מסיבת־הערכה במלאת 5 שנים למרד פברואר בווינה.
— פגישת באי־כח ישובי עמק חפר עם השלטונות לקראת הקמת מועצה כפרית־איזורית לישובים.
— המסגריה החלה ביצור זרקאורים והליוגרפים.
— מי הגשמים זורמים פלגים פלגים בכל שבילי המחנה, גורפים את האדמה וחושפים את יסודות הצריפים וחדר האוכל. הוחל בעבודות יישור, אשר יכוונו את המים לתוך תעלות המוליכות לביצה.
— קבלנו מתנה מאת ארתור ואוקופ, הנציב העליון לשעבר, זכר לבקורו אצלנו: רפרודוקציה מפסל שמריהו לוין, מעשה ידי הפסל בן־צבי. למתנה צורף מכתב לבבי.
— נקנו 24 הכבשים הראשונות, ראשית ענף הצאן במשקנו. הילדים נרגשים, הנהירה למכלאה אינה פוסקת כל הימים הראשונים. בנין הדיר הושלם. על שולחן חדר האוכל מופיע זו הפעם הראשונה גבינת כבשים מתוצרת עצמית. מחמת הכמות המועטה נהגים ממנה לפי שעה רק אוכלי „הבראה״.
— הוחלט לעשות נסיון צנוע בהכנת שימורי עגבניות ומלפפונים.

מרץ

— סיכום ימי הגשם לחורף תרצ"ט: ירדו 688 מ"מ מים ב־49 ימי גשם.

— יעקב קופלר יצא לפעולה בהולנד.

— א. רטר חזר משליחותו בצ'כיה.

— מזכירות הקבוץ המאוחד מודיעה: עלינו לגייס 8 חברים במסגרת מפעל ההתגייסות הגדולה של ישובי הקבוץ המאוחד „לשם השתתפות בהכשרת פלוגות צעירות, להתישבותן, בקבוצות מרוכזות, למשך שנתים־שלש".

אפריל

— התכונה לחג הפסח שלא כרגיל. הרבה חידושים הונכנו: סוכה רחבת ידים שופעת ירק, הגדה מודפסת ומצוירת, טכס חגיגי. כל היכולת האמנותית שולבה יחד להאדרת החג. טכס קבלת החג החל מבעוד יום, לפני בית התרבות. וזה סדר החג: בשעה 3.30 הופסקה העבודה. ב־6 נתכנס הישוב על ככר הדשא שבין חדר האוכל לבית התרבות. פתיחת הטכס בקריעת „החג" לרחל מפי הבת הבכורה. אחר השירה בציבור החלו נושאי העומר נעים ב־4 טורים אל הבמה ושירת המקהלה מלווה אותם. משסיימו מביאי העומר להביאו ומקבליו לקבלו ונדמו קולות השיר וצלילי הנגינה, עלה הכרוז וברכת תפילת הטל העתיקה בפיו. „רקוד האביב" לאורה הרך של חמה שוקעת חתם את מעמד הפתיחה. עם רדת החשיכה נתאספו באי־החג לפני פתח הסוכה, כשפניהם מופנים למגדל המים. כל האורות כובו בבת אחת וממרומי המגדל נשמעה שירת הזעם: „כי קרא ד' לאביב ולטבח" ולאחריה חזון הגאולה ליחזקאל. עם המלים האחרונות של החזון נדלקו בהעלם אחד כל הפנסים, והיתה אורה גדולה בסוכה ובמחנה. באי החג היסבו לשלחנות ובידי כל משפחה — זו הפעם הראשונה — הגדה מצוירת ומודפסת.

— ויכוח רחב באסיפה על שליחת עזרה לפלוגות המיועדות להתישבות. בסיום הויכוח מסכמת האסיפה ללא התנגדות, כי „גבעת־חיים נכונה להתגייס במספר החברים שהטילה עלינו המזכירות".

— נתפרסם מאזן תרצ"ח. מסתבר, שהסקטור החקלאי גדל עד מאד. נוספו ענפים חדשים, נתרחבו ענפים ישנים. מ־32000 ימי עבודה מכניסה (בלי השקעות) נפלו 15000 ומעלה בחלקו של הסקטור החקלאי. ההכנסה מיום העבודה בחקלאות ירדה מ־175 מא"י בממוצע שנתי בתרצ"ז ל־167 בתרצ"ח. גם עבודת החוץ שרויה בירידה, לעומת תרצ"ז שנתנה הכנסה ממוצעת של 302 מא"י ליום עבודה, ירדנו בתרצ"ח ל־243. עלו גם ההוצאות הכלליות והרבית, שבלעו 82 מא"י מכל יום עבודה, לעומת 71 אשתקד.

— המרעה הזרוע החל לתת אותותיו הטובים בתנובת החלב ובבריאות הפרות. חדלנו לגמרי להאכיל את הפרות במזון גס והחזקת העדר הוזלה. יציאת הפרות למרעה חייבה שינויים בשעות העבודה של הרפתנים.

מאי

— כינוס האחד במאי של ישובי עמק חפר.

— באספת הורים ועובדות במחלקת הגמולים הוחלט על השכבת הילדים בערב ע"י ההורים בלבד, ללא השגחת עובדת.

— הגז הראשון במשקנו.

— נסיון ראשון לעריכת אסיפות חצי־שנתיות, שתפקידן המרכזי — בדיקת יעילות המוסדות הארגוניים שנבחרו בראשית השנה והשלמתם.

יוני

באה קבוצה של 12 חברים מעפילים, מבני התנועה החלוצית בפולין. נתקבלו בברכה: „כה נעפיל ונעלה ונפרוץ כל גבולות חנק".

— נוצקה וטויחה בריכת השחיה לילדים בעיגול ארלוזורוב. העבודות בוצעו בהתנדבות. גם חברות לא ויתרו על מתן חלקן בגיוס. מחיר החמרים — 20 לא"י.

— החלו הדיונים לקראת מועצת הקבוץ המאוחד בנען. סערת רוחות ומתיחות ביחסי החברים.

— בן אהרן יצא לחו"ל לפעולה צבורית עד אחר הקונגרס הציוני.

— פורסם מאזן תרצ"ח. הוא מאזננו הגרוע ביותר בשנים האחרונות.

יולי

חג העליה על הקרקע.

— כינוס ספורטיבי גדול בהשתתפות ב"כ סניפי המחוז והמרכז. נשף התעמלות חגיגי והתחרויות.

— מחמת המצב הכספי של הקבוץ לא יצאו הילדים לקיטנה בנתניה, הכרוכה בהוצאה נוספת של 13 לא"י.

— בית הילדים החדש כבר עומד על תלו. שוכנו בו ילדי ביה"ס, ילדי הגן, 3 קבוצת גמולים. נערכה מסיבה צנועה לדיירים הרכים. עובדי הבנין ספרו להם איש איש על עבודתו ובקשו מהילדים לשמור על הבית.

—נחנכה בריכת השחיה לילדים. למעלה מ־50 ח' נתנו מכוחם ומזמנם להקמתה.

— לאחר דיונים רבים נקבעה רשימת החברים המגוייסים לעזרת ההתישבות הצעירה: שלמה וגשל, מרים אלטמן, מישה נוטקין לעין־גב, יואל קצן ובלה אפל לרביבים.

— א. גרינברג יצא בשליחות הקבוץ לחו"ל.

— נחתם חוזה על סלילת כביש עזר שיתחיל בפרדס „מרץ". הממשלה הסכימה להשתתף בהוצאות בסך של 1000 לא"י. הדבר תלוי עכשיו בהלואה „ביצור". אם זו לא תינתן תבטל גם הממשלה את הקצבתה.

אוגוסט

— באה עליה חדשה והשמחה שרויה בכל. הבאים — 15 חברים וחברות מפעילי החלוץ ו„הבונים" בגרמניה וקבוצה של 17 נערים ונערות עולי צ'כיה שיעשו אתנו שנתיים ימים כקבוצת הכשרה במסגרת עלית הנוער.

— ישיבת המזכירות הפעילה אצלנו. בסדר יומה: דו"ח משליחים שחזרו מחו"ל: ארצות הברית, אנגליה, צ'כיה; ההתישבות בצפון ים המלח; ההתישבות ביערות הכרמל; הקמת סמינריון למורים ולגננות; קביעת משלחת לפולין.

ספטמבר

— פרצה המלחמה. ראשית השואה על ראש יהודי פולין. בהלת משבר בארץ. מחסור־פתע במצרכים חיוניים לאספקת אדם ובהמה. סגירת בנקים, צמצום האשראי, מכירות רק במזומנים, פיטורי עובדים בפרדסים. הפסקת הבנייה בערים, 15000 מובטלים בארץ, שכר העבודה ירד. בהלת המלחמה באה עלינו כשמחסנינו ריקים מכל. חברים משיגים הלואות פרטיות לעזרת גזברות הקבוץ. בקושי רוכז סכום כסף גדול במזומנים ואגרנו מלאי מזון שיספיק לשבועות אחדים. בקושי הושגו 10 טון שעורה. הסוכר נעלם לחלוטין מהשוק. נבחרה ועדה לשעת חירום והיא תכין תכנית רחבה, שתקיף את כל ענפי האספקה והארגון.

— ליל ראש השנה. פתיחת האסיפות השנתיות בדיון על שאלות המשק וענפיו. מחמת המצב המתוח הוחלט לצמצם ככל האפשר בדיונים השנתיים.

— הוקמה פלוגה לכבוי אש והוזמנו המכשירים הדרושים.

— שליחינו וחברינו שעשו בחו"ל חזרו בשלום הביתה.

— הועדה לשעת חירום החלה בפעולתה. עובדה תכנית קימוצים. מוסדות המלאכה קבלו הוראה לבל יעשו שום דברים חדשים למחנה ולחברים (נעלים, בגדים וכו'), בלי אישור מיוחד; מנורות החשמל בחדרים הוחלפו במנורות בנות 15 וואט; ההספקה הקטנה צומצמה בשליש. המכבסה והמקלחת יוסקו רק בפסולת עצים ושברים.

— 10 חברים יצאו לעזרת עין־גב. הם עשו שם כשבועיים וחצי.

אוקטובר

— בחג הסוכות המשך האספות השנתיות ופתיחת הדיון בשאלות ארגון וחברה. מסיכומי השנה: הישוב מונה 485 נפש וחברת הילדים מתקרבת לגבול המאה. ישובנו מורכב לפי הסוגים: נוער 17%, ילדים 27%, הורים 5%, גרעין ההכשרה וזמניים 6%, חברים 52%. העזיבה מועטה ולא השפיעה על החברה.

נובמבר

— מבחינת המצב הכספי: הרגשת מפנה לרעה. כספי הקונסולידציה המובטחים לא נתקבלו, האפשרויות להלוואות בנקאיות נוצלו עד תום.

— הקק"ל טוענת שאין לה כסף לסיים את קניית קובאני.

— צבי יחיאלי יצא בשליחות לחו"ל.

דצמבר

— „הגרעין", 18 חברים מעולי „הבונים" מגרמניה, עבר למקומו הקבוע, במהנה „החורגים" ברעננה.

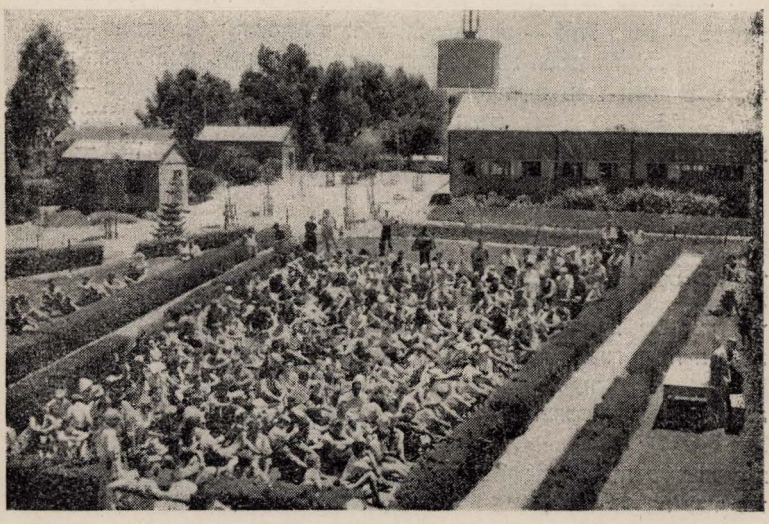
— נסתיים המו"מ הארוך והמיגע עם המוסדות והקרנות להשגת ההלוואות הדרושות לסלילת כביש העזר. עתה תלוי הכל בסיום המו"מ הפנימי בין המעוניינים.

— עשור לעלייה על אדמת עמק חפר ע"י פלוגת כיבוש בת 20 איש מארגון ויתקין. „היום הזה בו תקענו יתד לגאולת העמק, בו מיושבים כעת 18 נקודות חקלאיות, מלבד 4 נקודות שיכון, המונים יחד כ־4000 נפש, מהווה מאורע רב ערך בחיינו ונצייננו בסידור כנוס וחגיגה לכל ישובי הגוש" (מתוך חוזר מועצת עמק חפר).

— הופיעו במשך השנה 29 יומנים (מס' 32 — 61).

— סיכומי מאזן 1939 — תרצ"ט: שנת המאזן נגמרה בריוח של 420 לא"י. המשק החקלאי הכניס 150 לא"י ריוח, בלי ההוצאות הכלליות. לאחר ניכוי ההוצאות הכלליות יגיע מאזן המשק להפסד של 1000 לא"י בלבד, כלומר הגרעון פחת ביחס לשנים הקודמות. להטבה זו גרמו ההכנסות מהכרם, הצאן והמספוא. עליה בהכנסות חלה בעבודות הבנין ובמפעלים (470 מא"י לעומת 410 בתרצ"ח).

— תמה השנה ולא תמו הדיונים על בחירת המוסדות.

כינוס מחוזי

1940

ינואר

— אחרי חדשיים של חוסר עבודה החלה השנה בעבודה מלאה.

— דיון יסודי על המצב ברפת, שתנובתה הממוצעת (3100 ליטר לפרה) נמוכה מהממוצע השנתי (3400—3500) ביתר המשקים. סוכמה שורת מסקנות לשינוי מבנה העדר ולהשבחתו.

— הוצא מהקבוץ חבר בשל התגייסות לחפרים, בניגוד להוראות הסוכנות, שהכריזה על התנגדות לצורה זו של גיוס יהודים לצבא.

— נטיעות וחגיגת ט"ו בשבט ע"י ילדי ביה"ס.

— חיפושים נמרצים אחר עבודת חוץ בסביבות חדרה ונתניה. הסכם עם מ. פ. נתניה על העסקת בעלי מקצוע שלנו. הסכם עם מ. פ. חדרה על שיתופנו בחלוקת העבודה וחידוש פעולתנו הצבורית במוסדות מועצת הפועלים.

— פגישת ב"כ כל משקי העובדים המבקשים לזרוע מרעה מלאכותי. סיירו בשדותינו ושמעו הרצאות.

פברואר

— הקהק"ל החלה בטיפול נמרץ לקניית קובאני. חלק מהאדמה כבר נרכש, על קניית השטחים האחרים מתנהל מו"מ אינטנסיבי עם בעליהם.

— תזכיר מפורט למוסדות המיישבים על מצוקת הקרקע שלנו ותביעת מכסה קרקעית למינימום של 120 משפחות. גם מזכירות הקבוץ המאוחד פנתה בענין זה למוסדות המישבים.

— ב"כ המרכז החקלאי ואגודת מגדלי בהמות עבודה בקרו במשק ובדקו את האפשרות לגידול בהמות עבודה בשטח המרעה הזרוע. מסקנתם חיובית. מבטיחים תקציב לנסיון.

— דיון על אפשרות מפעלים תעשייתיים במשקנו שהם הכרח לקיום איתן של המשק.

— יעקב קופלר חזר משליחותו בהולנד.

— הוקם „ארגון משקי עמק חפר והשומרון", שתפקידו: ייצוג של המשקים הקבוציים כלפי המוסדות בענינים כלכליים וכספיים וארגון מרוכז של הקניות.

— התיעצויות עם המוסדות בדבר שילוב ענף חדש — גידול סוסים — במערכת הענפים החקלאיים הקשורים במרעה הזרוע. הובטחה עזרת המרכז החקלאי.

— בקורים בגבעת ברנר ואשדות יעקב לבדיקת בעית מפעל השמורים. נקבעה ועדה לטיפול נמרץ בכל הבעיות הכרוכות במפעל החדש.

— מאזן תרצ"ט נסתכם בריווח של 455 לא"י. מפתיע ומעודד שגם ענפי החקלאות נתנו — זו הפעם הראשונה — ריווח.

מרץ

— נסתיימה הקנייה של 5/7 משטחי ואדי קובאני, המשתרע על 12000 דונם.

— הוחלט לבטח את הנגריה, הצריפים והמכונות החקלאיות.

—בעתון הרשמי של הממשלה פורסמה החוקה המוניציפלית של עמק זפר כמועצה כפרית איזורית, הכוללת את כל ישובי האיזור. זכויות המועצה האיזורית כזכות כל מוסד מוניציפלי המאושר ע"י הממשלה (מסים, תקציב, חוקי עזר וכו').

— החופש השנתי הוגדל, לפי הצעת ועדת החברים ובהכרעת האסיפה, מחמשה לשבעה ימים בשנה.

— בתשובה לתזכירנו בענין הקרקע מודיעה מחלקת ההתישבות שליד הסוכנות היהודית, שאינה יכולה להבטיח לנו את תמיכתה בתביעתנו למכסה קרקעית עבור 120 משפחות „היות ומשקכם נמצא בתכנית שהוצעה לקונגרסים ציונים ואושרה על ידם, בגבול של 80 משפחה".

— הישיבה החגיגית הראשונה של מועצת עמק חפר. מתוך הסכם עם הישובים נבחר חבר כפר ויתקין לנשיא המועצה וחבר שלנו לסגן הנשיא.

— ניטעה חלקת נסיון של 3½ ד' תפוחי עץ, ובה זנים על כנות שונות. הוצאות הנסיון ע"ח ארגון מגדלי הפירות.

— המו"מ עם בעלי הון בדבר מפעל שימורים משותף העלה חרס מחמת תנאיהם הקשים. הוחלט לבנותו ללא שותפים, בהשקעה מינימלית של 500 לא"י, ולחפש באופן נמרץ אחרי מקורות כספיים להשגת המינימום הזה.

— הונח היסוד למפעל חדש: עשיית חביות עץ למיצים ויינות.

— תוכפים הבקורים של קציני צבא גבוהים במחנה, במוסדות, בענפים ואף בחדרי דירה.

— החצירים החלו לספק תלתן למחנה הצבא בנתניה ולמחנות אחרים.

— הובאה לקבורה אצלנו גרטל ווייגר, אחות זכריה. היתה חברה בנען, 4 חדשים בארץ, בת 30 במותה.

א פ ר י ל

— חג האביב והחרות. עוד דמותו רופפת, אבל שנה שנה מצטרף קו לקו ואפיו הרופס מתגבש והולך. אשתקד היה נסיון ראשון של הבאת העומר לפני בית התרבות, השנה הורחב הטכס והוא החל בשדה ממש ובקציר ממש. משם הובא לסוכת החג. השירה היתה כללית והמקהלה חידשה נעוריה.

— שבעת המשקים הקבוציים המאורגנים בארגון משקי עמק חפר והשומרון נתכנסו אצלנו לישיבה משותפת עם המרכז החקלאי, לדיון על מצבם הכספי. הועלתה התביעה לפעולת קונסולידציה כספית. היתה זו ישיבת אזעקה לעזרה מהירה.

— שתי מגפות פרצו בסביבה: מחלת הפה והטלפים ודבר העופות.

— מספר ילדינו 100 ומעלה, ואילו מטבח הילדים אינו מספיק אלא ל־50 — 80 ילד לכל היותר. מחליטים על תקונים זמניים והכנת תכנית למטבח מותאם ל־200 ילד.

— עם ראשית פעמי האביב רבו הביקורים, לרוב קולקטיביים, של בתי ספר, קבוצות נוער, פועלי עיר ומושבה.

— נטיעה ראשונה של בננות במשקנו.

מ א י

חג האחד במאי חל סמוך לחג הפסח וההכנות לא הספיקו. גם הכינוס האיזורי הושבת בעטיין של שתי המגפות המפילות חתיתן על המשק: מחלת הפה והטלפים ודבר העופות.

— פלישת האויב לארצות השפלה, ראשית התבוסה בצרפת. ההשפעה בארץ: בהלה, הוצאת מחצית הרזרבה הכספית מהבנקים, הלך רוח של פינוי ערים. קרובים פונים אלינו ושואלים לאפשרות איכסון. בבית מבוכה וחרדה: הנוכל לעמוד מנגד בשעת צרה? ומאידך: אם לא יוקם סכר והמשק יפתח שעריו — הן הרוס ניהרס וגם הצל לא נציל...

— בראש הדיונים: ההכרח להבטיח אספקה לאדם ולבהמה ודלק למכונות למשך חדשיים לפחות. נוסף על ההוצאות השוטפות דרושות כ־300 לא"י במזומן, ואינן.

— 19 איש: 15 רווקים ו־2 משפחות נטולי בית. מתוך תקוה לתקציב בנייה הוחלט לא להקים צריפים ולקנות אהלים.

— א. גרינברג חזר משליחות באירופה.

— על אדמת ואדי קובאני עלה החורש היהודי! חריש כיבושי. המחסור בטרקטור מקשה מאד. דוקא סמוך להתחלת החריש נתקלקלו שני הטרקטורים שלנו.

— ביקור ב"כ המרכז לחנוך בדבר ביה"ס המשותף עם כפר חגלה. רובם של חברי המזכירות ועובדי החנוך תובעים בית ספר עצמאי.

— דיונים על סמכות הועדות, (ועדת בריאות, חברים, עזרה) לרגל אישורי חופש שלא לפי יכולת הקבוץ ובלי התאמה עם המוסדות האחרים. סיכומים: 1) מצמצמים כל חופש בגבולות של שבוע ימים, מלבד ועדת הבריאות הרשאית לאשר חופש לשבועיים 2) בראשית החודש קובעת ועדת העבודה בשיתוף עם ועדות הבריאות, העזרה והחברים את המספר הכולל של ימי החופש האפשריים בחודש השוטף ג) אם אין הסכם בין הועדה המאשרת את החופש ובין ועדת העבודה מובאת השאלה להכרעה המועצה.

— לרגל מצב העבודה המתוח נדחה כל חופש שנתי לחדשים הקרובים.

— טיפול בערים להבאת ילדי חוץ לביה"ס למען נוכל להרכיב כיתות מלאות.

יוני

— מחוץ: כניעת בלגיה, כניסת איטליה למלחמה, כניעת צרפת. ומבית: התכוננות למען התגוננות. מוסדותינו מכינים תכניות ומבצעים פעולות לתיאום מערכת הכלכלה והארגון לימי חירום. הוכנסו בחורות למרבית הענפים החיוניים למען קיום ענפי העבודה והמשק, גם אם ייאלצו הגברים לנוד לחזיתות אחרות. נכרתו עצי אקוליפטוס והותקנו 25 מקלטים בכל פינות המחנה; עובדה תכנית פינוי והעברה למקלטים בשעת הצורך וכל אדם יודע מקלטו ומקומו בו. הורכבו קבוצות מכבי אש ועזרה ראשונה. שוכללה רשת צנורות המים ומערכת הכלים לכיבוי שרפות. אך אין־אונים הועמדנו מול הסכנה של נהירה מהערים לישובי כפר עם סכנת ההפצצות. עשרות קרובים כבר פנו בדרישה לשיכונם.

— עובדה תכנית משקית לשעת חירום שמגמתה אוטרקיה כלכלית מכסימלית הבנויה על הפסקת כל יבוא מבחוץ ואספקת צרכי אדם, בהמה ושדה מתוצרת עצמית.

— ובתוך האימה — ח ג ה ב כ ו ר י ם! הוחג ברוב עם, בשירה, בריקוד, בהבאת ראשית יבול שדותינו.

— אותות מבשרים רעה מצד שכנינו. הוגברה השמירה בלילות, הונהגו יתר זהירות בדרכים ושמירה על העובדים בשדות מרוחקים.

— הוחלט על מלוה פנימי בעזרת קרובי החברים ומכריהם. מטרתו — גיוס אמצעים להגדלת מלאי המזונות. נבחרה ועדה מיוחדת לביצוע המלוה.

— דרשנו מהממשלה תגבורת אמצעי בטחון ושוטרים בשכר.

יולי

— 8 שנים לעליתנו על הקרקע.

— הרעשה ראשונה בחיפה ע"י מפציצים איטלקיים.

— האיפול בלילות הוחמר; משמרות שוטרים סובבים במשקים, מופיעים לפתע באישון ליל ובודקים אם אין פרצות באיפול. יש משקים בסביבה שכבר שולמו קנסות.

— 15 איש עסוקים יום יום בהתקנת המקלטים.

— אושר תקציב להשלמת מערכת הכלים לכיבוי שריפות ועזרה ראשונה.

— המוסדות הכריזו על גיוס לחפרים ולנהגים.

— מפעל החביות נתקל במכשול של חוסר עצים מתאימים בעטייה של המלחמה. מנסים להתקין חביות מעצים הגדלים בארץ: אקליפטוס, קאורינה, ברוש.

— פשרה עם הערבים שטענו, כי הכבשים שקנינו בתיווכם של שכנינו ממנשיה נגנבו מהם. שלמנו להם 100 לא"י פצויים ונתבע לדין את שכנינו ממנשיה.

— נערך תמרון של התקפת לילה, לבחינת מהירות הכניסה למקלטים.

— יצחק בן־אהרון הודיע לקבוץ על התגייסותו לצבא וביקש את אשור החברים להליכתו. השיחה היתה נרגשת ובמתח נפשי גבוה. רבים דברו על המתגייס ועל הגיוס.

— התחלנו בעשית סבון לתצרוכת עצמית. ע"י זה נחסוך 5—10 לא"י לחודש.

— ויכוח על צורת הגיוס. הוחלט על ה ג ר ל ה. נבחרה ועדה לקביעת רשימת החברים העומדים להגרלה וזו קבעה: מוציאים מההגרלה רק אנשים, שמחמת גילם או מצב בריאותם אינם מסוגלים לשרת בצבא.

— גויסו לצבא החברים: זכריה ווינר וגידי לאם.

— מסיבות פרידה לבן־אהרן, לזכריה ווינר ולגידי לאם, ראשוני מגויסינו, עם צאתם למחנה האימונים.

אוגוסט

סו״ס נסתיימו הדיונים עם כל המוסדות בדבר מימון הכביש. גם חברת „ביצור״, המעצור האחרון, החליטה בחיוב.

— ביקור ארתור רופין בלווית מנהל מחלקת ההתישבות של הסוכנות ו׳חברי מחלקת ההתישבות של המרכז החקלאי. סיירו במשק והתעכבו במיוחד ליד הענפים החדשים, שאינם מצויים במשקים אחרים כגון: ברוזיה, מרעה, גידול זרעים ונסיונות בצמחים חדשים. רופין התרשם מאד ממראה עיניו. לאחר הסיור פתח בדברי הערכה על המשק והענפים החדשים, שיש בהם „כדי פתיחת דרך חדשה בחקלאות בארץ״. לבקשתו הוצגו לפניו דרישות המשק, והן ארבע: קרקע, קונסולידציה, הרחבת הענפים, שיכון. בתשובתו אמר רופין, שמראה עיניו הוכיח, כי ראוי משקנו לתמיכה ולעזרה וכי כדאי להשקיע בו כסף.

— ועדת הדירות מסכמת: חסרים מקומות מגורים ל־20 איש.

— נחנכה בריכת השחיה. לדעת העוסקים בספורט השחיה היא הטובה והיפה בארץ, ומלבד בריכת בת־גלים, גם הגדולה ביותר.

— העיבוד המשותף של אדמות קובאני מתנהל בעצלתיים. היו הפרעות מצד הערבים. כניסת איטליה למלחמה הסעירה במקצת את שכנינו, והיו ימים שהופסק החריש מטעמי בטחון.

ספטמבר

מתוך מתיחות וריכוז נפשי להפליא נידונה בשתי אסיפות שאלת הגיוס השני. 131 חברים ישנם בישובנו שחובת הגיוס חלה עליהם, ביניהם רק 18 למטה מגיל 25 ו־19 חולים או בלתי מוכשרים לעבודת צבא. לפי מספר זה עלינו להעמיד 7 חברים למחזור זה של הגיוס. היו שסברו — אין להפלות: כולנו שוים, כולנו נכונים, כולנו מגויס״ם, ואין כל קנה־מידה אוביקטיבי להכריע, מי ילך ומי ישאר, לכן — הגרלה. ולעומתם אחרים: לא הגורל העיוור, לא התפרקות מאחריות משותפת, אלא החברה כולה, בדיונה הפתוח והגלוי, בהכרעתה החברית — היא הקובעת. והוחלט ברוב מכריע: ו ע ד ת ג י ו ס ו ל א ה ג ר ל ה. לועדה ניתן יום אחד להכין את הצעותיה. ואמנם, למחרת בערב נתכנס שוב הישוב לשמוע לסיכומי הועדה ולהחליט. שלשה חברים התנדבו, שלשה נקבעו ללא ערעור כלשהו, על אחד הובא ערעור מצד חברים שונים ונתקבל ע״י הקבוץ.

— החברים המגוייסים הם: אלי אוברלנדר, אברהם אנגלברג, אלכס ביברשטין, שלום דוב, אברהם חיליוביץ, יואל מנדלאוב. מיעוטם יוצאים מיד, רובם במצב של מגל״ש ומחכים לקריאת המוסדות.

— מזכירות הקהמ״א החליטה על פעולה בין המשקים הותיקים לגיוס עגלות משובחות לרפת שלנו בדרך זו להניח יסוד להרכב משובח של הרפת בעתיד.

— סיכומי העבודה בת״ש בהשואה לתרצ״ט: המשק העסיק 289 ח׳ ו־64 בני נוער עולה לעומת 273 ח׳ ו־35 נוער אשתקד. מספר הילדים הממוצע היה 100 לעומת 86 בתרצ״ט; מספר התלויים 25 לעומת 21 בתרצ״ט; המשק החקלאי העסיק 59.5 עובדים לעומת 39.7; מפעלים ומלאכה 17.2 לעומת 14.8; עבודות חוץ 43 לעומת 46; עבודות כלליות והשקעות 27.5 לעומת 21.7; עבודות שירות 68.3 לעומת 55.9; טיפול בילדים 36.5 לעומת 32.5.

— בבית הספר נפתחו שתי כיתות נוספות: ג, ה׳. נתקבלו ילדים מהחוץ.

אוקטובר

— ליל יום הכפורים: נפתחו האספות השנתיות. מסיכומי הפתיחה: נכנסנו לשנה

זו בחרדה לחיים ולרכוש. הרבה מהחששות נתבדו. אנו מסיימים את השנה בהרגשת עליה והתבססות משקית. פיתחנו ענפי משק והגברנו את הייצור. אין בעליה זו שום דבר קוניונקטורלי, היא קציר ראשון לעמל שהושקע, פרי טבעי של התפתחות סטרוקטורלית. יש חשיבות מלכדת להרגשת גמול למאמצינו כי היא מחזקת את הבטחון בדרך. השנה הגענו לכך ש־50% מהעבודה המכניסה באים מהמשק החקלאי העצמי. בשנה הבאה יעבדו 70 איש בענפי המשק. השנה עבר ודי קובני לרשות יהודית, בשנה הבאה נעמוד במערכה כבדה על חלקנו בו. ישובנו פחת השנה ב־20 איש. בהתחלת השנה מנינו 510 נפש ועתה 490. הסיבה היא העברת „הגרעין" לרעננה. קלטנו 12 איש מחו"ל ו־6 מהארץ. עזבו 2 משפחות, משפחה אחת חזרה לישובה הקודם, חבר אחד הוצא, מועמדה אחת לא נתקבלה. ביה"ס התאושש השנה ומשקלו מתחיל להיות ניכר בחיים. במערכת האירגון אין מקום לשינויים, אבל יש צורך בשכלולים. הועדות הגיעו למידה של בגרות ועצמאות בפעולה. רובן גילו יכולת ארגונית וחברתית. לעומת זאת פיגרה מאד הפעולה התרבותית־אמנותית. המצב הכספי היה בדרך כלל טוב. לא פיגרנו ולא נכשלנו, אף כי בפרוץ המלחמה היה מצבנו הכספי קשה. הסבה הראשית להטבה — פיתוח המשק והגדלת הייצור.

— גיוס לחיל התותחנים.

נובמבר

— טיבוע „פטריה".

— צ. יחיאלי שב משליחות בחו"ל.

— זריעה יהודית ראשונה על אדמת ואדי קובאני.

— עקב האמרת המחירים ואזילת המצרכים החיוניים בשוק נקבעה ועדה לבדיקת התקציב והתאמת הכלכלה למצב שנוצר.

— קבוצת הבנין קבלה עליה להקים 16 בתים בקבוצת „נירה" של עולי צ'כיה בתקופה של 3 חדשים.

— תביעה ממזכירות הקבוץ לכוון אלינו עליה, בעיקר של בחורות.

— הוחל בבצוע תכנית ההשבחה של הרפת. נרכשו 8 עגלות דמשקאיות.

— אהובה לוין שלחה יד בנפשה. הדבר קרה אור ליום שני, י"ז חשון.

דצמבר

— שביתת מחאה על גירוש „אטלנטיק", בעיצומה של ההתנדבות העברית.

— הצפיה הממושכת להקמת מפעל שימורים אצלנו מתקרבת לחוף של הגשמה. מזכירות הקיבוץ המאוחד הגיעה לכלל דעה שנוסף על „רמון" ו„אשד" יש מקום לבית־חרושת שלישי בקבוץ המאוחד בענף זה והחליטה שהמפעל החדש יקום אצלנו.

— באספת הקבוץ נידונה בהרחבה בעית בית החרושת לשמורים. היו מחייבים־נלהבים, מחייבים־מהססים, שוללים־מהססים. האחרונים — מפחד האחריות הכספית וה־קוניונקטורה הבלתי יציבה. נגד קול אחד בלבד הוחלט על הקמת המפעל והוטל על המזכירות להזמין את המכונות ולהכין תכנית בנין.

— חוברת לזכרה של אהובה, במלאת שלשים למותה.

— פלוגתנו בסדום מתחסלת והולכת, כי מזכירות הקבוץ המאוחד מכניסה לשם פלוגה קבועה של חברי „קדמה" בנתניה, במגמה להתישבות בסביבת סדום.

— מפעל הבטונדה שרוי בעליה. רבות ההזמנות ללולים ולבתי אמון.

— הויכוח הממושך על זכותנו לעבודה גם מעבר לגשר מעברות, הוכרע ע"י המרכז החקלאי לטובתנו, בפסק דין שהוצא נגד מ.פ. נתניה שדרשה לעצמה את מקומות עבודתנו בגן־חפר.

— מסיבות חנוכה בבתי הילדים ובנוער. תהלוכת לפידים במחנה.

— תמה שנת ת"ש והמוסדות טרם נבחרו כולם.

— במשך השנה הופיעו 34 יומנים (מס' 62—96).

ינואר

גם הצריפים זכו באור חשמל. לפי שעה הותקן מאור חשמל ל־80 חדר בלבד, לכשיגיעו חמרים נוספים ימשיכו ויסיימו.

— מסיבה גדולה, בחדר האוכל, לסיום שנת קיומה הראשונה של הברוזיה. בעתון חי הועלו פרקי הווי התוליים מחיי הענף. בפתיחה שורטטה תכנית הענף לשנה הבאה: 6000 ברוזים, 1000 תרנגולי הודו, אווזים — ככל שנוכל.

— ישיבה ראשונה של המועצה החדשה: דיון על דרכי פעולתה. מפרידים בין ריכוז המזכירות ובין ריכוז המועצה. בוחרים במזכירות המועצה בת 3 חברים להנהלת ישיבותיה בחילופין.

— עובדה תכנית מחנה חדשה בהתאם לגודל הישוב והמשק היום. החידוש העיקרי והמכאיב שבתכנית, — הרחבת שטח הדיור ע"י עקירת חלק מפרדס ב'.

— מחמת המחסור בעצים בחו"ל, מנסה החבתניה לעבד עצי קזורינה וברוש לחביותיה. הנסיונות בעיבוד עצי האקליפטוס נכשלו.

— הודעה למרכז החקלאי שאיננו מסכימים להמשך העיבוד המשותף של אדמות קובאני ותובעים לעצמנו את השטח הגובל עם אדמתנו.

פברואר

— נפתח ירח הלימודים השני בקבוצנו, כולו מוקדש לבירור בעיות הסוציאליזם בימינו.

— לאחר ויכוח שנמשך כמעט שנה, הוכרעה שאלת ענף גידול הסוסים ב־חיוב. יש סיכוי גם לעזרה כספית, הואיל וזה ענף נסיוני בארץ והמשק העברי זקוק לו מאד.

— מחלקת החינוך של כנסת ישראל הודיעה, שבאם לא נאחד את בית ספרנו עם כפר חגלה לא תכיר בקיומו ולא תתן שום עזרה. גם המרכז לחינוך שליד ההסתדרות חידש את לחצו עלינו לאיחוד בתי הספר.

— חוזה עם בעלי חורשות בסביבות חדרה—בנימינה על כריתת עציהן. העצים יובאו לגגריה שלנו לנסירה ויימכרו לצבא באמצעות „יכין". בזה הונח היסוד למפעל חדש — „מפעל העצים".

— מסתבר שצריך לחדש את באר א'.

— עפ"י החלטת מחלקת ההתישבות של הסוכנות הועברו משקי המעבר, ואנו בתוכם, לטיפולה הכספי של „חברת פאזה". הדבר עורר התנגדות, אך ללא הועיל.

— הדוחק באנשים מחמיר. מחליטים א) פנייה למוסדות הקבוץ בדבר קליטת עליה, ב) הפחתת העבודה בשירות ב־10 אנשים, ג) החזרת הפלוגה מסדום, ד) הזמנת בעלי מקצוע מהחוץ להחשת בניית בית־החרושת.

— קנינו מכונית משא מטיפוס וואולוואו.

מרץ

— הצגת „מלך בור" של ה„בובטרון" היתה חויה עמוקה לילדינו.

— הבחינות לאות הספורט מושכות צעירים וזקנים.

—הובאו 15 סוסות, 15 סיחות ו־27 סיחים מחיל הספר לגידול הסוסים — ענף חדש במשקנו וחדש במשק היהודי בכללו.

— גיוס אינונטר חי מהמשקים להקמת משקי עזר לפלוגות הצעירות. השתתפנו בגיוס זה ע"י הפרשת כבשים מעדר הצאן שלנו.

— מחוסר מכונת כתיבה הופיע היומן בכתב־יד ובאכסמפלרים מועטים.

— הרפת הנהיגה הזרעה מלאכותית.

— מגבירים את עבודת הבנייה של בית החרושת ועושים כל ההכנות שעם פתיחת עונת השימורים יהיה מוכן לפעולה.

אפריל

— בליל הסדר היסב הקבוץ בסוכה אשר בחוץ. העבודה הופסקה בשלש. העומר נקצר בקרבת המחנה. ההגדה נקראה בחלקה הגדול ע"י הילדים. הארגון היה שלם, ללא לקוי.

— צבא אפירוס ביוון נכנע. בין השבויים חברינו י. בן־אהרן וזכריה וינר.

— המצב בעבודה מתוח מאד. בלי תוספת אנשים לא נספק את הצרכים הדחופים מוסדותינו מטפלים בהבאת נוער־הכשרה ובהקלטת בודדים המוכנים ללכת לקבוץ.

— מפעל הבטונדה שרוי בגיאות, הודות להזמנות גדולות של לולים קטנים ע"י הסוכנות ומשקים בודדים.

— הוקם בית מלאכה לרעפים.

— סיכומי גשם תש"א: 693 מ"מ מים ב־48 ימי גשם, לעומת 630 מ"מ מים ב־49 ימי גשם בת"ש.

מאי

— כינוס האחד במאי, המסורתי, של ישובי עמק חפר נערך, מחמת המחלות המדבקות, לא בתחומי משק אלא על גשר נחל אלכסנדר, שבדרך לכפר ויתקין.

— הוצגה תערוכה נאה של מלאכת יד, פרי עבודתן של החברות.

— תביעת הקבוצים לפירוק העיבוד המשותף ולחלוקה ק ב ו ע ה של אדמת ודי קובאני נדחתה ע"י המוסדות.

—לפי הוראת האספה מוסיף כל חבר שעתים עבודה ביום לתקון המקלטים, שנפגעו מחמת גשמי החורף, ולהתקנת עמדות בטחון שונות.

— חיילים אוסטרלים מתארחים במשק. קבוצה יוצאת וקבוצה באה.

— בנין ביה"ח לשמורים מתקרב להשלמתו, מרכיבים את המכונות. רובן מיוצרות ע"י המסגריה שלנו. עתה כלות העינים להזמנות. מסתבר, שלא נוכל לקבל הזמנות ישירות מהצבא, כי אין הצבא רוצה בקשרים עם ספקים חדשים. ניאלץ, אפוא, לדרוש משני בתי החרושת הקבוציים לשתפנו בהזמנותיהם.

— הוקם בגן שמואל מחסן קירור משותף לסביבה. חלקנו בו — נפח ל־40 טון.

— ענף גידול הסוסים יצאו לו מוניטין בכל הארץ ורבים המבקרים והמתפעלים. נוספו 11 סוסות מגזע אנגלי ו־5 סוסי הרבעה מגזע משובח, ביניהם בעלי שושלת יוחסין ארוכה.

— הוקצבו 20 לא"י לביצור חדרים בבתי ילדים נגד התקפות אויר, לציוד המקלטים ולרכישת כלים לכיבוי שריפות.

— מסיבת חג הגז: חלקה הראשון על הככר שלפני בית התרבות — דברי ברכה והערכה ופרקי ספרות, וחלקה השני ליד שולחנות ערוכים בחדר האוכל. יצאה גם חוברת בהקטוגרף.

— חג הביכורים הוחג כסדרו וכהלכתו: ברוב עם מתרונן, בריקודי ילדים ובמיטב פרי המשק.

— מעתה ייקרא ביה"ח לשימורים בשם „ג ת".

— מצפון ומדרום מתקרבת החזית לשערי הארץ. סוריה בידי האויב. רעש התותחים נשמע בישובי הצפון.

יוני

— הפצצות על חיפה ותל־אביב. התקפת הצבא הנאצי על ברית המועצות. מרכזים יהודים גדולים מושמדים לפי חרב. קרבות על גבול מתולה. האויב בשערי הארץ.

— הצגה ראשונה של „הבימה" בביתנו. על הרחבה לפני בית התרבות הותקנה הבמה המיטלטלת. על הככר המדשיאה, שבין הרחבה וחדר האוכל, נתכנס קהל הצופים מכל ישובי הסביבה. הוצג — „מיכל בת שאול".

— ביקרה וועדה מורכבת מב"כ הועה"פ של ההסתדרות והמרכז החקלאי המעבדת תכנית פינוי של 17 נקודות ישוב בצפון הארץ מילדים וזקנים, במקרה שמצב המלחמה יחייב את עזיבת המקומות. קבוצנו נקבע כמקום קליטה לאנשי דפנה.

— הארחת חיילים, רובם אוסטרליים, לימים מעטים או רבים נעשתה דבר של קבע. כל דוברי אנגלית חויבו במצוות הטפול. עתים מגיעים מהם מכתבים והם רצופים דברי תודה והערכה.

— פגישת ב"כ ארבעת קיבוצי עמק חפר עם הנהלת הקהק"ל בענין קובאני: הוצגו הדרישות: חלוקה מהירה והגדלת המכסה הקרקעית ליחידה ההתישבותית.

— להקת הבובטרון יצאה בחג השבועות למסעה הראשון מעבר לגבולות עמק חפר; הציגה ביגור ועל הבמה המשותפת בעין־חרוד, בסיום חגיגת הבכורים שהיתה משותפת ל־11 משקי הגוש. בשני המקומות זכתה להצלחה סוערת ולדברי שבח רבים.

— לפי דרישת המשטרה הוסות מגדל המים בתמיסת חמרה.

— מפחד התקפות אויר הוצאו כל החלונות מהבתים ונשארו הרשתות בלבד.

— הותקנה תורנות טלפון יומם ולילה לקשר מתמיד עם הסביבה.

— שלשה לילות רצופים הוזעקו מבוגרים וילדים ממיטותיהם והועברו למקלטים. הודעות האזעקה ניתנו לנו בטלפון מחדרה.

— ביום ג', 17 לחודש, נפלה לפתע ההודעה: ילדי דפנה באים! נחרדו החברים והחלו מיד לפנות דירות. לא היינו מוכנים, מפני שההודעה הקודמת של המרכז החקלאי אמרה, כי חברי דפנה יבואו אתנו בדברים בעוד מועד. אך בטרם שהספיקו להתקשר היו נאלצים לעזוב את ביתם. לפנות ערב הגיעו, ילדים ומטפלות, 119 נפש, עיפי דרך ומדוכדכים. כל הזרועות הושטו לקבלם. הילדים הועברו מיד למקומות הלינה, ולמבוגרים חיכו השלחנות הערוכים בחדר האוכל ואוירת חברות פשוטה ונאמנה. בו בערב נתכנסה המזכירות עם ב"כ חברי דפנה לקביעת הסידורים הדרושים. ילדי דפנה רוכזו בבתים א', וב', ילדינו הועברו לחדרי ההורים; חברת הנוער ב' שפונתה מדירותיה למען תינוקות דפנה שוכנה בסוכות עשויות מחצלות. חברי דפנה המבוגרים (55 נפש) שוכנו חלקם בחדרי החברים, חלקם בבית הספר של כפר חגלה ויתרם באהלים ובסוכות. בית הילדים של דפנה הוא אוטונומי לחלוטין, עם מטבח משלו. סודרה לו אינסטלציה מיוחדת של מים. המבוגרים אוכלים בחדר האוכל הכללי. מפעל הצמר הועבר לבית האמון ובמקומו נקבע מחסן הבגדים של האורחים. המכבסה הישנה הועמדה כולה לרשותם.

— ישיבת מזכירות הקבוץ ביגור דנה על היחסים בין בתי החרושת בקבוץ לרגל פתיחת מפעל השמורים בגבעת חיים.

— החלה העבודה ב„גת", אף כי טרם הושלם הבנין וציודו. העונה דוחקת ואסור להחמיצה. מכינים „פולפים" לריבות. עסוקים 20 איש.

— „בטונדה" סיימה את עונת הלולים בהקמת 160 לולים בכל הארץ, ממשכר הים אשר במפרץ עכו ועד כפר בצרון אשר על גבול הנגב.

— לאחר 4 אספות מוקדשות לבעיות בית הספר — עצמאי או משותף עם כפר

— השפניה ניתנה במתנה לחברת הנוער א', לפני צאתה לעצמאות. בזאת חוסל הענף הזה במשקנו.

יולי

חברת הנוער א' החליטה להצטרף לבית אורן. לפני צאתם נערך להם סמינריון רעיוני.

— חברי דפנה והילדים שבו הביתה לאחר שהייה של 4 שבועות בתוכנו. נערכה מסיבת פרידה לבבית מאד.

— הוחל בבנין מטבח הילדים.

— הורע מצב הבריאות. כ־40 חבר רתוקים למיטה יום יום. אירעו גם מקרי קדחת אחדים.

— טלגרמה מלונדון מסוף יולי מודיעה, כי י. בן־אהרון נמצא במחנה שבויים בגרמניה. נגולה המועקה והוקל ללב. אך הדאגה לזכריה מעיבה על השמחה.

— פגישה עם מחלקת ההתישבות של המרכז החקלאי בשאלת קרקעות קובני ועתיל. לדעת המחלקה אין לנו לחשוש מחוסר אדמה לצרכי הרחבת המחנה כי אדמת עתיל אשר בצפון תירכש ללא קושי מיוחד.

אוגוסט

— התרופפות כללית של בריאות החברים עקב עומס העבודה, הקיץ הקשה ומתיחות הימים. סודרה הבראה כללית לכל החברים משך חודש ימים. שופרו גם התנאים החיצוניים בחדר האוכל, נקנו כלים די הצורך, השלחנות ערוכים יפה, הכניסה לפי משמרות — למען יוכל החבר לאכול את ארוחתו בשקט וללא חפזון.

— ועדת המשק של מזכירות הקבוץ המאוחד קיימה ישיבה עם ב"כ שלשת בתי החרושת לשימורים בדבר הפרשת חלק מהזמנות הצבא ל„גת". הועדה סיכמה: א) הכרח ש„גת" ייהנה מאפשרות של אספקת תוצרת לצבא; ב) על הנהלת „גת" לעשות את כל הפעולות הדרושות להשיג הזמנות מהצבא במישרין, בלא לפגוע ביתר שני בתי החרושת; ג) אם הפעולה לא תוכתר בהצלחה יופרש חלק מההזמנות של „אשד־רימון" לטובת „גת"; ד) על „גת" להתחיל בהחדרת תוצרתו לשוק המקומי. ה) ועדת המשק מציינת, כי „אשד־רימון" נתנו ל„גת" את העזרה הדרושה בכל השטחים, וכי אין ספק שימשיכו בכך גם להבא.

— ברשימת השבויים הארצישראליים שהגיעה לארץ בשלהי אוגוסט, ממשרד הצלב האדום, מצאנו את שמו של זכריה ווייזר וחיתה נפשנו.

— נוצקו היסודות לבנין הגגריה החדשה.

— התקוה, כי הקדחת תפסוח עלינו השנה נתבדתה.

— חברת הנוער ב' גמרה את חוק הכשרתה במשקנו ועומדת בפני העברתה לעין־גב. לסיום ההכשרה הציגו את „חלום ליל קיץ" לשקספיר בכשרון ובהצלחה שהפליאו את כל הרואים. באו גם רבים מהחוץ.

— נערך אצלנו כינוס החוגים הדרמטיים המודרכים ע"י המרכז לתרבות. כל חוג העלה קטעים מהצגותיו. דנו בדרכי הפעולה הבימתית ובעיותיה.

— גויסו לצבא ולחטיבות הבטחון הפנימי: אשר מאיר, אריה פרטיג, שמואל טובולסקי, יעקב שפס.

ספטמבר

— ישיבה במרכז החקלאי בענין ודי קובאני בהשתתפות ב"כ כל הישובים הקבוציים. הכל התאוננו על אופן חלוקת הקרקעות. דרשנו מכסת קרקע ל־120 משפחות.

— „גת" החל להוציא את תוצרתו לשוק הארצישראלי: מיני ריבות (תות שדה, שזיפים, תאנים, ולנסיה, אשכוליות, ענבים ועוד), רסק עגבניות ורסק תפוחי עץ.

אוקטובר

— גויסו לצבא ויצאו למחנה־אימונים החברים אברהם חילירוביץ, יונה לנדסברג, חיים קרליק.

— ממעל החביות במוז של גיאות. קשה לספק את כל ההזמנות.

מדברי הסיכום השנתי בפתיחת האסיפות השנתיות: גייסנו 22 חברים לצבא ולחטיבות הבטחון. הגדלנו את הייצור החקלאי. הכפלנו את מספר העובדים במפעלים. יצרנו 3 מפעלים חדשים: בטונדה, חביות, גת. בסוף השנה הזו נוצרה מצוקה באנשים, כאשר לא ידענוה קודם. מצבנו הכספי נעשה איתן יותר ואין קשיים בהשגת אשראי. היתה פעילות תרבותית חשובה. סבלנו מחוסר עליה. עברו אלינו 19 חברים מפלוגות

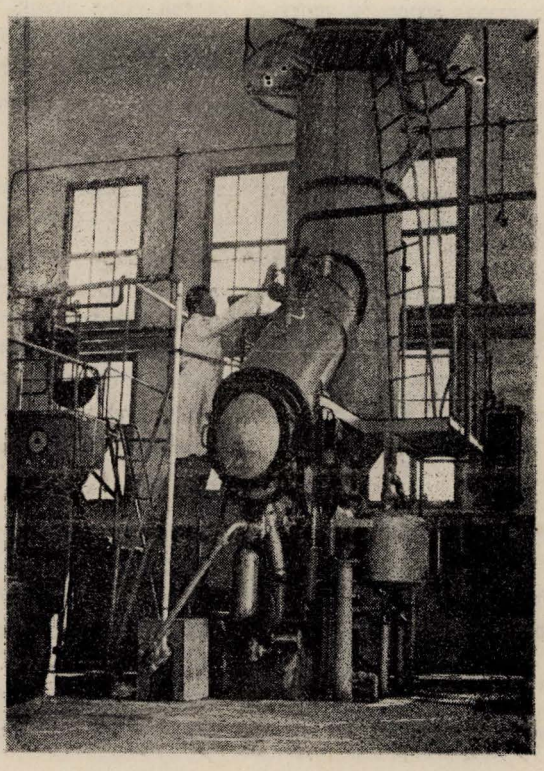
אחרות. קלטנו מעפילים. העזיבה : 10 חברים ו־5 מועמדים. מורגשת עיפות אצל רבים והיא משפיעה על פעילותם החברתית.

נובמבר

— גיוס של חצי יום עבודה לחבר למגבית ההסתדרות למען רוסיה המועצתית.
— המרכז החקלאי קבע שתי ועדות לבדיקת שאלות החלוקה של אדמות קובאני : אחת לקביעת העיבוד האינטנסיבי לשנה הקרובה ואחת להכנת הצעה לחלוקה סופית.
— התנגשות בין חברי המשקים הקבוציים ובין חברי המושבים בשדות קובאני.
— הבנין החדש והמרווח, המיועד לשמש חבתניה ונגריה, הושלם כולו.

דצמבר

המשק מארח את מועצת הקבוץ, הראשונה לאחר ועידת אשדות יעקב. ישיבות הנערכות באולם המרווח של הנגריה. השתתפו כ־250 איש. רטט עבר את כל הנאספים בהיכנס לאולם אחרוני משוחררי „פטריה". מחדש עלה מאורע „פטריה" על מוראו והודו.
— הישוב בדצמבר 1941 : מספר הנפשות 521, בהם 307 חברים, 10 זמנים, 42 נוער, 135 ילדים, 27 הורים.
— הופיעו במשך השנה 35 יומנים (מס' 97 — 132).

מערכת־מכונות ב„גת"

1942

ינואר

— המאמצים להשגת הזמנות מהצבא לתוצרת „גת" נכשלו. עובדים רק לשוק הפנימי. הושקעו כספים רבים בביה"ח וכשלונו ישפיע על עתיד המשק כולו. דכאון. התקוה בהתערבות מזכירות הקבוץ.

— פרצה מגפת שפעת, 30 איש רתוקים למיטה.

— סיום בחירת המוסדות לשנת תש"ב.

— הועדה שנתמנתה ע"י המרכז החקלאי להכנת הצעות בדבר חלוקה זמנית של אדמות ודי קובאני, לשם עיבודן האינטנסיבי, סיימה את עבודתה ומסקנותיה אושרו ע"י מליאת המרכז. ביחס לגבעת־חיים קבעה הועדה: "כל השטח של גבעת חיים עומד תחת השקאה ולרגל צמצום השטח הכללי, הגורם למחזור מתוח באופן מיוחד, מצאנו לנחוץ לקבוע להם שטח של 290 דונם באדמת ודי קובאני בשנה הקרובה".

— ישיבת מזכירות הקיבוץ עם ב"כ בתי החרושת לשימורים. הוחלט שעליהם למסור ל„גת" את הכנת ה„פולפים" לריבות.

— לאה רוזנברג טרפה נפשה בכפה.

פברואר

— הוחלט לבקש מאת מזכירות הקבוץ המאוחד 20 איש לעזרה בעבודה, בתנאי תשלום של יום עבודה מאזני.

— לדרישת מזכירות הקבוץ יצא חבר לעזרת קבוצת הבחרות במסגרת הגיוס שהוחלט עליו במועצת הקבוץ המאוחד, עם עליתה של קבוצת הבחרות להתישבותה על אדמת ג'ליל ליד הרצליה.

— הוחל בעשית גבינת כבשים.

— נעקרה לפתע לאה אנגל, מקץ שנתים לבואה אלינו. מותה זיעזע את החברה כולה.

מרץ

— נפתח ירח־לימודים במדעים טכניים. משתתפים רבים, גם מישובי הסביבה.

— דיונים עם הועדה המשקית שליד מזכירות הקבוץ המאוחד על בעיות „גת" עקב אי־מילוי ההחלטה לשתפנו בהזמנות הצבא.

— „ילדי המשק לילדי המעפילים!" בסימן זה חיו הילדים כל הימים שבמחצית אדר. ילדי ביה"ס לא טעמו ממגדנות פורים, במחירם קנו סוכריות והביאו צעצועים לרוב. וכן ילדי יתר הבתים, מהמובחר והמשובח בצעצועיהם הובא. נאסף מטען כבד. באסיפת ילדי ביה"ס נבחרו שני שליחים, שהובילו בלווית מורה את המגדנות והמתנות לעתליט.

— נתברר, כי ענף גידול הסוסים נושא הפסדים. הוחלט לחסלו בהדרגה.

— הופיעה חוברת הקטוגרפית בת 22 עמוד לניתוח מאזן תש"א.

אפריל

החג הקדים לפי לוח השמש. מחמת החששות לקור או לגשם זכתה הגגריה החדשה לשמש אכסניה לליל הסדר. המקומות חולקו קודם לכן וכל משפחה הזמינה את מספר המקומות הדרוש לה, למען לא ייחפזו ולא יידחקו וכל איש ישב בחוג משפחתו ואורחיו.

— כינוס מתנדבים למחרת חג הפסח. בבית התרבות נתכנסו שליחי כל יחידות הצבא העבריות לטכס עצה על גורל ההתנדבות ועל הדרכים להגברתה.

— הוחלט על הקמת בית התעמלות ע"ש לאה אנגל.

— סיכום כמות הגשמים בעונת החורף תש"ב: 441 מ"מ לעומת 695 בתש"א ו־630 בת"ש.

— נשלמה מלאכת הקידוח בבאר א'. הגיעו לעומק של 66.5 מ'.

— נחנך מטבח הילדים: בנין שטוף אור ואויר וסידורים משוכללים.
— רות קרול התגיסה לצבא.
— התיקון בבאר ד' הצליח, תפוקת המים היא 120 מ' לשעה.
— באו שתי קבוצות נוער לעזרת המשק: 17 נערים ונערות מכפר עבודה ו־19 תלמידים ותלמידות מירושלים.
— המוכירות הפעילה של הקבוץ המאוחד הכריעה לטובת שיתופה של „גת" בהזמנות שניתנות ל„אשד־רימון". ועדה מיוחדת מטעם מזכירות הקבוץ המאוחד מטפלת בכך.
— החלטות מועצת הקבוץ בגבעת־ברנר, בדבר גיוס 600 חברי קבוץ לחטיבת הבטחון הפנימי וליחידות העבריות בצבא, נבחרה ועדת גיוס והחלו האסיפות לסימון האנשים.

מאי

— כינוס האחד במאי.
— במרכז החיים: הגיוס הגדול. עם להט ההתנדבות גם סבל, גם חששות, גם קשי הכרעה; אך החברה איתנה, שומרת על רמתה, שוקלת רבות, פתוחה לפקפוק, מקשיבה לערעור ומכריעה. ו א י ן פ ר ץ. באספת הסכום במוצאי שבת, 9 לחודש, אושרה רשימה של 13 חברים לגיוס, בהם חברי המשק וקבוצות הנוער, בעלי משפחה ורוזקים, ותיקים מימי יסוד, אך לא חדשים מקרוב באו. וההתגייסות — לכל החטיבות: ליחידות הצבא, למחנות האימונים, למשטרה החוף ולשליחויות מיוחדות. ואלה שמות המגויסים: שלמה אקשטין, שאול אסלינגר, רבקה בילוגולוב, יצחק ברגשטין, שושנה גרינשפון, וולטר זגר, דב כץ, מישה נוטקין, נחמה פיקר, יואל קצן, חיים קלמנובסקי, אפרא שלינגר, חיים שטרנברג, חיים שילר. מן הנוער: דוד הירשהויזר וראובן קופלר.
— 12 בחודש: התנפלות שוטרים וחיילים על המשק, ונסיון לחיפוש נשק. התנגדות פעילה ותקיפה מצדנו. עזרה ממשקי הסביבה. הנסיון סוכל. (תיאור מפורט והערכה ראה בפתיחת הפרק „במאבק").
— מסיבת פרידה למגוייסים: הערכת מפעל הגיוס וכוח החברה לביצועו, חרדה לגורל המשק המתרוקן והולך ע"י הגיוסים התכופים, נכונות להתיצב בכל מקום שצו הגורל הועידו, דברי עידוד הדדי והרגשת חברות עמוקה.
— מטבח ההורים עלה באש. הצריף התלקח בשעה מוקדמת בבוקר ונשרף על כל אשר בו. הסיבה אינה ידועה.
— טכס חג הביכורים נערך על הרחבה שליד חדר האובל. הוקמה במה מחבילות קש, ירק וענפים לרוב. התכנית האמנותית בוצעה בידי ילדי ביה"ס והצליחו יפה.

יוני

— הורכבה משאבה חדשה בבאר א', שחוברה לרשת ההשקאה הכללית. תפוקת המים 85 מ' לשעה.

יולי

— 10 שנים לעליתנו על הקרקע.
— האויב בשערי מצרים. חרדה אחזה את הארץ. בהלה בשוק הכספים. לחץ המלוים הקטנים לפרעון החובות. הוחלט: לחדול מהשקעות שאינן דחופות ביותר ולהגדיל את מלאי המצרכים.

אוגוסט

— חגיגת בר־מצוה לראשוני הילדים.
— נסתיימה מלאכת העברת קו המים לאדמות ואדי קובאני המעובדות על ידינו.

ספטמבר

— ראש השנה תש"ג. ימי החג הוקדשו לשיחה ולדברי הערכה על דרכה של גבעת־חיים בנקוף 10 שנים להיווסדה. דברו רבים. הועלו מעשים וחויות מימים ראשונים.

— 10 שנים להיווסד סניף „הפועל" בגבעת־חיים. „סניפכם הוא הפעיל והמפעיל ביותר מכל סניפי „הפועל" במשקי ההתישבות העובדת" (מברכת מרכז „הפועל").

אוקטובר

— הישובים הקבוציים מסרבים להמשיך בעיבוד המשותף של ואדי קובאני ותובעים חלוקה סופית של השטח השייך לקהק"ל.

— באו 50 מתגיסים למחנה עבודה ואמונים.

— אביגדור לבקוביץ, מאיר אשר ויהודה מרכוס גויסו, הראשונים לחטיבה העברית הלוחמת, והאחרון למחנות האמונים והעבודה.

— מדברי הסיכום בפתיחת האסיפות השנתיות: הוצאנו במשך השנה 19 חברים ו־5 חברות לחטיבות המגויסות השונות. נוסף על כך יצרנו משטר אמונים לכל הישוב. הגדלנו את מאמצינו בעבודה ובייצור. החריף המחסור בידים עובדות, לכן חיסל"ו את המשתלה. בסוף השנה יש לנו 55 אנשים עובדים פחות מאשר בראשיתה. אך על אף הכל גדלה תוצרתנו ואנו רשאים לשמוח בכך. נאלצנו להעסיק בשכר חברים מפלוגות קבוץ אחרות וגם בעלי מקצוע אחדים. בסה"כ עבדו אצלנו, בחילופין, 300 איש מהחוץ. בראשית השנה נוספו לנו 290 דונם אדמה, אך הרעבון לקרקע לא נשבר עדיין. חיסלנו את הבטונדה. הנגריה חדלה לעבוד בשביל החוץ, החבתניה לא סיפקה את כל הביקוש. „גת" התפתחה, אך לא בהתאם ליכולתה האובייקטיבית. עלינו ברמת החיים באופן יחסי — כלפי ישובים אחרים — ובאופן מוחלט. שאלת השיכון החריפה השנה יותר מבשנים קודמות. המנגנון הארגוני היה לקוי מחמת כשלון הועדות שלא פעלו ברובן. גם ההשתתפות באסיפות ובמועצות פחתה במישרין. הפעולה התרבותית היתה לקויה. מבנה המזכירות מוכרח להביא בחשבון יתר טיפול בעניני פנים. נצטרך לחוקק חוק של חובת פעילות כללית בדומה לחוק העבודה.

נובמבר

— בלית ברירה חידשו את העיבוד המשותף של ואדי קובאני, לאחר שהמרכז החקלאי לא נענה לתביעת החלוקה.

— במהלך האספות השנתיות נתגבשה ההכרה בצורך לבחור ועדה מיוחדת, עם תקציב מיוחד, לריהוט חדרי החברים ולשיפורם.

— כל תוצרת „גת" לשוק — מלפפונים ושימורי ירקות — נמכרה כליל. גם ההזמנה לפולפים סופקה. סיכום העונה הראשונה לקיומה של „גת": הושקעו 5000 לא"י, אשר 70% מהם כוסו ע"י הפחתה. המפעל נתן למשק 6000 ימי עבודה.

דצמבר

— הוגש תזכיר לועד הפועל של ההסתדרות על מצוקת הקרקע שלנו במלאת 10 שנים לקיומנו. בתזכיר תביעת התערבות מצד הועה"פ.

— החלטה והודעה למוסדות על נכונותנו לקלוט 30 ילדים מעולי טהראן.

— הופיעו במשך השנה 30 יומנים (133 — 163).

1943

ינואר

— התלבטויות קשות בעריכת תכנית־העבודה. עקב הגיוסים נתדלדלנו מכוחות עבודה חשובים ותוספת אנשים מהעליה לא קבלנו זה כשלוש שנים.

— סיכום מצב השיכון: במקום ישנם 282 ח', מהם 273 מסודרים בדירות קבועות ו־9 חברים חסרי דירה.

— דיון ומסקנות האספה הכללית בדבר הצעת המרכז החקלאי לחלוקת ידי קובאני: 1) אנו תובעים הכרה מלאה בזכותנו לקבל מכסת קרקע ל־120 משפחות חקלאיות. 2) בהתחשב בסבך שנוצר אנו מסכימים להצעה שמהאדמה העומדת לחלוקה כעת תוקצב לנו קרקע רק ל־100 משפחות חקלאיות. 3) תנאי להסכמתנו זו, כי אם לא תירכש קרקע נוספת יובאו בחשבון החלוקה קודם כל המשפחות אשר טרם קבלו כל מכסת קרקע, וכי התוספת למכסת הקרקע תינתן רק לאחר שתושלם המכסה המינימלית של 20 דונם ליחידה.

— „גת" קבלה הזמנה מאת הצבא על 775.000 בקבוקים מין פרי הדר מומתק, בסכום של 55,000 לא"י. היא תצריך 7,000 ימי עבודה, פרט להכנת המיצים. זו ההזמנה הגדולה הראשונה לביה"ח. כדי לעמוד בה יצטרכו להשקיע כספים נוספים למחזן, חדרי עבודה וכו', ולהזמין פועלים מבחוץ.

פברואר

הקהק"ל הודיעה לישובי עמק חפר שכל חישובי החלוקה של ודי קובאני חייבים להצטמצם בגבולות השטחים השייכים לקהק"ל בלבד, וכי היא אינה מעלה על הדעת להגדיל את השטח על חשבון הקניות של יהודים פרטיים.

— המושבים השיבו להצעת המרכז החקלאי בדבר חלוקת הקובאני בהודעה 1) שהם דורשים 35 ד' לכל משפחה חקלאית שאושרה לפני 11 שנה. 2) מתנגדים להכרעה ע"י המועצה החקלאית. 3) קוראים לחברי המושבים במועצה החקלאית לבלי השתתף במועצה שתכונס לענין זה.

— הוגבר קצב העובדה ב„גת", עובדות 2 ולעתים 3 משמרות.

מרץ

חודש פברואר עבר והבירור שהועד הפועל של ההסתדרות הבטיח לנו בענין קובאני לא התקיים. פנינו שוב וקבלנו תשובה שהישיבה בענין זה נדחתה לחודש אפריל.

— הופיע מאזן תש"ב. מסתבר שחובותינו גדלו מאד, קצתם ע"י הגדלת המחסנים וקצתם ע"י השקעות. בדיוני האספה עקב פרסום המאזן הודגש, שכל מאמצינו חייבים להיות מכוונים לצימצום ההשקעות ולהקטנת החובות.

אפריל

ירח האביב והחירות. מבעוד יום היו המכוניות באות ופולטות אורחים רבים. על הרחבה שלפני זדר האוכל הותקנה הסוכה הגדולה, טבולה כולה ירק ושופעת אורות. טכס הבאת העומר היה צנוע, אך רב חן ונועם. בסיום ה„סדר", סמוך לחצות. הוצג מחזה קצר, מעשי ידי הלהקה הדרמטית. היסבו אתנו כ־150 אורחים.

— ישיבת מזכירות הקבוץ הפעילה ברביבים דנה לפי דרישתנו, בשאלת החלוקה של אדמות ודי קובאני. הוחלט, כי על מזכירות הקבוץ לסייע בידינו בהעלאת השאלה לדיון בפני מוסדות ההסתדרות.

— מירוץ האביב, ביוזמת סניף „הפועל". השתתפו 80 חבר וילד.

— חברת נוער ג' סיימה את הכשרתה ועברה למקומה הקבוע ב„החותרים".

— המחסור בידים עובדות מחמיר מאד.

— במסגרת המכסה של 150 ילדי מגוייסים שהוטל על הקבוץ המאוחד לקולטם, נפלה בחלקנו קליטתם של שלושה ילדים מיד ו־3 נוספים עד התחלת שנת הלמודים.

מ א י

— בפרוס החג, אור לאחד במאי, נערך מפקד כללי לפני חדר האוכל ואחריו מסיבה לפני בית התרבות. בשעות הבוקר יצאו הילדים לחדרה, לשחרית משותפת עם ילדי המושבה; הבוגרים והנוער נסעו לכפר ויתקין לכינוס ישובי עמק־חפר.

— שלשים ומעלה משוררים וסופרים עברים ביקרו במשק — ראשון לביקורים קולקטיביים של סופרים מטעם קרן היסוד. לאחר סעודת הצהרים נתכנסו לבית התרבות לשיחה על „הסופר והישוב". נאמו אשר ברש, בורלא, שמעונוביץ ואחרים. לבקשת המבקרים סופר להם בסקירה תמציתית על גבעת־חיים.

— באו לעזרת המשק 38 תלמידים מהגימנסיה רחביה בירושלים.

— לאחר שגם בחודש אפריל לא נתקיים בועה"פ של ההסתדרות הבירור המובטח בענין ודי קובאני, פנינו שוב במכתב ובו נאמר בין השאר: „עברו למעלה מ־4 חדשים מאז שפנינו אליכם בתזכירנו. עם כל התאמצותנו למצוא הצדקה לדחיית הבירור קשה לנו להבין על מה ולמה לא מצאתם במשך זמן כה רב גם את השעה בשביל לדון בענייננו".

— החלטנו לקבל 6 ילדי מגויסים לפי התנאים שנקבעו ע"י המוסדות: 3 לא"י לחודש. ההפרש בין התשלום וההוצאה הממשית (7 לא"י ליולד לחודש) הוא על חשבוננו.

— בישיבת הועדה המרכזת של הועד הפועל של ההסתדרות הוחלט, לפי הצעתנו, לקיים אצלנו כינוס הסתדרותי ביום מלאת 10 שנים למות חיים ארלוזורוב.

— יוסף כהנא, מחניכי חברת א' של הנוער העולה, ניספה בטיבוע אנית החילים ליד מלטה, באחד במאי.

י ו נ י

אור ליום ב', 22 לחודש, נתכנסו על כיכר הדשא שלפני בית התרבות, על ספסלים עשויים קרשים, למעלה מ־1500 איש מחברי המקום ובני הסביבה ואורחים מהערים והמושבות להתיחד עם זכרו של חיים ארלזורוב במלאת 10 שנים להירצחו. מתוך האפלה נזדקרה הבמה שהותקנה בפתח בית התרבות בשלל אורותיה, כעין מפה מבהיקה מלובן, שבאמצעה תמונת ארלזורוב עטופה שחורים. על הגג נדלקו שני לפידים ומעל לבמה התנוסס דברו של ארלזורוב: „כל אחד מאתנו הוא לבנה חיה בחומת הבנין". אחרי שירת המקהלה, המשותפת עם עין החורש, נפתחה האזכרה בדברי ישראל גלר. הרצאה על אישיותו, שליחותו ומורשתו של ארלזורוב נשא י. שפרינצק. ניגנה השלישיה, השחקן פינקל קרא משירי המנוח. מקהלת התנועה שהודרכה ע"י גרטרוד קראוס סיימה בהופעתה את החלק האמנותי. דברי סיום נאמרו ע"י משה שרתוק. בשירת ההימנונים נגעלה האזכרה בחצות. נכחו גם האם הזקנה ובני משפחתו של המנוח.

— נתקבלה הזמנה לאספקת 600 טון ריבה לצבא במשך 6 חדשים. הוחלט להשקיע עוד 5500 לא"י במפעל.

— הוקם מחסן הקירור.

י ו ל י

— מלאו 11 שנה לעליתנו על הקרקע. שני מאורעות הוסיפו מכוחם לחוויית החג: א) סיום המחזור הראשון של בית ספרנו. ב) החלטת המרכז החקלאי על תוספת קרקע למשקנו.

— מועצת הקבוץ המאוחד בכפר גלעדי „פונה למוסדות המיישבים בתביעה לבצוע מהיר של חלוקת ודאי קובאני למען אפשר לגבעת חיים את התפתחותה המשקית, בהתאם למספר היחידות החקלאיות הנמצאות בה".

— ב־7 לחודש החליטה המחלקה להתישבות של המרכז החקלאי פה אחד על אופן חלוקת ודי קובאני. מ־4200 הדונמים העומדים לחלוקה מנכים 700 דונם להשלמת המכסה של 20 דונם ליחידה, לטובת אותם המשקים שטרם קבלו את המכסה המלאה. את 3500 הדונמים הנותרים מחלקים חציים למושבים וחציים לקיבוצים. השטח העובר לקיבוצים יתחלק בין 110 המשפחות: 50 משפחות נוספות לנו ו־60 לכל יתר שלושת

הקיבוצים בעמק. את החסר ל־20 דונם למשפחה הנוספת ימלא המרכז החקלאי עם הרכישה הראשונה של קרקע נוספת.

— הוחלט לבנות 4 בנינים קטנים, 3 חדרים כל אחד. לשם כך ייעקרו 1½ דונם מפרדס ב'. החלטת העקירה נתקבלה בלב קשה ולמול התנגדות של רבים, אך אין ברירה.

אוגוסט

— בתקופה של שבועיים ימים הגיעו אלינו בזו אחר זו שלוש קבוצות נוער עולה מטורקיה ובסה"כ — 27 נערים ונערות. ההודעה על תורנו לקבלת עלית נוער הגיעתנו במפתיע ולא היינו מוכנים לה, בעיקר מחמת מצוקת השיכון. באסיפה הוחלט על העברת הילדים הגדולים לחדרי הוריהם למשך 3 — 4 חדשים. לעולים פונו 9 חדרים (8 בבנין ואחד בצריף).

— ילדינו השתתפו בהתחרות שחיה שנערכה בגן „הדסה" בתל־אביב. יריביהם — נוער תל־אביב ועמק הירדן. „התפעלות רבה גרמו נערי גבעת חיים", סיכמה הביקורת.

— הוחל בקידוח הבאר בשטח של ודי קובאני.

ספטמבר

— ששת הילדים הגדולים עברו ללמוד בביה"ס המשותף של עין־חרוד — תל־יוסף. אתם יוצאת חברה לטיפול בהם. לצרכי שיכון הועבר צריף של 3 חדרים.

— לקראת שנת הלמודים החדשה מעבירים את בית הספר לשטח שמאחורי פרוס א', ומקימים צריפי למוד. המקום הוא ארעי, עד שיתברר גורל האדמה בצפון.

אוקטובר

— פתיחת האסיפות השנתיות.

— מסיכומי השנה באסיפות השנתיות: „היתה זו שנה של התפתחות גדולה במשקנו. קדחנו באר, קנינו טרקטור ומכונית משא גדולה, בנינו מחסן קירור, הרחבנו את רשת ההשקאה, הרחבנו את הברוזיה, הרפת, הקימונו גן ילדים נוסף ובנינו ששה בתי דירה; הכנסנו קיטור למכבסה ומכשירי חשמל לבישול במטבח; הכנסנו תיקונים רבים במוסדות שירות ומלאכה. לא גדלנו במספר החברים. אשתקד מנינו 294 חבר, ועתה 288. נוספו לנו השנה 40 ילד, מהם 28 ילידי המקום. חברת הילדים מונה היום 181 ילד, מלבד ילדי חוץ. הישוב מונה היום (ביחד עם המגויסים, מחנה העבודה והחברים בחופש) 610 נפש.

— חנוכת הבית החדש לגיל הגן.

נובמבר

— הגיע הטרקטור הרביעי. מחירו לאחר התיקונים 1700 לא"י.

— נגמרה מלאכת הקידוח בבאר ה'. אך שאיבת הנסיון נפסקה באמצע.

— הוחלט על הקמת בית ילדים נוסף.

— נתפרקה השותפות בעיבוד שטחי קובאני והחל מתש"ד נעבד בעצמנו את השטח של 257 דונם העומד לרשותנו.

— לרגל מעשה שהיה נידונו באסיפה צורות התגובה על פגיעה גופנית של חבר בחבר. הועלתה הצעה כי פגיעה גופנית בחבר דינה הוצאה אבטומטית של הפוגע מהקבוץ בצירוף זכות ערעור. ההצעה נפלה. לעומתה ניתנה סמכות לועדת החברים לבירור המקרה ולהורדת החבר־הפוגע עד לדרגה של מועמדות.

דצמבר

— בחירות לועידת הקיבוץ על רקע המשבר המפלגתי והויכוח הנוקב על דרכו של הקיבוץ.

— יעל רוקיטינץ איננה. 14 חודש נאבקה עם מר המחלה ונפלה. בת 24 במותה.

ינואר

— תכונה רבה לקראת ועידת הקבוץ בגבעת־ברנר. רבים מבקשים לשמוע לדיוניה. הוחלט, שמלבד צירי הועידה ישתתפו בה עוד 8 חברים נוספים כאורחים.

— הוחלט לקלוט 10 ילדים פליטים מסוריה, אם כי אין להם עדיין כל שיכון והתשלום בעדם מכסה רק מחצית מהוצאות קיומם.

— נקבעו 3 חברים נוספים לחטיבות הבטחון — לצבא, לנוטרות החוף, למחנות העבודה והאמונים. החברים: אפרא שלינגר, מאיר לדרר, אליעזר קליין.

— עם סיום העבודות הדחופות ב„גת" חוסלה לחלוטין העבודה השכירה במשק.

— מראה השכונה החדשה משתפר והולך. ליד הבתים נשתלו גינות פרחים, האדמה נחרשה, שיירי הבניה סולקו.

— אמנון, גיטה ועוזי הגיעו לבר־מצוה. זו קבוצת הילדים השניה שזכתה לכך.

— מחלת השפעת פושה במחנה ומפילה חברים רבים למשכב. יש ימים ומספר החולים מגיע עד 25 חבר.

— ועדת התקציב הגישה את הצעותיה. תקציב ההוצאה יגיע ל־101 לא"י לחבר לשנה ותקציב הכלכלה — 138 לא"י לחבר ליום, כלומר בשליש נמוך יותר מאשר בהתחלת השנה.

פברואר

— הנטיעה בט"ו בשבט הצטיינה בטכס נאה ובתכנית הולמת. רב־רושם היה מעמד הנטיעה של „עץ הגולה" מערבה לבית ד'. בסיום הוצג ע"י הילדים „משל יתום".

— מחלת הפה והטלפים פקדה שוב את הרפת, עוד בטרם נימחו כליל תוצאות המגפה לפני שש שנים. הוטל הסגר על הרפת וכל הדרכים מסביבה נחסמו.

— מסיבת פרידה מהחברים היוצאים לחזית.

— אושר לנו קו־טלפון עצמאי (נפרד מעין־החורש), וקו פנימי מיוחד ל„גת".

— הופיע יומן מיוחד ונערך נשף הערכה במלאת 10 שנים למרד פברואר.

— נפתח ירח עיון בשאלות חינוך.

— אושרה שליחות לפלוגות הסער.

מרץ

— מחלת הפה והטלפים היתה הפעם קלה מהקודמת. העדר כולו הודבק והתגבר. פרה אחת מתה.

— הנהלת הדואר אישרה לנו פתיחת סניף בגבעת־חיים.

— דיון על תכנית העבודה לחדשים הקרובים: בחדשים האחרונים חל שיפור בהרכב העובדים. הגענו ל־290 חברים בסדור העבודה, כלומר תוספת של 30 איש ביחס לתש"ג. אנו צריכים בתש"ד ל־362 עובדים בממוצע שנתי. המכסימום בספטמבר — 390 עובדים. חברי „קדמה" והנוער יתנו 52 עובדים. נמצא שאנו חסרים חודש חודש 20 איש.

אפריל

— בכל חדר ובכל פינה במחנה: תכונה רבתי לקראת חג החירות. הוקמה סוכה רחבת מידות ליד חדר האוכל, למען הכיל את כל בני הישוב וכל הבאים להיסב עמם בליל זה. אך מן השמים לחמו והגשם הפריע. אעפ"כ לא הושבת החג.

מאי

— דגלי המעמד והלאום הונפו, כרגיל, אור לאחד במאי על מגדל המים. עם בוקר יצאנו במכוניות ובעגלת הטרקטור למקום החגיגה הגושית במשק מעברות.

— אור לאחד במאי הונחה במעמד חגיגי אבן הפינה לבית ההתעמלות, הראשון מסוג זה בהתישבות העובדת. בירכו שליחי הועה"פ של הסתדרות מרכז „הפועל" ומועצת

עמק חפר. הוקראה מגילת היסוד. בנשף הספורטיבי שנערך בערב הופלאו הצופים הרבים למראה ההתעמלות היפה והנקיה.

— העובדים במפעל הצמר מסכמים, שזו הפעם הראשונה שכל צמר צאננו שימש לצרכי הבית בלבד: שמיכות, סוודרים (101), ומרבדים לכסוי מיטות (10).

— לאחר מו"מ ממושך ומיגע נחתם החוזה בדבר סלילת כביש העזר מעין החורש ועד הכביש הראשי, והוחל בעבודה. הקבלן — סולל בונה. אורכו כ־4 ק"מ.

— עדרי ערבים עלו בשדות החיטה שלנו בקובאני וגרמו נזקים. מסרנו אותם למשפט.

— סיכומי שיכון: 132 חברים דרים בבתים ו־141 בצריפים. משמע, שרובם של החברים טרם הגיעו לשיכון בחדר בטון.

יוני

טכס חג הביכורים משתרש והולך, משתפר ומצליח משנה לשנה. כל הישוב יצא לשדה לקבל את הבכורים. שרשרת העגלות, הטרקטורים והאוטומובילים שנעה בשבילי השדה הרחוק, הרהיבה כל עין. בשוב החברים מהשדה רוכזו הביכורים על במת בית התרבות, ושם הובאו לפי הטכס המקובל. נערכה תערוכה של תוצרת הענפים והמפעלים. במת בית התרבות היתה צרה מהכיל את כל המוצגים. השנה נוספה תוצרת „גת" לזניה השונים, תוצרת החבתניה, ובפינה מיוחדת — מרבדים ושטיחים מתוצרת מפעל הצמר. רקודי חברות וילדים חתמו את הטכס.

— הגיעו 5 ילדים נוספים מעולי סוריה. בזה הושלמה המכסה של 10 ילדים שהוטל עלינו לקבלם. נערכה מסיבה נאה. ילדים בירכו בשם הכיתות הקולטות. בין הנואמים היו גם ילדים שבאו לפני שלשה חדשים וכבר קנו להם אזרחות בחברת הילדים. 10 משפחות חברינו התנדבו וקיבלו על עצמם להיות „הורים" לילדים העולים. במסיבה כבר ישבו עשרת הילדים בחוג משפחותיהם החדשות.

— חפירת היסודות לבית „הפועל" בוצעה בהתנדבות החברים, במשמרות של שעתים.

— הבובטרון יצא להצגות חוץ במושבות השרון והשומרון.

— בחג השבועות ביקרה קבוצה של למעלה מ־100 חיילים אנגליים. לאחר סיורים במשק נערכה התחרות שחיה בינם לבין חברינו שנסתיימה בנצחון חברינו. עם סיום נאמרו דברי תודה והערכה ע"י המפקד.

יולי

— שתים עשרה שנה לעליתנו על הקרקע. על הדשא לפני בית התרבות, תחת כיפת השמים, היסבו לשלחנות ערוכים כל חברי הישוב, החל מגיל בית־הספר. באו כל החברים העושים מחוץ למקום. נגינת שלישיה, דברי הערכה, תמונות מחיי הישוב בראשית צעדיו, ציורים בלוויית חרוזי היתול, ריקודים עד בוש.

— חגיגת הסיום של שנת הלימודים. מסיבה, הצגה ותערוכה.

— ילדי ביה"ס יצאו למחנות קיץ.

— נגמרה שאיבת הנסיון בבאר ה'. הבאר נותנת 110 מ"ע מים.

— בישיבה עם ב"כ „אשד" ו„ריזון" סוכם ש„גת" נכנסת בשותפות מלאה ושווה עם שני בתי החרושת בקניית חמרים, מו"מ, האחדת התוצרת וכו'.

אוגוסט

— דיונים על מחנה ביה"ס והכשרת מורים. הזמן דוחק, מספר המורים מחברי הקבוץ מועט, אך קביעת המועמדים להכשרה בסמינריון המורים נתקלת בקשיים רבים.

— הוחלט על החלפת חברינו בחטיבות הבטחון הפנימי. נקבעו החברים: שלמה בש, חנן קליבלט, אריה הילדברנד, אליעזר וואשל.

ספטמבר

— נולד הילד המאתיים. רבתה השמחה וההתרגשות. חדר האוכל קושט. למסיבה החגיגית של החברים קדמה חגיגה יפה של הילדים. תערוכת צלומי ילדים בבית התרבות וצעצועים מעשי ידי החברים משכו כל עין. חמישה לוחות סטטיסטיים ספרו בדיאגרמות, בצבעים ובמספרים על התפתחות בתי הילדים, המצב המשפחתי, השקעות עבודה וכספים במפעל החינוך והשוואות עם ישובים אחרים. לכבוד המאורע יצאה חוברת „נבטים" מוקדשת לשאלות חינוך.

— ב„גת" הושלמה בניית השלד לאגף החדש הנועד לתעשיית המיצים.

— עומס הגיוסים המורחבים כבד מנשוא. כל הוצאת אדם נוסף מתוך המשק מעלה בעיות ארגוניות וחברתיות חמורות, וקשה להכריע. אעפ"כ יש צוויי־גיוס והקיבוץ נאנח ונענה. גויסו: יוסף קופלר, אלכס ביברשטין, אריה פרטיג וחיים שטרן.

— בחירת ועדות ומזכירות.

— הושלמה סלילת הכביש, המחבר את עמק חפר הצפוני עם הכביש הראשי.

— בבריכת השחיה נערכה, מטעם מרכז „הפועל", התחרות ארצית על אליפות השחיה.

— בצליחת הכנרת זכו חברי סניף „הפועל" בגבעת־חיים במקום הראשון והרביעי.

אוקטובר

— מסיכומי השנה באספות השנתיות: לראשית השנה היו לנו 148 חברים ו־128 חברות, סה"כ 276. בסוף השנה אנו מונים 146 חברים ו־123 חברות, סה"כ 269 נ'. נולדו במשך השנה 24 ילדים, 2 ילדים קבלנו מהחוץ, 4 ילדים עזבונו. בראשית תש"ג היו אתנו 179 ילדים, עתה — 201. מספר ילדי החוץ — 22. מבחינה כלכלית התפתחנו והוספנו נכסים, מבחינת חברתית — התרופפות החישוקים המחברים. מיעוט השתתפות באספות, הטלת עול־יתר על המוסדות הארגוניים. ההשקעות הגיעו ל־20 אלף לא"י ומעלה. הן שימשו למימון הענפים: ברוזיה, רפת, גן ירק, טרקטורים, באר; העברנו את המחסנים, השקענו 1400 לא"י בכביש, בנינו 3 בתי דירה, בית ילדים אחד. גם בא־ונטר הקרקעי השקענו כסף. אנו חייבים 100 אלף לא"י. כספי הקונסולידציה הקלו מאד, אולם ההשקעות היו גבוהות יותר מהכסף שנכנס מהקונסולידציה. עלינו לדרוש בתוקף את השלמת התקציב ההתישבותי. הדבר הכי חמור מבחינה כלכלית הוא ירידת אחוז העבודה המכניסה.

— ילדינו יצאו, זו הפעם הראשונה, להשתתף בכינוס תנועת הנוער העובד.

נובמבר

— הוחלט על הקמת קואופרטיב להובלה של משקי עמק חפר, שיבוא במקום לשכת ההובלה הקיימת.

— נתקיים אצלנו כינוס פעילי הספורט בקבוץ המאוחד.

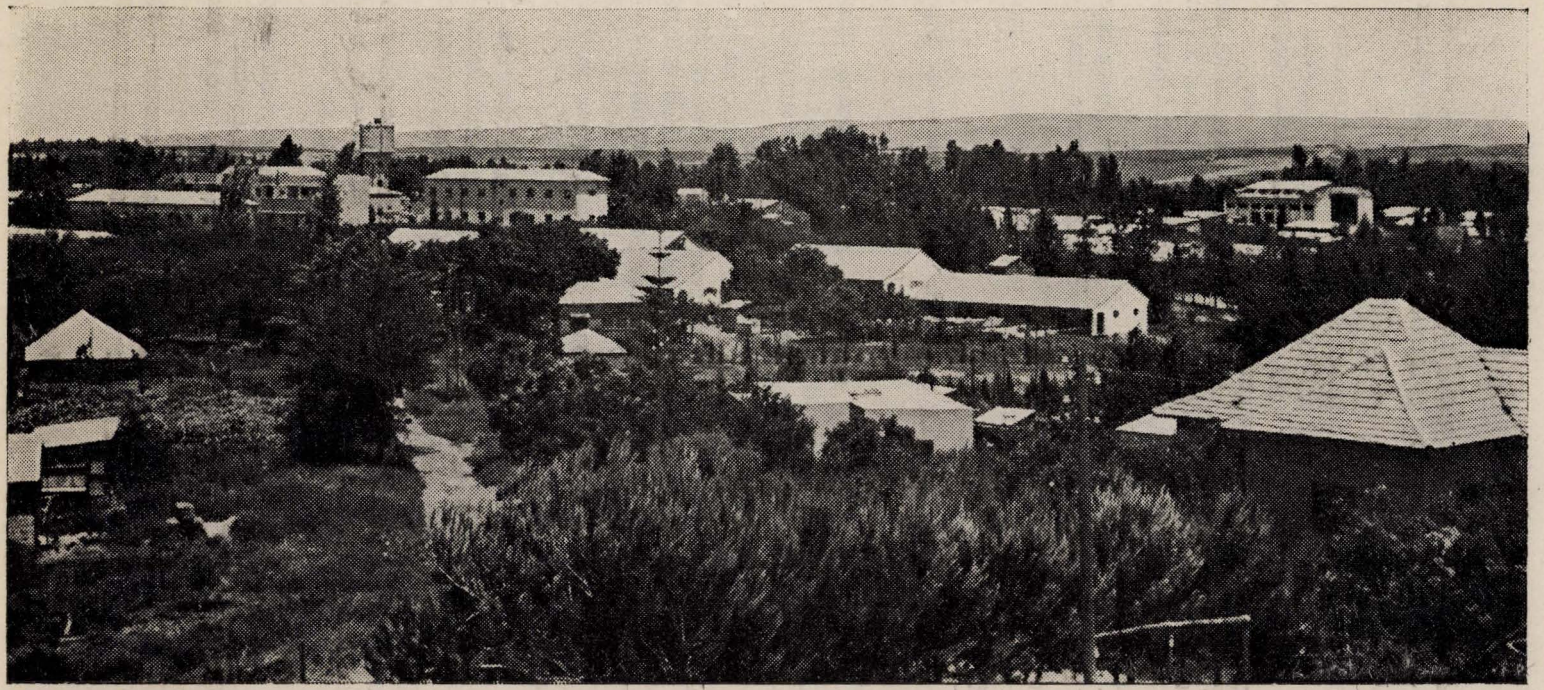
דצמבר

— ירדו גשמי עוז שלא כרגיל. כמות המים עד חצי החודש היא ככמות שירדה כל עונת הגשמים אשתקד... הכורות הוצפו כולן ולולא הועברו מהר היו נידונות לכלייה. גם הברוזיה הוצפה מים. הביצה שבינינו ובין עין־החורש לבשה בין לילה צורת אגם. המים התחילו לחדור לבאר ד' ונאלצנו לפתוח להם מוצא ע"י פתיחת הכביש הפנימי.

— באה קבוצת עולים מתורכיה בת 41 איש, מצורפת מ־4 קבוצות קטנות שהחלו הכשרתן במעוז, אשדות, חולדה, עיינות. מגמתה: הכשרה לקראת יצירת מפעל קיבוצי עצמאי כמרכז־קליטה לעליה מתורכיה. עם בואם נערכו להם ששה ימי עיון.

— 6 פנסים גדולים הוקמו בפינות שונות להארת המחנה בלילות.

— הובאו האפרוחים הראשונים לחידושו של הלול, לאחר שחוסל אשתקד בעטיין של מחלות.

מראה כללי, 1945

1945

ינואר

הונעו גלגלי המכונות באגף החדש ב„גת", המשמש לתעשית המיצים. כל העבודה, מלבד הכנסת הפרי לבריכות והגשת התפוחים החתוכים לשניים למסחטות — נעשית באופן מיכני. כל מערכת המכונות הותקנה במסגריתנו.

— מחמת העבודה המרובה ב„גת" הוזמנו עובדים מפלוגות הקבוץ המאוחד ומשתי הקבוצות „הדס" ו„משואות" בחדרה. שכרם לפי יום ההכנסה של המשק.

— הוחלט באספה, שחבר במועצה שאינו משתתף בישיבותיה שלש פעמים רצופות, חברותו בה פוקעת באופן אבטומטי.

— סכנה של מגפת קדחת צפויה לנו וליתר הישובים בצפון עמק חפר מביצת „עטה", שליד חדרה. עקב השטפונות נצטברה בשטח הביצה כמות מים גדולה פי שלשה (3 מיליון מ"ע) מהכמות בחורף רגיל. הוצף הכביש. ישובי הסביבה תובעים מהשלטונות להתחיל מיד בהוצאת המים לים ע"י משאבות מיוחדות.

— המשקים הקבוציים בעמק חפר הגישו תביעה למרכז החקלאי, לבל יועלה שום גוש התישבותי חדש על אדמת קובאני בטרם נתבררה באופן סופי חלוקת השטחים.

— גשמי העוז שירדו בכמויות בלתי־רגילות גרמו נזקים עצומים למשקי העמק ולנו.

פברואר

מתקרב יום כניעת האויב. המשק בארץ יכנס לתקופת מעבר ממלחמה לשלום, ורבה החרדה לעתידה של החקלאות ויכולת קליטתה בעתיד. הדי החרדה נשמעים בדיוני האספה, המזכירות ומוסדות העבודה שלנו. מצבנו חמור מאד. המשק נתרחב וההשקעות נעשו במחירי מלחמה. בניית חדר עולה פי חמשה מלפני המלחמה. הבאר החדשה עולה 3000 לא"י, כמעט פי ארבעה מהקודמות. במה נשלם את החובות? הנוכל לאזן את יום העבודה? התקציב לכלכלה ולכל יתר סעיפי ההוצאה הופחת עד למינימום. אעפ"כ צפוי גרעון. בתש"ד הגענו ל־47% עבודה מכניסה (לימי חול) עם הוצאות כלליות. תכנית תש"ה בנויה על 43.6% עבודה מכניסה, בשל עליית מספר הילדים וימי הלמוד לנוער. יום העבודה יעלה לנו (עם הוצאות כלליות) ב־1,600 לא"י. הנחזיק מעמד?

— בתקציב תש"ו נקבע סכום של 180 לא"י לחבר כגבול מכסימלי להוצאה השנתית.

— הברוזיה נפגעה ממחלות.

— הממשלה, בשיתוף עם הצבא, החלה בייבוש ביצת עטה. נחפרה תעלה בחולות.

מרץ

— הוקם הקואופרטיב להובלה של משקי עמק חפר. חלוקת המניות: גבעת־חיים 38.5%, מעברות 24.5%, עין החורש 20%, משמר השרון 17%.

— פגישות עם אישים ומוסדות להחשת הטיפול בקרקעות שבגבולנו הצפוני.

— 2 חברים יצאו לעזרת „הגרעין" ברעננה להשתתף בעליתם ובהיאחזותם באדמת „קובייזה" ליד עין־השופט.

— נחתם חוזה ההלואה עם קרן היסוד וחברת ההתישבות על תקציב ההתישבות. פקפקנו רבות אם לחתום. הוסכם על סכום של 600 לא"י ליחידה מאושרת אך אינו מספיק. ביחוד לאחר שערך הכסף ירד כל כך. אעפ"כ הוחלט על חתימה, מחשש שמא לא נוכל אחר המלחמה לקבל אפילו את הסכום הזה. נקבל עכשיו 22000 לא"י.

— בתחרויות הגמר לאליפות „הפועל" בכדור־סל וכדור־עף שנערכו בתל־יוסף חולקו לחברי קבוצת הכדור־עף שלנו סמלי כבוד מיוחדים, אות הערכה להתמדתה של קבוצה זו, המופיעה זה עשר שנים בהתחרויות „הפועל" וכמעט בלי שנוי בהרכבה.

אפריל

— בא ניסן, באה אוירת חג. למודי נסיון משנים קודמות בקשנו לקדם פני גשם וקור והוכנה קורת גג למסובים בליל החג. פורק הקיר הצפוני של חדר האוכל

ויריעת אוהל גדולה נמתחה, בהמשך לצריף האוכל, על גבי עמודים. בשל הדרכים המשובשות לא יצאו לשדה לטכס העומר, ורבים הצטערו על כך. באוירת החג רחשה תקוה לא־בוטאה: מי יתן ויהיה זה ליל־סדר אחרון להיאבקות הדמים, אחרון לשלטון אדם באדם ועם בעם; מי יתן ויקרב יום כינוס פזורי חברינו בחפירות המלחמה ובמחנות השבי!

— סיכום עונת הגשמים בתש״ד: כמות המים 522 מ״מ, ב־38 ימי גשם. בשנת תש״ג היו 886 מ״מ מים ו־72 ימי גשם.

— ,,גת״ נאבקת קשה עם בעית העבודה. עובדים כ־100 איש, מהם רק 27 חברי המקום, יתרם מפלוגות הקבוץ וממ. פ. חדרה.

— תנובת החלב עברה את סך האלף הראשון. תחנת־מפגה בהתפתחות הרפת.

מ א י

— החג חל ביום כניעת האויב וסיום מלחמת העולם. אור לאחד במאי נתכנס הקבוץ לשיחת הערכה וחשבון. למחרת נתכנסו באי כח כל ישובי עמק חפר, כ־2000 איש, על המגרש שליד ,,גת״. בלט חלקו של הנוער, דור צעיר שגדל על אדמת העמק.

— הידיעות הסותרות על גורלו של בן־אהרון מתחו מאד את עצבי החברים. בראשית השבוע — ידיעה כי בא לונדונה, וקמה צהלה במחנה. למחרת — ספקות ודכדוך נפש. יומיים — בין תקוה ליאוש. לבסוף, טלגרמה מאשרת ומבשרת, כי אכן נכון הדבר. בתוך התרגשות השמחה לא שכח איש את זכריה. מה גורלו? והשמחה על שחרורו של בן־אהרון נמהלה עצב ויסורי תקוה. והנה הבשורה: גם זכריה הגיע לאנגליה! שלמה השמחה והחברים נהרו בערב לצריף המשפחה לבטא בצוותא את שרוחש הלב.

י ו נ י

— ערב שבת, 8 בחודש. כל הישוב, על זקניו ופעוטיו, יצא בכלי רכב וברגל לכביש המרכזי להקביל את פני בן־אהרון וזכריה פדויי־השבי. כמה מהחברים הקדימו ונסעו בבוקר השכם לתחנת הרכבת ברחובות, על אף האזהרה כי לא יתנו לגשת לרכבת השבויים. התרגשות אחזה את המצפים בהתקרב שתי המכוניות, שהביאו את השבים. קריאות צהלה, דמעות גיל, לחיצות־יד וחיבוקים. בערב היתה מסיבת חברים תחת כיפת השמים. באו גם מותיקי קבוץ ג׳ היושבים בחיפה ובנותיה. משהו מהסערה שבלב הושח בדברי הברכה ובדברי התשובה. למחרת, במוצ״ש ספרו השבים מחויות השבי. באו לשמוע גם ממעברות, עין החורש וכפר חגלה.

— לילדי המשק שהגיעו לגיל 13, נערכה מסיבת בר־מצוה וכניסה לנוער העובד.

— הועדה לחלוקת ואדי קובאני סיכמה מסקנותיה. לפיהן נקבל מיד 745 דונם, נוסף על 993 הדונמים שברשותנו מאז. מסתבר, איפוא, שמלבד 50 המשפחות הראשונות שקבלו 20 ד׳ כל אחת, חולקו עתה לכל אחת מחמשים המשפחות הנוספות 11 ד׳ בלבד. להשלמת המכסה מגיעים לנו, איפוא, 450 דונם. לא הסכמנו למכסה של 100 יחידות, שאושרה לנו, ועוד נוסיף להיאבק על תוספת של 20 יחידות התישבותיות.

— נבנה בית הילדים החדש. לכל קבוצת ילדים חדר שינה מיוחד, חדר אוכל ומרפסת מגודרת, לכל שתי קבוצות מקלחת משותפת. מידות חדרי השינה מספיקות לשש מיטות.

י ו ל י

— שלש עשרה שנה לעליתנו על הקרקע. מבעוד יום רבו האורחים. החגיגות החלו לפנות ערב, התחיל גן הירק במסיבה לאור היום בסוכת הגן. החגיגה הכללית נפתחה ברוב עם, בהשתתפות הילדים, ליד השולחנות הערוכים על הדשאים שלפני בית התרבות. פתחה המקהלה, אחריה — דברי הערכה. הונף הדגל, תמונות התעמלות מוצנות ע״י אבות ובנים, ותיקים וילדי המקום, רקודי הבנות והחברות, והצגה היתולית: ,,גבעת

חיים בשנת 1955". למחרת היום תחרות שחיה עד 6 בערב. השתתפו מלבד אנשי המקום גם באי סניפים רחוקים וקרובים. לפנות ערב נפתח בעיגול ארלוזורוב „יריד הילדים", משחקי זריזות, התמצאות וחלוקת פרסים.

— עם הפסקת ההזמנות המלחמתיות מוצגת שאלת עתידו של „גת". בלי ציוד ביה"ח במכונות חדישות, בעלי כושר תפוקה גדול, אין תקוה לעמידה בשוק העולמי מול ההתחרות של הייצור האמריקאי. בפנינו הברירה: להיסגר או להשקיע עשרת אלפי לא"י להרחבת המנגנון הטכני. הוחלט: לקיים את המפעל ולבקש דרכים למימון ההשקעות, מבלי להכנס בשותפות עם הון פרטי.

— לקראת עליה גדולה של ילדים מסוריה הוטל עלינו לקלוט 25 מהם. זה עומס כלכלי כבר, כי התשלום לילד הוא ב־6 לא"י פחות מההוצאה הממשית, משמע: גרעון שנתי של 1800 לא"י. אעפ"כ סוכם לקבלם: „אי אפשר לקלוט, אך חובה לקלוט"

אוגוסט

— אסיפת הישובים הקבוציים בעמק חפר שיגרו מכתב משותף ללשכה הראשית של הקהק"ל ובו מחאה על החלטות החלוקה של ודי קובאני, „שאין בה פתרון מינימלי לצרכי הקבוצים".

— הוחל בבנית שורה חדשה של שלשה בתים קטנים, 4 חדרים לבית.

— אפרים פרנק יצא לשליחות בגולה.

— מכונת החליבה החשמלית הוכנסה לשימוש. התוצאה — קימוץ בשני עובדים.

ספטמבר

—נחתם חוזה עם סולל בונה על בנין גג בית ההתעמלות שיעלה כדי 2500 לא"י.

— מספר הילדים העולים ממוצא סורי, המתחנכים במשקנו הגיע ל־20.

— כתה ז' עברה לשנת הלימודים החדשה לבית־הספר במשק יגור.

אוקטובר

— אספות שנתיות לא נתקיימו.

— סיכום משקי כספי לסוף תש"ה: בראשית השנה קבענו שלשה עקרונות: שמירה על תקציב ההוצאות, הגדלת אחוז העבודה המכניסה, צמצום ההשקעות. העקרון הראשון קויים. ההוצאות לא חרגו מגבול של 170 — 175 לא"י לחבר. נכשלנו מאד בסעיף העבודה המכניסה. היא שרויה בירידה. ההשקעות מסתכמות ב־13000 לא"י. מהם 8000 בבניני משק ודירה והיתר באינבנטר צרכני ויצרני. הוקטן סכום הרבית מ־9000 בתש"ו ל־7200 בתש"ה. מצב החובות ל־1.10.45 הוא: 140,000 לא"י חוב כולל, מזה תשלום לשנה אחת 51000 לא"י. בסוף השנה הושלם תקציבנו ההתישבותי. קבלנו 30,0000 לא"י. הושלמה גם חלוקת קובאני. עתה נעשינו למשק חקלאי הגדול בסביבה.

— הקהק"ל החליטה להוסיף למשקים הקבוציים 1000 דונם להשלמת מכסת הקרקע של 20 ד' ליחידה התישבותית. עפ"י חלוקה זו נקבל עוד 400 ד' אדמה קלה, ובסה"כ 1130 ד'. בגבולות השטח של 400 ד' נמצאים 60 ד' גבעות חול ובלתי ראויים לעיבוד. הוחלט לדרוש פיצוי של 60 ד' במקום אחר. הוכרנו ע"י המוסדות כמאה משפחות, אך נמשיך להילחם על 20 המשפחות הנוספות.

— הוחל בהקמת צריפי בטונדה, 2 חדרים בצריף ו־3 מיטות בחדר. בצריפים אלה ישוכנו מחנה העבודה והנוער.

— אש שפרצה בנגריה בשעת הצהרים שרפה חלק מהקירות והגג.

— עם הנהגים שנאסרו בליל שחרור המעפילים, כלואי עתליט, גם חברנו אגון. הוא שוחרר אח"כ בערבות. במתיחות ובגאוה עצורה האזין הישוב למעשה אותו לילה ולתיאור חוויות הכלא.

— הגיעה להכשרה חד־שנתית קבוצת נוער ארץ־ישראלי בת 33 איש.

— באו ילדי סוריה שעל קליטתם הוחלט ביולי. הבתים החדשים ייגמרו רק בסוף דצמבר. עד אז יועברו חלק מילדי בית־הספר לחדרי הוריהם.
— החלו הבחירות למוסדות הקבוץ בתש״ו.

נ ו ב מ ב ר

— 13 בחודש : הכרזת בוין על מדיניותו הארצישראלית.
העבודה המכניסה ולצמצם בהשקעות מכבידות.
— יום ששי, 23 לחודש : תפיסת ספינת המעפילים ע״ש „ברל כצנלסון״.
— מוצ״ש, 24 לחודש, פיצוץ תחנות משטרת החופים בגבעת אולגה וסידני עלי. הכרזת עוצר דרכים בלילה.
— יום א׳ כ׳ כסליו, 25 לנובמבר, בשעה 2 אחה״צ נראו אבוקות אש על הגגות והפעמון זעק והזעיק : צבא משוריין וממוכן כותר אותנו מכל עבר.
— מתחילה ההיאבקות של כ׳ — כ״א כסליו, העקובה מדם חלליה והנאדרת הוד של עמידה זקופה ואיתנה והתנדבות יהודית המונית לחרף את הנפש על ערכים ונכסים שהם יסוד קיומנו.
— תם הקרב. מראותיו וחוויותיו ניבטים מעיני כל. כבר פרושים צללי ערב על שדה ואדם. עוד מעט ותבוא שעת העוצר והנזעקים לא יספיקו לשוב. מוותרים על דברי פרידה והכל עולים למעלה, לגבעת הקרב, ומשם מתפזרים איש איש לדרכו ולביתו.
— מברקי הועה״פ של ההסתדרות על מאורעות היומיים למפלגת העבודה הבריטית, לסיעת הפועלים בפרלאמנט הבריטי, לקונגרס הטריידיוניונים, לוויליאם גרין, נשיא פדרצית העבודה בארה״ב, לפיליפ מוריי נשיא קונגרס האיגודים התעשיתיים בארה״ב.
— 28 לחודש : כינוס אספת הנבחרים, דברי הספד מפי היושב ראש י. שפרינצק, נאום בן־אהרן, החלטת הזדהות עם עמידת הישובים הנצורים.
— בו ביום : ישיבת מועצת עמק חפר מוקדשת למאורעות כ׳ — כ״א כסליו.
— למחרת : משלחת מועצת עמק חפר מוסרת לשלטונות את הצהרת המועצה : — „שום כוח לא ישבור את אמונתנו בצדקת מאבקנו על עליה חפשית בכל הדרכים. אין אנו מכירים בחוק המונע ואוסר את כניסתו של כל יהודי למולדתו״. המשלחת תיבעת גם שחרור הנעצרים והחזרת הנשק החוקי שנלקח ע״י המשטרה מתחנת גבעת־חיים.
30 לחודש : הודעת הועד הלאומי על מאורעות גבעת חיים המזימה את הודעת הממשלה.
— מברקים ומכתבי ברכה, עידוד ותנחומים מכל פינות הארץ ומחוץ לארץ.
— בתום שבעת ימי אבל יוסף : עליה לקברו ואזכרה פנימית.
— בן־אהרן הוזמן למשטרת בית־ליד ושם נאסר בידי שני קציני צבא. הובא לסרפנד. הופקדה עליו שמירה במשך 24 שעות ביממה.
— יחידות שלמות וחיילים עברים בודדים רשמו את גבעת חיים בספר הזהב. בתי־ספר נטעו עצים „לאות הוקרה ולזכר החללים״.
— משלחת תלמידי האוניברסיטה במרכז החקלאי מביעה נכונות לצאת לעבודה בגבעת חיים ושפיים.
—טיפול מצד מועצת עמק חפר במזכירות הראשית לשחרור הנעצרים.

ד צ מ ב ר

— יום ד׳ 26 לחודש, במלאת שלשים יום למערכת הגבורה, נערכה בחדר האוכל עצרת זכרון. באו מאות חברים במשלחות מהישובים שעמדו אתנו במערכה : פרדס חנה, שלוחות, עין שמר, חדרה, כפר ויתקין, מעברות, כפר חיים, משמר השרון, אבן יהודה, כפר יונה כפר חגלה, עין החורש. באה משלחת הועה״פ של ההסתדרות וב״כ מוסדות הבטחון. פתח שלמה דרכסלר. דברו : חבר משלוחות, חבר מעין־שמר, יהודית שמחונית, משה זליצקי, א. גרינברג וי. שפרינצק.
— ליום השלשים הוצאה וחולקה חוברת לזכרו של יוסף רוזנברג.

1946

ינואר

— נקבעה ועדה לטיפול ולמגע עם חברינו העצורים.

— בן־אהרן הועבר מסרפנד לבית החולים הצבאי בדרום. מסתבר שנאסר בעוון נאומו באספת הנבחרים.

— לקראת שיבתם של חיילינו מחישים את עבודת הריהוט בבתים החדשים.

— למען יוכל ביה"ח „גת" לעמוד בהתחרות גם בתקופת השלום יש לציידו במכונות חדשות ולהשקיע כ־30 אלף לא"י. הוחלט להשקיע את הסכום הדרוש.

— ישיבה חגיגית של מועצת עמק־חפר החדשה, השלישית במנין. סוכמו פעולות המועצה והתפתחות האיזור.

— 26 לחודש: בן־אהרן שוחרר ממאסרו לאחר שנתחייב בנזיפה ע"י בית־הדין הצבאי.

פברואר

— הותקן דוד קיטור במכבסה ומניחים קו קיטור למטבח.

— הושלמו שלושת הבתים הראשונים בשורת הבתים בני 4 החדרים. הם מיועדים בראש וראשונה לשיכון החיילים שחזרו הביתה.

— נגמרה הקמת צריפי הבטונדה. מחיר החדר כמחירו של אוהל (עם הוצאות הקמה והרצפה) — 55 לא"י. צורת שיכון זו יצאה לה עד מהרה מוניטין במוסדות ובמשקים, ומרבים לבוא לראותם.

— בהתיעצות עם רופאים הוקם ליד המקלחת חדר לאמבטיות־בוץ ובתוכו גם סידור לחימום הבוץ. מעתה לא יסעו עוד מאתנו לחמי טבריה.

— הגיע אלינו פלג ממעפילי „אנצו סירני", קבוצת פרטיזנים בת 11 איש, חברי האירגון „פרטיזנים חלוצים", מיוצאי פולין.

— באה קבוצה בת 37 ח' מ„החלוץ הצעיר" הבולגרי, כגרעין עצמאי לקבוץ בולגרי.

— מסיבה לקבלת פני המעפילים־הפרטיזנים והעולים־הבולגרים.

— הפתעה מלוה התרגשות של שמחה היתה בשוב כלואי לטרון לביתם. עד קרוב לחצות היסבו החברים, צפופים וקשובים, לפרטי הסיפורים והתאורים מחיי הכלא.

— נבחרה ועדת־עליה, מוסד שלא היה קיים בקבוץ זה שנים אחדות.

— באסיפת הקבוץ הוחלט, כי דמי ההענקה של החיילים מתרכזים בקופת הקבוץ כקרן מיוחדת; לכשישובו כל החיילים הביתה יוחלט יחד אתם לאיזו מטרה יוקדש הכסף.

— לקידום השוויון בריהוט החדרים הוקצבו, למרות קשי המצב הכספי, 200 לא"י במזומן ו־120 ימי עבודה של נגרים.

— במסגרת המפעל „ספר לגולה" נאספו 400 ספר, ביניהם ספרי לימוד, עיון ומלונים. החברים נענו בעין יפה. הספריה נתגה למעלה מ־30 ספר. פעילות מיוחדת גילו הילדים. כל ילד תרם לפחות ספר אחד שבחדר הוריו.

— אוטו גולדשלגר יצא בשליחות חקלאית, מטעם מוסדות שונים לארה"ב. תפקידו לעמוד על השיטות לשמירת הקרקע בפני סחף והכשרת קרקעות הרריים.

— המו"מ עם המרכז החקלאי בדבר השוואת מכסת הקרקע של ההתישבות הקבוצית בעמק חפר לזו של ההתישבות המושבית, נסתיימה בהחלטת מחלקת ההתישבות, לאשר למשקים הקבוציים מכסת קרקע ליחידה התישבותית בשיעור של 22½ ד' לעומת 23½ ד' של יחידה התישבותית במושב. הנימוק להפלייה הוא, שפיצול היחידה במושב מרובה מאשר בקבוץ, ולכן הם רשאים לפיצוי־מה.

מרץ

— הימים לעבודה והערבים לבירורים לקראת ועידת הקבוץ הקרובה במשק יגור. מלבד אסיפות בהשתתפות מרצים מבחוץ הוקדשו שלש אסיפות לדיון על אופי הבחירות בקבוץ: רשימות נפרדות עם מלחמת בחירות או רשימה אחת מוסכמת, המשקפת את

הדעות המנוגדות, אך מאוחדת בהבלטת מגמות היסוד של הקבוץ, המחייבות את הצירים. בסיכום אישר הקבוץ את רשימת המועמדים המוסכמת וקבע בהסכמת כולם שלשה סעיפים כמגמות יסוד המשותפות לכל הקבוץ והמחייבות את צירינו בועידה: א. לקיים את הפעולות והתפקידים של הקבוץ המאוחד, שמטרתם המשך חיי הקבוץ ועלייתם, דאגה לגידול ולעלייה בכל הקיפם. ב. קבלת מרות הקבוץ. ג. שיתוף מלא של כל הזרמים והדעות בחיי הקבוץ ובהנהלתו.

— המרכז החקלאי החליט להקים מדרשה חקלאית ארצית בואדי קובאני להשתלמות ולנסיונות. דרושים 200 ד׳. הקק״ל הקציבה 75 ד׳, את החסר חייבים המשקים להוסיף, אחרת תועבר המדרשה לאיזור אחר. סוכם שכל משק מפריש מכסת קרקע לפי מספר יחידותיו. השטח שעלינו להפריש הוא 20 ד׳.

— במוסדות ההסתדרות דרשו העלאת המס האחיד למשקים. ועדה מטעם המשקים לבדיקת אפשרויות ההגדלה של המס האחיד הציעה שיטה פרוגרסיבית בהטלת המס, לפי המצב הכלכלי של המשקים. על משקי עמק־חפר והשומרון הוטלה הגדלה בשתי דרגות. אך כיוון שמשקי עמק־חפר היו קודם בדרגות שונות השתדלו עתה להשוותם. אנו נשלם מתחלת תש״ו 1.600 לא״י מס אחיד לחבר לחודש שהיא העלאה ב־250 מיל בהשוואה לתש״ה.

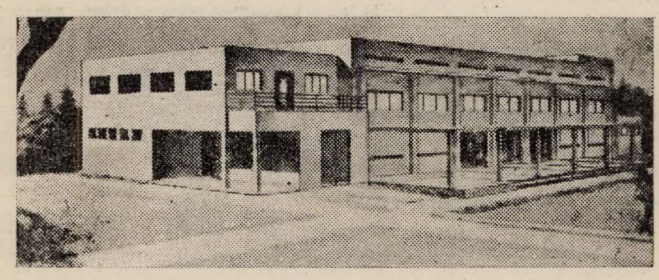
— ב„גת״ החלה לעבוד המכונה האוטומטית לסחיטת מיץ. במקום 14 איש שעבדו בסחיטת המיץ יספיקו עכשיו 3 אנשים.

— מת הסבא ד״ר בנו שלינגר, מותיקי הציונים בווינה, מהקבוצה שהתלכדה סביב הרצל. בן 74 במותו.

— בירורים על תכנית העבודה לשנת תש״ו. אחוז העבודה המכניסה נמוך מדי ומכשיל את איזון התקציב. האחוז של „לא עבודה״ גבוה אצלנו יותר מאשר במשקים אחרים. נידונו בעיות החופש לסוגיו. ללא התנגדות נתקבלו הצעות ועדת העבודה: א) אחרי מחלה ממושכת אין מחזירים את החופש השנתי. ב) המספר הכולל של ימי החופש בשנה אינו עולה על 7; ג) חבר שחלה בחופש שבת שלו אין מחזירים לו את היום לאחר הבראתו. ד) ימי ההבראה הם על חשבון החופש השנתי. יוצאים מכלל זה מקרים שהרופא קובע צורך בחופש נוסף; ה) אין חבר פטור מגיוסי עבודה שנכללו בתכנית העבודה.

אפריל

— את חג האביב והחירות קידשנו בשדותינו אשר בואדי קובאני. העומר שנקצר בטכס חגיגי הועמס על כלי הרכב הרבים והובא לאולם ההתעמלות המרווח. זו הפעם הראשונה יכולנו לחוג את חגנו תחת קורת גג ברחבות וברווחה. ואתנו חיילנו ושבויינו. היסבו כ־700 נפש. יפי האולם, שפע האור, קישוטי הקירות, ההסבה הנוחה, שירת המקהלה, קטעי ההצגות הריטמיות שהעלו והמחישו סמלים של שעבוד וכיסופי גאולה, חברו יחד למעמד של השראה גדולה ורוממות חגיגית. מתוך דברי ההגדה הרבינו לספר על שואת הגולה, גיליויי הגבורה והאמונה בגאולה, גאולת עם ואדם.

בית־ההתעמלות

— דוד אורטנר יצא בשליחות לצ׳כיה.

— פרצה מחלת הפה והטלפים בסביבה.

— נגמרה עונת המיץ ב„גת". שלחנו לאנגליה את מכסת התוצרת שנפלה בחלקנו: 44 טון תרכיז.

— ועדה מקצועית משלשת בתי־החרושת קבעה, שמכונת הסחיטה שלנו הצלחתה מוחלטת והיא הטובה במכונות מסוג זה. הוחלט שהמכונות הנוספות תיעשינה כמתכונת מכונתנו. בלשכת הרישום לפטנטים נרשם פטנט על מכונה זו בארץ ובחו״ל. מציעים להקים מפעל בקבוץ להתקנת מכונות סחיטה.

— שביתת רעב עקב מעצר המעפילים בלה־ספציה. חדר האוכל סגור.

— אספות אחדות בשאלות חינוך ילדינו ודרכי תגובה על מקרי גניבה בין הילדים המעפילים.

— סיכום עונת הגשם בתש״ה: כמות המים 1053 מ״מ. מספר ימי הגשם 54, לעומת 522 מ״מ ב־35 ימי גשם בשנת תש״ד.

מ א י

— מחמת מחלת הפה והטלפים חברו משקי עמק־חפר עם פועלי נתניה להפגנת חג משותפת. תהלוכת החג ברחובות נתניה הפכה, הודות לחברי המשקים, הפגנה רבת־כוח שלא היתה כמותה בעיר זו. ערב החג נתקיימה הרצאה על הדשא שלפני בית־התרבות על בעיות הסוציאליזם ותנועת הפועלים בעולם. במוצאי החג הוצג המחזה „דירה במחתרת" לש. אנסקי.

— נקבע השטח בביצה, בו יוקם גלעד לנרצחי המצור בכ״א כסליו.

— עד כה הצלחנו לא להפגע ממחלת הפה והטלפים. ההסגר על הרפת היה מוחלט. לאחר שפרו־תינו קיבלו זריקות חיסון מהחומר החדש שהובא מחו״ל, נגד שני מיני החידקים שתקפו את הרפתות בארץ, עברו עובדי הרפת לגור בתוך שטח הרפתות, למען לא יבואו במגע כלשהו עם עולם החוץ.

— למערכת המכונות החקלאיות נוספו: קומביין להוצאת תפוחי־אדמה, העלול לחסוך מאות ימי עבודה כל שנה, ומתחתה לטרקטור העתידה לפתור אחת הבעיות הקשות של משקנו: הכנת השטחים באדמה הכבדה לפני עונת האביב.

— אריה שינדלמן יצא בשליחות הקהק״ל לארה״ב.

— שבו הביתה אחרוני חברינו במדים.

י ו נ י

— חג הביכורים נערך השנה בתנופה חדשה ובשיכלול צורה. הטכס כולו בוצע לרגלי הגבעה באדמות קובאני. סודרה במת הביכורים ומורד הגבעה שימש אמפיתיאטרון לקהל הצופים. אחרי שירת הפתיחה וקריאת פרשת הביכורים הסתדרו קבוצות הילדים ועובדי הענפים על ביכוריהם, במגרש שלפני הבמה, והחלו לצעוד לקראת הבמה. מביאי הבכורים נתקבלו בטכס־תנועה מיוחד וברקוד־תנועה המוני של ילדי ביה״ס ונערות מחברת הנוער. ככלות השורה של מביאי הבכורים הופיעו גם ילדי הגן במשחק־ריקוד מלבב והמקהלה סיימה את הטכס. בו במקום הוגשה לחברים ארוחת הערב: מנת אוכל ארוזה בשקית וספל חלב.

— ועידת הקבוץ המאוחד ביגור בוקרה ע״י חברים רבים מאד. מלבד הצירים, האורחים הרשמיים והמשתתפים הבלתי רשמיים שאספו להם שבתות או ויתרו על ימי חופש־שבת, יצאו בשבת בבוקר שתי מכוניות־משא עם 80 חבר לשמוע לדברי צביה.

— שלושה מאורעות ברפת חברו יחד למסיבה: תנובת החלב הגיעה ל־1000 ליטר ליום, מלאה שנה לחליבה מיכנית, ניצלנו ממחלת הפה והטלפים.

— הגיעה קבוצת עולים־מעפילים מיוצאי יון.

— שכרנו בית בזכרון יעקב לסידור הבראה לחברים. ההפרש בין תקציב

הכלכלה בבית (450 מא"י) ובין תקציב הכלכלה בהבראה (750 מיל) יכוסה מתקציב הבריאות.

— יובל, הבן הבכור, גמר את חוק לימודיו בביה"ס ע"ש טיץ ונכנס, ראשון לילדי גבעת־חיים, לעבודה במשק.

— לפי הסכם עם מרכז „תנובה" התחלנו בייצור מיץ ענבים ותפוחים. המפעל החדש הוא כולו על אחריותה הכספית של „תנובה", בהנהלתה ובהדרכתה המקצועית. היא המשלמת גם שכר העבודה בשיעור של 1.300 לא"י ליום. עבור השימוש במכונות, הדלק והחשמל וכו' אנו מקבלים מ„תנובה" סכום של 900 לא"י.

— דב קמינסקי יצא בשליחות לאיטליה.

— 29 ביוני: השבת השחורה. לאחר היאבקות של שעות אחדות וסירוב להזדהות נאסרו 18 איש, ביניהם גם בן אהרן. עם ערב הוסעו הנאסרים במכונית משורינת והועברו ללאטרון.

יולי

— 14 שנה לעלייתנו על הקרקע.

— ברביעי לשבת, יום השבתון לישוב, שבתה כל מלאכה במשק. באספה ניתן ביטוי לרחשי הישוב נוכח ההתנגשות בזכותנו לקיום ולעליה.

— קבוצה של 35 חברים מבוגרי תנועת הצופים בחיפה, תל־אביב, ירושלים, העומדים על סף ההגשמה, באו לעשות אתנו עד ראש השנה. לאחר עקירת מספר נדול של חברינו בשבת השחורה נודעה לעזרתם חשיבות מיוחדת.

— בתום שנת הלימודים ניתן לילדי ביה"ס חופש גמור למשך שבוע ימים. מקץ שבוע החופש סודרו לעבודה בענפי המשק והשירותים, בהתאם לגילם וליכולתם. ילדי כיתת ז' עובדים 3 שעות, כיתה ה' 2½ וכיתה ד' 2 שעות. בכל מקומות העבודה מרימים על נס את מסירותם ויחסם לעבודה.

הס, אל תעיר!

— ילדי כיתה ט' הלומדים ביגור היו בין הנצורים ועבדו במשק כל עוד נמשך המצור. משהוסר, שבו הביתה ואחרי מנוחה קצרה נכנסו למסלול העבודה. הם שוכנו באהלים.

— בארבע אספות הקבוץ גידונה בעית שיכונם של הורי החברים. הכל הסכימו שאין להשאירם בצריפים, בעוד שהבנים משתכנים אחד אחד בבתים. אולם היו שסברו, שהואיל ואין תקציב מיוחד לסידור שיכון טוב להורים, הרי שהכנסתם לתור הרגיל של שיכון בבתים, דוחה את תורם של חברים רבים החיים בקבוץ זה 10—11 שנה. לכן, חלה הדאגה לשיפור תנאי שיכונם של ההורים קודם־כל על ילדיהם ועליהם להחליף אתם את דירותיהם. הצעה אחרת: לשכן מיד את כל ההורים בבתים ולהכריז על „גיוס" של כל חבר, הגר בבית, לשנת שיכון בצריף. אך רוב רובם של החברים הסכימו לדעה, שהאחריות לשיכון ההורים, כמו לכל תנאי חייהם, היא על ה ח ב ר ה כ ו ל ה, כקולקטיב. לבסוף סוכם, שגם ההורים יובאו בחשבון המשתכנים בבתים, בהתאם לקצב הבנייה. נקבע תור בין ההורים לפי שלשה עקרונות א) ותק במקום, ב) מצב בריאות ג) גיל.

אוגוסט

י. בן־אהרן שוחרר ושב מכלא־שביו לביתו — זו הפעם השלישית משך שנה אחת.

ספטמבר

— התחלת הלימודים איחרה בשבוע ימים. השנה נקיים 6 כיתות: מכיתה א — ז.

— נערך הטכס המסורתי של הכנסת ילדי הגן לכיתה א' בביה"ס. כל ילדי ביה"ס ליוו אותם בתזמורת ושירה והכניסום לעול של מצוות לימודים.

— משנתברר שאין לקוות בזמן הקרוב לתוספת קרקע בגבולנו הצפוני, צלתה מחדש בעית המחנה, בעיקר בשל ההכרח לקבוע את מקומו של ביה"ס. ועדת המחנה הביאה שתי הצעות הכרוכות שתיהן בהעתקת הלולים למקום הנוכחי של ביה"ס. הצעה א': להעביר את ביה"ס לפרדס ב' וג' ולבנות בניני שיכון בשטח הלולים של היום. הצעה ב': לבנות את ביה"ס במקום הלולים של היום ולהמשיך את בניני השיכון בפרדס ב'.

— אריה ומריאנה מנצל יצאו עם שתי הבנות לארה"ב.

דצמבר

— כ"א כסליו, יום השנה לשבעת חללי המערכה. הדרכים המוליכות אל גבעת חיים המו שוב מקבוצות הולכי רגל ונוסעים בכלי רכב שונים: נוער, אנשי ישובים קרובים ורחוקים, משלחות, ב"כ מוסדות וארגונים שנתכנסו לעצרת הזכרון. במרובע שליד בית ההתעמלות התיצב גוש הנוער, לבושי חקי וכחול, למסדר. עמידת דום ושירת המקהלות של גבעת חיים, עין החורש ומעברות. נאמו ב"כ המוסדות והישובים הסמוכים, נשלחו מברקי ברכה למשתתפי המערכה ש. קמינר שטרם החלים מפצעיו ולא. קלפר הכלוא בסוהר ירושלים. בתום העצרת צעדו כל המשתתפים בסך אל גל־העד שהוקם במקום המערכה, בנוי אבן, צורתו חצי גורן עגולה ובו קבועים 7 לוחות זכרון עם שמות הנופלים. ברחבה שלפני חומת האבן ייטעו עצי ברוש. וכתובת תהיה חרותה על גל העד: „אל מול פני העלייה יאירו שבעת השמות על זכות עם ישראל לשוב למולדתו".

— תכלת השמים שלא הועמה בענני גשם עד מחצית החודש הילכה אימי בצורת. אך היום המיוחל בא. ירד גשם ברכה וצמח השדה שתה ורווה.

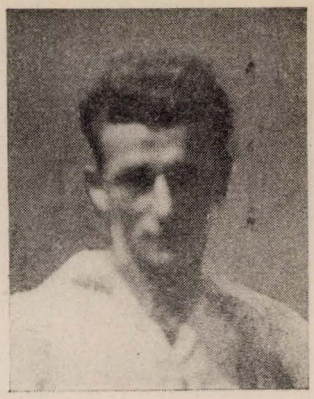
— לקראת הבירורים המכריעים בדבר צורת ביה"ס יצאה ועדת שלושה לבקר בבתי הספר של הקבוץ־המאוחד והקבוץ־הארצי.

— הרכב הישוב ביום שלושים ואחד בדצמבר 1946: חברים ומועמדים 302; עולי הונגריה 49; זמניים 10; סה"כ מבוגרים עובדים 361. נוער ארצישראלי 33, ילדים 271, ילדי חוץ 20, הורים 25. סה"כ נפשות — 710.

נעדרים

שבתאי (אוסקר) הופמן

13 ביולי 1911 — 5 בנובמבר 1933

בעודו נער הצטרף ל„תכלת־לבן" בצ׳כיה. בין ראשוני „תכלת־לבן", הפורצים להם ול־תנועה דרך להכשרה. מעיירתו הוא היחידי שהלך להגשמה. מתגלה כטיפוס חלוצי מובהק מקבל כל קושי באהבה וברצון.

בארץ — הוא עובר את כל תחנות נידודי הקבוץ: עין־טבעון, חיפה, חדרה, עד להתיש־בות בואדי. רפיונו הגופני אינו מונע ממנו לעשות ככל אשר יוטל עליו. נאמן, טוב־לב, החיוך הטוב אינו סר מעל פניו. היה רושם, כי היכה שורש, כי טוב לו בחברה הצעירה, הבונה בשממה. ובבקשו אקדח, הואיל ועליו ללכת לחדרה, לא העלה איש על דעתו כי מקנגת בלבו מחשבת התאבדות. ענין אישי סיבכו ולא עצר כוח להתגבר. היה זה קברנו הראשון. הוא נכרה במקום ארעי וכעבור זמן הועבר לבית־העלמין שלנו.

מרדכי גרינברג

— 15 למרץ 1935

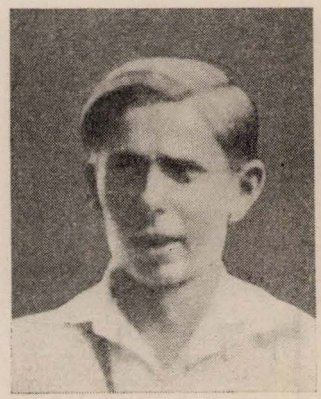

בן למשפחה חסידית, קבל את חינוכו בבי־ה״ס של „המזרחי" ומתוך מהפכה אישית מצא את דרכו להחלוץ ולהכשרה. גם בדרכו זו לשינוי ערכין בחייו היה כולו להט חסידי, סוער ומתפרץ, נלהב וקנאי. שימש מזכיר ה„התאחדות"" בוורשה. בארץ הת־בלט מיד באפיו הפעיל ומקץ זמן מועט נבחר למ. פ. חדרה. בהיות הקבוצה ביבנאל נבחר כחבר למועצת פועלי הגליל בטבריה והיה ידוע ומוכר לכל פועלי הגליל. קרוב לכל אחד בקבוצה ודואג לכל פרט בה, היה המלכד של קבוצת החברים במגדל, אשר החליטה להצ־טרף לקבוץ המאוחד.

פרשת חייו בגבעת־חיים היתה קצרה. המ־חלה עקרה אותו מהקיבוץ. בתקופה הקצרה שהספיק לעשות עמנו ערך והוציא את העלון הראשון, ששימש יומן בעל־פה ועתון־קיר בימי־הראשית של קבוצנו.

בנימין גרוסברד

14 ביולי 1915 — 27 בספטמבר 1935

נולד במהריש־אוסטראו, גדל באוירה יהו־דית־ציונית ובעודו נער רך־שנים הצטרף לת־נועת תכלת־לבן. קשריו לגבעת־חיים היו קשרי־משפחה. לא חיכה לרשיון־עליה, דלג על תקופת ההכשרה ובא ארצה כתייר, לבי־קור בכינוס העולמי של „מכבי", בשנת 1935. הלך ישר לגבעת־חיים הצעירה והצטרף מיד לשורת העובדים והבונים, והוא רך בשנים ונטול נסיון כלשהו בחיי עבודה וחברה. ב־טרם הספיקו החברים להכירו, שבועות מעטים לאחר בואו אלינו, נפל למשכב. מחלת הטי־פוס, שפרצה בקיץ 1935, ופגעה בחברים רבים, תקפה אותו מיד. שבועות אחדים נאבק גופו הרפה במחלה הממארת ולא יכול לה. היחידי בין נפגעי הטיפוס שלא קם מחליו. והוא אך על סף ההגשמה של כיסופי־נעורים. בן 20 במותו.

אהובה לוין

1904 — 18 בנובמבר 1940,

נולדה בעיירה הפולנית תלתן. מראשוני „שחריה". עלתה בינואר 1929 עם גל העולים הראשון שפתח את העליה החמישית. עברה בארץ דרך ארוכה, רבת תחנות: חדרה, יב־נאל, משק הפועלות, מגדל, גבעת־חיים. עשתה תשע שנים בקבוץ.

איש תנועה ואידיאה. שופעת מרץ, עקש־נות, מסירות ואחריות. העבודה והענף — מרכז חייה, אך רגישה לכל שאלות התנועה והחברה. תמיד נסערת, במתח גבוה, לוחמת, שוחה נגד הזרם, לא־משלימה, אימפולסיבית בביטויה וחריפה בתגובתה. בשנים האחרונות סגורה, מתבודדת, נפתלת עם עצמה ונאבקת עם החברה, משקיעה את עצמה, ללא שיור בחיי העבודה, במגע עם הצמח והקרקע. אך באין רואים העמיק היאוש וניתק את פתיל חייה.

ביום השלושים יצאה חוברת לוכרה.

לאה רוזנברג

26 באוקטובר 1910 — 6 בינואר 1942

נולדה בקיוב למשפחת ציונים ותיקים. לאחר מהפכה הוברחה עם יתר בני ביתה לתורכיה. אחר כך עברו לראנציג. שם נצטרפה להחלוץ ולתנועת הנוער. עשתה שנים אח־דות בהכשרה בממל, פעילה, מסורה ולוהטת לעליה. חששות מפני סגירת שערי הארץ הניעוה לעלות מיד, עם קבלת הרשיון, ועמה תינוק חולה בן שבועות מעטים. הרופאים הזהירו מפני טלטולי דרך, אך החשש מפני איסור העליה הכריע. מות התינוק ברכבת זיעזע את שווי־משקלה הנפשי. בבואה לק־בוץ התגברה ונתאוששה למראית־עין. באופ־ייה — סגורה ומרוכזת כלפי פנים. גם הקרו־בים ביותר לא חשו במצוקתה, עד פרוץ המחלה. מתה בבית־החולים.

לאה אנגל

1 ביולי 1903 — 15 בפברואר 1942

בת למשפחת אמידים בעיירה הונגרית ליד קושיצה. חניכת השומר־הצעיר. כבר בנעוריה גילתה נטיה ויכולת לפעילות צבורית ולחיי תנועה ערים ואינטנסיביים. השכלתה היתה גבוהה ומסועפת מאד. באה להכשרה ולהחלוץ לאחר עשותה כברת־חיים ארוכה. כבר היתה או אם לבת. בארץ ובקבוץ עשתה תקופת־חיים מועטה, ביחס. המחלה והמות קטפוה בלא עת. אך בזמן הקצר היכתה שורש, רכשה ידידות והערכה, גילתה מסירות לרע־יון ולמפעל, פעלה בשטחים שונים ובעיקר בטיפוח תרבות־הגוף.

בית ההתעמלות נקרא על שמה.

אהוד פרוינד

4 בינואר 1923 — 10 באוקטובר 1942

יליד וינה. בן 14 בעלותו עם אמו למשפחתו אשר בקבוץ. צורף לחברת הנוער העולה מיוצאי וינה, שקבלה הכשרתה אצלנו. בתום ההכשרה נפרד מהחברה ובלי ידיעת משפחתו ומוסדות המשק התגייס במאי 1941 לצבא. והוא עודנו נער רך, גלבב, תמים, צמא־חוויה, טרם־התבגרות. נרשם, עם התגייסותו, כאיש גבעת־חיים, במגמה להצטרף בשובו כחבר למשק. בתקופת השירות בלוב נתגבש רצון זה ונעשה החלטה מפורשת. כתב על כך למשפחתו. בצבא נתחבב מאד על חבריו וכאשר נפצע מרסיס־פצצה סעדוהו וטיפלו בו. אך טרם רפא לו נאלץ המחנה החמשי לעזוב את טוברוק. הוא הוכנס לאנית פצועים. בדרכה מטוברוק לנמל אחר נוקשה על ידי האויב ובין הניספים גם אהוד.

יהודית כהן

29 ביולי 1916 — 2 בדצמבר 1942,

ילדות קשה, יתמות מגיל 4, חיי מחסור. עשתה חמש שנים בארץ ובקבוץ. צעירה, תמימה וענווה. עיניה בהירות, שערה בהיר, גופה דק וזקוף. אהבה את העבודה בטבע, בגן. מיום בואה לעבוד בגן־הירק החלה להתעניין בארגון העבודה ובמקצוע. ועם ההסתגלות בעבודה וההשתרשות בענף העמיקו השרשים גם בחיים הקבוציים.

ובאה החלה המרה. חמשה חדשים ספוגי כאב וסבל נשאה את גורלה בעקשנות, באומץ ובאמונה, כי תתגבר על המחלה ותחיים.

אך לא עצרה כוח.

יוסף כהנא

1923 — 1 במאי 1943

בא אלינו עם חברת הנוער הראשונה מעולי וינה. כולו אומר תום וילדות. בודד גם בחברתו, ללא קשרי רעות. בתום תקופת ההכשרה לא הלך עם יתר חבריו למקומם הקבוע בבית־אורן, אלא פנה הצידה, לבקש שביל לעצמו. התנדב לצבא וביקש להיות רשום בין מגוייסי גבעת־חיים. בכל חופשה היה בא לבקרנו. עמקו, כנראה, קשריו הנפשיים עם המקום, אך מכלל חיפושים טרם יצא.

ניספה בים באניית החיילים העברים, שטובעה על ידי האויב סמוך לאי מאלטה.

יעל רוקטיניץ

בנובמבר 1919 — 17 בדצמבר 1943

בת 15 עלתה מברלין. הכשירה עצמה ב־„הדסה" לטיפול בתינוקות והצליחה מאד. באה אלינו עם קבוצת הכשרה של „המחנות ה־עולים", צעירה, חלשה ועדינת־פנים, קומה גבוהה, שפעת־נעורים, דמות בולטת. נאבקה עם חולשת גופה והסתגלה לעבודה. נכנסה למקצוע, התקשרה למקום, בנתה לה משפחה, השקיעה מאמצי נפש רבים לחינוך עצמה, ל־העמקת שורש בקבוץ, להבין לו ולהועיל בו.

14 חודש נפתלה עם מחלתה ובתקופה זו נתגלתה לנו באופייה העז, במסירותה למשק, באהבתה העמוקה את הבית והחברה, בכוחה המופלא לשאת ולהאמין. מעל ערש הדווי, אם ב„הדסה" ואם בבית, עקבה אחר כל ה־מתרחש וחיה את כל עניני המשק והחברה. בימיה האחרונים: פניה כחושים וחיוורים, ידיה צנומות, אך עיניה זוהרות, מפיקות מאווים עזים לחיים.

יוסף רוזנברג

10 באוקטובר 1911 — 26 בנובמבר 1945

בן תשע נתייתם מאביו, שנרצח בידי אנשי הורטי. בן שתים־עשרה נכנס לבית המדרש לרבנים בבודפסט.

מראשוני השומר־הצעיר בהונגריה. ב־1931 העפיל ובא ארצה. הצטרף מיד לקבוצתנו ו־הוסיף לקיים קשרים עם התנועה החינוכית — נצ"ח בהונגריה. ב־1933 יצא להדריך קבו־צת עולים מטרנסילבניה, ששימשה גרעין ל־פלוגת שער־הנגב, עתה כפר־סולד. היה חבר לשכת הקשר להונגריה שליד מזכירות הקבוץ המאוחד. פירסם רשימות על בעיות יהדות הונגריה ותולדותיה. בעזבונו — חיבור מקיף על תולדות תנועת הנוער היהודית בהונגריה.

נרצח ע"י שוטרים בריטיים בהגנה על משקו ועל קוממיות ישראל בארצו.

צבי גוטליב

1927 — 7 בנובמבר 1947

בן העיירה ההונגרית. שנות ילדות קשות. בגיל 14 עזב את בית ההורים ויצא לרשות עצמו. הוריו ניספו באושוויצים והוא גוייס, בגיל 17, לפלוגת־עבודה של הצבא ההונגרי. עשה בפלוגה זמן מועט וברח. אחרי השחרור מהנאצים הצטרף לתנועת דרור־הבונים. היה בראשונים שיצאו לפלס את דרך ההעפלה לחברי תנועתו. בא אלינו עם קבוצת עולים בני־ארצו ותנועתו.

בעל־נפש, נעים־הליכות, כשרון לציור, הת־לבט הרבה אם להצטרף לקבוץ צעיר או ל־הישאר במקום. לבסוף הכריע וקשר את עתידו עם משקנו.

ניספה בתאונת־דרכים, בחצותו את הכביש הראשי.

הורינו

רבקה רזניצ׳נקו
ב׳ אייר תרצ״ט, 20 באפריל 1939, בשנת השבעים ושמונה לחייה.

מאיר יוסף פליגלמן
י׳ תמוז תרצ״ט, 27 ביולי 1939, בשנת החמשים וחמש לחייו.

רבקה שנאפ
ג׳ בשבט תש״ב, 21 בינואר 1942, בשנת הששים וארבע לחייה.

אהרן נוסנבוים
ט״ו אדר תש״ב, 6 במרץ 1942, בשנת השבעים ושמונה לחייו.

חיה פייגה הוכמן
כ״א תשרי תש״ג, 20 באוקטובר 1942, בשנת השבעים וארבע לחייה.

שמואל פרנק
כ״ד שבט תש״ד, 18 בפברואר 1944, בשנת השבעים ושבע לחייו.

מטה פרנק
ז׳ אב תש״ה, 17 ביולי 1945, בשנת השבעים ואחת לחייה.

פריידה פניגר
ב׳ בשבט תש״ו, 4 בינואר 1946, בשנת השבעים ושלוש לחייה.

ד״ר פנחס יששכר שלינגר
כ״ג אדר ב׳ תש״ו, 26 במרץ 1946, בשנת השבעים וארבע לחייו.

אסתר ביילה הילדבראנד
א׳ תמוז תרצ״ו, 30 ביוני 1946, בשנת החמישים ושתיים לחייה.

נקטפו באבם

ראומה אוברלנדר — 5 בדצמבר 1940, בת 4 שבועות.

ורדה מאטיאס — 24 באוגוסט 1941, בת 8 שבועות.

אהוד שיפמן — 3 בינואר 1941.

רות פלק — 17 ביולי 1942, בת 4 שנים.

אביבה בן-צבי — 9 בספטמבר 1945.

מירה רט — 19 בנובמבר 1945.

רפאל שוורץ — 26 בספטמבר 1946, בן שנתיים.

מיכאל ווינדמילר — 30 בינואר 1947, בן שלוש שנים.

התוכן:

בטרם התישבות — נמסר ונרשם עפ"י החברים: ישראל גלר, קלמן פלק, יוסף פידרר, יצחק רובין, אברהם רטר, חיה שכטר, חיים שטרנברג 6

קבוץ גלויות

הגרעין הרומני — עפ"י: צבי יחיאלי, קלמן פלק, יצחק רובין 16
קבוצת רצון — עפ"י: א. גרינברג, אייקו ווייסקופ, מרים פרוינד, יושקו מייאר, ארנושט לדרר, י. רזניצ'נקו 18
תכלת־לבן — עפ"י: אוריאל נהרי 19
הגרעין האוסטרי — עפ"י: אוקי וויזן, אלכס ביבר שטיין, יעקב קופלר, אליעזר רט 22
קבוצת ל"ג — עפ"י: נוסיה רויכמן, יהושע דומידיאנו 24
קבוצת שחריה — עפ"י אליקים הילר 25
עולי החלוץ מפולין — עפ"י אריה זלוצקי, חיים קלמנובסקי 27
העליה מגרמניה — עפ"י מרים אלטמן, יונה לנדסברג, שמואל לב, זיגי קאול, חיים ממלוק 29
קבוצת עולי הונגריה — עפ"י: יצחק אגמי, אפרים ברודר 30

ארץ חפר — ש. דרכסלר וראובן שטיין 33

הגבעה בואדי

על הגבעה — י. גלר 46
העליה — יושקו מייאר 46
ימים ראשונים — יהושע דומידיאנו 47
החטא וענשו — 50
לחברים בחוץ לארץ — ע. ש.; צ. יחיאלי 51
חול ורוח ומי־ביצה — אוריאל נהרי 52
לילה בואדי — פרנטו קליין 54
משק, עבודה וחברה — (מתוך מכתב) 55
שתילים — סימה ליברמן 56
חיפה או חדרה? — (שיחת חברים) 58
יום שכולו אושר — מרים פרוינד 60
הברית — יובל שולמן 60
מקץ שנה וחצי — (מתוך תזכיר) 61
על סדן היצירה ההתישבותית — י. גלר 62
גבעת־חיים — י. בן־אהרן 62

שנות אימים

ימים ולילות — ש. דרכסלר 64
קרב ראשון — א. ק. 69
השדה בוער — פרנטו קליין 71

במאבק

החיפוש הראשון	— אורי פלק	74
עשינו את חובתנו	— חבר	75
ראשונים להתנגדות פעילה	— ג.	76
כ׳ — כ״א כסלו	—	77
גילוי־דעת	— מזכירות גבעת־חיים	78
רוח כזאת אין שוברים	— י. בן־אהרן	81
במצוך	— דב קמינסקי	83
ואנו ממשיכים לאפות...	— הונזו	84
נזעקים	— גרי פריד	84
פעמוני אזעקה במושבה	— י. שיוו	86
בשדות	— חברה	87
מבעד לאוטובוס	— ג. שאיאק	88
אדום על גבי ירוק	— א. דן	89
עם הילדים	— רות פריימן	91
מול האש	— יאיר ולדר	92
ליד הפצועים	— סיטה לייבל	93
לסיכום המערכה	— אסיר עברי	93
דף חדש	— י. א.	94
איש לא היסס	— חבר	95
יתמות	— אמה לוין	96
בהגנה על ענין צודק	— י. טבנקין	97
השבת השחורה	— אפרא שלינגר	00
ב„צריף גבעת־חיים״	— ישעיה איזנברג	101

קרקע

התביעה לקרקע	— (מכתבים)	104
למאמץ חדש !	— י. בן־אהרן	106
מצוקת הקרקע	— ש. דרכסלר	109
הזעקה לקרקע	— י. רזניצ׳נקו	110
מערכה מרה	— י. גלר	111
מקץ חמש־עשרה שנה	— ע. שולמן	112

משק וחברה

לבטים והישגים	— עזריאל שולמן	114
המשק החקלאי	— אליקים הילר	130
נסיונות חקלאיים	— ד״ר י. הורביץ	138
בעיות מימון	— יצחק רובין	139
משק המים	— ז. קאול	140
גת	— אברהם רטר	142
תרבות־הגוף	—	144
ילדים ראשונים	— אניה רזניצ׳נקו	145
תחנות	— טובה פורמן	147
הבובטרון	— דוד בן שלום	149
בנין הנקודה	— שמואל דרפלר	152
קו לקו		154